

ธนาการต้นไม้กับแนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน :
กรณีศึกษา โครงการธนาการต้นไม้ สาขาม้านศรีสมเด็จ
อำเภอสรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด

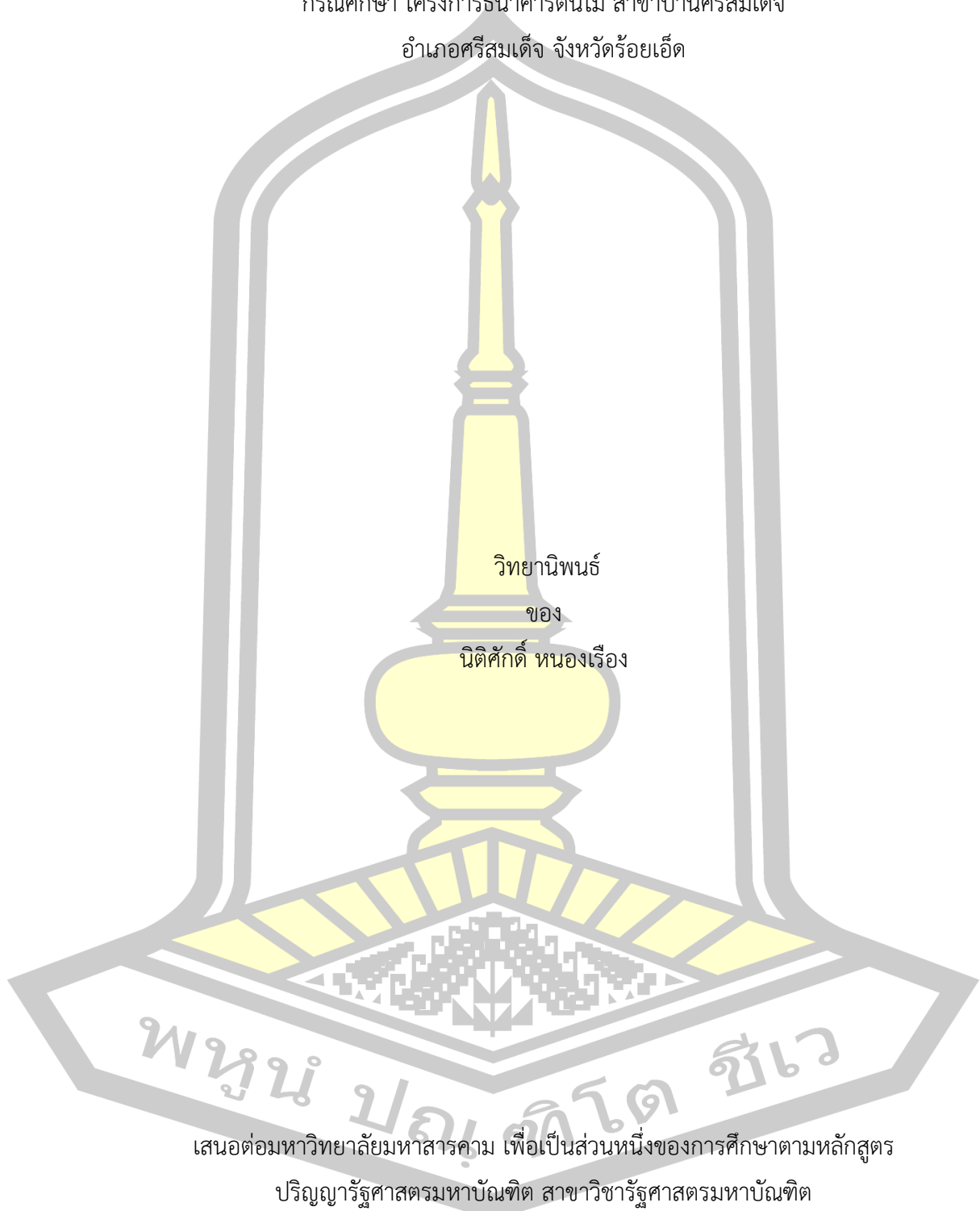
วิทยานิพนธ์
ของ
นิติศักดิ์ หนองเรือ

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต

เมษายน 2567

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ธนาการต้นไม้กับแนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน :
กรณีศึกษา โครงการธนาการต้นไม้ สาขาม้านศรีสมเด็จ
อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด

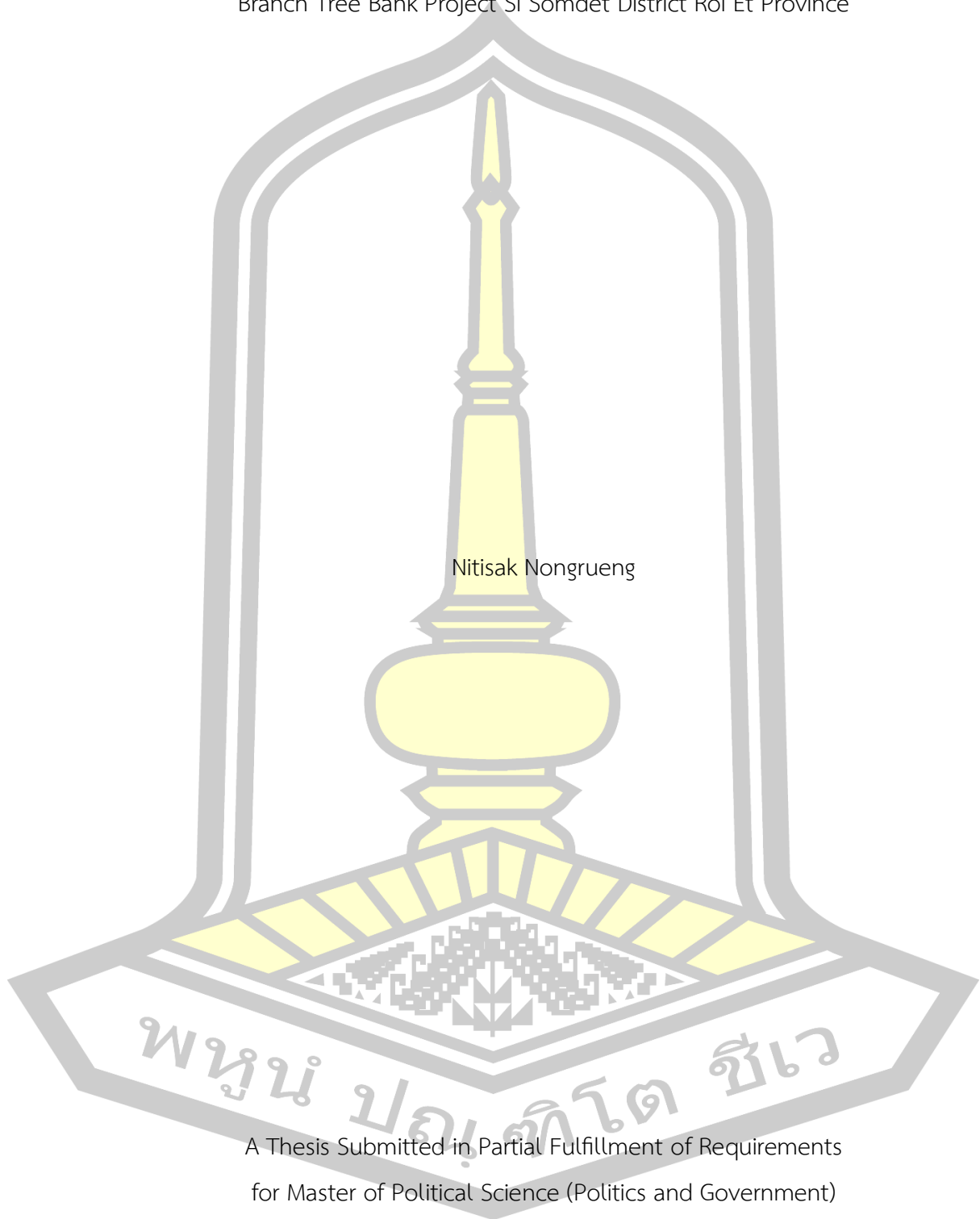
เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต

เมษายน 2567

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Tree Banks and Sustainable Forest Management : A case study of Ban Sri Somdet
Branch Tree Bank Project Si Somdet District Roi Et Province

Nitisak Nongrueng

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of Requirements
for Master of Political Science (Politics and Government)

April 2024

Copyright of Mahasarakham University

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของนายนิติศักดิ์ หนองเรือ
แล้วเห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
รัฐศาสตรมหาบัณฑิต ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(ผศ. ดร. ญัฐกานต์ อัครพงศ์พิศักดิ์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(ผศ. ดร. วนิตา พรหมหล้า)

.....กรรมการ

(ดร. ชินวัตร เชื้อสระคู)

.....กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

(ดร. ทักษวัฒน์ เหล่าสุวรรณ)

มหาวิทยาลัยอนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญา รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตรมหาบัณฑิต ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

.....
(ผศ. เจริญชัย จงสมชัย)

คณบดีวิทยาลัยการเมืองการปกครอง

.....
(รศ. ดร. กริสน์ ชัยมูล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อเรื่อง	ธนาคารตันไม้กับแนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน : กรณีศึกษา โครงการธนาคารตันไม้ สาขาบ้านศรีสมเด็จ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด		
ผู้วิจัย	นิติศักดิ์ หนองเรือ		
อาจารย์ที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วนิดา พรหมล้ำ		
ปริญญา	รัฐศาสตรมหาบัณฑิต	สาขาวิชา	รัฐศาสตรมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัย	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	ปีที่พิมพ์	2567

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง ธนาคารตันไม้กับแนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน กรณีศึกษา โครงการธนาคารตันไม้สาขาบ้านศรีสมเด็จ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด มีวัตถุประสงค์ของการศึกษาคือ 1. เพื่อศึกษาการดำเนินการโครงการภายใต้แนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน 2. เพื่อเสนอแนะแนวทางสำหรับการดำเนินการโครงการธนาคารตันไม้สาขาบ้านศรีสมเด็จ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ให้บรรลุวัตถุประสงค์แนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนที่เป็นแนวคิดร่วมกันระหว่างองค์การป่าไม้เขตร้อนระหว่างประเทศ หรือ ITTO (International Tropical Timber Organization) กับองค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ หรือ FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations) เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีขั้นตอนการศึกษาผู้วิจัยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 ส่วน คือ 1. เก็บข้อมูลจากเอกสารนโยบาย บทความทางวิชาการ เอกสารโครงการ สื่อสิ่งพิมพ์ออนไลน์ ต่าง ๆ 2. เก็บรวบรวมข้อมูลผ่านการลงภาคสนามเพื่อสัมภาษณ์และพูดคุย ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการธนาคารตันไม้ ได้แก่ ผู้นำชุมชนบ้านศรีสมเด็จ ผู้ที่ขึ้นทะเบียนปลูกต้นไม้กับโครงการธนาคารตันไม้ และเจ้าหน้าที่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ที่เกี่ยวข้องกับโครงการธนาคารตันไม้สาขาบ้านศรีสมเด็จ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 11 ราย และนำข้อมูลทั้งสองส่วนมาวิเคราะห์ถ้อยแถลงสำคัญให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยและนำเสนอข้อมูลในเชิงพรรณนาโดยใช้การบรรยายด้วยถ้อยคำ

ซึ่งผลการศึกษาพบว่า การดำเนินการโครงการธนาคารตันไม้บ้านศรีสมเด็จมีการบูรณาการทำงานร่วมมือกันผ่าน 3 ภาคส่วน ได้แก่ วัด บ้าน ชุมชน โดยจำนวนสมาชิกทั้งหมดล้วนแล้วเป็นสมาชิกธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) และมีประเภทที่ดินที่เข้าร่วมอยู่ในโครงการสาขาบ้านศรีสมเด็จเพียง 2 ประเภทเท่านั้น ได้แก่ที่ดินกรรมสิทธิ์ที่เป็นโฉนดที่ดินของ

เกษตรกร และที่ดินสาธารณะของวัด แต่การทำงานร่วมกันโดยมีวัดเป็นตัวแสดง (actor) ที่มีบทบาทหลักในการเป็นศูนย์กลางในการพยุ่งความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ซึ่งถือเป็นกุญแจสำคัญในการนำหลักการของโครงการธนาคารต้นไม้ช่วยให้เกษตรกรที่เป็นหนี้กับธนาคารได้มีช่องทางการสร้างรายได้ ตั้งแต่การสนับสนุนค่าบำรุงต้นไม้ไปจนถึงเงินกู้จากการนำต้นไม้ไปเป็นหลักประกันได้ไปจนถึงการต่อยอดสร้างเครือข่ายสังคมคนปลูกต้นไม้ กลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจ มีการทำงานในทางสังคมกับวัฒนธรรม เชิงท้องถิ่นที่ผนวกกับความเชื่อที่มีการผสมผสานของการทำบุญกุศลลงไปใน การปลูกต้นไม้ จัดตั้งเป็นกลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน เพิ่มช่องทางด้านรายได้ในระหว่างที่รอต้นไม้เจริญเติบโต อย่างไรก็ตามอุปสรรคจนนำไปสู่ข้อค้นพบสำหรับแนวทางการทำให้ยั่งยืนมากขึ้นคือความต่อเนื่องของโครงการที่มีส่วนสำคัญในการสร้างแรงจูงใจให้แก่สมาชิก

ข้อเสนอแนะจากการวิจัยคือ ความไม่ต่อเนื่องของโครงการทั้งด้านงบประมาณอันเป็นอุปสรรคในแรงจูงใจทางด้านรายได้ และการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผล การสร้างแรงจูงใจทางด้านความเชื่อ และรายได้ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลไปยังการตระหนักในการปลูกต้นไม้ของเกษตรกร อีกทั้งควรสร้างแรงจูงใจที่ส่งต่อไปยังรุ่นลูกหลาน และควรสนับสนุนให้มีการขยายขอบเขตปลูกต้นไม้ในโครงการบนที่ดินประเภทอื่นมากขึ้น เพื่อประโยชน์ในการสร้างพื้นที่แหล่งทรัพยากรป่าไม้ ความอุดมสมบูรณ์ป่าไม้ สิทธิในที่ดินทำกิน การจัดการป่าไม้ร่วมกันมากขึ้น

คำสำคัญ : ธนาคารต้นไม้, การจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน

TITLE	Tree Banks and Sustainable Forest Management : A case study of Ban Sri Somdet Branch Tree Bank Project Si Somdet District Roi Et Province		
AUTHOR	Nitisak Nongrueng		
ADVISORS	Assistant Professor Wanida Phomlha , Ph.D.		
DEGREE	Master of Political Science	MAJOR	Politics and Government
UNIVERSITY	Maharakham University	YEAR	2024

ABSTRACT

A research topic as Tree bank and Sustainable Forest Management. A case study of the Ban Sri Somdet Branch Tree Bank Project, Si Somdet District Roi Et Province the objectives of the study are : 1.to study the implementation of the project under the concept of sustainable forest management. 2. to suggest guidelines for the implementation of the Ban Sri Somdet Branch Tree Bank Project. Si Somdet District Roi Et Province to achieve the objectives of the concept of sustainable forest management that is a concept shared between International Tropical Timber Organization and Food and Agriculture Organization of the United Nations are qualitative research studies. There are steps in the study. The researcher has two methods of collecting data: 1.Collect data from policy documents. Academic articles Project documents and various online publications. 2.Collect data through field interviews and discussions using the In-depth Interview method with people involved in the tree bank project, including leaders of the Ban Sri Somdet community. Those who register to plant trees with the Tree Bank project and officials of the Bank for Agriculture and Agricultural Cooperatives (BAAC) involved in the Ban Sri Somdet Branch Tree Bank project. Si Somdet District Roi Et Province, a total of 11 cases, and the two pieces of data were analyzed to distill the essence to cover the research objectives and present the data descriptively using verbal descriptions.

The study found that the operation of the Baan Sri Somdet Tree Bank project involves integration and cooperation through three sectors: temples, houses, and communities. All of the members are members of the Bank for Agriculture and Agricultural Cooperatives (BAAC) and have the type of land that Participating in only 2 types of Ban Sri Somdej branch project Including land ownership that is a land title deed of a farmer. and public land of the temple but working together with the temple as an actor plays the main role in being the center for supporting cooperation from many sectors. This is considered the key to applying the principles of the Tree Bank project, helping farmers who are in debt with banks to have income-generating channels, from support for tree upkeep to loans from trees being used as collateral to further expansion. Create a social network of tree planters Enterprise network group There is social work with local culture combined with beliefs that include the integration of merit into planting trees. Established as a community enterprise network group Add a source of income while waiting for the trees to grow. However, a barrier to finding a more sustainable solution is that project continuity plays an important role in motivating members.

Suggestions from the research are discontinuity of the project in terms of budget, which is an obstacle in income motivation and monitoring, inspection, evaluation, and belief motivation. and income, which is an important factor that affects farmers' awareness of planting trees. It should also create motivation that can be passed on to future generations. It should also be supported to expand the scope of planting trees in the project on other types of land. For the benefit of creating forest resource areas Abundance of forest Rights in arable land More collaborative forest management.

Keyword : Tree Bank, Sustainable Forest Management

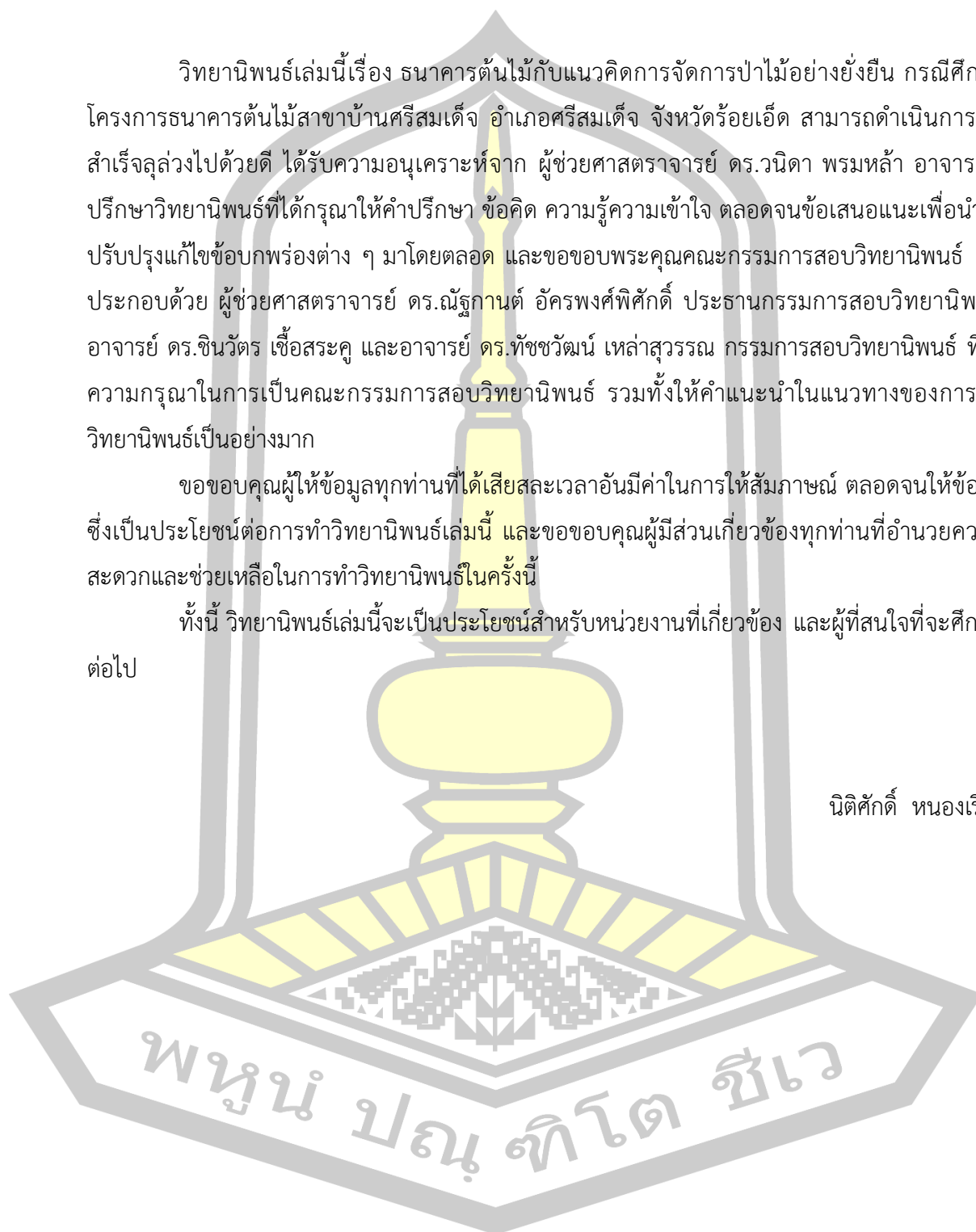
กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้เรื่อง ธนาкарตันไม้กับแนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน กรณีศึกษา โครงการธนาкарตันไม้สาขาบ้านศรีสมเด็จ อำเภอสรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด สามารถดำเนินการจนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ได้รับความอนุเคราะห์จาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วนิดา พรหมหล้า อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษา ข้อคิด ความรู้ความเข้าใจ ตลอดจนข้อเสนอแนะเพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ มาโดยตลอด และขอขอบพระคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ซึ่งประกอบด้วย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐกานต์ อัครพงศ์พิศักดิ์ ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ อาจารย์ ดร.ชินวัตร เชื้อสระคู และอาจารย์ ดร.ทัชชวัฒน์ เหล่าสุวรรณ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ให้ความกรุณาในการเป็นคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รวมทั้งให้คำแนะนำในแนวทางของการทำวิทยานิพนธ์เป็นอย่างมาก

ขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลทุกท่านที่ได้เสียสละเวลาอันมีค่าในการให้สัมภาษณ์ ตลอดจนให้ข้อมูลซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้ และขอขอบคุณผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านที่อำนวยความสะดวกและช่วยเหลือในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

ทั้งนี้ วิทยานิพนธ์เล่มนี้จะเป็นประโยชน์สำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และผู้ที่สนใจที่จะศึกษาต่อไป

นิติศักดิ์ หนองเรือ

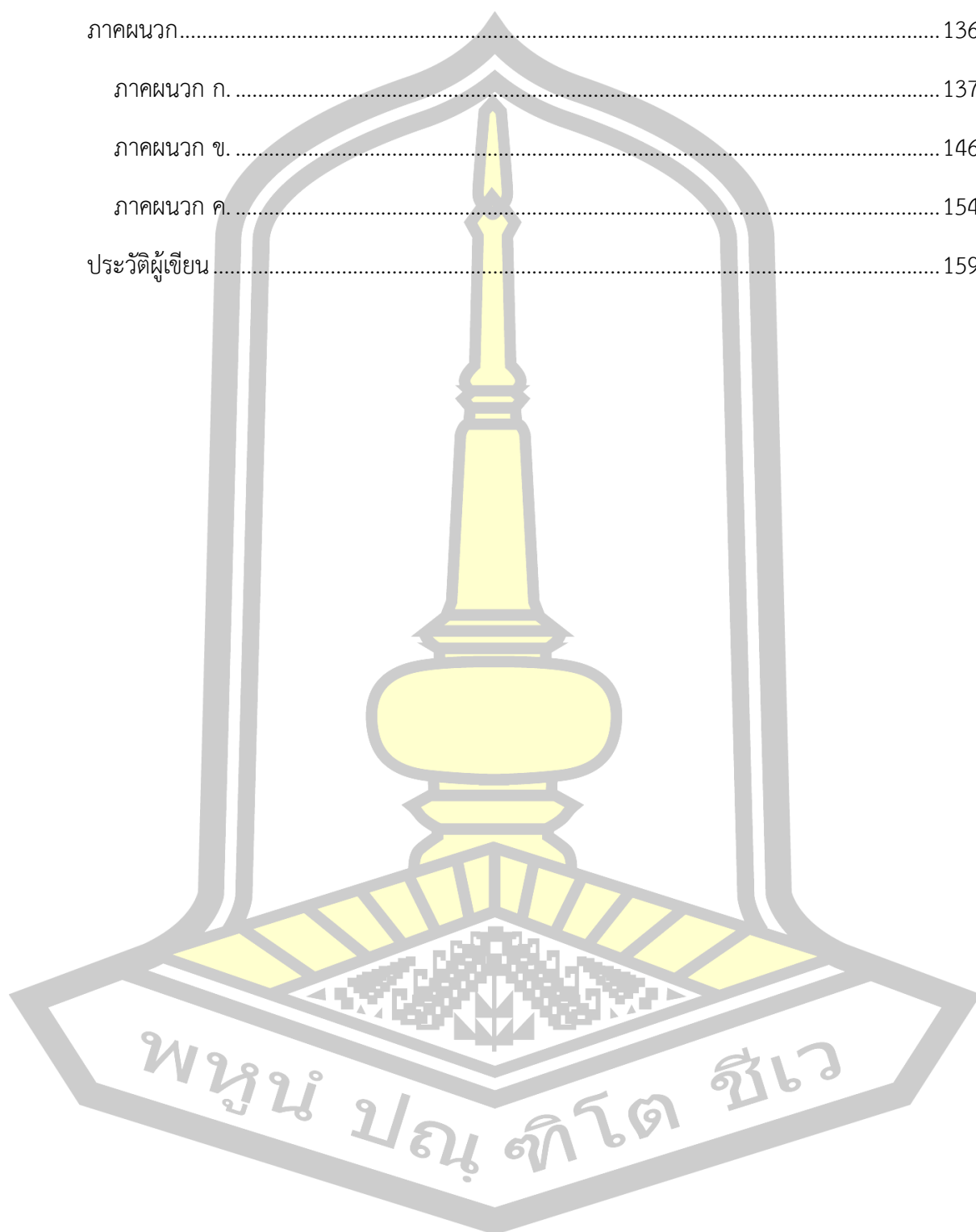

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ฅ
สารบัญตาราง.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	๗
บทที่ 1.....	1
บทนำ.....	1
1.1 ความสำคัญของการวิจัย.....	1
1.2 คำถามวิจัย.....	5
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	5
1.4 ขอบเขตของงานวิจัย.....	5
1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา.....	5
1.4.2 ขอบเขตผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	6
1.4.3 ขอบเขตด้านระยะเวลา.....	6
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ.....	6
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	7
บทที่ 2.....	8
ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง.....	8
2.1 แนวคิดธนาคารต้นไม้ (Tree bank).....	8
2.2 แนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน (Sustainable Forest Management).....	43

2.3 บริบทพื้นที่ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด	67
2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	68
2.4.1 งานวิจัยต่างประเทศ.....	68
2.4.2 งานวิจัยในประเทศ.....	70
2.5 กรอบแนวคิดในการศึกษา	75
บทที่ 3.....	76
วิธีการดำเนินการวิจัย.....	76
3.1 รูปแบบวิธีการดำเนินการวิจัย	76
3.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	78
3.3 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	78
3.3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data).....	78
3.3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data).....	80
3.4 การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอ	80
บทที่ 4.....	82
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	82
4.1 ผลการศึกษาการดำเนินการโครงการธนาคารต้นไม้โครงการธนาคารต้นไม้ สาขาบ้านศรีสมเด็จ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ภายใต้แนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน.....	82
4.2 ผลการเสนอแนะแนวทางสำหรับการดำเนินการโครงการธนาคารต้นไม้ สาขาบ้านศรีสมเด็จ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ให้บรรลุวัตถุประสงค์แนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน.....	116
บทที่ 5.....	119
สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	119
5.1 สรุปผลการศึกษา.....	119
5.2 อภิปรายผลการศึกษา	124
5.3 ข้อเสนอแนะ	128

บรรณานุกรม.....	131
ภาคผนวก.....	136
ภาคผนวก ก.....	137
ภาคผนวก ข.....	146
ภาคผนวก ค.....	154
ประวัติผู้เขียน.....	159

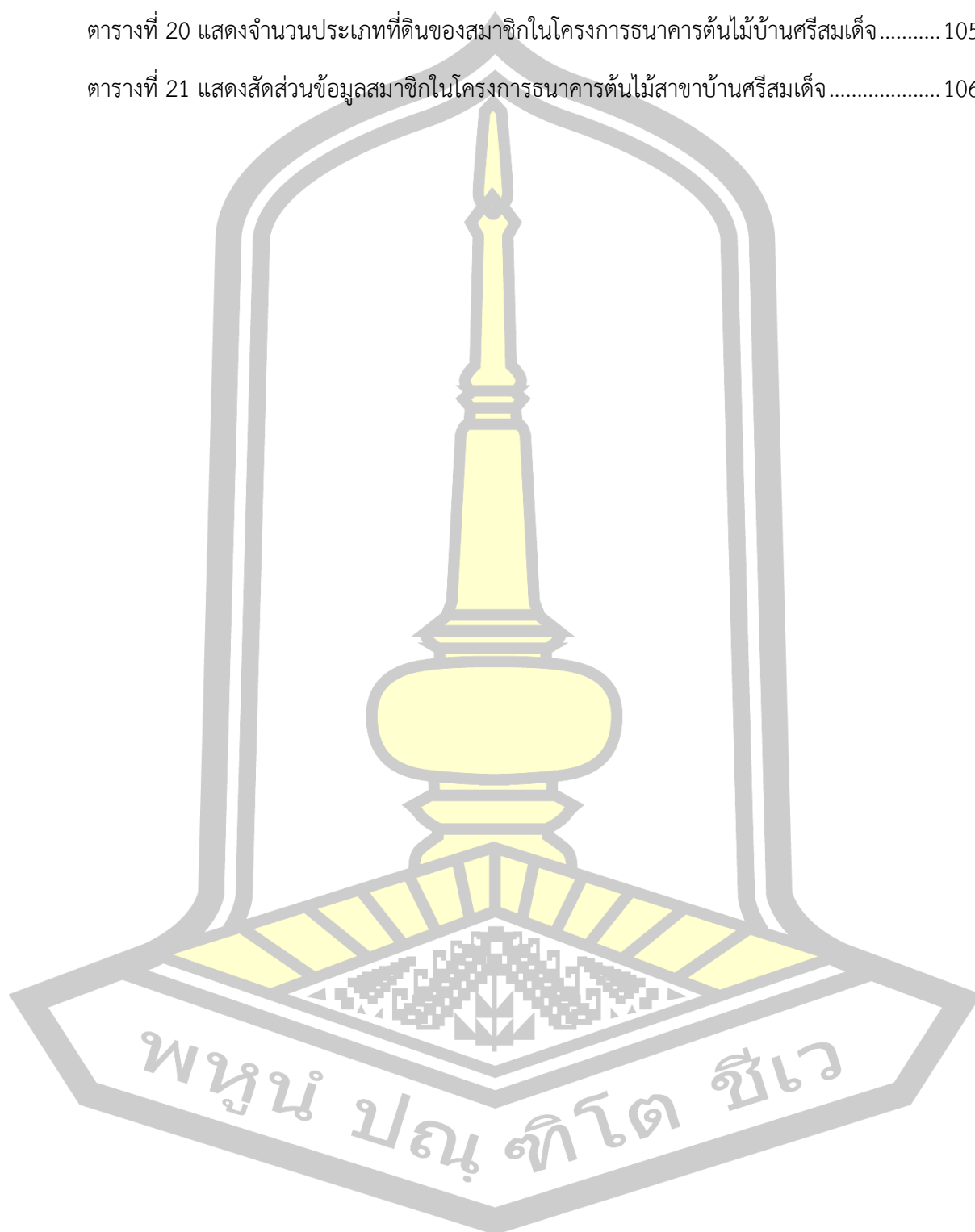

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1 แสดงรายการชนิดพันธุ์ไม้ในโครงการ Tree Banking Scheme	9
ตารางที่ 2 การประเมินมูลค่าต้นไม้ที่มีอัตราการเติบโตเร็วปานกลาง รอบตัดฟันสั้น มูลค่าของเนื้อไม้ต่ำ.....	33
ตารางที่ 3 การประเมินมูลค่าต้นไม้ที่มีอัตราการเติบโตเร็วปานกลาง รอบตัดฟันยาว มูลค่าของเนื้อไม้ค่อนข้างสูง	34
ตารางที่ 4 การประเมินมูลค่าต้นไม้ที่มีอัตราการเติบโตเร็วปานกลาง รอบตัดฟันยาว มูลค่าของเนื้อไม้สูง.....	35
ตารางที่ 5 การประเมินมูลค่าต้นไม้ที่มีอัตราการเติบโตเร็วช้า รอบตัดฟันยาว มูลค่าของเนื้อไม้ สูงมาก	36
ตารางที่ 6 แสดงรายการบัญชีต้นไม้ตามพระราชบัญญัติสวนป่า (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2558.....	39
ตารางที่ 7 ตัวชี้วัดของความสอดคล้องในกฎหมาย นโยบาย และมาตรการที่เกี่ยวข้อง	59
ตารางที่ 8 ตัวชี้วัดของการคำนึงสัดส่วนและสภาพของพื้นที่ป่าไม้	60
ตารางที่ 9 ตัวชี้วัดสุขภาวะและการปรับตัวของระบบนิเวศป่าไม้	61
ตารางที่ 10 ตัวชี้วัดผลผลิตและนิเวศบริการของพื้นที่ป่าไม้	62
ตารางที่ 11 ตัวชี้วัดความหลากหลายทางชีวภาพป่าไม้.....	63
ตารางที่ 12 ตัวชี้วัดการอนุรักษ์ดินและน้ำ	64
ตารางที่ 13 ตัวชี้วัดเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น	65
ตารางที่ 14 ตารางแสดงเขตการปกครองอำเภอศรีสมเด็จ.....	67
ตารางที่ 15 ตารางแสดงขั้นตอนการวิจัย.....	81
ตารางที่ 16 ตารางแสดงจำนวนต้นไม้และพื้นที่ในโครงการธนาคารต้นไม้สาขามันศรีสมเด็จ	87
ตารางที่ 17 ตารางแสดงข้อมูลชนิดพรรณไม้ที่ปลูกในโครงการธนาคารต้นไม้สาขามันศรีสมเด็จ....	88
ตารางที่ 18 ตารางแสดงการแบ่งประเภทกลุ่มไม้ในโครงการธนาคารต้นไม้สาขามันศรีสมเด็จ	92

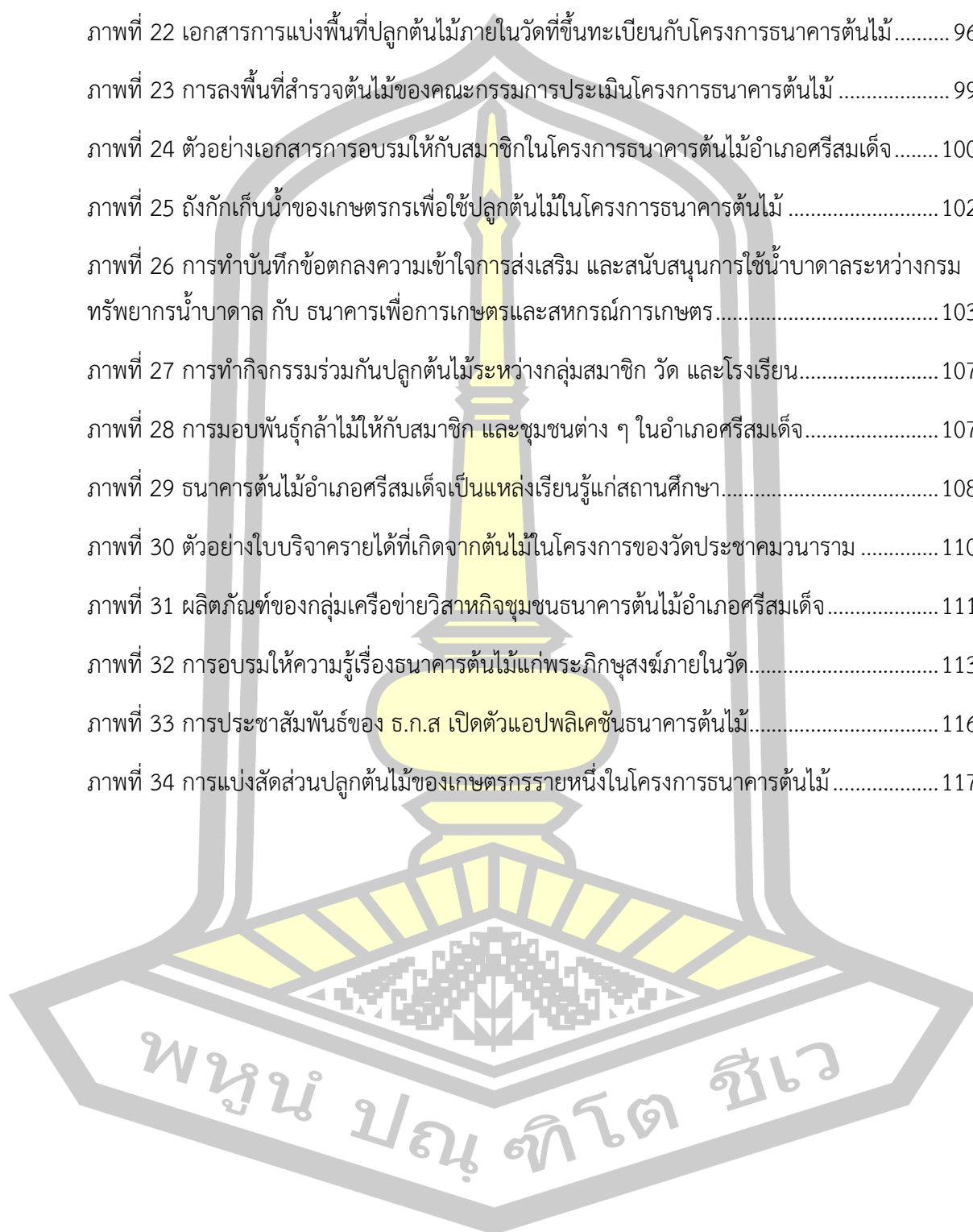
ตารางที่ 19 แสดงโครงสร้างคณะกรรมการประเมินในโครงการธนาคารต้นไม้อำเภอศรีสมเด็จ.....	98
ตารางที่ 20 แสดงจำนวนประเภทที่ดินของสมาชิกในโครงการธนาคารต้นไม้บ้านศรีสมเด็จ.....	105
ตารางที่ 21 แสดงสัดส่วนข้อมูลสมาชิกในโครงการธนาคารต้นไม้สาขาสวนศรีสมเด็จ.....	106

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 การปลูกไม้ป่าผสมในลักษณะบ้านสวน.....	14
ภาพที่ 2 การปลูกไม้ป่าเป็นแนวเขต หรือล้อมไร่นา	15
ภาพที่ 3 การปลูกไม้ผลผสมไม้ป่าโดยระบบวนเกษตร	16
ภาพที่ 4 การปลูกไม้ป่าในพื้นที่นาข้าว	18
ภาพที่ 5 การปลูกไม้ป่าผสมกับพืชไร่ และพืชอาหารสัตว์ภายในพื้นที่เดียวกัน.....	19
ภาพที่ 6 การปลูกผสมไม้ป่าสลับเป็นแถวกับการปลูกพืชไร่	21
ภาพที่ 7 การปลูกไม้ป่าสลับเป็นแถวกับการปลูกพืชไร่.....	22
ภาพที่ 8 การปลูกไม้ไผ่ผสมไม้ยืนต้นเพื่อประโยชน์อเนกประสงค์.....	24
ภาพที่ 9 การปลูกผสมไม้ 3 ชั้นเรือนยอดเพื่อการใช้ประโยชน์แบบอนกประสงค์และยั่งยืน	25
ภาพที่ 10 การปลูกผสมไม้ป่าในสวนยางพารา แบบแถวเดี่ยว	26
ภาพที่ 11 การปลูกผสมไม้ป่าในสวนยางพารา แบบแถวคู่.....	27
ภาพที่ 12 แนวทางการขับเคลื่อนโครงการธนาคารต้นไม้บันได 5 ชั้น.....	42
ภาพที่ 13 กรอบแนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน	56
ภาพที่ 14 ลำดับชั้นของนโยบายป่าไม้แห่งชาติ แผนแม่บทพัฒนาการป่าไม้แห่งชาติและความ เชื่อมโยงกับหน่วยงานปฏิบัติ.....	58
ภาพที่ 15 กรอบแนวคิดในการศึกษา.....	75
ภาพที่ 16 ตัวอย่างโฉนดต้นไม้ของชุมชนต้นแบบโครงการธนาคารต้นไม้.....	77
ภาพที่ 17 การแบ่งสัดส่วนที่ดินและต้นไม้จำนวน 1 ต้นของเกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนในโครงการ.....	83
ภาพที่ 18 กิจกรรมเชิญชวนร่วมกันปลูกต้นไม้ในโครงการธนาคารต้นไม้สาขาสถาบันศรีสมเด็จ	85
ภาพที่ 19 ต้นไม้ภายในวัดประชาคมวนารามที่ขึ้นทะเบียนกับโครงการธนาคารต้นไม้.....	86
ภาพที่ 20 ต้นไม้ของเกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนในโครงการธนาคารต้นไม้	94

ภาพที่ 21 ลักษณะการปลูกต้นไม้ของเกษตรกรในโครงการธนาคารต้นไม้.....	95
ภาพที่ 22 เอกสารการแบ่งพื้นที่ปลูกต้นไม้ภายในวัดที่ขึ้นทะเบียนกับโครงการธนาคารต้นไม้.....	96
ภาพที่ 23 การลงพื้นที่สำรวจต้นไม้ของคณะกรรมการประเมินโครงการธนาคารต้นไม้	99
ภาพที่ 24 ตัวอย่างเอกสารการอบรมให้กับสมาชิกในโครงการธนาคารต้นไม้อำเภอศรีสมเด็จ.....	100
ภาพที่ 25 ถังกักเก็บน้ำของเกษตรกรเพื่อใช้ปลูกต้นไม้ในโครงการธนาคารต้นไม้	102
ภาพที่ 26 การทำบันทึกข้อตกลงความเข้าใจการส่งเสริม และสนับสนุนการใช้น้ำบาดาลระหว่างกรม ทรัพยากรน้ำบาดาล กับ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร.....	103
ภาพที่ 27 การทำกิจกรรมร่วมกันปลูกต้นไม้ระหว่างกลุ่มสมาชิก วัด และโรงเรียน.....	107
ภาพที่ 28 การมอบพันธุ์กล้าไม้ให้กับสมาชิก และชุมชนต่าง ๆ ในอำเภอศรีสมเด็จ.....	107
ภาพที่ 29 ธนาคารต้นไม้อำเภอศรีสมเด็จเป็นแหล่งเรียนรู้แก่สถานศึกษา.....	108
ภาพที่ 30 ตัวอย่างใบปรีจายรายได้ที่เกิดจากต้นไม้ในโครงการของวัดประชาคมวนาราม	110
ภาพที่ 31 ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนธนาคารต้นไม้อำเภอศรีสมเด็จ.....	111
ภาพที่ 32 การอบรมให้ความรู้เรื่องธนาคารต้นไม้แก่พระภิกษุสงฆ์ภายในวัด.....	113
ภาพที่ 33 การประชาสัมพันธ์ของ ธ.ก.ส. เปิดตัวแอปพลิเคชันธนาคารต้นไม้.....	116
ภาพที่ 34 การแบ่งสัดส่วนปลูกต้นไม้ของเกษตรกรรายหนึ่งในโครงการธนาคารต้นไม้.....	117

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของการวิจัย

สภาพแวดล้อม ณ ปัจจุบันทั้งของโลกและของประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรดิน และทรัพยากรอื่น ๆ ล้วนแล้วแต่มีความเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่แย่งจากความต้องการของมนุษย์ที่มีอย่างมากมายไม่จำกัดภายใต้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ทำให้โลกให้ความสนใจในประเด็นการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (climate change) การขยายขนาดประชากร การขยายตัวของเขตเมืองหรือการทำให้พื้นที่ชนบทเป็นพื้นที่เมือง ประเด็นเหล่านี้ ล้วนแล้วเป็นปัจจัยทำให้ต้องบุกเบิกพื้นที่ป่า เพื่อใช้ทรัพยากรโลกเพิ่มมากขึ้น การเพิ่มเส้นทางคมนาคมโดยต้องสร้างถนนตัดผ่านพื้นที่ป่าไม้ สร้างอาคารบ้านเรือน สร้างเสาไฟ แม้กระทั่งการขยายตัวของธุรกิจอุตสาหกรรม เกิดการเผาไหม้เชื้อเพลิงจำพวกถ่านหิน น้ำมัน และก๊าซ ส่งผลให้เกิดก๊าซเรือนกระจกเยอะขึ้น อุณหภูมิสูงขึ้น กล่าวอีกนัยหนึ่งเมื่อโลกเกิดการเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิและสภาพอากาศโดยรวมผลที่ตามมาอาจทำให้เกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติอย่างร้ายแรง สูญเสียประชากร สูญเสียความสมดุลทางชีวภาพ จากประเด็นที่กล่าวมาทำให้โลกต้องตระหนักถึงภัยที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตโดยทาง Conference of Parties (COP) คือการประชุมรัฐภาคีสมาชิกความตกลงพหุภาคีระหว่างประเทศ (Multilateral agreement) ต่าง ๆ ภายใต้สหประชาชาติมีความพยายามบรรลุข้อตกลงเพื่อควบคุมปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศควบคุมการใช้เชื้อเพลิงต่าง ๆ การประชุมเจรจาที่กลาสโกว์ (COP26) ครั้งนี้ถือเป็นประกาศชัดว่าโลกต้องช่วยกันลดปล่อยก๊าซที่เป็นก๊าซเรือนกระจกเพื่อป้องกันการสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติต่อไปในอนาคต (Greenpeace, 2020)

การขยายขนาดประชากร การขยายเขตพื้นที่เมือง การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (climate change) ส่งผลให้สภาพพื้นที่ป่าไม้โดยรวมทั่วทั้งโลกลดลงเป็นอย่างมาก จากองค์การอาหารและเกษตรกรรมแห่งสหประชาชาติ (FAO) เผยข้อมูลสถิติว่าตลอดช่วง 20 ปี นับตั้งแต่ ค.ศ. 2000 ถึง ค.ศ. 2020 สภาพพื้นที่ป่าไม้โดยรวมลดลงจากร้อยละ 31.9 เหลือ ร้อยละ 31.2 (Food and Agriculture Organization, 2020) เป็นการสะท้อนให้เห็นว่าปัจจัยข้างต้นส่งผลต่อการมีอยู่ของสภาพพื้นที่ป่าไม่ว่าทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่นเดียวกันกับในประเทศไทยสถานการณ์การลดลงของสภาพพื้นที่ป่าไม้ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน โดยเมื่อ ปี พ.ศ. 2516 ประเทศไทยมีพื้นที่ป่าไม้ทั้งหมด 138,566,875 ไร่ หรือร้อยละ 43.21 ของพื้นที่ประเทศ และ ปี พ.ศ. 2565 ประเทศไทยเหลือพื้นที่ป่าไม้ทั้งหมด 102,135,974.96 ไร่หรือเพียงร้อยละ 31.57 ของพื้นที่ประเทศ (กรมป่าไม้, 2565) การลดลงของสภาพพื้นที่ป่าไม้โดยรวมส่งผลต่อระบบนิเวศ ขาดความหลากหลายทางชีวภาพ ขาด

ความอุดมสมบูรณ์ ประชาชนหรือชุมชนที่มีวิถีชีวิตอยู่กับป่าไม้หรือใช้ประโยชน์จากป่าไม้ในการเป็นแหล่งที่อยู่ แหล่งทำมาหากิน แหล่งสร้างรายได้หลักก็จะได้รับผลกระทบตามลำดับ เมื่อชุมชนไม่อาจสร้างรายได้ด้วยตนเองแล้วอาจเกิดปัญหาอย่างอื่นตามมามากมายไม่ว่าจะเป็นปัญหานี้สิน ปัญหาการว่างงานสูงขึ้นเกือบทุกจังหวัดมากน้อยแตกต่างกัน จากร้อยละ 1.0 ในปี พ.ศ. 2562 (3.7 แสนคน) เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 1.9 ในปี พ.ศ.2563 (7.3 แสนคน) เมื่อไม่มีงาน ไม่มีอาชีพ ปัญหาการอพยพเข้าไปทำงานในเขตเมืองของชุมชนต่างจังหวัดเพื่อไปแสวงหารายได้ประกอบอาชีพต่าง ๆ เป็นจำนวนมากตามมา (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2563)

ในการประชุมสมัชชาสหประชาชาติสมัยสามัญ ครั้งที่ 70 วันที่ 25 กันยายน 2558 ณ สำนักงานใหญ่สหประชาชาติ ทั้งหมด 193 ประเทศรวมทั้งไทยได้ร่วมลงนามรับรองวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ซึ่งประกอบไปด้วย 17 เป้าหมาย โดยเป้าหมายที่ 10 ลดความไม่เสมอภาคภายในและระหว่างประเทศ (Reduce inequality within and among countries) ส่งเสริมสนับสนุนให้ครอบคลุมทางด้านสังคม และเศรษฐกิจสำหรับทุกคน สร้างหลักประกันทางด้านการเงินผ่านการออกนโยบายของสถาบันการเงินให้มีประสิทธิภาพ เหมาะสม และตอบสนองต่อความต้องการของประชากรทุกกลุ่มเพื่อจัดการปัญหาการว่างงาน การกระจายรายได้ การเข้าถึงแหล่งเงินทุนและทรัพยากรที่ไม่เท่าเทียมและเป็นธรรม พร้อมทั้งยกระดับคุณภาพชีวิตกลุ่มคนผู้ยากจนและผู้ด้อยโอกาสเป็นพิเศษ

และเป้าหมายที่ 15 ระบบนิเวศบนบก (Life on Land) เป็นการฟื้นฟูและสนับสนุนการใช้ระบบนิเวศบนบกอย่างยั่งยืนเพื่อให้ครอบคลุมทางด้านสิ่งแวดล้อมให้ความสำคัญกับแนวทางวิธีการจัดการป่าไม้ที่ยั่งยืน (Sustainably manage forests) เพื่อหยุดการเสื่อมโทรมของที่ดินและพื้นสภาพกลับมาใหม่ และหยุดการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ ตลอดจนช่วยประเมิณการดำเนินการสร้างพื้นที่ป่าโดยไม่เพียงคำนึงถึงจำนวนต้นไม้ แต่มีการประเมินผ่านปัจจัยอื่น เช่น สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ อย่างรอบด้าน รวมทั้งส่งเสริมให้มีการเข้าถึงและจัดสรรผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2563) เมื่อเป้าหมายที่กำหนดขึ้นถือเป็นวาระที่แต่ละประเทศต้องตระหนักและองค์การระหว่างประเทศให้ความสำคัญกับแผนการพัฒนาระยะยาว ประเทศไทยในฐานะเป็นประเทศกำลังพัฒนาและเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนความพยายามดังกล่าวจึงต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคมในการบริหารจัดการเพื่อสร้างแรงจูงใจที่เหมาะสม ออกแบบกฎหมาย นโยบาย โครงการที่ตอบสนองกับปัญหาที่เกิดขึ้นในมิติสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ ทั้งในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้โดยจำเป็นต้องปลูกต้นไม้ขึ้นมาทดแทนที่สูญเสียไป และแก้ปัญหาการว่างงาน ตลอดจนสร้างรายได้ให้กับประเทศ เห็นได้จากการออกนโยบายต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) เป็นแผนแม่บทการพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนา การเมือง เศรษฐกิจ สังคม

และสิ่งแวดล้อมประกอบด้วย 6 ยุทธศาสตร์สำคัญ ได้แก่ ด้านความมั่นคง ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ นโยบายป่าไม้แห่งชาติ พ.ศ. 2562 ที่มุ่งเน้นการจัดการป่าไม้กำหนดให้มีการเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ทั่วประเทศ ทั้งป่าอนุรักษ์ ป่าเศรษฐกิจ ป่าชุมชน อีกทั้งสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้เล็งเห็นความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ภัยพิบัติทางธรรมชาติ และวิกฤตเศรษฐกิจจึงได้กำหนดเป้าหมายปรัชญาที่สำคัญลงในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ซึ่งยึดถือแผนการพัฒนายั่งยืนเป็นหลักการที่สำคัญในการขับเคลื่อนประเทศตามเป้าหมายการพัฒนายั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญที่จะเพิ่มบทบาทของชนในชุมชน เพิ่มความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เพิ่มช่องทางการเข้าถึงทรัพยากรอย่างเป็นธรรม เพิ่มบริการที่มีคุณภาพ เพื่อรักษาสมดุลทางระบบนิเวศ สนับสนุนด้านการเงิน ความเป็นอยู่ของชุมชนที่จะสามารถพึ่งพาตนเองได้ ตลอดจนฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560)

จากการตระหนักในประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต เกิดภาวะหนี้ครัวเรือนสูงขึ้นทางสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้ร่วมมือกับภาคเอกชน และสถาบันทางการเงินต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยทางธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรซึ่งเป็นสถาบันทางการเงินได้เข้าร่วมโครงการต่าง ๆ กับทางสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มีความพยายามที่จะแก้ไขปัญหาหนี้สินในครัวเรือน เช่น โครงการคลินิกแก้หนี้ เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาหนี้สินสำหรับผู้ที่มีหลักประกัน อีกทั้งธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ยังได้จัดทำโครงการธนาคารต้นไม้ขึ้นที่ไม่ได้เพียงแค่แก้ไขปัญหาหนี้สินเพียงอย่างเดียวแต่ครอบคลุมไปถึงปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนปลูกต้นไม้ตามแนวทางพระราชดำริ "ปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง" ในที่ดินตนเองและสาธารณะเพื่อใช้เป็นหลักประกันในการบริหารจัดการชำระหนี้ของตนเอง สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรชุมชนร่วมกัน สามารถพึ่งตนเองได้ในระดับครอบครัว ชุมชน และเชื่อมโยงเครือข่ายระดับชุมชนจนถึงระดับประเทศ กล่าวคือเป็นโครงการที่ถูกออกแบบมาให้ชุมชนไม่ต้องย้ายถิ่นฐานไปหารายได้ในเมืองหลวง เพิ่มมูลค่าให้กับแหล่งที่ดินทำกิน สามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่พึ่งพาตนเองได้ และอีกทั้งสร้างคุณค่าให้กับสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป (ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร, 2565)

แนวทางการขับเคลื่อนนโยบายส่งเสริมการปลูกต้นไม้เพื่อเศรษฐกิจสิ่งแวดล้อมได้รับการส่งเสริมมากขึ้นการปลูกป่าเพื่อสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ เพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินเห็นได้จากการถูก

กำหนดให้เป็นวาระแห่งชาติในปี พ.ศ. 2550 ตามข้อเสนอของคณะกรรมการผู้นำชุมชนแห่งชาติ ภายใต้ยุทธศาสตร์การพึ่งพาตนเองและความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย พลังงาน อาหาร และยา อีกทั้งเพื่อไม่ให้เกิดข้อจำกัดด้านการครอบครองและการตัดต้นไม้ที่ปลูกในที่ดินทำให้มีการแก้ไขพระราชบัญญัติ ป่าไม้ พ.ศ. 2484 มาตรา 7 โดยพระราชบัญญัติป่าไม้ (ฉบับที่ 8) พ.ศ. 2562 มาตรา 7 กำหนดให้ไม้ทุกชนิดที่ขึ้นในที่ดินที่มีกรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองตามประมวลกฎหมายที่ดินไม่เป็นไม้หวงห้าม อีกทั้งทางกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้กำหนดแผนการปฏิรูปประเทศด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับไม้เศรษฐกิจเพื่อเพิ่มพื้นที่ป่าเศรษฐกิจให้บรรลุร้อยละ 15 ของพื้นที่ประเทศ (48.52 ล้านไร่) ภายในปี พ.ศ. 2580 ซึ่งปัจจุบัน พ.ศ. 2565 มีจำนวน 32.65 ล้านไร่ และมีการบูรณาการทำงานส่งเสริมการปลูกต้นไม้ยืนต้นเพื่อเศรษฐกิจร่วมกับหลายหน่วยงาน ไม่ว่าจะเป็นสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 2565)

ซึ่งทางธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ได้ดำเนินโครงการธนาคารต้นไม้ ส่งเสริมการปลูกต้นไม้เพื่อเศรษฐกิจสิ่งแวดล้อมโดยมีชุมชนเข้าร่วมโครงการจำนวน 6,838 ชุมชน มีจำนวนสมาชิกธนาคารต้นไม้ 123,424 คน และสามารถปลูกต้นไม้เพิ่มขึ้นในประเทศไทยจำนวน 12,369,563 ต้น (ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร, 2565) เพื่อดำเนินการในชุมชนต้นแบบตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและศูนย์การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ธกส. โครงการธนาคารต้นไม้เกิดขึ้นอย่างมากมายในหลากหลายพื้นที่ในประเทศไทยจากสถิติของโครงการในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนพบว่ามีจำนวนต้นไม้และผู้ที่ยื่นทะเบียนกับโครงการธนาคารต้นไม้มากที่สุดหากเทียบกับภูมิภาคอื่นทั่วทั้งประเทศ ธนาคารต้นไม้ อำเภอสรีสมเด็จ จังหัดร้อยเอ็ด มีจำนวนผู้ปลูกต้นไม้ที่ยื่นทะเบียนและจำนวนการปลูกต้นไม้เป็นจำนวนมากหากเปรียบเทียบกับภายในพื้นที่ภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน โดยมีจำนวนผู้ที่ปลูกต้นไม้ อยู่ที่ 2,818 คน จำนวนต้นไม้ 164,674 ต้น ทำให้เห็นว่าไม่มีการกระจุกตัวของจำนวนต้นไม้ไว้กับผู้ที่ยื่นทะเบียนน้อยรายจนเกินไป ซึ่งทำให้การเข้าถึงทรัพยากรของรายอื่นมีมากยิ่งขึ้นสอดคล้องกับหลักการเข้าถึงทรัพยากรอย่างเป็นธรรมตามการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development)

โครงการธนาคารต้นไม้สาขานบ้านศรีสมเด็จถือว่าเป็นสาขาที่มีจำนวนต้นไม้มากที่สุดในอำเภอสรีสมเด็จ จำนวนมากกว่า 49,000 ต้น และมี 64 พรรณไม้ (ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร, 2559) ทำให้มีความน่าสนใจในแง่ของการดำเนินการที่สร้างแรงจูงใจในการปลูกป่าเพื่อเพิ่มจำนวนต้นไม้ และประเพณีพรรณไม้ที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ ดังนั้นจากข้อมูลดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาการดำเนินการโครงการธนาคารต้นไม้ภายใต้แนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนและเพื่อหาข้อเสนอแนะแนวทางสำหรับการดำเนินการโครงการธนาคารต้นไม้ของธนาคารเพื่อการเกษตร

และสหกรณ์การเกษตรสาขาน้ำส้มเค็ม อำเภอสระเค็ม จังหวัดร้อยเอ็ดให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน

1.2 คำถามวิจัย

1.2.1 โครงการธนาคารต้นไม้สาขาน้ำส้มเค็ม อำเภอสระเค็ม จังหวัดร้อยเอ็ด มีการดำเนินการสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนอย่างไร

1.2.2 การดำเนินการโครงการธนาคารต้นไม้สาขาน้ำส้มเค็ม อำเภอสระเค็ม จังหวัดร้อยเอ็ด ที่บรรลุวัตถุประสงค์แนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนมีแนวทางอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษาการดำเนินการโครงการธนาคารต้นไม้สาขาน้ำส้มเค็ม อำเภอสระเค็ม จังหวัดร้อยเอ็ดภายใต้แนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน

1.3.2 เพื่อเสนอแนะแนวทางสำหรับการดำเนินการโครงการธนาคารต้นไม้สาขาน้ำส้มเค็ม อำเภอสระเค็ม จังหวัดร้อยเอ็ด ให้บรรลุวัตถุประสงค์แนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน

1.4 ขอบเขตของงานวิจัย

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วยแนวคิด ดังนี้
ธนาคารต้นไม้ (Tree Bank) คือ ความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคมเพื่อสร้างแรงจูงใจ ส่งเสริม และสนับสนุน ให้มีการปลูกและบำรุงรักษาต้นไม้ตามหลักวิชาการ

แนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน (Sustainable Forest Management) คือ แนวคิดที่มีความเป็นพลวัต (dynamic) มีวิวัฒนาการช่วยในการพัฒนาที่ครอบคลุมมิติด้านสิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ และกฎหมายของชุมชนในท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมทั้งในปัจจุบันและอนาคต ตลอดจนตระหนักถึงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยพิจารณาจาก 7 องค์ประกอบต่อไปนี้

1. การขยายแหล่งทรัพยากรป่าไม้
2. ความหลากหลายทางชีวภาพป่าไม้
3. ความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้
4. การทำงานในการผลิตแหล่งทรัพยากรป่าไม้

5. การทำงานในการปกป้องแหล่งทรัพยากรป่าไม้
6. การทำงานในมิติสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม
7. ความสอดคล้องในกฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้อง

1.4.2 ขอบเขตผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

เลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่

- ผู้ที่ขึ้นทะเบียนปลูกต้นไม้ในโครงการธนาคารต้นไม้สาขาสถาบันสงฆ์ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 7 คน จากจำนวนผู้ที่ขึ้นทะเบียนปลูกต้นไม้ในโครงการธนาคารต้นไม้ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) สาขาสถาบันสงฆ์ทั้งหมด 30 คน โดยพิจารณาคัดเลือกจากรายชื่อเจ้าของที่ดินที่ปลูกต้นไม้ที่แตกต่างกันและชนิดพันธุ์ไม้ที่ปลูกที่แตกต่างกันของผู้ที่ขึ้นทะเบียนเพื่อให้ทราบถึงปัจจัยของการดำเนินการและผลกระทบของการปลูกต้นไม้แต่ละชนิดได้อย่างหลากหลาย

- ผู้นำชุมชนบ้านศรีสมเด็จ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 2 คน โดยพิจารณาจากผู้นำที่เป็นทางการในพื้นที่โครงการธนาคารต้นไม้ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านบ้านศรีสมเด็จ และผู้นำไม่ทางการเนื่องจากสัดส่วนพื้นที่วัดที่ใช้ในการปลูกต้นไม้ในโครงการมีสัดส่วนที่มาก ได้แก่ เจ้าอาวาส วัดประชาคมวนาราม

- เจ้าหน้าที่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ที่เกี่ยวข้องกับโครงการธนาคารต้นไม้สาขาสถาบันสงฆ์ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 2 คน ได้แก่ ระดับผู้จัดการ 1 คน และระดับผู้ปฏิบัติงาน 1 คน

1.4.3 ขอบเขตด้านระยะเวลา

ตั้งแต่วันที่ 15 เดือนมีนาคม พ.ศ. 2566 ถึง วันที่ 15 เดือนมีนาคม พ.ศ. 2567 เป็นระยะเวลา 12 เดือน

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

ธนาคารต้นไม้ หมายถึง ความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคมเพื่อสร้างแรงจูงใจ ส่งเสริม และสนับสนุน ให้มีการปลูกและบำรุงรักษาต้นไม้ตามหลักวิชาการในพื้นที่ทำกินของชุมชนในท้องถิ่น โดยจะนำต้นไม้นั้นมาเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ

แนวคิดการจัดการป่าไม้ที่ยั่งยืน หมายถึง แนวคิดที่มีความเป็นพลวัต (dynamic) มีวิวัฒนาการช่วยในการพัฒนาที่รักษาและเพิ่มมูลค่าทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมของป่าไม้แบบมีส่วนร่วมทั้งในปัจจุบันและอนาคต ตลอดจนตระหนักถึงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยพิจารณาจาก 7 องค์ประกอบต่อไปนี้

1. การขยายแหล่งทรัพยากรป่าไม้ ได้แก่ การมีส่วนช่วยขยายขอบเขตพื้นที่ป่าไม้ การวางแผนการแบ่งสัดส่วนการใช้ประโยชน์จากที่ดิน
2. ความหลากหลายทางชีวภาพป่าไม้ ได้แก่ การให้ความสำคัญกับการปลูกชนิดพรรณไม้ในท้องถิ่น การมีส่วนช่วยในการอนุรักษ์สิ่งมีชีวิตชนิดอื่น ๆ
3. ความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ ได้แก่ การมีส่วนช่วยเพิ่มจำนวนต้นไม้ และการเพิ่มสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ให้มีความสมดุลกับพื้นที่ป่าไม้
4. การทำงานในการผลิตแหล่งทรัพยากรป่าไม้ ได้แก่ การให้ความสำคัญกับการทำเกษตรกรรมในพื้นที่โดยรอบ การส่งเสริมการผลิตแหล่งอาหาร และเชื้อเพลิง
5. การทำงานในการปกป้องแหล่งทรัพยากรป่าไม้ ได้แก่ การส่งเสริมแหล่งทรัพยากรอื่นที่เป็นปัจจัยในการเกื้อหนุนการเติบโตทรัพยากรป่าไม้ ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรดิน และน้ำ
6. การทำงานในมิติสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ได้แก่ การมีส่วนช่วยในการเพิ่มช่องทางของรายได้ที่หลากหลาย การส่งเสริมการจัดการป่าไม้ร่วมกัน การอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น
7. ความสอดคล้องในกฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การออกนโยบาย กฎหมาย ให้มีความสอดคล้อง สนับสนุนกันในการเพิ่มแหล่งทรัพยากรป่าไม้ อีกทั้งการสนับสนุนระหว่างหน่วยงาน

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.6.1 ได้ทราบว่าโครงการธนาคารต้นไม้ธนาคารต้นไม้สาขาสานศรีสมเด็จ อำเภอสรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ดมีการดำเนินการภายใต้แนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน
- 1.6.2 ได้ทราบถึงแนวทางสำหรับการดำเนินการธนาคารต้นไม้สาขาสานศรีสมเด็จ อำเภอสรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ให้บรรลุวัตถุประสงค์การจัดการต้นไม้อย่างยั่งยืน

พูน ปณ จิต ชเว

บทที่ 2

ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง ธนาคารต้นไม้กับแนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน กรณีศึกษา โครงการธนาคารต้นไม้สาขาบ้านศรีสมเด็จ อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นการศึกษาการดำเนินการโครงการธนาคารต้นไม้สาขาบ้านศรีสมเด็จอำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดร้อยเอ็ดภายใต้แนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนและหาข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในโครงการธนาคารต้นไม้ให้บรรลุวัตถุประสงค์การจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีรายละเอียด ดังนี้

- 2.1 แนวคิดธนาคารต้นไม้ (Tree bank)
- 2.2 แนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน (Sustainable Forest Management)
- 2.3 บริบทพื้นที่ อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดร้อยเอ็ด
- 2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.5 กรอบแนวคิดในการศึกษา

2.1 แนวคิดธนาคารต้นไม้ (Tree bank)

จากสภาพปัญหาในด้านสิ่งแวดล้อม การขาดแคลนทรัพยากรป่าไม้ ทำให้เกิดการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพระบบนิเวศเสียสมดุลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ (climate change) เกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติ เกิดความไม่แน่นอนของภัยต่าง ๆ จากสภาพปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคม ปัญหาการว่างงาน ปัญหานี้สินครัวเรือน ปัญหาการรักษาแหล่งที่ดินทำกิน การเข้าถึงทรัพยากรป่าไม้ไม่เป็นธรรมและเท่าเทียม การไม่ตระหนักเห็นถึงความสำคัญของต้นไม้ในที่ดินของตน ขาดแรงจูงใจ แรงกระตุ้น รู้สึกไม่เป็นเจ้าของในการปลูกต้นไม้ขึ้นมาทดแทนธรรมชาติ แนวโน้มการสร้างพื้นที่สีเขียวลดลง การอพยพเคลื่อนย้ายไปหารายได้ ณ ต่างถิ่น ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้ต้องออกนโยบายครอบคลุมด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม

แนวคิดที่ตระหนักให้เห็นความสำคัญของปัญหาทรัพยากรป่าไม้ ปัญหาการสร้างรายได้ จะเห็นได้จากโครงการ Tree Banking Scheme ในปี 2018 ที่เป็นโครงการธนาคารต้นไม้ในประเทศอินเดีย ซึ่งเป็นโครงการที่มีจุดมุ่งหมายเกี่ยวกับการลงทุนไปกับการปลูกต้นไม้ระยะยาวเพื่อให้เกษตรกรได้รับเงินกู้ที่ไม่มีดอกเบี้ยโดยมีต้นไม้เป็นหลักประกัน เมื่อต้นไม้เจริญเติบโตและอยู่ในระยะที่สามารถนำไปสร้างมูลค่าได้เกษตรกรจึงจะได้รับการชำระเงิน กล่าวคือเป็นการส่งเสริม สร้างแรงจูงใจให้เกษตรกรมีความต้องการในการปลูกต้นไม้เพิ่มมากขึ้นและส่งเสริมการลดการปล่อยก๊าซเรือน

กระจาก โครงการดังกล่าวมีประโยชน์ทั้งในแง่สิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจ สังคมทั้งในระยะสั้นและระยะยาว มีกรอบแนวคิดที่สำคัญ ดังนี้

1. ส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยการสร้างแรงจูงใจในการปลูกต้นไม้ จะเป็นการช่วยลดการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (climate change) และป้องกันการเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติ
2. ส่งเสริมการเพิ่มรายได้ของเกษตรกร ช่วยเพิ่มรายได้ของเกษตรกรโดยให้เงินกู้และการชำระหนี้ที่ยืดหยุ่น ช่วยให้เกษตรกรสามารถเลี้ยงตัวเองและครอบครัวได้ดีขึ้น เป็นการสร้างความยั่งยืนทางด้านรายได้
3. ส่งเสริมการสร้างงานและเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนในท้องถิ่น ช่วยส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น โดยเกษตรกรที่ได้รับเงินกู้จะสามารถจ้างงานคนในชุมชนในการบำรุงดูแล รักษา และปลูกต้นไม้ ซึ่งช่วยเพิ่มรายได้ให้กับคนในชุมชนและสร้างงาน สร้างระบบสังคมในท้องถิ่นให้ยั่งยืน

(Jayakumar et al., 2018)

นอกจากนี้โครงการไม่เพียงแต่ให้ค่านึงถึงจำนวน ปริมาณต้นไม้ที่ปลูก แต่ให้ความสำคัญกับความหลากหลายทางชีวภาพ ชนิดพันธุ์ไม้เพื่อรักษาสมดุลของระบบนิเวศ โดยกำหนดรายการของชนิดพันธุ์ไม้ที่สามารถเข้าหลักเกณฑ์ที่จะสามารถนำไปเป็นหลักประกันได้ ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงรายการชนิดพันธุ์ไม้ในโครงการ Tree Banking Scheme

ลำดับที่	ชนิดพันธุ์ไม้
1	ไผ่
2	ขนุนป่า
3	มะม่วง
4	มะขาม
5	ขนุน
6	ดินเบ็ด
7	สะเดา
8	มะเดื่อ
9	ไทรอินเดีย
10	มะเดื่ออินเดีย
11	ส้มแขก

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพันธุ์ไม้
12	โพธิ์
13	พิкуль
14	หยีน้ำ
15	จันทน์ขาว
16	อโศกน้ำ
17	ประดู่อินเดีย
18	หว่า
19	มะตูม
20	อบเชย
21	อบเชยป่า
22	พะยุง
23	กว้าว
24	สัก
25	หูกวาง

ที่มา : Jayakumar et al. (2018)

แนวทางในการสร้างแรงจูงใจในการปลูกต้นไม้หรือปลูกป่าแล้วได้ประโยชน์หลายอย่างในประเทศไทยเห็นได้จากแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ความตอนหนึ่งว่า “การปลูกป่าถ้าจะให้ราษฎรมีประโยชน์ให้เขาอยู่ได้ให้ใช้วิธีปลูกไม้ 3 อย่าง แต่มีประโยชน์ 4 อย่าง คือ ไม้ใช้สอย ไม้กินได้ ไม้เศรษฐกิจ ประโยชน์อย่างที่ 4 คือสามารถช่วยอนุรักษ์ดินและน้ำ” สามารถแบ่งออกตามแนวพระราชดำริ ดังนี้

ปลูกต้นไม้ 3 ชนิด ได้แก่ ไม้ใช้สอย ไม้ก่อสร้าง และไม้กินได้

ประโยชน์ 4 อย่าง ได้แก่ ใช้เป็นฟืนสำหรับหุงต้มและใช้สอยเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ ใช้สร้างและซ่อมแซมที่พักอาศัย ใช้เป็นอาหาร และเป็นการอนุรักษ์ดินและน้ำในขณะเดียวกัน

จะเห็นว่าต้นไม้ 1 ต้น สามารถทำประโยชน์ได้หลายอย่าง การเจริญเติบโตของพันธุ์ไม้มีลักษณะเฉพาะเจาะจงแตกต่างกันออกไป ดังนั้นการบอกได้ว่าแต่ละพันธุ์ไม้แต่ละประเภทมีอายุการเจริญเติบโตอย่างไรจะเป็นประโยชน์ในการประกอบการพิจารณาและตัดสินใจปลูกต้นไม้เหล่านั้นได้ โดยแยกออกเป็นชนิดพรรณไม้ได้ 5 กลุ่ม

1. ไม้โตเร็วมาก คือ ไม้ที่ใช้เวลาในการเจริญเติบโตจนถึงขนาดที่กำหนด เมื่ออายุ 5-10 ปี ได้แก่ไม้สะเดาเทียม ตะกู เลี่ยน กระถินณรงค์ กระถินเทพา ยูคาลิปตัส
2. ไม้โตเร็ว คือ ไม้ที่ใช้เวลาในการเจริญเติบโตจนถึงขนาดที่กำหนด เมื่ออายุ 10-15 ปี ได้แก่ ไม้สะเดา ชี้เหล็ก โกกงาง สนทะเล สนประดิพัทธ์
3. ไม้โตปกติ คือ ไม้ที่ใช้เวลาในการเจริญเติบโตจนถึงขนาดที่กำหนด เมื่ออายุ 15-20 ปี ได้แก่ ไม้สัก สนสามใบ สนคาริเบีย
4. ไม้โตค่อนข้างช้า คือ ไม้ที่ใช้เวลาในการเจริญเติบโตจนถึงขนาดที่กำหนด เมื่ออายุ 20-25 ปี ได้แก่ ไม้ประดู่ ยางนา แดง
5. ไม้โตช้า คือ ไม้ที่ใช้เวลาในการเจริญเติบโตจนถึงขนาดที่กำหนด เมื่ออายุ 25-30 ปี ได้แก่ ไม้ตะเคียนทอง พะยุง มะค่าโมง เต็ง รัง

(กรมป่าไม้, 2560)

แนวคิดธนาคารต้นไม้ใช้แนวทางการปลูกต้นไม้ตามพระราชดำริ ปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง ไม่ใช่แค่การปลูกต้นไม้เพื่อทดแทนต้นไม้เดิมหากแต่ได้ประโยชน์เพิ่มเติมในเรื่องของสังคม และเศรษฐกิจ สอดคล้องกับหลักคิดลงทุนทางเดียวแต่ได้ประโยชน์หลายทาง การลงทุนไปกับการปลูกต้นไม้จึงเปรียบเสมือนการช่วยหาทางออกของวิกฤติต่าง ๆ ดังนี้

1. วิกฤติการณ์ด้านประชากร
2. วิกฤติการณ์ด้านอาหาร
3. วิกฤติการณ์ด้านพลังงาน
4. วิกฤติการณ์ด้านน้ำ
5. วิกฤติการณ์ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโลก (climate change)
6. วิกฤติการณ์ด้านสิ่งแวดล้อม

เนื่องจากปัญหาเกษตรกรไทยจำนวนมากทำการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ต้นไม้ต้นใหญ่ถูกตัดโค่นเพื่อทำพืชไร่ พืชสวนเพียงชนิดเดียวเพื่อส่งพ่อค้าคนกลาง อีกทั้งวิกฤติการณ์ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศอาจเป็นสาเหตุให้เกิดภัยธรรมชาติต่าง ๆ ส่งผลต่อผลผลิตของพืชเชิงเดี่ยวที่ปลูก จึงไม่มีความคุ้มค่ากับการลงทุนก่อให้เกิดปัญหาหนี้สิน เกิดการขายที่ดินเพื่อใช้หนี้ เกิดความไม่มั่นคงทางด้านรายได้

การปลูกต้นไม้ชนิดต่าง ๆ คือทางออกของวิกฤติ โดยจะสร้างทั้งพื้นที่สีเขียว ช่วยลดก๊าซเรือนกระจก อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สามารถนำไปอุปโภคและบริโภค ใช้เป็นหลักประกันทางด้านรายได้ โดยในช่วงปี พ.ศ. 2548 นายประยงค์ วรรณรงค์ ผู้นำคณะกรรมการผู้นำชุมชนแห่งชาติในขณะนั้น

ได้เสนอแนวคิดเรื่องการส่งเสริมการปลูกต้นไม้ใช้หนี้เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนจึงจัดทำโครงการนำร่องตามแผนยุทธศาสตร์การปลูกต้นไม้ใช้หนี้เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนขึ้น

โดยในขณะนั้น พงศา ชูแถม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยขับเคลื่อนการปลูกต้นไม้ใช้หนี้หรือถูกพัฒนามาเป็นแนวคิดธนาคารต้นไม้ในภายหลังเนื่องจากเห็นว่าประชาชนส่วนใหญ่ขาดแรงจูงใจในการปลูกต้นไม้ และไม่รู้สึกรู้สีกเป็นเจ้าของต้นไม้ที่ปลูก จึงมีความพยายามผลักดันแนวคิดธนาคารต้นไม้ ซึ่งจะช่วยให้มุมมองของการปลูกต้นไม้เปลี่ยนไป โดยสนับสนุนให้ปลูกต้นไม้ในที่ดินของตนเองทำให้รู้สึกเป็นเจ้าของ และสร้างแรงจูงใจให้ต้นไม้ที่ปลูกเสมือนเป็นหลักทรัพย์ มีมูลค่าทางเศรษฐกิจแล้ว นำมารวมอยู่ในรูปแบบของธนาคารเพื่อเป็นการสะสมทรัพย์

คณะกรรมการผู้นำชุมชนแห่งชาติได้ร่วมมือกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส) ดำเนินการโครงการนำร่องสร้างระบบจัดการทรัพยากรชุมชนร่วมกันส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกรปลูกต้นไม้ โดยในการขับเคลื่อนการกำหนดนโยบายจำเป็นต้องมีผู้เกี่ยวข้องด้วยกันหลายฝ่ายเป็นการผสานองค์ความรู้ และการวางนโยบายควรคำนึงความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ทำให้ทางธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส) ออกแบบโครงการที่ส่งเสริมการปลูกต้นไม้ใช้หนี้ขึ้นในปี พ.ศ. 2549 ก่อนถูกเปิดตัวอย่างเป็นทางการภายใต้ชื่อว่าโครงการ “ธนาคารต้นไม้” ในปี พ.ศ. 2553 นำโดยนายประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์ กรรมการ ธ.ก.ส. ในขณะนั้นเป็นประธานในการเปิดตัวโครงการ เป็นนโยบายสำคัญ มีเป้าหมายให้เกษตรกรสามารถใช้ต้นไม้เป็นหลักประกันได้หรือเรียกว่า “หลักประกันไม่ยืนต้น” (Tree Collateral) เนื่องจากต้นไม้มีการเจริญเติบโตและมีการเพิ่มปริมาณเนื้อไม้ตลอดเวลาในขณะที่มีชีวิตอยู่ ซึ่งก่อให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจ ความคาดหวังเพื่อแก้ปัญหาอันเกิดจากวิกฤตสิ่งแวดล้อม การเกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่ก่อให้เกิด ภาวะฝนแล้ง น้ำท่วม แก้ไขปัญหาความยากจน โดยสร้างระบบจัดการทรัพยากรชุมชน เพิ่มพื้นที่ป่าด้วยการปลูกพืชระบบแบบวนเกษตรหรือเกษตรผสมผสาน ลดการปลูกพืชเกษตรเชิงเดี่ยว อีกทั้งทางด้านนายลักษณ์ วจนานวัช ผู้จัดการ ธ.ก.ส. ในขณะนั้น กล่าวว่า

“ต้นไม้ที่เกษตรกรปลูกในพื้นที่ของตนเองนั้น จะก่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มในทุกวันผลิดอกออกผลสร้างอาชีพสร้างรายได้ให้กับสมาชิกในชุมชนผ่านวิสาหกิจชุมชนรูปแบบต่าง ๆ เพราะเมื่อเกษตรกรและสมาชิกทุกคนในชุมชนน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ และสามารถพึ่งพาตนเองได้จากทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเอง เมื่อนั้นความยั่งยืนของชุมชนก็จะเกิดขึ้น”

(ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร, 2558)

ซึ่งรูปแบบการปลูกไม้ป่าโดยระบบ “วนเกษตร” (Agroforestry Systems) เป็นส่วนหนึ่งของเกษตรกรรมทางเลือกที่เน้นความหลากหลายทางชีวภาพ เน้นการปรับสมดุลของสิ่งแวดล้อม กล่าวคือเป็นระบบที่ผสมผสานระหว่างผลผลิตทางป่าไม้ กับผลผลิตทางการเกษตร รวมไปถึงผลผลิตทางการปศุสัตว์และประมงภายในบริเวณพื้นที่ที่หนึ่ง ช่วยอำนวยความสะดวกต่อการฟื้นฟูธรรมชาติ การดำรงชีวิตของเกษตรกร มีผลตอบแทนทางมิติเศรษฐกิจและมิติสังคมของชุมชนในท้องถิ่น โดยสำนักวิจัยและพัฒนาการป่าไม้ของกรมป่าไม้ได้สรุปข้อกำหนดของการนำระบบวนเกษตรไปใช้ให้เหมาะสมในพื้นที่ต่าง ๆ ดังนี้

1. รูปแบบที่นำไปใช้เป็นรูปแบบวนเกษตรที่เหมาะสมสำหรับเกษตรกรรายย่อย ในระดับการเลี้ยงตัวเองได้ไม่ใช่ระดับฟาร์มขนาดใหญ่
2. พื้นที่เพาะปลูกต้องมีขนาดเล็กถึงปานกลาง โดยใช้เกณฑ์ของพื้นที่ที่เกษตรกรถือครองอยู่เนื้อที่ไม่เกิน 50 ไร่ และพื้นที่ที่เป็นหัวไร่ปลายนาและที่สาธารณะประโยชน์ต่าง ๆ แล้วแต่รูปแบบของวนเกษตรที่จะนำไปใช้
3. ในพื้นที่กรรมสิทธิ์หรือพื้นที่ถือครองของเกษตรกร ต้องถือว่าพืชเกษตรรวมทั้งพืชอาหารสัตว์เป็นพืชหลัก ส่วนพื้นที่ปลูกไม้ป่าหรือไม้ยืนต้นต่าง ๆ เป็นพืชแทรกหรือพืชรอง กล่าวคือต้องปลูกไม้ป่า ไม้ผล ไม้ยืนต้น ไม้สำหรับการก่อสร้าง ทำฟืน หรือถ่าน และ ไม้ไผ่ แทรกลงในแปลงปลูกพืชเกษตรที่เป็นพืชอาหาร (ข้าว) พืชไร่ พืชอาหารสัตว์หรือสวนยางพาราไม่ใช่ปลูกพืชเกษตรแทรกในสวนป่าหรือสวนไม้ผลยืนต้น

(กรมป่าไม้, 2556)

กล่าวคือรูปแบบการปลูกไม้ป่าโดยระบบวนเกษตรมีรูปแบบและลักษณะของการปลูกแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ โดยสำนักวิจัยและพัฒนาการป่าไม้ของกรมป่าไม้ซึ่งเป็นหนึ่งในหน่วยงานที่ทำการศึกษาและกำหนดการประเมินมูลค่าต้นไม้ในโครงการธนาคารต้นไม้ยังได้จัดทำคู่มือกำหนดรูปแบบและรายละเอียดการปลูกป่าระบบวนเกษตรให้เหมาะสมกับการเพิ่มผลผลิตทางเศรษฐกิจและความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม แบ่งออกเป็น 10 รูปแบบ ดังต่อไปนี้

รูปแบบที่ 1 การปลูกไม้ป่าผสมในลักษณะบ้านสวน

ชนิดไม้ที่ปลูก

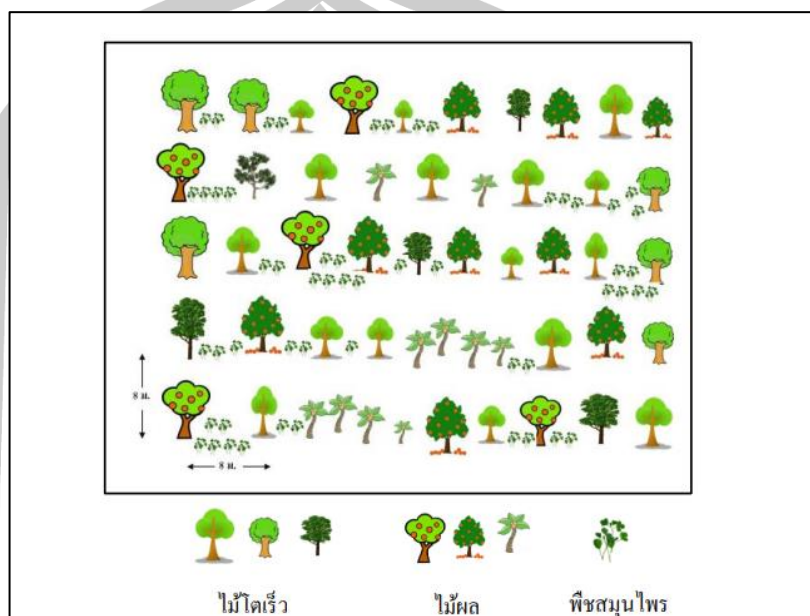
เป็นไม้อ่อนกระพี้ประเภทโตเร็ว เช่น สะเดาบ้าน กระถิน ชี้เหล็ก แคบ้าน มะรุม มะยม มะขาม มะเฟือง ไข่

ชนิดไม้ผลและพืชสวนอื่น ๆ

เช่น มะม่วง ฝรั่ง มะนาว ละมุด น้อยหน่า ขนุน มะพร้าว กลั้ว มะละกอ

ลักษณะการปลูก

ปลูกคละผสมกันโดยสุมอย่างไม่เป็นระเบียบ ควรใช้ระยะห่างระหว่างต้นประมาณ 6-8 เมตร เพื่อหลีกเลี่ยงแก่งแย่งน้ำ ธาตุอาหาร และแสงสว่างระหว่างกัน

ที่มา : กรมป่าไม้ (2556)

ภาพที่ 1 การปลูกไม้ป่าผสมในลักษณะบ้านสวน

รูปแบบที่ 2 การปลูกไม้ป่าเป็นแนวเขต หรือล้อมไร่นา

ชนิดไม้ที่ปลูก

เป็นไม้อ่อนกประสงค์ประเภทโตเร็ว เช่น สะเดาบ้าน กระถิน ขี้เหล็ก แคบ้าน มะรุ้ม มะยม มะขาม และ ไข่ และไม้พื้นเมืองที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ เช่น สัก สะเดา เทียม เป็นต้น

ชนิดไม้ผลและพืชสวนอื่น ๆ

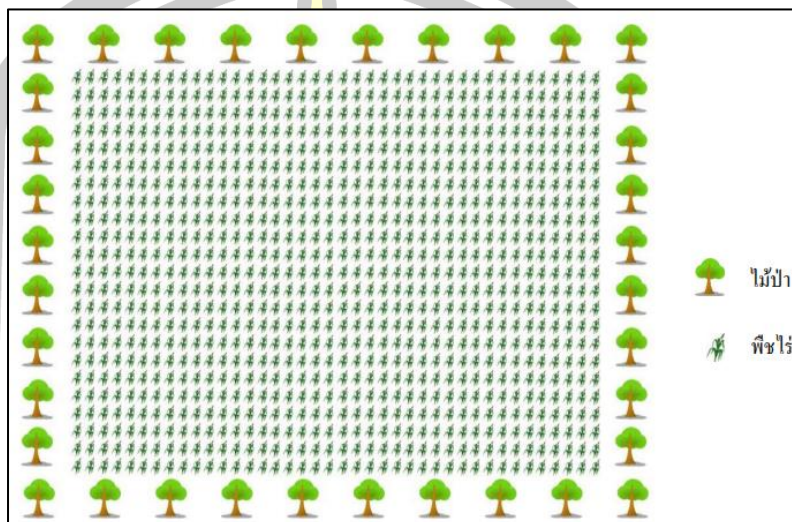
เช่น มะม่วง ฝรั่ง มะนาว ละมุด น้อยหน่า

ลักษณะการปลูก

ปลูกไม้ป่าเป็นแถวเดี่ยวหรือปลูกเป็นแถบล้อมรอบพื้นที่ระยะห่างระหว่างต้นไม้หรือระหว่างแถวที่ปลูกขึ้นอยู่กับขนาดและรูปทรงของเรือนยอด ถ้าเป็นไม้เรือนยอดแคบใช้ระยะปลูกแคบ

การใช้ประโยชน์

เมื่อเรือนยอดต้นไม้ที่ปลูกชิดกันควรตัดขยายระยะ เพื่อให้ต้นไม้ที่เหลืออยู่มีพื้นที่เจริญเติบโตต่อไป และนำไม้จากการตัดขยายระยะไปใช้ประโยชน์ได้

ที่มา : กรมป่าไม้ (2556)

ภาพที่ 2 การปลูกไม้ป่าเป็นแนวเขต หรือล้อมไร่นา

รูปแบบที่ 3 การปลูกไม้ผลผสมไม้ป่าโดยระบบวนเกษตร

ชนิดไม้ที่ปลูก

ไม้ผล เช่น มะม่วง มะขามหวาน เป็นไม้ชั้น 1 เพื่อเป็นอาหาร

ไม้ยูคาลิปตัส เป็นไม้ชั้น 2 ปลูกเพื่อใช้เป็นไม้ก่อสร้าง

ไม้กระถินเทพา หรือไม้กระถินณรงค์ลูกผสม เป็นไม้ชั้น 3 ปลูกเพื่อใช้สำหรับเป็นเชื้อเพลิงหรือจำหน่ายให้แก่ โรงงานผลิตชิ้นไม้สับหรือโรงงานผลิตเยื่อกระดาษและเพื่อการปรับปรุงดิน

ชนิดพืชไร่

ในปีที่ 1-3 แบ่งออกตามฤดู ได้แก่ ฤดูฝน เช่น ถั่วลิสง ถั่วเขียว ข้าวโพด ตามด้วยฤดูหนาว เช่น หอม กระเทียม แตงโม ยาสูบ

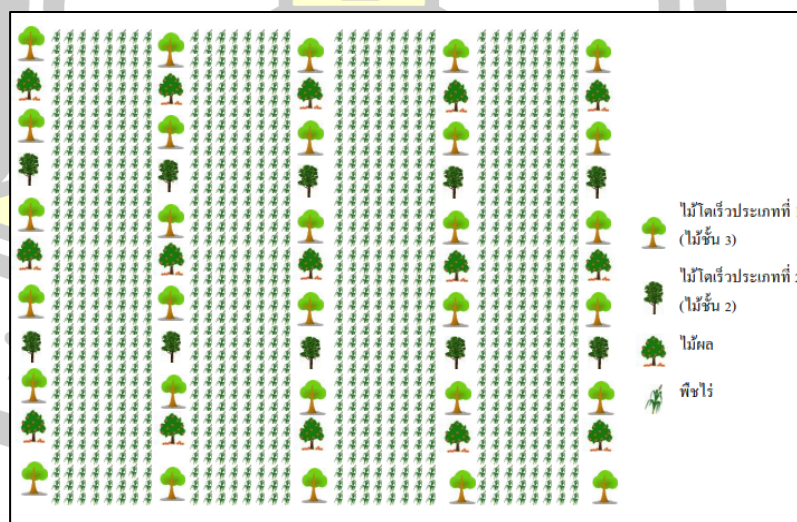
ตั้งแต่ปีที่ 4 เป็นต้นไปปลูกควบด้วย สับปะรด หรือหม่อน โดยปลูกพืชควบให้ห่างจากแถวของต้นไม้ด้านละ 50 เซนติเมตร ในปีแรก และขยายระยะให้ห่างขึ้น 50 เซนติเมตร ในทุกๆ ปี

ลักษณะการปลูก

ไม้ยืนต้นทั้ง 3 ชนิด ปลูกสลับภายในแถวเดียวกันด้วยระยะปลูกระหว่างต้น 4 เมตร ระหว่างแถว 8 เมตร โดยปลูกไม้ชั้น 3 สลับทั้งสองด้านของตำแหน่งซึ่งปลูกไม้ชั้น 2 และไม้ชั้น 1 ทุก ๆ ตำแหน่งปลูกในแต่ละแถว

การตัดฟันต้นไม้ออกมาใช้ประโยชน์

1. ตัดไม้ชั้น 3 ออกทั้งหมดเมื่ออายุครบ 3-4 ปี เพื่อใช้เป็นเชื้อเพลิงโดยตัดให้เหลือตอสูงประมาณ 1 เมตร เพื่อให้แตกหน่อขึ้นมาใหม่
2. ตัดไม้ชั้น 2 ออกทั้งหมด เมื่ออายุครบ 5-6 ปี เพื่อใช้เป็นไม้ก่อสร้างโดยให้ชิดดินมากที่สุด หรือควรเหลือตอให้อยู่สูงจากพื้นดินไม่เกิน 10 เซนติเมตร เพื่อเพิ่มความสมบูรณ์และแข็งแรงให้แก่หน่อที่แตกขึ้นมาใหม่
3. ตั้งแต่ปีที่ 6-7 เป็นต้นไปจะเหลือเฉพาะไม้ผลจำนวน 15 ต้นต่อไร่ ด้วยระยะ 8x16 เมตร เป็นไม้หลักสำหรับเก็บผลิตผลอย่างต่อเนื่อง โดยมีหน่อของไม้ชั้นที่ 2 และไม้ชั้น 3 ที่แตกขึ้นมาใหม่สำหรับใช้เป็นเชื้อเพลิงขณะเดียวกันช่องว่างระหว่างแถวที่ปลูกไม้ผลยืนต้นสามารถปลูกพืชพื้นล่างควบติดต่อกันไป ตั้งแต่ปีที่ 1 เป็นต้นไป จนครบอายุตัดฟันไม้ผลออกเพื่อปลูกใหม่ในรอบต่อไป

ที่มา : กรมป่าไม้ (2556)

ภาพที่ 3 การปลูกไม้ผลผสมไม้ป่าโดยระบบวนเกษตร

รูปแบบที่ 4 การปลูกไม้ป่าในพื้นที่นาข้าว

ชนิดไม้ที่ปลูก

ไม้ยูคาลิปตัสที่ปรับปรุงพันธุ์แล้ว โดยปลูกแบบแถวเดี่ยวหรือแถวคู่บนคันนา

ไม้ยูคาลิปตัสบนจอมปลวกต่าง ๆ ในท้องถิ่น เพราะมีความสามารถทนแล้งได้ดีกว่าไม้ชนิดอื่น ๆ

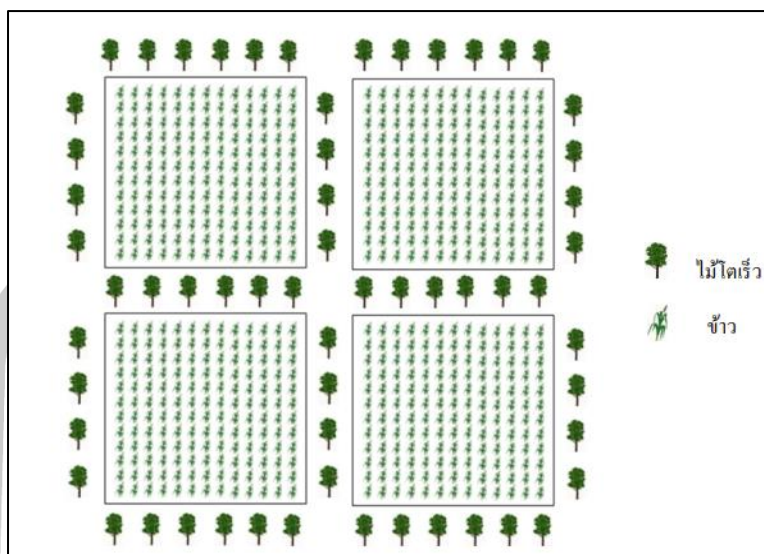
ลักษณะการปลูก

ปลูกบนคันนาทั้ง 4 ด้าน

การตัดต้นไม้ไปใช้ประโยชน์

1. สามารถตัดต้นไม้ไปใช้เป็นเชื้อเพลิงหรือจำหน่ายโรงงานขึ้นไม้สับหรือโรงงานเยื่อกระดาษได้ตั้งแต่ปีที่ 3 เป็นต้นไป อาจเลือกตัดต้นไม้ออกครึ่งหนึ่งก่อน โดยให้ต้นไม้ที่เหลืออยู่มีระยะห่างเท่า ๆ กัน เพื่อให้ต้นไม้มีอัตราการเจริญเติบโตเพิ่มขึ้นเพื่อจะได้ใช้ประโยชน์เป็นไม้เพื่อการก่อสร้างทั่วไป
2. ควรตัดไม้ออกไปใช้ประโยชน์ให้หมดภายในอายุไม่เกิน 8 ปี
3. ไม้ที่ตัดออกอาจปล่อยให้แตกหน่อขึ้นมาใหม่ ถ้าหากต้องการเฉพาะไม้ขนาดเล็กเพื่อเป็นเชื้อเพลิงหรือจำหน่ายเป็นขึ้นไม้สับหรือเยื่อกระดาษ แต่ถ้าต้องการไม้ขนาดใหญ่ก็ให้ปลูกขึ้นใหม่ระหว่างต้นไม้ที่ตัดออกไปในรอบแรก
4. เศษใบและกิ่งเล็กให้ทิ้งไว้ในพื้นที่นาเพื่อไถกลบต่อไป

พูน ปณ จิต ชีเว

ที่มา : กรมป่าไม้ (2556)

ภาพที่ 4 การปลูกไม้ป่าในพื้นที่นาข้าว

รูปแบบที่ 5 การปลูกไม้ป่าผสมกับพืชไร่ และพืชอาหารสัตว์ภายในพื้นที่เดียวกัน

ชนิดไม้ที่ปลูก

ไม้ประเภทโตเร็ว เช่น ไม้ยูคาลิปตัสที่ปรับปรุงพันธุ์แล้วหรือไม้กระถินณรงค์ ปลูกผสมเพื่อเป็นไม้ก่อสร้างขนาดเล็กสลับต้นเว้นต้นกับไม้กระถินเทพาเพื่อเป็นไม้ฟืน

ชนิดพืชเกษตรที่ปลูกควบ

ในแต่แปลงปลูกควบด้วย ถั่วลิสง ข้าวโพด ข้าวไร่ ในปี ที่ 1 และในปี ที่ 2 ปลูกปอหรือมันสำปะหลังควบในปีที่ 3 ปลูกสับปะรด หรือหม่อน ในปี ที่ 4-5 ปลูกหญ้าอาหารสัตว์ในปีที่ 5-6 เช่น หญ้ากีนี หญ้ากีนีสีม่วง หญ้าชิกเนล และหญ้ารูซี่ ผสมกับถั่วฮามาต้า (ถั่วเวอร์นาโนสไตโล) โดยปลูกพืชควบให้ห่างจากแถวของต้นไม้ด้านละ 50 เซนติเมตร ทุก ๆ ปี

ลักษณะการปลูก

ปลูกต้นไม้ให้ขนานกับแนวแสงอาทิตย์ คือ ให้อยู่ในแนวทิศตะวันออก-ตะวันตก โดยกำหนดระยะห่างระหว่างต้น 4 เมตร ระยะห่างระหว่างแถว 8 เมตร (50 ต้นต่อไร่)

การตัดต้นไม้ไปใช้ประโยชน์

1. ตัดไม้กระถินเทพาออกทั้งหมดเมื่ออายุครบตั้งแต่ 4-5 ปี เพื่อใช้เป็นเชื้อเพลิง โดยตัดให้เหลือตอสูงประมาณ 1 เมตร เพื่อให้แตกหน่อ การตัดให้แตกหน่อควรทำในฤดูฝน ถ้าตอใดไม่แตกหน่อให้ปลูกเสริมข้างตอเดิม
2. ตัดไม้ยูคาลิปตัส หรือกระถินณรงค์ลูกผสมที่เหลือออกทั้งหมดเมื่ออายุครบ 10 ปี เพื่อใช้เป็นไม้ก่อสร้าง
3. หากมีความจำเป็นต้องใช้ไม้เพื่อการก่อสร้างเป็นการเร่งด่วนก็สามารถตัดไม้ยูคาลิปตัส หรือกระถินณรงค์ลูกผสมไปใช้ประโยชน์ได้ตั้งแต่ปีที่ 5 พร้อมกับไม้กระถินเทพา โดยตัดสลับแถวกับไม้กระถินเทพา
4. การตัดไม้ยูคาลิปตัสควรตัดให้ชิดดินมากที่สุดหรือควรเหลือตอให้อยู่สูงไม่เกิน 10 เซนติเมตร เหนือพื้นดินเพื่อเพิ่มความสมบูรณ์และแข็งแรงให้แก่หน่อที่แตกขึ้นมาใหม่

ที่มา : กรมป่าไม้ (2556)

ภาพที่ 5 การปลูกไม้ป่าผสมกับพืชไร่ และพืชอาหารสัตว์ภายในพื้นที่เดียวกัน

รูปแบบที่ 6 การปลูกผสมไม้ป่าสลับเป็นแถวกับการปลูกพืชไร่

ชนิดไม้ที่ปลูก

ไม้พื้นเมืองมีค่าทางเศรษฐกิจคุณภาพสูง เพื่อใช้เป็นไม้ก่อสร้างหรือทำเฟอร์นิเจอร์ เช่น ไม้สัก ไม้ยางนา ไม้พะยุง เป็นต้น

ชนิดพืชไร่ที่ปลูก

ตั้งแต่ปีที่ 1-5 ปลูกพืชไร่ระหว่างแถวของไม้ป่า พืชไร่ที่ปลูก เช่น มันสำปะหลัง อ้อย ข้าวโพด ข้าวไร่ หรือสับปะรด ชนิดใดชนิดหนึ่ง หรือพืชไร่บางชนิดอาจปลูกควบกันได้ เช่น มันสำปะหลังและข้าวโพด เป็นต้น โดยปลูกให้ห่างจากแถวของไม้ป่าประมาณ 50 เซนติเมตร

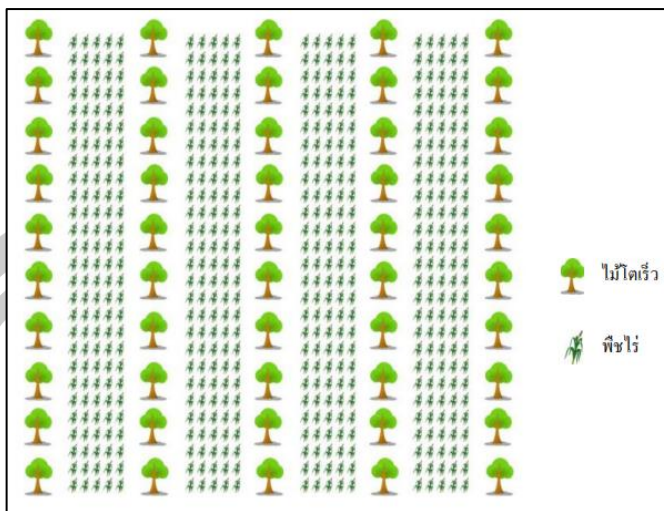
ลักษณะการปลูก

วางแผนให้แถวปลูกต้นไม้อยู่ในแนวทิศตะวันออกและตะวันตก (ขนานกับแสงอาทิตย์) ระยะห่างระหว่างแถวไม้ป่า 8 เมตร ระยะห่างระหว่างต้น 2 เมตร

การตัดฟันต้นไม้ออกมาใช้ประโยชน์

1. ตั้งแต่ปีที่ 7 เป็นต้นไป เมื่อพบว่า เรือนยอดของไม้ป่าที่อยู่ในแถวเดียวกันชิดติดกันแล้วให้ตัดขยายระยะไม้ป่าออกต้นเว้นต้น (50%) ซึ่งจะทำให้เหลือไม้ป่าจำนวน 50 ต้นต่อไร่
2. เมื่อเรือนยอดของไม้ป่าชิดกันอีกให้พิจารณาตัดขยายระยะอีกครั้งหนึ่ง โดยตัดไม้ออกครึ่งหนึ่งของจำนวนที่เหลืออยู่เดิม ในการตัดขยายระยะครั้งที่ 2 ควรพิจารณาถึงรูปทรงและคุณลักษณะของต้นไม้ที่จะเหลือไว้ ควบคู่ไปกับจำนวนต้นไม้ต่อไร่ด้วย ไม้ที่ได้จากการตัดขยายระยะครั้งที่ 2 นี้ (อายุ 10-15 ปี) สามารถนำไปใช้สอยในครัวเรือนหรือขายเป็นสินค้าได้
3. ในการตัดฟันครั้งสุดท้ายจะมีต้นไม้เหลือประมาณ 20-25 ต้นต่อไร่

พหุ ประโยชน์

ที่มา : กรมป่าไม้ (2556)

ภาพที่ 6 การปลูกผสมไม้ป่าสลับเป็นแถวกับการปลูกพืชไร่

รูปแบบที่ 7 การปลูกไม้ป่าสลับเป็นแถวกับการปลูกพืชไร่

ชนิดไม้ที่ปลูก

ไม้ยูคาลิปตัสที่ปรับปรุงพันธุ์แล้ว เพื่อใช้เป็นไม้ก่อสร้าง

ไม้กระถินเทพาหรือไม้กระถินณรงค์ปลูกผสม เพื่อใช้เป็นเชื้อเพลิงและปรับปรุงดิน

ไม้ยูคาลิปตัสกับกระถินเทพาหรือไม้กระถินณรงค์ปลูกผสมไว้ในแต่ละแถว

ชนิดพืชไร่ที่ปลูก

ตั้งแต่ปีที่ 1-5 ปลูกพืชไร่สลับกับกลุ่มแถวต้นไม้ด้วย ข้าวไร่ ข้าวโพด ปอ หรือมันสำปะหลังชนิดใดชนิดหนึ่ง โดยปลูกให้ห่างจากแถวของต้นไม้ประมาณ 50 เซนติเมตร สำหรับพื้นที่ระหว่างแถวต้นไม้ให้ปลูกควดด้วยพืชไร่ตระกูลถั่วต่างๆ ใน 2 ปีแรก

ลักษณะการปลูก

พยายามวางแผนเพื่อให้แถวปลูกต้นไม้ขนานกับแสงอาทิตย์ด้วยขนาดกว้าง 40-80 เมตร ยาว 200 เมตร และแบ่งพื้นที่แต่ละแปลงตามแนวขวางเพื่อกำหนดบริเวณสำหรับปลูกต้นไม้เป็นแถบกว้าง 16 เมตร จำนวน 5 แถว ด้วยระยะปลูก 2x4 เมตร โดยเว้นระยะห่างกัน 24 เมตร เพื่อปลูกพืชไร่

การตัดฟันต้นไม้ออกมาใช้ประโยชน์

1. ในปีที่ 4 และ 5 ตัดต้นไม้ที่อยู่แถวริมนอกสุดออกทั้งหมดปีละ 1 แถว ทุกด้านที่ปลูกประชิดกับพีชไร่ เพื่อนำไม้ไปใช้ประโยชน์ ขณะเดียวกันเป็นการลดการแก่งแย่งหรือการบดบังของต้นไม้ที่มีต่อพีชไร่ที่ปลูกข้างเคียง ส่วนต้นไม้ที่ตัดออกไปแล้วปล่อยให้แตกหน่อโดยไม่ต้องปลูกใหม่
2. ไม้ที่เหลือ 1 แถว ในแต่ละชุดให้คงไว้จนมีอายุครบ 10 ปี จึงตัดออกเพื่อใช้เป็นไม้ก่อสร้าง
3. ในปีที่ 11 ถ้าเป็นไปได้ควรสลับพื้นที่จากบริเวณที่เคยปลูกต้นไม้โดยปลูกพีชไร่แทน ส่วนพื้นที่ที่เคยปลูกพีชไร่ก็ปลูกแทนด้วยต้นไม้เพื่อหลีกเลี่ยงการเสื่อมโทรมของดินอันเนื่องจากการปลูกพีชซ้ำที่เดิมเป็นเวลานาน ๆ ส่วนการปลูกต้นไม้โดยกำหนดอายุตัดฟันนานพอสมควร เช่น 10 ปี ในกรณีที่ต้นไม้โตเร็วต้นไม้จะช่วยในการปรับปรุงความอุดมสมบูรณ์ของดินได้อย่างเพียงพอ โดยเฉพาะไม้พวงตระกูลถั่ว เช่น กระถินณรงค์ลูกผสม กระถินเทพา เป็นต้น

ที่มา : กรมป่าไม้ (2556)

ภาพที่ 7 การปลูกไม้ป่าสลับเป็นแถบกับการปลูกพีชไร่

รูปแบบที่ 8 การปลูกไม้ผสมไม้ยืนต้นเพื่อประโยชน์เนกประสงค์

ชนิดไม้ที่ปลูก

ไม้ชั้น 1 ได้แก่ ไม้ผสมชนิดต่าง ๆ เช่น ไม้เต็ง ไม้รวก ไม้ไผ่ รวม 3 ชนิด

ไม้ชั้น 2 ได้แก่ ไม้ยูคาลิปตัสที่ปรับปรุงพันธุ์แล้ว ปลูกเพื่อใช้เป็นไม้ก่อสร้าง

ไม้ชั้น 3 ได้แก่ ไม้กระถินณรงค์ลูกผสม ไม้กระถินเทพาเพื่อใช้เป็นเชื้อเพลิง และเพื่อการปรับปรุงดิน

ชนิดพืชไร่ที่ปลูก

ในปีที่ 1-3 ปลูกควบด้วย ถั่วลิสง ถั่วเขียว ข้าวไร่ หรือข้าวโพด ในปีที่ 4 ปลูกควบด้วย สับปะรด หรือหม่อน

โดยปลูกพืชควบให้ห่างจากแถวของต้นไม้ด้านละอย่างน้อย 50 เซนติเมตร ในปีแรกและขยายระยะให้ห่างขึ้น 50 เซนติเมตร ทุก ๆ ปี

ลักษณะการปลูก

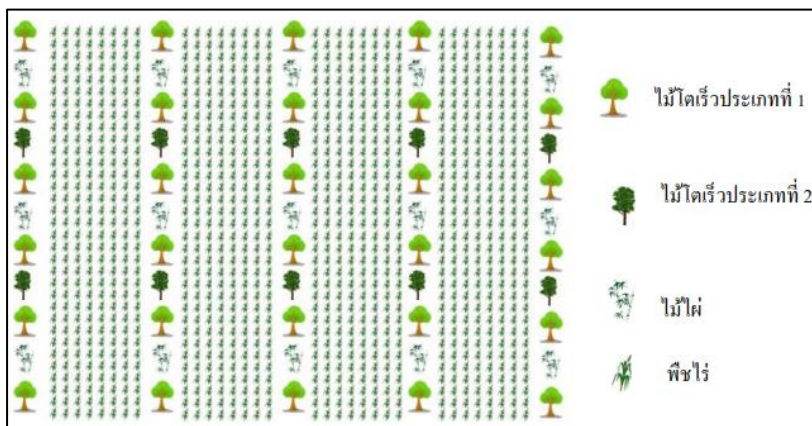
วางแผนขนานกับแสงอาทิตย์ กล่าวคือให้อยู่ในแนวทิศตะวันออก ตะวันตก จำนวน 5 แถว แต่ละแถวปลูกหลักเริ่มจากหัวแปลงให้ห่างกัน 4 เมตร แถวละ 11 หลักโดยหลักที่ 1 3 5 7 9 และ 11 ในแต่ละแถวให้ปลูกไม้ชั้น 3

หลักที่ 2 6 และ 10 ปลูกไม้ชั้น 1

หลักที่ 4 และ หลักที่ 8 ในแต่ละแถวให้ปลูกไม้ชั้น 2

การตัดฟันต้นไม้ออกมาใช้ประโยชน์

1. ตัดไม้กระถินณรงค์ลูกผสมหรือกระถินเทพาออกทั้งหมดเมื่ออายุครบ 4 ปี เพื่อใช้เป็นเชื้อเพลิง โดยตัดให้เหลือตอสูงประมาณ 1 เมตร เพื่อให้แตกหน่อขึ้นมาใหม่ ควรตัดในฤดูฝนจะแตกหน่อได้ดี ถ้าतोโตไม่แตกหน่อให้ปลูกเสริมข้างต่อเดิม
2. ตัดไม้ยูคาลิปตัสออกทั้งหมดเมื่ออายุครบ 5-6 ปี เพื่อใช้เป็นไม้ก่อสร้าง โดยตัดให้ชิดดินให้มากที่สุด หรือควรเหลือตอให้อยู่สูงจากพื้นดินไม่เกิน 10 เซนติเมตร เพื่อเพิ่มความสมบูรณ์และแข็งแรงให้แก่หน่อที่แตกขึ้นมาใหม่
3. ตั้งแต่ปีที่ 6-7 เป็นต้นไปจะเหลือเฉพาะไม้ไผ่ จำนวน 15 กอต่อไร่ด้วยระยะห่าง 8x16 เมตร เป็นไม้หลักเพื่อทยอยตัดลำมาใช้ประโยชน์และนำหน่อไม้มาเป็นอาหารหรือขายได้ โดยมีหน่อของไม้ชั้น 2 และไม้ชั้น 3 ที่แตกขึ้นมาใหม่ เพื่อใช้เป็นเชื้อเพลิงหรือค้ำยันทั่วไป ขณะเดียวกันช่องว่างระหว่างแถวที่ปลูกไม้ไผ่ก็สามารถปลูกพืชพื้นล่างชนิดอื่น เช่น หวาย สมุนไพรต่าง ๆ ต่อไปได้อีก

ที่มา : กรมป่าไม้ (2556)

ภาพที่ 8 การปลูกไม้ผสมไม้ยืนต้นเพื่อประโยชน์เนกประสงค์

รูปแบบที่ 9 การปลูกไม้ผสมไม้ 3 ชั้นเรือนยอดเพื่อการใช้ประโยชน์แบบอนกประสงค์
และยั่งยืน

ชนิดไม้ที่ปลูก

ไม้ชั้น 1 เป็นไม้ประเภทโตช้าที่มีค่าทางเศรษฐกิจสูง เช่น สัก ยางนา แดง ประดู่ มะค่าโมง พะยูง ตะเคียนทอง เป็นต้น

ไม้ชั้น 2 เป็นไม้ประเภทโตเร็ว เช่น เลียน สะเดา ตะกู สะเดาเทียม เป็นต้น

ไม้ชั้น 3 เป็นไม้ประเภทโตเร็วพวกตระกูลถั่วเพื่อผลิตเป็นไม้ฟืน ถ่าน และเพื่อการปรับปรุงความอุดมสมบูรณ์ของดิน เช่น กระถินณรงค์ ลูกผสม กระถินยักษ์ สีเสียด ขี้เหล็ก นนทรี เป็นต้น

ลักษณะการปลูก

ไม้ชั้น 1 ปลูกด้วยระยะห่างระหว่าง 8 เมตร และระยะห่างระหว่างแถว 8 เมตร จำนวน 25 ต้นต่อไร่

ไม้ชั้น 2 ปลูกกึ่งกลางระหว่างต้นไม้ของไม้ชั้น 1 ไม้ชั้นนี้จะมีระยะห่างระหว่างชนิดเดียวกัน 8x8 เมตร จำนวน 25 ต้นต่อไร่

ไม้ชั้น 3 ปลูกแทรกระหว่างต้นของไม้ชั้น 1 และไม้ชั้น 2 ในแต่ละแถวด้วยระยะห่างระหว่างต้นชนิดเดียวกัน 4 เมตร และระยะห่างแถว 8 เมตร จำนวน 50 ต้นต่อไร่

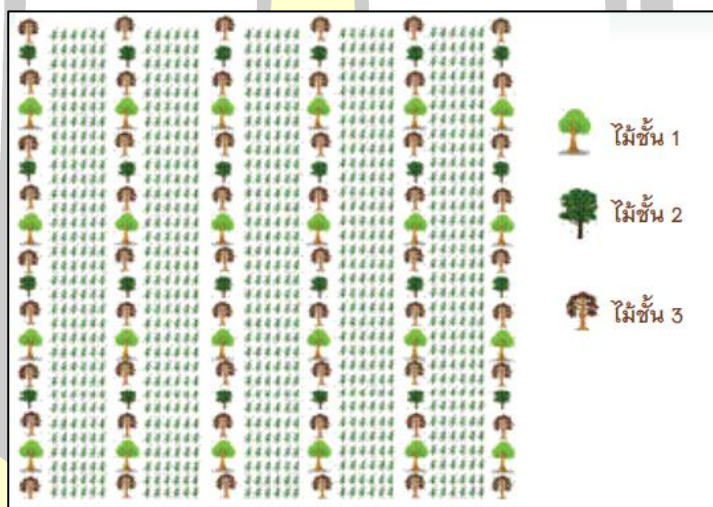
การตัดฟันต้นไม้ออกมาใช้ประโยชน์

โดยการตัดไม้แต่ละประเภทนั้นจะเรียงลำดับการตัดต้นไม้จากอายุการเจริญเติบโตจากน้อยไปหามาก ดังนี้

ไม้ชั้น 3 ตัดออกทั้งหมดในปีที่ 4 หรือ 5 จำนวน 50 ต้นต่อไร่ เพื่อใช้ประโยชน์เป็นไม้ฟืนหรือถ่านแล้วปล่อยให้แตกหน่อ หรือปลูกละชั้นใหม่

ไม้ชั้น 2 ตัดออกครั้งแรกจำนวน 15 ต้นต่อไร่ ในปีที่ 6 โดยตัดในแถวที่ 1 แถวที่ 3 และแถวที่ 5 ครั้งที่สองตัดออกในปีที่ 11 โดยตัดในแถวที่ 2 และแถวที่ 4 จำนวน 10 ต้นต่อไร่

ไม้ชั้น 1 ตั้งแต่ปีที่ 11 เป็นต้นไป จะเหลือเฉพาะไม้ชั้น 1 จำนวน 25 ต้นต่อไร่ ซึ่งปล่อยให้เจริญเติบโตต่อไปจนกว่าจะตัดฟันมาใช้ประโยชน์ได้ ขณะเดียวกันเนื่องจากเป็นไม้ประเภทโตช้าซึ่งมีระยะห่างระหว่างต้นและระหว่างแถวกว้างถึง 8x8 เมตร ซึ่งกว้างพอที่จะปลูกละชั้นต่อไปได้อีก เช่น พริกไทย กาแฟ หวาย และพืชสมุนไพร ต่าง ๆ

ที่มา : กรมป่าไม้ (2556)

ภาพที่ 9 การปลูกละชั้นไม้ 3 ชั้นเรือนยอดเพื่อการใช้ประโยชน์แบบอนเกษตรประสงค์และยั่งยืน

รูปแบบที่ 10 การปลูกละชั้นไม้ป่าในสวนยางพารา

ชนิดไม้ที่ปลูก

ไม้ป่าเศรษฐกิจทั้งที่เป็นไม้โตเร็วและไม้โตช้าเป็นไม้พื้นเมืองหรือไม้ต่างถิ่น

ยกเว้นยูคาลิปตัส เช่น สะเดาบ้าน ลัก ตะเคียนทอง สะเดาเทียม เหมียง มะฮอกกานี พะยอม กระถินเทพา เป็นต้น

ชนิดไม้ผลและไม้อื่น ๆ

เป็นลักษณะของพืชที่มีอายุสั้น สับปะรด พริก กลั้ว ข้าว มันเทศ

ลักษณะการปลูก

แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1. การปลูกยางพาราและไม้ป่าแบบแถวเดี่ยว

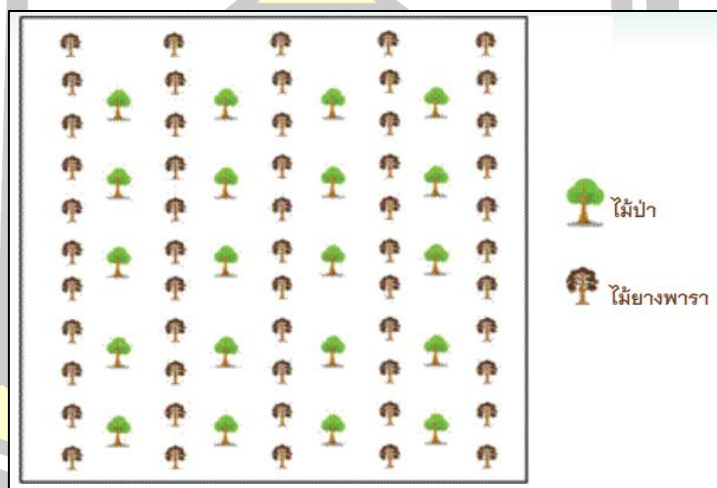
ระยะปลูกของยางพาราในกรณีปลูกพืชร่วมควรใช้ระยะปลูก

ระหว่างแถวยางพารา 3.5x8 เมตร และ 3x7 เมตร เนื่องจากทำให้พืชที่ปลูกร่วมได้รับแสงสว่างเพียงพอต่อการเจริญเติบโต และลดปัญหาแก่งแย่งธาตุอาหาร น้ำในดินลงได้

2. การปลูกยางพาราแบบแถวคู่

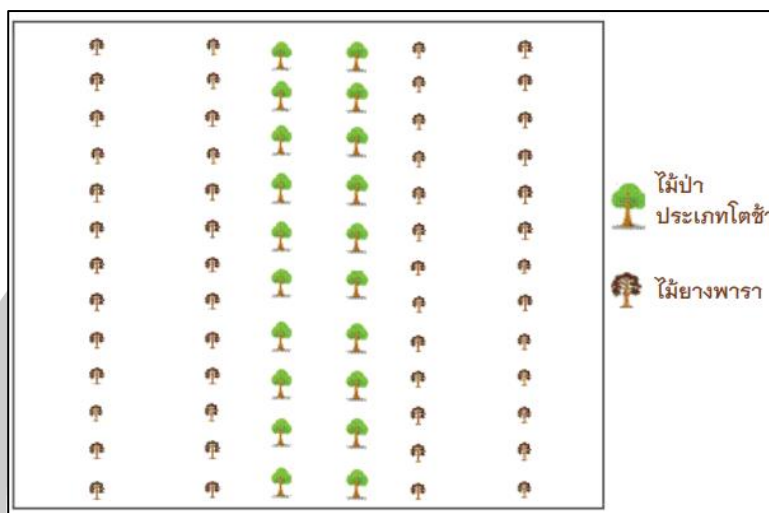
ระยะปลูกของยางพาราในกรณีปลูกพืชร่วมควรใช้ระยะปลูก

ระหว่างแถวยางพารา 3.5x8 เมตร โดยมีระยะห่างระหว่างแถวคู่ 12 เมตร

ที่มา : กรมป่าไม้ (2556)

ภาพที่ 10 การปลูกผสมไม้ป่าในสวนยางพารา แบบแถวเดี่ยว

ที่มา : กรมป่าไม้ (2556)

ภาพที่ 11 การปลูกผสมไม้ป่าในสวนยางพารา แบบแถวคู่

ความปรารถนาในพลังขับเคลื่อนของจินดา บุญจันทร์ ไสว แสงสว่าง พงศา ชูเนม ร่วมกับภาคีเครือข่าย ทั้งใน ธนาการเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส) ที่ออกแบบโครงการธนาการต้นไม้ สภาผู้นำชุมชนแห่งชาติ ภาคประชาสังคมที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ทำให้ภาครัฐได้ตระหนักถึงการปลูกต้นไม้ใช้หนี้และยกระดับกำหนดเป็นวาระแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2550 โดยมีคำกล่าวพลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นกับตัวแทนผู้นำชุมชนในคณะกรรมการผู้นำชุมชนแห่งชาติ เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2550 ตอนหนึ่งว่า

“...ปลูกต้นไม้ใช้หนี้ เป็นคำที่เข้าถึงใจของชาวบ้าน พวกเขารับข่าวสารไปแล้วรู้ได้ทันทีว่าจะทำอะไร และทำอะไร หากพวกเราช่วยกัน 10 ล้านคน ปลูกต้นไม้คนละ 5 ไร่ 10 ไร่ เราก็จะได้ป่าไม้ที่ประเทศเราสูญเสียไป 80-90 ล้านไร่ คืบมาถึงครึ่งหนึ่ง นอกจากเราจะแก้ปัญหานี้สินได้แล้วยังช่วยแก้ปัญหาโลกร้อนได้อีกด้วย...”

(สำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2550)

คณะกรรมการผู้นำชุมชนแห่งชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ได้กำหนดแนวทางและวิธีการดำเนินงานตามวาระแห่งชาติดังกล่าวมีเป้าหมาย 3 กลุ่ม 10 ประการ และกลยุทธ์ 7 ประการ ได้แก่

1. เป้าหมายเพื่อการปลดปล่อยหนี้สินเกษตรกร

1.1 แก้ไขปัญหา “หนี้สิน” ของเกษตรกร มีมาตรา 3 ประการ

มาตรการที่ 1 ศึกษาวิเคราะห์สถานการณ์หนี้สินของเกษตรกร และปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะหนี้สิน โดยแยกตามเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องแต่ละกลุ่มแต่ละราย

มาตรการที่ 2 ปรับโครงสร้างหนี้ และมาตรการอื่น ๆ ที่จำเป็นในระยะเวลาที่เหมาะสม

มาตรการที่ 3 กำหนดหลักเกณฑ์การประเมินคุณค่าทางด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการปลูกป่า และมูลค่าทางเศรษฐกิจสัมพันธ์กับการจัดการหนี้ของเกษตรกรที่เข้าร่วม

1.2 ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมาย คือ เกษตรกร 10 ล้านคน/ครอบครัว ปลูกต้นไม้บนที่ดินทำกินของตนเอง

1.3 ขยายผลการดำเนินงานของโครงการนำร่องของคณะกรรมการผู้นำชุมชนแห่งชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ที่ได้รับการยอมรับจากประชาชนทั่วประเทศอย่างกว้างขวาง

2. เป้าหมายเพื่อพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.1 พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของเกษตรกรรม โดยการสร้างฐานทรัพยากรป่าไม้บนที่ดินทำกินของเกษตรกรจนส่งผลให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพบนที่ดินทำกิน และฟื้นฟูสมดุลระบบนิเวศในท้องถิ่น

2.2 เพิ่มปริมาณต้นไม้ เพิ่มพื้นที่ป่าไม้ของชาติ อันเป็นฐานทรัพยากรสำคัญของการพัฒนาชาติที่สอดคล้องกับศักยภาพในระยะยาว

2.3 ลดปัญหาภาวะโลกร้อน ภัยแล้ง และปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ

3. เป้าหมายด้านเศรษฐกิจ

3.1 พัฒนาการทำการเกษตรโดยรูปแบบที่ใกล้เคียงป่าธรรมชาติ ช่วยให้เกษตรกรได้รับผลผลิตที่หลากหลายจากผืนดิน มีไม้สร้างบ้านเรือน มีพืชพลังงาน มีส่วนเกินขายเป็นรายได้ และมีต้นไม้เป็นบำนาญชีวิตเมื่อถึงวัยชรา พึ่งตนเองตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

3.2 เกษตรกรสามารถนำรายได้ดังกล่าวไปปลดปล่อยหนี้สินที่มีอยู่กับสถาบันการเงินทั้งในระบบ และนอกระบบ

3.3 ประเทศชาติและประชาชนได้รับผลตอบแทนทางเศรษฐกิจจากข้อตกลง “Carbon Credit” ในระดับสากล

3.4 สร้างรากฐานทรัพยากรในการพัฒนาเศรษฐกิจระยะยาว เป็นทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับการผลิตอาหารเพื่อสุขภาพ ยาสมุนไพร พลังงานจากพืช

อีกทั้งยังได้กำหนดกลยุทธ์ที่ช่วยในการขับเคลื่อนวาระแห่งชาติ “การปลูกต้นไม้ใช้หนี้” ในการบรรลุเป้าหมายไว้ 7 ประการ

- 1) กลยุทธ์การจัดการเรียนรู้ให้กับเกษตรกรที่เข้าร่วมในโครงการ
- 2) กลยุทธ์การค้นหารัพยากรพันธุ์กรรมท้องถิ่นที่มีศักยภาพมาเพาะปลูก
- 3) กลยุทธ์การพัฒนาระบบการจัดการของชุมชนรองรับการดำเนินงานตามระเบียบวาระแห่งชาติ
- 4) กลยุทธ์การปรับเปลี่ยนรูปแบบวิธีการทำการเกษตรไปเป็นรูปแบบวิธีการที่ใกล้เคียงธรรมชาติ บนฐานความรู้ภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่น
- 5) กลยุทธ์การกำหนดมาตรการรองรับการแก้ปัญหาหนี้สินของเกษตรกร
- 6) กลยุทธ์การจัดการที่ดินสาธารณะหรือที่ดินของรัฐในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อการแก้ปัญหาที่ดินทำกินและเพิ่มพื้นที่ป่าของชาติ
- 7) กลยุทธ์การพัฒนาระบบสนับสนุนการดำเนินงานตามระเบียบวาระแห่งชาติ

(สำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2550)

นอกจากนี้วาระแห่งชาติการปลูกต้นไม้ใช้หนี้มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมฟื้นฟูความสมดุลระบบนิเวศน์ แก้ไขปัญหาเศรษฐกิจหนี้สินเกษตรกร วางพื้นฐานการพึ่งพาตนเองตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระยะยาว และยังเป็นการส่งเสริมการลดพื้นที่การเกษตรเชิงเดี่ยวแต่ยังคงรายได้เท่าเดิม สามารถพึ่งพาผ่านการปลูกพืช 7 กลุ่ม ได้แก่ พืชน้ำ พืชใต้ดิน พืชเรี่ยดิน พืชชั้นล่าง พืชชั้นกลาง พืชชั้นบน และพืชเถาในที่ดินของตนเอง หรือที่ดินสาธารณะประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็น ริมถนน ห้วย หนอง คลอง บึง ป่าชุมชน ป่าชายเลน ที่ดินวัด โรงเรียน เกิดความมั่นคงจากการปลูกต้นไม้ทำให้ลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น สร้างรายได้จากผลผลิตต่าง ๆ ผ่านความร่วมมือ สนับสนุนจากหน่วยงานทุกภาคส่วน

ซึ่งแนวนโยบายวาระแห่งชาติและแนวคิดจากกลุ่มพลังขับเคลื่อนต่าง ๆ ว่าด้วยเรื่องการปลูกต้นไม้ใช้หนี้มาปรับใช้ในโครงการธนาคารต้นไม้ที่มี ไสว แสงสว่าง เป็นผู้จัดการธนาคารต้นไม้คนแรก (ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร, 2558) ให้กระบวนการมีประสิทธิภาพมากขึ้น เป็นการสร้างแรงจูงใจ แรงกระตุ้นที่ให้เกษตรกรหันมาให้ความสำคัญของการปลูกต้นไม้มากยิ่งขึ้น ช่วยเพิ่มมูลค่าของต้นไม้สามารถนำต้นไม้ที่ปลูกไปเป็นหลักประกันหลักทรัพย์ ได้เงินกู้ช่วยแก้ไขปัญหาหนี้สินครัวเรือนกล่าวคือเป็นการปลูกต้นไม้ใช้หนี้ ทั้งนี้ต้นไม้ที่ปลูกยังสามารถช่วยเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพ เพิ่มสมดุลทางระบบนิเวศ เป็นรากฐานของสิ่งมีชีวิตทั้งหลายทั้งปวงอีกด้วย เป็นแนวคิดที่ให้เกษตรกรสามารถนำต้นไม้ที่ตนเองปลูกไปเป็นทรัพย์สินเพื่อค้ำประกันเงินกู้หรือชำระหนี้สินให้แก่ธนาคารได้ ซึ่งเป็นแนวคิดที่สร้างแรงจูงใจในการปลูกต้นไม้ในที่ดินของตนเองเพิ่มขึ้น

จากความพยายามจะแก้ไขปัญหานี้สินของเกษตรกร ความพยายามที่จะทำให้ต้นไม้ที่ปลูกมีมูลค่าทางเศรษฐกิจ

โดยมีโครงการธนาคารต้นไม้ที่เป็นต้นแบบ จำนวน 84 ชุมชน ในปีพ.ศ. 2553 เพื่อให้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ แหล่งต้นแบบของการดำเนินงานแก่ชุมชนอื่น ๆ ทั่วประเทศ และทางธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ได้ดำเนินโครงการธนาคารต้นไม้ส่งเสริมการปลูกต้นไม้เพื่อเศรษฐกิจสิ่งแวดล้อมโดยมีชุมชนเข้าร่วมโครงการ จำนวน 6,838 ชุมชน มีจำนวนสมาชิกธนาคารต้นไม้ 123,424 คน และสามารถปลูกต้นไม้เพิ่มขึ้นในประเทศไทยจำนวน 12,369,563 ต้น (ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร, 2565)

นอกจากนี้โครงการธนาคารต้นไม้จึงเป็นการสร้างระบบชุมชนชนบทอันเป็นรากฐานของสังคมทุกกลุ่มและช่วยให้เกิดการพัฒนาระบบสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป ซึ่งสอดคล้องกับ ศ.นพ. ประเวศ วะสี กล่าวถึงโครงการธนาคารต้นไม้ในปี พ.ศ. 2552 ไว้ว่า

“สังคมไทยทั้งหมดจะหลุดจากบ่วงวิกฤติการณ์ได้ ถ้าทำให้ระบบสังคมชนบทยั่งยืน ธนาคารต้นไม้เป็นเครื่องมือแก้วิกฤติระบบชีวิตของเกษตรกร ดังนั้นจึงแก้วิกฤติประเทศด้วย”

(ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร, 2558)

เพื่อให้การดำเนินโครงการธนาคารต้นไม้เกิดขอบเขตที่แน่นอนมากขึ้นในการประชุมครั้งที่ 1/2553 เมื่อวันที่ 22 มกราคม พ.ศ. 2553 ของคณะกรรมการ ธ.ก.ส. ได้มีมติเห็นชอบให้ใช้ต้นไม้ตามโครงการธนาคารต้นไม้เป็นหลักประกันหนี้เงินกู้ได้ก่อนมีการแก้ไขกฎหมายในภายหลัง โดยใช้หลักเกณฑ์การประเมินมูลค่าต้นไม้ตามเกณฑ์มาตรฐานการเจริญเติบโตและมูลค่าเนื้อไม้ โดยมีกรมป่าไม้ สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ (สพภ.) องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (ออป.) และคณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ร่วมกันเป็นผู้กำหนดคู่มือประเมินมูลค่าต้นไม้ขึ้นมาในโครงการธนาคารต้นไม้โดยเฉพาะ ซึ่งมีแนวทางการประเมินมูลค่าต้นไม้ ดังต่อไปนี้

คุณสมบัติของต้นไม้หรือหลักประกัน

- 1) ต้นไม้ต้องมีอายุมากกว่า 1 ปีขึ้นไป ขนาดเส้นรอบวงลำต้นไม้ต่ำกว่า 3 เซนติเมตร ความสูง 130 เซนติเมตรจากพื้นดิน
- 2) ลำต้นตรงสมส่วนอย่างน้อย 2 เมตร การเจริญเติบโตของลำต้นสมดุลกับความสูง
- 3) เป็นต้นไม้ตามโครงการธนาคารต้นไม้กำหนดขึ้นเท่านั้น

- 4) กำหนดที่ดิน 1 ไร่ รับขึ้นทะเบียนต้นไม้เพื่อประเมินมูลค่าใช้เป็นหลักประกัน
ไม่เกิน 400 ต้น

โดยต้นไม้ที่ไม่รับขึ้นทะเบียนเพื่อตรวจสอบและประเมินมูลค่า ได้แก่ ไม้ยางพารา ยูคาลิปตัส
พญาขสาร มะพร้าว และไม้ที่ไม่สามารถนำแปรรูปก่อสร้างอาคารบ้านเรือนได้

คุณสมบัติของที่ดิน

- 1) ที่ดินที่ตั้งของต้นไม้จะต้องอยู่ในเขตพื้นที่การดำเนินงานของธนาคารต้นไม้
- 2) ที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ของลูกค้าผู้กู้ และมีเอกสารสิทธิ์ตามประมวลกฎหมายที่ดิน
โดยไม่รวมถึงที่ดินที่ออกโดยกฎหมายอื่น เช่น เอกสารสิทธิ์ที่ออกโดยกรม
ประชาสัมพันธ์ หรือสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.)
- 3) เจ้าของที่ดินและต้นไม้ต้องเป็นบุคคลเดียวกัน

การประเมินราคาที่ดิน

การประเมินราคาที่ดินดำเนินการตามวิธีปฏิบัติปกติของธนาคาร โดยผู้ประเมินราคา
ที่ดิน ประกอบด้วย

- 1) พนักงานธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ที่ได้รับ
มอบหมายให้ตรวจสอบที่ดิน จำนวน 2 คน
- 2) เจ้าของที่ดินผู้ขอจำนอง
- 3) พยานร่วมตรวจสอบที่ดิน จำนวน 1 คน
 - 3.1) กรณีที่ลูกค้าสังกัดกลุ่ม ได้แก่ หัวหน้ากลุ่มลูกค้า เจ้าของที่ดินข้างเคียง
กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน
 - 3.2) กรณีลูกค้าไม่สังกัดกลุ่ม ได้แก่ ลูกค้านาคารที่อยู่ใกล้เคียง หรือเจ้าของ
ที่ดินข้างเคียง หรือผู้ร่วมตรวจสอบที่ดินตามข้อ 3.1)

การประเมินมูลค่าไม้ยืนต้น

- 1) ไม้ยืนต้นที่ตรวจสอบและประเมินมูลค่าเพื่อใช้เป็นหลักประกัน ในการประเมิน
มูลค่าไม้ยืนต้นจะต้องประเมินเป็นรายต้น เพื่อนำมาประกอบรวมกันเป็นมูลค่า
ไม้ยืนต้นทั้งหมดในที่ดินแปลงจำนอง
- 2) ผู้ประเมินมูลค่าไม้ยืนต้น
กำหนดให้กรรมการ หรือกรรมการและสมาชิกธนาคารต้นไม้ที่ได้รับการแต่งตั้ง
จากที่ประชุมคณะกรรมการธนาคารต้นไม้อย่างน้อย 2 คน ให้เป็นผู้สำรวจ
และประเมินมูลค่าไม้ยืนต้นในเขตพื้นที่การดำเนินงานของธนาคารต้นไม้

และผ่านการอบรมหลักสูตรผู้ประเมินมูลค่าต้นไม้จากธนาคารและได้รับใบวุฒิบัตร

3) การประเมินมูลค่าต้นไม้เป็นรายต้น

- ลูกค้าผู้เป็นเจ้าของต้นไม้เมื่อสมัครเป็นสมาชิกธนาคารต้นไม้แล้วต้องจัดทำข้อตกลงการเข้าร่วมโครงการใช้ต้นไม้ตามโครงการธนาคารต้นไม้
- จากนั้นให้แจ้งคณะกรรมการธนาคารต้นไม้เพื่อขอความร่วมมือตรวจสอบประเมินมูลค่าต้นไม้ โดยให้กรรมการตามในข้อ 2) เป็นผู้ประเมินมูลค่าต้นไม้เป็นรายต้น โดยมีลูกค้าที่มีกรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของต้นไม้ร่วมนำชี้ตรวจประเมินต้นไม้บนที่ดิน ตามเอกสารแนบราคากลางต้นไม้เสนอ ธ.ก.ส. สาขานั้น
- และเพื่อให้พนักงานผู้ได้รับมอบอำนาจใช้ประกอบการพิจารณานำผลการตรวจสอบและประเมินมูลค่าต้นไม้ไปใช้เป็นส่วนควบในการเพิ่มวงเงินจดทะเบียนจำนองที่ดินเพื่อใช้เป็นหลักประกันเงินกู้ของธนาคารได้ไม่เกินร้อยละ 50 ของราคาประเมินมูลค่าต้นไม้ที่คณะกรรมการธนาคารต้นไม้พิจารณาเห็นชอบ

(ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร, 2558)

การกำหนดราคาตามกลุ่มชนิดพรรณไม้ที่โครงการธนาคารต้นไม้รับขึ้นทะเบียน

กลุ่มที่ 1 ต้นไม้ที่มีอัตราการเติบโตเร็วปานกลาง รอบตัดฟันสั้น มูลค่าของเนื้อไม้ต่ำ

ได้แก่ กระจิน กระจุมบก โกงกางใบเล็ก จั้วป่า ตีนเป็ดหรือพญาสัตบรรณ ตีนเป็ดแดง ทองกวาว นนทรี ปออีแก้ง มะม่วงป่า มะยมป่า เลียน สมพง สะตอ สุริยง สนประดิพัทธ์ เหยียง ยางพารา ขนุนป่า จิกนม ทองจิง ทุเรียนบ้าน ทุเรียนป่า มะเหลื่อม มะเกลือ สยาแดง ค่าหด จามจุรี ไฉน ตะเคียนขน ตะบูนขาว ทำมัง หุ้งฟ้า ปอเลียง เปลือกหนา พญาไม้ มะเดื่อย มะห่า แอ่มะฮอกกานี โมกมัน สร้อยพราว สองสลึง สะเดาเทียม หลุมพอทะเล

พูน ปณ จิต ชเว

ตารางที่ 2 การประเมินมูลค่าต้นไม้ที่มีอัตราการเติบโตเร็วปานกลาง รอบตัดฟันสั้น มูลค่าของเนื้อไม้ต่ำ

มาตรฐานของต้นไม้ที่รับขึ้นทะเบียน				มูลค่าต้นไม้	
อายุ (ปี)	การเติบโตที่ความสูงเพียงอก (ชม.)		ปริมาตร (ม ³ /ต้น)	(บาท/ม ³)	(บาท/ ต้น)
	เส้นผ่าศูนย์กลาง (DBH)	เส้นรอบวง (GBH)			
1	4.90	15.40	0.02021	286.24	6
2	7.80	24.51	0.04656	582.71	27
3	10.30	32.37	0.09282	834.04	77
4	12.60	39.6	0.16791	1,059.93	178
5	14.70	46.20	0.27928	1,268.60	354
6	16.60	52.17	0.42779	1,464.50	627
7	18.50	58.14	0.60322	1,650.39	996
8	20.30	63.80	0.78549	1,828.11	1,436
9	22.00	69.14	0.95295	1,998.99	1,905
10	23.60	74.17	1.0914	2,164.01	1,905
11	25.30	79.20	1.19690	2,323.94	2,362
12	26.80	84.23	1.27279	2,479.36	2,782
13	28.30	88.94	1.32541	2,630.78	3,156
14	29.80	93.66	1.36110	2,778.59	3,487
15	31.20	98.06	1.38503	2,923.12	3,782
16	32.60	102.46	1.40101	3,064.67	4,049
17	34.00	106.86	1.41167	3,203.47	4,294
18	35.40	111.26	1.41880	3,339.73	4,738
19	36.70	115.34	1.42359	3,473.65	4,945
20	28.10	119.74	1.42682	3,605.37	5,144

ที่มา : ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (2558)

กลุ่มที่ 2 ต้นไม้ที่มีอัตราการเติบโตเร็วปานกลาง รอบตัดฟันยาว มูลค่าของเนื้อไม้ค่อนข้างสูง

ได้แก่ กระท้อน กระบาก กระบก กราด ก้านเหลือง ไข่เขียว จันทน์ป่า จำปาป่า จำปาทอง ตาเสือ ตะคร้อ ตุ่มแต่น เตยหนาม ปอจาง ปอแดง เฝิงหรือเอนา หรือสะแกแสง พนอง ยมหอม ยางนา ยวน เรียง สนทะเล สยาขาว สาย หว้า อินทนิลน้ำ โกงกางใบใหญ่ ขนุนนก แคว้น ตะคร้า ตะเคียนทราย ตะเคียนหนู ตะบูนดำ ตังหน ตั้ว ทองสุก ประดู่บ้าน พฤษภ พิกุลป่า มังคุด ยุง ยางเสียน สนสองใบ สนสามใบ สะแกตง ขนุน (ปลูกด้วยเมล็ด)

ตารางที่ 3 การประเมินมูลค่าต้นไม้ที่มีอัตราการเติบโตเร็วปานกลาง รอบตัดฟันยาว มูลค่าของเนื้อไม้ค่อนข้างสูง

มาตรฐานของต้นไม้ที่รับขึ้นทะเบียน				มูลค่าต้นไม้	
อายุ (ปี)	การเติบโตที่ความสูงเพียงอก (ซม.)		ปริมาตร (ม ³ /ต้น)	(บาท/ม ³)	(บาท/ ต้น)
	เส้นผ่าศูนย์กลาง (DBH)	เส้นรอบวง (GBH)			
1	-	-	0.00628	-	-
2	0.10	0.31	0.00640	-	-
3	1.00	3.14	0.00728	128.56	1
4	2.80	8.80	0.00945	462.94	4
5	5.20	16.34	0.01333	904.40	12
6	7.80	24.51	0.01940	1,390.31	27
7	10.40	32.69	0.02822	1,800.00	51
8	13.00	40.86	0.04030	2,355.26	95
9	15.40	48.40	0.05597	2,802.85	157
10	17.60	55.31	0.07534	3,219.95	243
11	19.70	61.91	0.09822	3,606.02	354
12	21.60	67.89	0.12413	3,660.00	454
13	23.40	73.54	0.15236	5,802.12	884
14	25.00	78.57	0.18207	6,244.73	1,137
15	26.50	83.29	0.21242	6,653.16	1,413
16	27.90	87.69	0.24261	7,030.60	1,706

ตารางที่ 3 (ต่อ)

มาตรฐานของต้นไม้ที่รับขึ้นทะเบียน				มูลค่าต้นไม้	
อายุ (ปี)	การเติบโตที่ความสูงเพียงอก (ซม.)		ปริมาตร (ม ³ /ต้น)	(บาท/ม ³)	(บาท/ ต้น)
	เส้นผ่าศูนย์กลาง (DBH)	เส้นรอบวง (GBH)			
17	29.20	91.77	0.27199	7,380.00	2,007
18	30.40	95.54	0.30008	7,600.00	2,281
19	31.50	99.00	0.32652	8,005.20	2,614
20	32.50	102.14	0.35113	8,285.60	2,909

ที่มา : ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (2558)

กลุ่มที่ 3 ต้นไม้ที่มีอัตราการเติบโตเร็วปานกลาง รอบตัดฟันยาว มูลค่าของเนื้อไม้สูง

เป็นไม้เป็นที่นิยมในตลาดทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ สามารถนำมาแปรรูป
ก่อสร้าง และเฟอร์นิเจอร์ได้ ได้แก่ ไม้สัก มะปิ่น

ตารางที่ 4 การประเมินมูลค่าต้นไม้ที่มีอัตราการเติบโตเร็วปานกลาง รอบตัดฟันยาว มูลค่าของเนื้อไม้สูง

มาตรฐานของต้นไม้ที่รับขึ้นทะเบียน				มูลค่าต้นไม้	
อายุ (ปี)	การเติบโตที่ความสูงเพียงอก (ซม.)		ปริมาตร (ม ³ /ต้น)	(บาท/ม ³)	(บาท/ ต้น)
	เส้นผ่าศูนย์กลาง (DBH)	เส้นรอบวง (GBH)			
1	2.80	8.80	0.02225	758.04	17
2	4.70	14.77	0.02819	1,342.37	38
3	6.30	19.80	0.03467	1,854.47	64
4	7.80	24.51	0.04190	2,324.65	97
5	9.20	28.91	0.05002	2,765.94	138
6	10.60	33.31	0.05916	3,185.49	188
7	11.90	37.40	0.06944	3,587.78	249
8	13.10	41.17	0.08099	3,975.87	322
9	14.40	45.26	0.09393	4,351.95	409
10	15.50	48.71	0.10841	4,717.68	511

ตารางที่ 4 (ต่อ)

มาตรฐานของต้นไม้ที่รับขึ้นทะเบียน				มูลค่าต้นไม้	
อายุ (ปี)	การเติบโตที่ความสูงเพียงอก (ซม.)		ปริมาตร (ม ³ /ต้น)	(บาท/ม ³)	(บาท/ ต้น)
	เส้นผ่าศูนย์กลาง (DBH)	เส้นรอบวง (GBH)			
11	16.70	52.49	0.12455	5,074.34	632
12	17.80	55.94	0.14251	5,422.95	773
13	18.90	59.40	0.16242	5,764.34	936
14	20.00	62.86	0.18442	6,099.21	1,125
15	21.10	66.31	0.20866	6,459.88	1,348
16	22.10	69.46	0.23527	6,814.65	1,603
17	23.10	72.60	0.26438	7,163.90	1,894
18	24.10	75.74	0.29609	7,508.03	2,223
19	25.10	78.89	0.33051	7,847.40	2,594
20	26.10	82.03	0.36770	8,182.32	3,009

ที่มา : ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (2558)

กลุ่มที่ 4 ต้นไม้ที่มีอัตราการเติบโตเร็วช้า รอบตัดฟันยาว มูลค่าของเนื้อไม้สูงมาก

ได้แก่ แคทราย กระจีควาย ก้นเกรา ขมิ้น เคี่ยม จันทร์หอม ตะเคียนทอง ตะเคียน
ชันดาแมว ตะเคียนราก ตะเคียนหิน ตะแบกเลือด ตะแบกใหญ่ ตีนนก เต็ง พะยูง ประดู่ป่า
พลวง มะค่าแต้ มะค่าโมง สะเดาไทย ไม้ (กอ)

ตารางที่ 5 การประเมินมูลค่าต้นไม้ที่มีอัตราการเติบโตเร็วช้า รอบตัดฟันยาว มูลค่าของเนื้อไม้สูงมาก

มาตรฐานของต้นไม้ที่รับขึ้นทะเบียน				มูลค่าต้นไม้	
อายุ (ปี)	การเติบโตที่ความสูงเพียงอก (ซม.)		ปริมาตร (ม ³ /ต้น)	(บาท/ม ³)	(บาท/ ต้น)
	เส้นผ่าศูนย์กลาง (DBH)	เส้นรอบวง (GBH)			
1	-	-	-	-	-
2	-	-	-	-	-
3	0.98	3.08	0.00023	1,760	1

ตารางที่ 5 (ต่อ)

มาตรฐานของต้นไม้ที่รับขึ้นทะเบียน				มูลค่าต้นไม้	
อายุ (ปี)	การเติบโตที่ความสูงเพียงอก (ซม.)		ปริมาตร (ม ³ /ต้น)	(บาท/ม ³)	(บาท/ ต้น)
	เส้นผ่าศูนย์กลาง (DBH)	เส้นรอบวง (GBH)			
4	3.95	12.41	0.00474	2,070	10
5	6.26	19.67	0.01391	2,380	33
6	8.15	25.61	0.02638	2,690	71
7	9.74	30.61	0.04111	3,000	123
8	11.12	34.95	0.05745	4,275	246
9	12.34	38.78	0.07490	5,550	416
10	13.43	42.21	0.09314	6,825	636
11	14.41	45.29	0.11192	8,100	907
12	15.31	48.12	0.13109	9,375	1,229
13	16.14	53.15	0.17007	10,650	1,603
14	16.91	53.15	0.17007	11,925	2,028
15	17.62	55.38	0.18971	13,200	2,504
16	18.29	57.48	0.20939	14,475	3,031
17	18.92	59.46	0.22904	15,750	3,607
18	19.51	61.32	0.24865	17,025	4,233
19	20.07	63.08	0.26818	18,300	4,908
20	20.60	64.74	0.28762	18,630	5,358

ที่มา : ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (2558)

การขับเคลื่อนโดยภาคประชาสังคมเพื่อการจัดการป่าอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม-พลกที่ (คปปธ.) ร่วมกับ สติพงษ์ สูดชูเกียรติ ดร.นิคม แหลมสัก พงศา ชูเนม ยิ่งลักษณ์ ปฏิภาณเทวา เกริก มีมุงกิจ และเครือข่ายที่เกี่ยวข้องได้ร่วมเสวนาวันที่ 19 สิงหาคม พ.ศ. 2557 ในหัวข้อเรื่อง “ไม้หวงห้าม : รักษาหรือทำลายป่า” ซึ่งหนึ่งในประเด็นการเสวนาคือการผลักดันให้มีการแก้ไข มาตรา 7 ของพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 และคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ 106/2557 เรื่อง แก้ไขให้เพิ่มเติมชนิดไม้หวงห้าม ซึ่งผู้ร่วมเสวนามองว่าข้อกฎหมายทั้งสองเป็นการ ตอกย้ำปัญหาและอุปสรรคสำคัญต่อการปลูกป่า เกษตรกรหมดโอกาสในการปลูกไม้เศรษฐกิจเพิ่มขึ้น

เป็นการทำลายแรงจูงใจสำคัญที่ทำให้คนไม่ต้องการปลูกต้นไม้หวงห้ามเหล่านั้นเนื่องจากอาจกลายเป็นการกระทำความผิดทางกฎหมาย หรือหากต้องการจะปลูกไม้หวงห้ามเหล่านี้ต้องทำเรื่องขออนุญาตก่อนเท่านั้น ก่อให้เกิดความยุ่งยากของกระบวนการตัดและเคลื่อนย้ายไม้ถึงแม้จะปลูกขึ้นในที่ดินของตนเองก็ตาม โดยทางเครือข่ายภาคประชาสังคมเพื่อการจัดการป่าอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม-เฟลกที (คปปร.) ได้สรุปประเด็นการเสวนาว่าการกำหนดให้มีไม้หวงห้ามเพิ่มเติม และข้อกฎหมายดังกล่าวเป็นอุปสรรคในการเพิ่มพื้นที่ป่าในประเทศและก่อให้เกิดการสูญเสียมูลค่าทางเศรษฐกิจเป็นอย่างมากจึงได้ทำเรื่องเสนอแนะให้ทางกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพิจารณาให้แก้ไขกฎหมายเพื่อให้เกิดการยกเว้นไม้หวงห้ามที่เกิดขึ้นในที่ดินที่มีกรรมสิทธิ์ (ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า, 2557)

ในการขับเคลื่อนเครือข่ายภาคประชาสังคม ภาครัฐในการตระหนักในประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนที่มีที่ดินเป็นของตนเองสามารถปลูกไม้มีค่าได้เองโดยไม่ต้องขออนุญาตจากเจ้าพนักงานที่เกี่ยวข้อง และเพื่อไม่ให้เกิดข้อจำกัดการปลูกต้นไม้ การใช้ไม้เหล่านี้เป็นหลักทรัพย์ในการค้ำประกัน อำนวยความสะดวกในการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจมากขึ้น และยังเป็นการลดการลักลอบตัดไม้ในพื้นที่ป่าลงได้อีกทางหนึ่ง จึงนำมาซึ่งการออกกฎหมายและแก้ไขกฎหมายที่สำคัญ ได้แก่ ในปี พ.ศ. 2561 ได้มีการออกกฎกระทรวงโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์เพื่อรองรับตามมาตรา 8 (6) พระราชบัญญัติหลักประกันทางธุรกิจ พ.ศ. 2558 กำหนดให้ไม้ยืนต้นเป็นทรัพย์สินที่ใช้เป็นหลักประกันได้ และการแก้ไขพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 มาตรา 7 โดยพระราชบัญญัติป่าไม้ (ฉบับที่ 8) พ.ศ. 2562 มาตรา 7 กำหนดให้ไม้ทุกชนิดที่ขึ้นในที่ดินที่มีกรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองตามประมวลกฎหมายที่ดินไม่เป็นไม้หวงห้าม หรือไม้ที่ปลูกขึ้นในที่ดินที่ได้รับอนุญาตให้ทำประโยชน์ตามประเภทหนังสือแสดงสิทธิที่รัฐมนตรีประกาศกำหนดโดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีให้ถือว่าไม่เป็นไม้หวงห้าม

การดำเนินงานโครงการธนาคารต้นไม้ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ในส่วนของการปลูกต้นไม้เพื่อนำไปใช้เป็นหลักประกันการชำระหนี้้นั้นไม่มีกฎหมายกำหนดชนิดพรรณไม้ กำหนดการประเมินราคาหรือหลักเกณฑ์ในการเป็นหลักประกันที่เป็นกฎหมายเกี่ยวกับต้นไม้ขึ้นเฉพาะเจาะจง

และในปีพ.ศ. 2561 ได้อาศัยกฎหมายพระราชบัญญัติหลักประกันทางธุรกิจ พ.ศ. 2558 โดยหมวดที่ 1 ว่าด้วยสัญญาหลักประกันทางธุรกิจ

มาตรา 8 กำหนดหลักประกันให้แก่ทรัพย์สิน ดังนี้

- (1) กิจการ
- (2) สิทธิเรียกร้อง
- (3) สิ่งหามทรัพย์ที่ผู้ให้หลักประกันใช้ในการประกอบธุรกิจ เช่น เครื่องจักร สินค้าคงคลังหรือวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตสินค้า
- (4) สิ่งหามทรัพย์ในกรณีที่ผู้ให้หลักประกันประกอบธุรกิจสิ่งหามทรัพย์โดยตรง
- (5) ทรัพย์สินทางปัญญา
- (6) ทรัพย์สินอื่นตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

จากพระราชบัญญัติหลักประกันทางธุรกิจ พ.ศ. 2558 ดังกล่าวนำมาสู่การออกกฎกระทรวงกำหนดให้ไม้ยืนต้นเป็นทรัพย์สินที่ใช้เป็นหลักประกันได้ (สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2559) และใช้บัญชีพระราชบัญญัติสวนป่า 2535 (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2558 กำหนดชนิดพรรณไม้ยืนต้นที่สามารถใช้เป็นหลักประกันทางธุรกิจได้มีจำนวน 58 ชนิด (สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2558)

ตารางที่ 6 แสดงรายการบัญชีต้นไม้ตามพระราชบัญญัติสวนป่า (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2558

ลำดับ ที่	ชื่อสามัญ/ชื่อพื้นเมือง	ลำดับ ที่	ชื่อสามัญ/ชื่อพื้นเมือง
1	สัก	13	ไม้สกุลยาง
2	พะยุง	14	สะเดา
3	ชิงชัน	15	สะเดาเทียม
4	กระชิก	16	ตะกู
5	กระพี้ควาย	17	ยมหิน
6	สาธร	18	ยมหอม
7	แดง	19	นางพญาเสือโคร่ง
8	ประดู่ป่า	20	นนทรี
9	ประดู่บ้าน	21	สัตบรรณ
10	มะค่าโมง	22	ดินเบ็ดทะเล
11	มะค่าแต้	23	พฤกษ์
12	เคี่ยม	24	ปืบ

ตารางที่ 6 (ต่อ)

ลำดับ ที่	ชื่อสามัญ/ชื่อพื้นเมือง	ลำดับ ที่	ชื่อสามัญ/ชื่อพื้นเมือง
25	เคี่ยมคะนอง	42	ตะแบกนา
26	เต็ง	43	เสลา
27	รัง	44	อินทนิลน้ำ
28	พะยอม	45	ตะแบกเลือด
29	ตะเคียนทอง	46	นากบุด
30	ตะเคียนหิน	47	ไม้สกุลจําปี
31	ตะเคียนชันตาแมว	48	แคนา
32	กลีบพฤษภ	49	กะทิงใบใหญ่
33	ราชพฤษภ	50	หลุมพอ
34	สุพรรณิการ	51	กฤษณา
35	เหลียงปริติยาร	52	ไม้หอม
36	มะหาด	53	เทพทาโร
37	มะขามป้อม	54	ฝาง
38	หว้า	55	ไม้ทุกชนิด
39	จามจุรี	56	ไม้สกุลมะม่วง
40	พลับพล	57	ไม้สกุลทุเรียน
41	กันเกรา	58	มะขาม

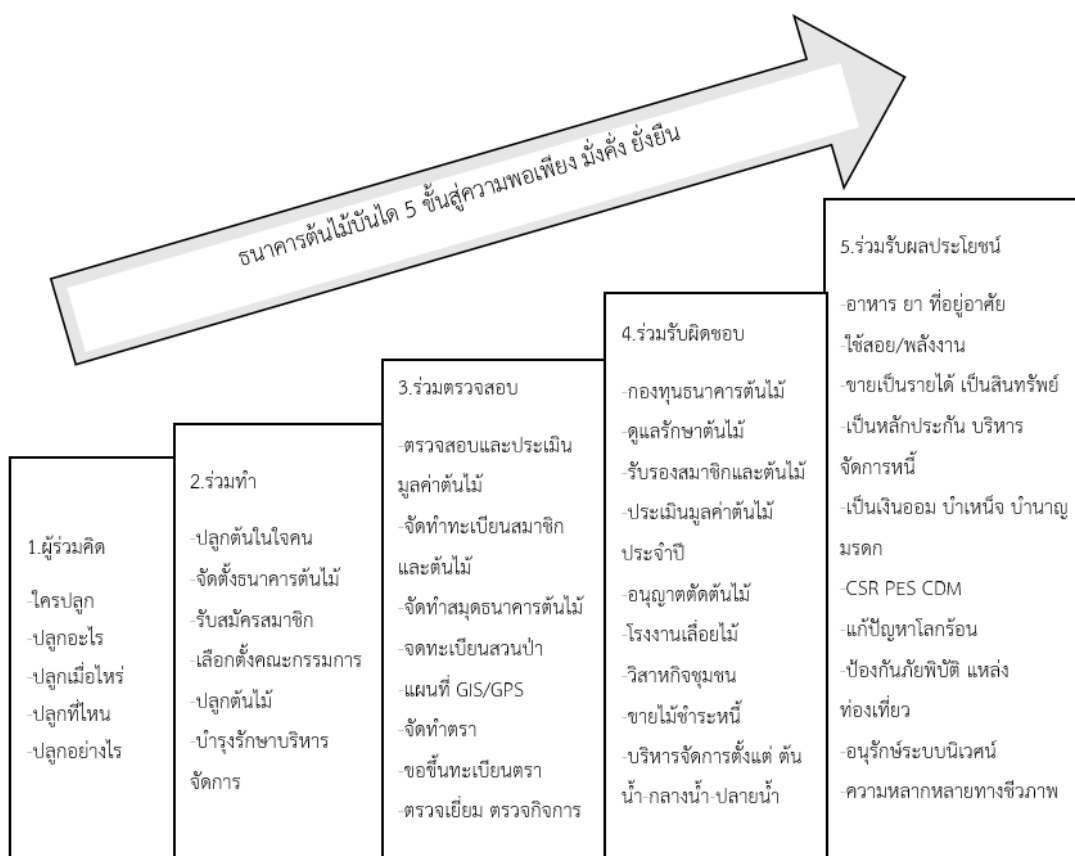
ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา (2558)

รวมทั้งมีการผลักดันการแก้ไขกฎหมายอีกฉบับเพื่อไม่ให้เกิดข้อจำกัดการครอบครองและการตัดต้นไม้ที่ปลูกในที่ดิน กล่าวคือเกษตรกรที่ประสงค์จะทำไม้ไม่ต้องได้รับการอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่อีกต่อไปทำให้มีการแก้ไขพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 มาตรา 7 โดยพระราชบัญญัติป่าไม้ (ฉบับที่ 8) พ.ศ. 2562 มาตรา 7 บัญญัติว่าไม้ชนิดใดที่ขึ้นในป่าจะให้เป็นไม้หวงห้ามประเภทใดให้กำหนดโดยพระราชกฤษฎีกา สำหรับไม้ทุกชนิดที่ขึ้นในที่ดินที่มีกรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองตามประมวลกฎหมายที่ดินไม่เป็นไม้หวงห้ามหรือไม้ที่ปลูกขึ้นในที่ดินที่ได้รับอนุญาตให้ทำประโยชน์ตามประเภทหนังสือแสดงสิทธิที่รัฐมนตรีประกาศกำหนดโดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีให้ถือว่าไม่เป็นไม้หวงห้าม

ซึ่งการขับเคลื่อนและดำเนินงานของธนาคารต้นไม้ ธ.ก.ส. มีแนวทางการทำงานร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานทางภาครัฐ โดยใช้ชุมชนเป็นศูนย์กลางของโครงการ มีแนวคิดเปลี่ยนเกษตรกรจากผู้กู้ เป็น ผู้ฝาก และเปลี่ยนจาก ผู้ฝาก เป็นเจ้าของธนาคาร ขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

- (1) จัดเวทีเรียนรู้เรื่องธนาคารต้นไม้เพื่อสร้างจิตสำนึกในการปลูกต้นไม้เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
- (2) จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องต้นไม้ ตั้งแต่ก่อนการปลูกจนไปถึงการบำรุงดูแลรักษา
- (3) จัดตั้งกลุ่มผู้ที่ขึ้นทะเบียนปลูกต้นไม้กับทาง ธ.ก.ส.ให้มีคณะทำงานช่วยขับเคลื่อนการปลูกต้นไม้ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น
- (4) กำหนดพื้นที่ปลูกต้นไม้ของเกษตรกร ประชาชน ที่สมัครใจเข้าร่วมโครงการ จัดทำฐานข้อมูลในส่วนของสมาชิกและต้นไม้ที่ปลูกให้ครอบคลุมชัดเจน
- (5) ส่งเสริมการปลูกต้นไม้โดยให้เกษตรกร ประชาชน ที่เข้าร่วมโครงการธนาคารต้นไม้ปลูกต้นไม้ในที่ดินทำกินเดิม ปลูกต้นไม้ตามหัวไร่ปลายนา หรือแบ่งที่ดินทำกินปลูกต้นไม้แบบวนเกษตร ให้สามารถสร้างรายได้ในระหว่างรอต้นไม้เจริญเติบโต
- (6) บันทึกข้อมูลการปลูกต้นไม้และมูลค่าที่เกิดจากการปลูก สมาชิกต้องจัดทำสมุดธนาคารต้นไม้เพื่อให้ทราบชนิด จำนวน อายุ และมูลค่าต้นไม้ที่ปลูก ตลอดจนทราบที่ดินที่ปลูก มีการรายงานและติดตามประเมินผลการปฏิบัติอยู่เป็นระยะ เพื่อประโยชน์ในการใช้เป็นหลักประกันและหลักทรัพย์
- (7) เชื่อมโยงชุมชนเป็นเครือข่ายกลุ่มคนผู้ปลูกต้นไม้ เกิดเป็นภาคีเครือข่ายคนปลูกต้นไม้ตามบริบทของชุมชนหรือตามวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนท้องถิ่น

โครงการธนาคารต้นไม้จึงเปรียบเสมือนเครื่องมือที่สำคัญในการดำเนินชีวิต ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตเกษตรกรไทย มีแนวทาง บันได 5 ขั้น สู่ความพอเพียง มั่งคั่ง ยั่งยืน โดยมุ่งเน้นบทบาทของภาคประชาชนเป็นพลังในการขับเคลื่อนโครงการใช้ชื่อแนวทางว่า ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตรวจสอบ ร่วมรับผิดชอบ

ที่มา : ปรับปรุงจาก ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (2558)

ภาพที่ 12 แนวทางการขับเคลื่อนโครงการธนาคารต้นไม้บันได 5 ขั้น

ดังนั้นแนวคิดและหลักการของธนาคารต้นไม้ ตลอดจนการดำเนินงานข้างต้นเป็นการผสมผสานความร่วมมือหลายฝ่าย เป็นรูปแบบการทำงานที่มียุทธศาสตร์สู่ความมั่นคง ยั่งยืน ในระยะยาว บทบาทของธนาคารต้นไม้ไม่ได้ขึ้นอยู่กับสถาบันการเงินเพียงอย่างเดียว แต่ไปเพิ่มบทบาทภาคประชาชนช่วยคิดช่วยออกแบบช่วยดำเนินงาน และมีหน่วยงานภาครัฐคอยสนับสนุนอำนวยความสะดวกให้นโยบายดำเนินเป็นไปอย่างลุล่วง แนวคิดดังกล่าวจึงเกี่ยวกับการจัดการปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจ เป็นการส่งเสริม สร้างแรงจูงใจในการปลูกต้นไม้ตามหลักวิชาการ ก่อให้เกิดความรู้สึกรักและผูกพันในต้นไม้ที่ปลูกในที่ดินของตนเองเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรป่าไม้ แก้ไขปัญหาภาวะโลกร้อน แก้ไขปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (climate change) เพื่อรักษาสมดุลทางระบบนิเวศ เพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งแรงจูงใจที่ว่าอยู่ในรูปแบบของหลักประกันทางรายได้สามารถนำต้นไม้ที่ปลูกไปประเมินเป็นมูลค่าทางด้านเศรษฐกิจ ช่วยให้ป็นแรงสนับสนุนด้านสังคมในการดำเนินในชีวิตประจำวัน สร้างงาน สร้างแหล่งทำมาหากินให้เกิดความมั่นคง เกิดความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เป็นส่วนช่วยในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ

2.2 แนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน (Sustainable Forest Management)

การจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนเป็นส่วนหนึ่งของโอกาสที่จะพัฒนาระยะยาวอย่างครอบคลุม ชัดเจน เป็นการจัดการที่มีวัตถุประสงค์ชัดเจนสามารถทำได้จริงและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้เป็นอย่างดี อีกทั้งองค์การระหว่างประเทศยังนับว่าเป็นแนวคิดหนึ่งในเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Pelling, 2010)

หนึ่งในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเพื่อไม่ให้เกิดการขาดแคลนทรัพยากรผลกระทบต่าง ๆ ตามมาและสามารถช่วยให้ครอบคลุมในทุกมิติคือการวางแผนการพัฒนาระยะยาวหรือการพัฒนาอย่างยั่งยืน (sustainable development) ตามที่ BAN Ki Moon อดีตเลขาธิการสหประชาชาติได้ประกาศในปี ค.ศ. 2016 ว่า

“วาระนี้เป็นคำสัญญา เป็นวิสัยทัศน์ที่เป็นสากลจะเป็นการบูรณาการการเปลี่ยนแปลงให้โลกดีขึ้น เป็นวาระที่จะยุติความยากจนในทุกรูปแบบ เป็นวาระแห่งความเจริญรุ่งเรือง สันติภาพ และความร่วมมือ เป็นการตระหนักต่อสภาพภูมิอากาศอันมีรากฐานมาจากความเท่าเทียมทางเพศและการเคารพสิทธิของคนทุกคน และเป็นคำมั่นว่าจะไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง”

(Greenpeace, 2020)

ซึ่งการพัฒนาอย่างยั่งยืน (sustainable development) ประกอบด้วย 17 เป้าหมาย โดยเป้าหมายที่ 10 เป็นเรื่องของลดความไม่เสมอภาคภายในและระหว่างประเทศ (reduce inequality within and among countries) ซึ่งปัญหาความเหลื่อมล้ำดังกล่าวเป็นหนึ่งในอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาประเทศทั่วโลก ทางด้านประเทศไทยได้ริเริ่มดำเนินการโครงการต่าง ๆ และจัดตั้งสวัสดิการสังคมจากภาครัฐเพื่อช่วยเพิ่มโอกาสความเท่าเทียมในการดำรงชีวิตและยกระดับคุณภาพชีวิตให้กับกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการความช่วยเหลือเป็นพิเศษ โดยเฉพาะกลุ่มคนยากจนและกลุ่มคนด้อยโอกาส หนึ่งในเป้าหมายย่อยของเป้าหมายที่ 10 คือการเสริมสร้างศักยภาพและส่งเสริมความครอบคลุมทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองสำหรับทุกคน โดยไม่คำนึงถึงอายุ เพศ ความพิการ เชื้อชาติ ชาติพันธุ์ แหล่งกำเนิด ศาสนา สถานะทางเศรษฐกิจ หรืออื่น ๆ ภายในปี พ.ศ. 2573 (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2563) สร้างหลักประกันทางด้านรายได้ผ่านการออกนโยบายของสถาบันการเงินให้มีประสิทธิภาพ เหมาะสม และตอบสนองต่อความต้องการของประชากรทุกกลุ่ม

การพัฒนาที่ยั่งยืนในเป้าหมายที่ 15 ว่าด้วยเรื่องระบบนิเวศบนบก (Life on Land) หนึ่งในแนวทางการพัฒนานั้นคือแนวทางการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน (sustainable forest

management) นับว่าเป็นแนวทางที่สำคัญของมิติสิ่งแวดล้อมแต่ครอบคลุมไปถึงมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม กฎหมายและนโยบายด้วย หลักการของการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนถูกพัฒนาโดยองค์การไม้เขตร้อนระหว่างประเทศ หรือ ITTO (International Tropical Timber Organization) ซึ่งแต่เดิมใน ค.ศ. 1990 เริ่มมีความพยายามที่จะมองหาแนวทางในการจัดการที่เหมาะสมในเรื่องทรัพยากรป่าไม้เขตร้อนให้มีความยั่งยืนมากขึ้น วางแผนหาแนวทาง วิธีการ การออกแบบถึงความก้าวหน้าในการสร้างระบบป่าไม้อย่างยั่งยืนแต่ไม่ส่งผลกระทบต่อดำรงอยู่ของผืนป่าไม้ขนาดใหญ่อื่น ๆ และการจัดการนี้ช่วยให้ป่าไม้เขตร้อนเหล่านั้นมีคุณภาพสูง เป็นทรัพยากรพื้นฐานของสิ่งมีชีวิตอื่นได้ (Innes, 2016) เนื่องจากมองว่าระบบนิเวศป่าเขตร้อนมีความอุดมสมบูรณ์ที่สุดในโลก เป็นแหล่งรวมของความหลากหลายทางชีวภาพ หากเกิดการสูญเสียป่าไม้เขตร้อนจะทำให้เกิดผลกระทบตามมาในวงกว้าง อีกทั้งข้อกังวลระดับชาติที่จะเพิ่มมากขึ้นในอนาคตอาจมีมากกว่าปัญหาสิ่งแวดล้อม ความหลากหลายทางชีวภาพ และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ จึงต้องมีการพัฒนาการจัดการป่าไม้อยู่เสมอ ดังนั้นสังคมสมัยใหม่ต้องการหรือปรารถนาสิ่งต่างๆ มากมายจากผืนป่ามากกว่าอาหาร น้ำ และเชื้อเพลิง (Poore, 2012)

องค์การไม้เขตร้อนระหว่างประเทศ หรือ ITTO (International Tropical Timber Organization) ได้นิยามว่าการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนเป็นกระบวนการในการจัดการที่ดินป่าไม้ถาวรเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างชัดเจนตั้งแต่หนึ่งวัตถุประสงค์ขึ้นไป โดยในการจัดการคำนึงถึงผลผลิตและบริการทางระบบนิเวศจากป่าไม้ที่ต้องการอย่างต่อเนื่อง โดยไม่ลดมูลค่าทางธรรมชาติและผลผลิตในอนาคตลงอย่างไม่เหมาะสม และไม่พึงปรารถนาที่ไม่พึงประสงค์ที่ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสังคม (Marjuni, 1992) อีกทั้งยังได้พัฒนาชุดหลักเกณฑ์และตัวชี้วัดของการประเมินการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนขึ้น ซึ่งสามารถใช้เป็นแนวทางของการจัดการป่าไม้อื่น ๆ ในทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ หรือระดับนานาชาติ โดยจะช่วยให้ปรับปรุงการจัดการป่าไม้ในทางปฏิบัติให้มีความยั่งยืนมากขึ้นประกอบด้วยทั้งหมด 7 หลักเกณฑ์ และแต่ละหลักเกณฑ์มีรายละเอียดของแต่ละตัวชี้วัด ดังต่อไปนี้

หลักเกณฑ์ที่ 1 : เงื่อนไขการนำการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนไปใช้

ตัวชี้วัดที่ 1 การมีอยู่ของกรอบกฎหมาย นโยบาย และมาตรการในการควบคุมของรัฐ ได้แก่ มีเป้าหมายในการผลิต การอนุรักษ์ และการคุ้มครองป่าไม้ การจัดตั้งและความมั่นคงของเขตป่าไม้ การถือครองที่ดินและสิทธิในทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ การควบคุมการจัดการป่าไม้ การควบคุมการเก็บเกี่ยวป่าไม้ การควบคุมการบุกรุกป่าไม้

ตัวชี้วัดที่ 2 และตัวชี้วัดที่ 3 เป็นการส่งเสริมการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน การจัดการควรมีการสนับสนุนทางการเงิน รวมทั้งเครื่องมือทางเศรษฐกิจและสิ่งจูงใจอื่น ๆ

ที่มาจากรัฐบาลกลางหรือท้องถิ่น การบริจาคของรัฐบาลระหว่างประเทศ ทรัพยากรในประเทศและต่างประเทศ

ตัวชี้วัดที่ 4 มีจำนวนของสถาบันที่เพียงพอต่อการสนับสนุนการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน

ตัวชี้วัดที่ 5 มีจำนวนของบุคลากรมืออาชีพและบุคลากรด้านเทคนิคทุกระดับที่เพียงพอต่อการจัดการในทางปฏิบัติและสนับสนุน การวิจัย และขยายผล

ตัวชี้วัดที่ 6 การมีอยู่และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการปฏิบัติการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน และการใช้ประโยชน์จากผลผลิตจากป่าอย่างมีประสิทธิภาพ

ตัวชี้วัดที่ 7 ความสามารถและกลไกในการวางแผนการจัดการป่าไม้และการติดตามประเมินผล และการสะท้อนผลกลับ (feedback) เป็นระยะ

ตัวชี้วัดที่ 8 ระดับของการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าไม้ เช่น การวางแผน การตัดสินใจ การรวบรวมข้อมูล การติดตามและการประเมินผล

ตัวชี้วัดที่ 9 ความรวดเร็วในการเพิ่มความตระหนักรู้ของประชาชนที่เกี่ยวข้องกับนโยบายป่าไม้ กฎหมาย และการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน

หลักเกณฑ์ที่ 2 : ความมั่นคงปลอดภัยของทรัพยากรป่าไม้

ตัวชี้วัดที่ 1 มีแผนการใช้ประโยชน์ในที่ดินโดยรวมซึ่งมีความสำคัญต่อการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องภาคส่วนเศรษฐกิจ ควรแบ่งเขตอย่างชัดเจนและติดตามการเปลี่ยนแปลงขอบเขตอย่างสม่ำเสมอ

ตัวชี้วัดที่ 2 มีการระบุขอบเขต (พื้นที่) ร้อยละของพื้นที่ทั้งหมดในป่าแต่ละประเภท และมีข้อมูลเกี่ยวกับขอบเขต และประเภทของป่าต่าง ๆ รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงของป่า

ตัวชี้วัดที่ 3 มีการระบุขอบเขตบริเวณภายนอกที่อยู่รอบ ๆ ป่านั้นได้อย่างชัดเจน

ตัวชี้วัดที่ 4 มีการระบุพื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์ที่ไม่ใช่ป่าไม้ เช่น พื้นที่เกษตรกรรม การตั้งถิ่นฐาน และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน

ตัวชี้วัดที่ 5 มีการควบคุมการทำลายป่า การลักลอบตัดป่าไม้ การเลี้ยงสัตว์อย่างผิดกฎหมาย

หลักเกณฑ์ที่ 3 : ความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศป่าไม้

ตัวชี้วัดที่ 1 มีการจัดการในการบุกรุกพื้นที่ป่าที่เกิดจากกิจกรรมของมนุษย์ เช่น การทำเหมือง การล่าสัตว์ การลักลอบตัดไม้ทำลายป่า การกระทำที่ผิดกฎหมาย

ตัวชี้วัดที่ 2 มีการจัดการภัยที่เกิดจากทางธรรมชาติที่ส่งผลเสียหายต่อป่าไม้ เช่น มลพิษทางอากาศ น้ำท่วม ไฟป่า เป็นต้น

ตัวชี้วัดที่ 3 มีการจัดการในการป้องกันศัตรูพืชและโรคระบาด

ตัวชี้วัดที่ 4 มีการจัดการในการป้องกันการนำสัตว์ต่างถิ่นและสัตว์ที่อาจเป็นอันตรายมาเลี้ยงในพื้นที่ป่านั้น ๆ

หลักเกณฑ์ที่ 4 : ผลผลิตจากป่าไม้

ตัวชี้วัดที่ 1 มีการทำข้อมูลจำนวนร้อยละของผลผลิตจากการทำสัมปทานป่าไม้

ตัวชี้วัดที่ 2 มีการวางแผนและการประยุกต์ใช้ในการรองรับที่ดิน ป่าไม้ และระบบนิเวศ การประมาณการเพิ่มขึ้นของป่าไม้

ตัวชี้วัดที่ 3 มีการบันทึก ติดตามข้อมูลผลผลิตป่าไม้ชนิดไม้ยืนต้นทุกชนิด

ตัวชี้วัดที่ 4 มีการดำเนินการตามแผนการจัดการป่าไม้ แผนปฏิบัติการเกี่ยวกับป่าไม้

ตัวชี้วัดที่ 5 มีการผลิตป่าไม้ที่ครอบคลุมตามแผนการจัดการ

ตัวชี้วัดที่ 6 มีการประมาณการผลิตป่าไม้ทั้งที่เป็นเนื้อไม้และไม่ใช้ไม้ (ของป่า) ในระยะยาว

ตัวชี้วัดที่ 7 มีการบันทึกการจัดการป่าไม้ที่ส่งผลต่อการพัฒนาการจัดการป่าไม้

ตัวชี้วัดที่ 8 มีการประเมินและมาตรการในการฟื้นฟูทางธรรมชาติในกรณีที่มีความจำเป็น

ตัวชี้วัดที่ 9 มีขั้นตอนการติดตามและทบทวนแนวทางการประยุกต์แนวปฏิบัติในการจัดการป่าไม้

ตัวชี้วัดที่ 10 มีแนวทางการควบคุมผลกระทบ การดำรงอยู่ของโครงสร้างพื้นฐานต่ออัตราส่วนของป่า เช่น ถนน เป็นต้น

ตัวชี้วัดที่ 11 มีขั้นตอนการประเมินและการดำเนินการตามแนวทางการจัดการป่าอย่างครอบคลุม

ตัวชี้วัดที่ 12 มีพื้นที่การผลิตป่าไม้ตามแนวทางการจัดการป่าไม้

หลักเกณฑ์ที่ 5 : ความหลากหลายทางชีวภาพ

ตัวชี้วัดที่ 1 มีการจัดทำข้อมูล ชนิดพันธุ์พืชในป่าไม้

ตัวชี้วัดที่ 2 มีการจัดทำข้อมูลเพื่อรับมือกับความเสี่ยง ภัยคุกคาม หรือผลกระทบที่ส่งผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพ

ตัวชี้วัดที่ 3 มีมาตรการจัดการเพื่อการคุ้มครอง อนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในทุกระดับ โดยเฉพาะในระดับท้องถิ่น

ตัวชี้วัดที่ 4 มีขั้นตอนการติดตามและทบทวนแนวทางการในการประยุกต์แนวปฏิบัติในการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ

หลักเกณฑ์ที่ 6 : คำนึงถึงทรัพยากรดินและน้ำ

ตัวชี้วัดที่ 1 มีข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับประเภทของทรัพยากรดินและน้ำในพื้นที่ป่า

ตัวชี้วัดที่ 2 มีการดำเนินงานกิจกรรมอนุรักษ์ดินและน้ำที่สอดคล้องกับบริบทในพื้นที่ทุกระดับ

ตัวชี้วัดที่ 3 มีกลไกส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ถึงรูปแบบการอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่ทุกระดับ

ตัวชี้วัดที่ 4 มีขั้นตอนการติดตามและทบทวนแนวทางการในการประยุกต์แนวปฏิบัติในการจัดการผลกระทบต่อทรัพยากรดินและน้ำที่เหมาะสมในระดับพื้นที่

หลักเกณฑ์ที่ 7 : คำนึงถึงด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

ตัวชี้วัดที่ 1 มีข้อมูลการรายงานระดับชาติเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของภาคส่วนป่าไม้ต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (Gross Domestic Product, GDP) ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมาเพื่อระบุแนวโน้มที่เกี่ยวกับความสำคัญของภาคส่วนเศรษฐกิจของประเทศ

ตัวชี้วัดที่ 2 มีข้อมูลปริมาณและมูลค่าของเนื้อไม้และผลิตภัณฑ์จากป่าที่ไม่ใช่เนื้อไม้ที่มีการซื้อขายกันในตลาดภายในประเทศและต่างประเทศ

ตัวชี้วัดที่ 3 มีข้อมูลปริมาณและมูลค่าของเนื้อไม้และผลิตภัณฑ์จากป่าที่ไม่ใช่เนื้อไม้เพื่อการยังชีพ รวมถึงการนำไม้ไปทำเชื้อเพลิง

ตัวชี้วัดที่ 4 มีมาตรการสร้างแรงจูงใจด้านต้นทุนและผลประโยชน์ที่เกี่ยวกับป่าไม้

ตัวชี้วัดที่ 5 มีการดำเนินการตามขั้นตอนเพื่อให้ป่าไม้มีความอุดมสมบูรณ์และมีความมั่นคงปลอดภัย

ตัวชี้วัดที่ 6 มีกลไกในการแบ่งปันต้นทุนและผลประโยชน์ของการจัดการป่าไม้อย่างเท่าเทียมกัน

ตัวชี้วัดที่ 7 มีกลไกในการแก้ไขข้อขัดแย้งระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียด้านป่าไม้

ตัวชี้วัดที่ 8 มีป่าที่สงวนไว้เพื่อวัตถุประสงค์ทางวัฒนธรรม การวิจัย หรือการศึกษาโดยเฉพาะ

ตัวชี้วัดที่ 9 การมีส่วนร่วมของชนเผ่าพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่นในการจัดการป่าไม้

ตัวชี้วัดที่ 10 มีการยอมรับและคุณค่าของความรู้และทักษะการจัดการป่าไม้ของคนทุกเพศทุกวัยในท้องถิ่น

จะเห็นได้จาก United Nations (2007) กล่าวผ่านรายงานว่า การจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน (sustainable forest management) มีความเป็นพลวัต (dynamic) และเป็นแนวคิดที่มีวิวัฒนาการ มีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาและเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของป่าไม้ทุกประเภท เพื่อประโยชน์ของคนรุ่นปัจจุบันและอนาคต ตระหนักถึงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ต่อป่าไม้ ตลอดจนการให้ความสำคัญของบทบาทการมีส่วนร่วมในการจัดการกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การฟื้นตัว การปลูกป่าที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ การดำรงชีวิตประชาชน มรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่ ซึ่งความจำเป็นนี้สามารถเสริมสร้างปัจจัยทางการเมืองและความพยายามร่วมมือกันในทุกระดับ เพื่อให้การสร้างป่าเป็นวาระการพัฒนาระดับชาติและระดับนานาชาติ ส่งเสริมการประสานงานนโยบาย ความร่วมมือในการดำเนินการจัดการอย่างยั่งยืนให้มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลของการดำเนินการนั้นต้องขึ้นอยู่กับทรัพยากรที่เพียงพอ การถ่ายโอนเทคโนโลยีที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม การพัฒนาศักยภาพในการจัดหาแหล่งเงินทุน การระดมทรัพยากรทางการเงินที่เพิ่มขึ้น จนไปถึงสร้างแหล่งนวัตกรรมใหม่สำหรับประเทศกำลังพัฒนา นอกจากนี้แนวคิดยังมีความเกี่ยวข้องกับแผนการปฏิบัติสากลเพื่อป้องกันการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ หรือ CBD (convention on biological diversity) ที่กล่าวถึงเป้าหมายความยั่งยืนว่าเพื่อให้ยังคงอยู่ของความ

หลากหลายทางชีวภาพต้องมีการใช้ประโยชน์จากพันธุกรรมของแหล่งทรัพยากรนั้น และมีการแบ่งปันความรู้การใช้ประโยชน์ให้ยุติธรรมและเท่าเทียมกัน (Kunzmann, 2008)

ซึ่งหลักเกณฑ์ของการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน (sustainable forest management) มีหลากหลายหลักเกณฑ์หลากหลายข้อที่บ่งบอกได้ว่าหากครบถ้วนตามหลักเกณฑ์แล้วถือได้ว่าการจัดการที่ยั่งยืน โดยหลักเกณฑ์หนึ่งที่น่าสนใจที่เกิดจากการความร่วมมือขององค์การป่าไม้เขตร้อนระหว่างประเทศ หรือ ITTO (International Tropical Timber Organization) เดิมมาร่วมพัฒนาแนวคิดกับองค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ หรือ FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations) รวมทั้งผู้เชี่ยวชาญด้านป่าไม้ ช่วยให้ประเทศต่าง ๆ กำหนดองค์ประกอบของ การจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนในบริบทระดับชาติและติดตามความคืบหน้าในการดำเนินการ รวมถึงช่วยออกแบบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน แนวทาง และหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ในการทดสอบ และส่งเสริมเทคนิคการจัดการป่าไม้เชิงนวัตกรรมที่ตอบสนองต่อความจำเป็นในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลง ความต้องการไม้และผลิตภัณฑ์และบริการจากป่าไม้ที่เพิ่มขึ้น และภัยจากไฟไหม้ แมลงศัตรูพืช และภัยพิบัติต่างๆ ซึ่งกล่าวว่าการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนนั้นเป็นแนวคิดที่ทำให้เชื่อได้ว่าป่าไม้สามารถผลิตสินค้าและบริการเพื่อตอบสนองความต้องการทั้งในปัจจุบันและอนาคต จนนำชุมชนไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ป่าที่ถูกแทรกแซงโดยมนุษย์ตั้งแต่วิธีการที่มุ่งเน้นการปกป้อง รักษาบทบาทของป่าไม้ให้คงอยู่เช่นเดิม ไปจนถึงการสนับสนุนสายพันธุ์หรือกลุ่มของสายพันธุ์ที่เป็นองค์ประกอบหนึ่งในโครงสร้างระบบนิเวศป่าไม้และมีการจัดการอย่างยั่งยืนจะให้ระบบนิเวศที่สำคัญ เช่น การกักเก็บคาร์บอน การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ และการปกป้องแหล่งน้ำ หลักเกณฑ์ดังกล่าวมี 7 องค์ประกอบ (Innes, 2016) ดังนี้

1. ขยายแหล่งทรัพยากรป่าไม้ (Extent of forest resources) เป็นการพิจารณาถึงขอบเขตพื้นที่ป่าไม้และสัดส่วนของที่ดินในพื้นที่ป่า มีการวางแผนการใช้ที่ดิน ในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพของป่าไม้ และการปกป้องดินและน้ำผ่านทางการบำรุงรักษาป่าไม้ประเภทต่างๆ เช่น ไม้เศรษฐกิจ ไม้อนุรักษ์ และความสมบูรณ์และสภาพของทรัพยากรป่าไม้

2. ความหลากหลายทางชีวภาพ (Biological diversity) คือการอนุรักษ์และบำรุงรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ รวมถึงระบบนิเวศ สายพันธุ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ พืช และความหลากหลายทางพันธุกรรม อย่างเช่นสัตว์ ควรให้ความใส่ใจเป็นพิเศษต่อการป้องกันของสัตว์ใกล้สูญพันธุ์หายาก และสัตว์ที่ถูกคุกคาม การจัดตั้งและการจัดการระบบทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่คุ้มครองของระบบนิเวศป่าไม้ มีการอนุรักษ์ป่าไม้บางชนิดที่หายากในระดับท้องถิ่น

3. ป่าไม้มีความอุดมสมบูรณ์ (Forest health and vitality) การคำนึงถึงสภาพป่าไม้ของประเทศและการทำงานทางชีวภาพของระบบนิเวศป่าไม้ซึ่งอาจได้รับผลกระทบจากการกระทำของ

มนุษย์ที่หลากหลายและที่เกิดขึ้นทางธรรมชาติ ทั้งจากผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ มลพิษทางอากาศ ความแห้งแล้ง อัคคีภัย น้ำท่วม และพายุ การรุกรานของสายพันธุ์ต่างถิ่น แมลงและเชื้อโรค และผลกระทบของแนวทางปฏิบัติในการจัดการป่าไม้ต่อการระบาดของศัตรูพืชในป่า

4. การทำงานในการผลิตแหล่งทรัพยากรป่าไม้ (Production function of forest resources) การรักษาหน้าที่ต่างๆ ของป่าไม้และศักยภาพของป่าไม้ทั้งในด้านการผลิตและการบริการทางระบบนิเวศ (ecosystem services) สามารถบรรลุน้ำหนักที่สำคัญอื่น ๆ หลายประการ เช่น การคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ป้องกันอุทกภัย ป้องกันภัยแล้ง การกักเก็บคาร์บอน และการอนุรักษ์สายพันธุ์และระบบนิเวศ รวมทั้งมีการประเมินทรัพยากรป่าไม้ที่ดำเนินการเป็นระยะๆ มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการรับประกันการผลิตสินค้าป่าไม้และบริการด้านสิ่งแวดล้อมสำหรับสังคมได้อย่างยั่งยืน

5. การทำงานในการป้องกันแหล่งทรัพยากรป่าไม้ (Protective function of forest resource) เป็นการปกป้องแหล่งทรัพยากรอื่นนอกจากป่าไม้ซึ่งแหล่งทรัพยากรนั้นมีส่วนช่วยเกื้อหนุนบำรุง รักษาการเจริญเติบโตของป่าไม้ได้แก่ทรัพยากรดินและน้ำ มีขั้นตอนการป้องกันการเสื่อมโทรมของดินและการกักเก็บน้ำ มีการระบุมาตรการที่จำเป็นในการป้องกันดินจากการพังทลายหลังการเก็บเกี่ยว และมาตรการที่จำเป็นในการจัดการน้ำระหว่างและหลังการเก็บเกี่ยวไม้

6. การทำงานในมิติสังคมและเศรษฐกิจ (Socio-economic functions) การมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจและสังคมในแง่ของการจ้างงานและรายได้ การทำให้เกิดวิสาหกิจชุมชนในระดับท้องถิ่น การหาวิธีจัดหาเงินทุนให้การจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน มีการสร้างแรงจูงใจในการลงทุนด้านป่าไม้ การส่งเสริมผลิตภัณฑ์ที่มาจากไม้และไม้ใช้ไม้ การแบ่งปันผลกำไรที่ได้รับจากป่าไม้ผ่านการใช้ป่าไม้ร่วมกับชุมชนท้องถิ่นและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น ๆ ระบุขอบเขตการมีส่วนร่วมของชนเผ่าพื้นเมือง ชุมชนท้องถิ่น มีการสร้างขีดความสามารถในการบริหารจัดการ กระบวนการให้คำปรึกษาการตัดสินใจและการดำเนินการ

7. กรอบคิดในเรื่องของกฎหมาย นโยบาย และสถาบัน (Legal, policy and institutional framework) รัฐมีการออกนโยบายที่ส่งเสริม การผลิต การคุ้มครองและการลงทุนในผลผลิตจากป่าไม้ มีกลไกการประสานงานนโยบายการจัดการป่าไม้ข้ามภาคส่วน มีการออกกฎหมายกำหนดการถือครองป่าไม้และสิทธิที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ป่าที่ชัดเจน มีการควบคุมการปฏิบัติงานด้านการจัดการป่าไม้ มีการควบคุมการกระทำที่ผิดกฎหมายในพื้นที่ป่า เช่น การลักลอบตัดไม้ทำลายป่า มีหน่วยงานรัฐที่ดำเนินงาน ติดตาม ประเมินผล และหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องในการทำงานร่วมกันที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าไม้ เช่น รัฐวิสาหกิจ สถาบันทางการเงิน เอกชน หรือภาคประชาสังคม มี

สถาบันฝึกอบรมให้กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการป่าไม้อย่างถูกต้อง ตลอดจนมีสถาบันทางการศึกษาทำการศึกษ ทำการวิจัยเกี่ยวกับส่งเสริมการจัดการป่าไม้

หลักเกณฑ์ดังกล่าวมีการคำนึงถึงมิติด้านสิ่งแวดล้อม มิติด้านสังคมและเศรษฐกิจ มิติด้านกฎหมายและนโยบายถือว่าการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนไม่ได้คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่ต้องให้ความสำคัญกับประเด็นมิติอื่น ๆ ที่อาจจะส่งผลไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อมต่อการจัดการป่าไม้ กล่าวคือการพัฒนาป่าไม้ให้ยั่งยืนต้องไม่ได้ยั่งยืนเพียงป่าไม้แต่มนุษย์ต้องยั่งยืนเช่นเดียวกัน ทำให้ประเด็นทางสังคม เศรษฐกิจ กฎหมาย นโยบาย จึงถูกกำหนดไว้ในเป้าหมายดังกล่าว ดังนั้นการมีหลักเกณฑ์ แนวทางที่ชัดเจนสามารถช่วยให้เป็นแนวยึดถือปฏิบัติ สามารถคาดเดาได้ หากไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ข้อใดข้อหนึ่งในหลักเกณฑ์เท่ากับการจัดการป่าไม้นั้นไม่มีความยั่งยืน ในทางกลับกันหากสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้ครบถ้วนทุกข้อการจัดการนั้นสอดคล้องกับการพัฒนาระยะยาวหรือการจัดการอย่างยั่งยืน แนวโน้มความเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อมตามการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนนี้สะท้อนให้เห็นว่านักจัดการป่าไม้ในอนาคตมีทักษะที่ตระหนักถึงภัยธรรมชาติ มีความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่อาจจะเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลัน มีเครื่องมือที่หาได้ง่ายกว่าปัจจุบัน

แต่อย่างไรก็ตามป่าไม้หลายแห่งทั่วโลกไม่ได้รับการจัดการอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะในเขตร้อนและกึ่งเขตร้อน ซึ่งในหลายประเทศยังขาดกฎหมายป่าไม้ กฎระเบียบ ข้อบังคับที่ชัดเจน และแรงจูงใจที่เหมาะสมในการสนับสนุน ส่งเสริมหลักการการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน (sustainable forest management) หลายแห่งขาดบุคลากร ขาดแหล่งเงินทุน ขาดการดำเนินการ การติดตามแผนการจัดการป่าไม้ที่เข้มงวด และขาดกลไกในการรับรองการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย (stakeholders) การออกนโยบาย โครงการ ที่คอยกำกับดูแล การพัฒนาป่า การรักษาคุณค่าทางสังคมจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการจัดการป่าไม้ให้ยั่งยืนมากขึ้น เป็นการส่งเสริมให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งนโยบายและแนวคิด

ในขณะเดียวกันทางด้านการประชุมระดับรัฐมนตรีว่าด้วยการคุ้มครองป่าไม้ในยุโรปหรือ MCPFE (Ministerial Conference on the Protection of Forests in Europe) ที่กรุงเฮลซิงกิ ประเทศฟินแลนด์ ในปี ค.ศ. 1992 ได้นำเอาหลักการ แนวคิด ที่รวบรวมแนวคิดของผู้เชี่ยวชาญด้านป่าไม้และผู้สนใจด้านป่าไม้จากหลากหลายประเทศในยุโรปมาสร้างคำจำกัดความของการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนมีความหมายว่าการดูแลและการใช้ป่าไม้และที่ดินป่าไม้ในลักษณะที่รักษาผลผลิตความสามารถในการฟื้นฟู ความอุดมสมบูรณ์ และศักยภาพที่จะส่งเสริมทั้งในปัจจุบันและอนาคต รวมไปถึง เศรษฐกิจ และสังคมที่เกี่ยวข้องในระดับท้องถิ่น ระดับชาติและระดับโลก โดยไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อระบบนิเวศอื่นๆ (Blaser, 2016)

นอกจากนี้ในการประชุมดังกล่าวยังสรุปและให้ข้อมูลสำคัญแก่ผู้กำหนดนโยบาย (policy makers) เกี่ยวกับเรื่องการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน ซึ่งจากการรวบรวมข้อมูลกล่าวว่าการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน หมายถึง การใช้ป่าไม้ให้เป็นไปอย่างยั่งยืนโดยไม่ทำลายระบบนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพ สิ่งแวดล้อม กล่าวคือการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนต้องมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญในการดูแลรักษาป่าไม้ให้มีความสมดุลระหว่างการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ โดยใช้วิธีการต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับลักษณะทางภูมิศาสตร์ของป่าและสภาพแวดล้อม การจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนควรจะต้องเน้นการป้องกันการเสื่อมโทรมของป่า การสร้างความคุ้มครองและการเพิ่มประสิทธิภาพของการใช้ป่าผ่านการใช้เทคโนโลยี วิธีการที่เหมาะสม มีการสร้างป่าให้มีคุณค่าต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการใช้ประโยชน์ในระยะยาว และมีกรอบนโยบายและการกำกับดูแลเพื่อให้การดำเนินการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนเป็นไปโดยมีประสิทธิภาพ

ซึ่งผู้เชี่ยวชาญป่าไม้ยุโรปยังมีความกังวลความสมดุลมิติต่าง ๆ ในการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนในยุโรป โดยมองว่าแต่เดิมป่าไม้มีความสมดุลมาเป็นระยะเวลาหลายสิบปี ด้วยแรงกดดันและความท้าทายใหม่ ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางด้าน สังคม เศรษฐกิจ นโยบาย กฎหมาย อาจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในดุลยภาพนี้และเกิดแนวโน้มที่จะสูญเสียความสมดุลไปในที่สุด ทำให้ต้องให้ความสำคัญในประเด็นต่าง ๆ อย่างรอบด้าน โดยมีเหตุผล วัตถุประสงค์ และการตัดสินใจอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับทิศทางการจัดการป่า โดยมีประเด็นที่ควรพิจารณาเพื่อนำไปเป็นข้อเสนอแนะในการจัดการป่าไม้ให้มีความยั่งยืนดังนี้

1. ทรัพยากรป่าไม้และการมีส่วนร่วมในวัฏจักรคาร์บอน (Forest Resources and their Contribution to Global Carbon Cycles) เป็นการเพิ่มพื้นที่ป่าให้มากขึ้น โดยแบ่งพื้นที่ป่าเพื่อเป็นพื้นที่ป่าไม้เพื่อการอนุรักษ์มีระยะของการฟื้นฟู การเจริญเติบโต และพื้นที่ป่าไม้เศรษฐกิจที่สามารถนำไปเป็นผลผลิตได้ มีการตอบสนองนโยบายภาครัฐที่เกี่ยวข้องเพื่อมุ่งเน้นไปที่การเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ สนับสนุนแหล่งเงินทุนและที่ดินในการทำกิจกรรมปลูกป่า การประสานงานของทุกภาคส่วนและผู้มีส่วนได้เสีย

2. ความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศป่าไม้ (Forest Ecosystem Health and Vitality) มีมาตรการที่ลดระดับมลพิษทางอากาศ โรคระบาดที่เกิดจากแมลง สัตว์อื่น ๆ มีการสนับสนุนการลดความเสื่อมโทรมของดินที่เอื้อต่อการปลูกต้นไม้ ส่งเสริมการเพิ่มขึ้นของหลากหลายสายพันธุ์ มีการป้องกันภัยที่เกิดจากธรรมชาติ เช่น พายุ ฝน เป็นต้น และมีการตอบสนองนโยบายที่มุ่งเน้นไปที่การป้องกันไฟป่า การระบาดของแมลงต่าง ๆ

3. หน้าที่ในการสร้างผลผลิตของป่าไม้ (Productive Functions of Forests) มีการเพิ่มขึ้นของเนื้อไม้ ปริมาณไม้ที่เก็บเกี่ยวได้สูงขึ้นในทุกปี มูลค่ารวมของไม้ที่จำหน่ายในตลาดเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง มีการเพิ่มพื้นที่ป่าอื่น ๆ ที่เป็นแหล่งสำคัญของสินค้าที่ไม่ใช่ไม้ เช่น อาหาร พืช เป็นต้น มีการสนับสนุนการเพิ่มระบบนิเวศป่าไม้ (forest ecosystem) หรือแหล่งรวมของสิ่งมีชีวิตทั้งพืชและสัตว์ป่าที่มาอาศัยอยู่ร่วมกันจนก่อให้เกิดความสำคัญกันในหลายรูปแบบ และมีการตอบสนองนโยบายที่มุ่งเน้นไปที่การสนับสนุนผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากป่าไม้

4. ความหลากหลายของระบบนิเวศป่าไม้ (Biological Diversity in Forest Ecosystems) สนับสนุนการปลูกต้นไม้หลากหลายสายพันธุ์โดยเฉพาะชนิดพันธุ์ในท้องถิ่นนั้น การทำวนเกษตรหรือเกษตรผสมผสานระหว่างไม้ยืนต้น การทำเกษตรกรรม เลี้ยงสัตว์ต่าง ๆ ควบคู่กันไปในพื้นที่ รวมไปถึงการมีสัดส่วนของไม้ที่ตายแล้ว (deadwood) ในพื้นที่ป่าที่สามารถเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ขนาดเล็ก เช่น เห็ด รา พืชต่าง ๆ ซึ่งสิ่งมีชีวิตเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญของแหล่งคาร์บอนในป่าและการหมุนเวียนสารอาหารในระบบนิเวศ และมีการเสริมสร้างความร่วมมือข้ามภาคส่วน

5. หน้าที่ป้องกันของการจัดการป่าไม้โดยเฉพาะดินและน้ำ (Protective Functions in Forest Management) มีมาตรการในการคุ้มครองชนิดพันธุ์ไม้บางชนิด และสัตว์ป่าบางชนิดที่ใกล้สูญพันธุ์ มีการอนุรักษ์แหล่งทรัพยากรดิน การเสื่อมโทรมของดิน และแหล่งทรัพยากรน้ำ และการรักษาบริการระบบนิเวศ เช่น พื้นที่ป่าช่วยให้ไม่เกิดน้ำท่วมในแหล่งที่อยู่อาศัยของมนุษย์ เป็นต้น

6. หน้าที่และเงื่อนไขทางสังคมและเศรษฐกิจ (Socioeconomic Functions and Conditions) มีการใช้ป่าไม้และพื้นที่ป่าอื่น ๆ บริเวณโดยรอบไว้สำหรับการท่องเที่ยวเพื่อเสริมสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจ มีสัดส่วนกรรมสิทธิ์ของพื้นที่ป่าไม้ที่สมดุลกันระหว่างภาครัฐและเอกชน มีการลงทุนในอุตสาหกรรมป่าไม้ มีการบริโภคจากไม้ เช่น ไม้ผลหรือต้นไม้ที่ออกลูกออกผล เป็นต้น เกิดการเพิ่มขึ้นของการจ้างงานในส่วนของป่าไม้ มีจำนวนอุบัติเหตุร้ายแรงที่เกิดการทำงานในพื้นที่ป่าไม้ลดลง มีการนำไม้ไปใช้ในการผลิตพลังงานทดแทน เชื้อเพลิงต่าง ๆ รวมไปถึงอุตสาหกรรมแปรรูปไม้ มีการสนับสนุนการศึกษา การวิจัย การเพิ่มพื้นที่นันทนาการ ความปลอดภัย การฝึกอบรมการปลูกป่าและการเข้าถึงป่าไม้ที่ถูกต้อง

การจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนในแต่ละพื้นที่ทั่วโลกมีความแตกต่างกันไปตามลักษณะทางภูมิศาสตร์ป่าไม้ ซึ่งอาจมีมุมมองหรือแนวโน้ม (trend) การจัดการบางประการที่ไม่เหมือนกัน โดยส่วนใหญ่ยังนำเอาหลักการ แนวคิดขององค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ หรือ FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations) และการประชุมระดับรัฐมนตรีว่าด้วยการคุ้มครองป่าไม้ในยุโรปหรือ MCPFE (Ministerial Conference on the

Protection of Forests in Europe) มาเป็นฐานคิด และปรับใช้ในบริบทพื้นที่ อาจไม่สามารถครอบคลุมทั่วทั้งภูมิภาคเอเชีย แต่ใช้เป็นแนวทางช่วยให้การประเมินสภาพป่าไม้และการจัดการป่ามีความชัดเจนและมีแบบแผนที่แน่นอน โดยทางสถาบันยุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมโลก หรือ IGES (Institute for Global Environmental Strategies) กล่าวว่าจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนเป็นพื้นฐานแนวคิดของการเคลื่อนไหวระหว่างประเทศเพื่อพัฒนาเกณฑ์และตัวชี้วัดเพื่อประเมินสภาพป่าไม้และการจัดการ (Reynolds, 2007) และได้กล่าวถึงส่วนประกอบที่สำคัญในการสนับสนุนการจัดการป่าไม้ในภูมิภาคเอเชียให้มีความยั่งยืนมากยิ่งขึ้น ดังนี้

1. การเพาะปลูกป่าไม้โตเร็ว (Fast-wood plantations) เนื่องจากการแพร่กระจายของไม้โตเร็วนี้อาจเป็นลักษณะเฉพาะของป่าในภูมิภาคเอเชีย สามารถปลูกในทุกระดับของพื้นที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น เช่น แนวกำบัง แนวเขื่อนและถนน เป็นพื้นที่ที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยครัวเรือน และเป็นองค์ประกอบของวนเกษตรได้ อีกทั้งมีศักยภาพในการใช้เป็นเชื้อเพลิง ผลิตพลังงานไฟฟ้า ผลิตพลังงานทดแทน โดยเฉพาะไม้ยูคาลิปตัส กระถินณรงค์ กระถินเทพา กระถินยักษ์ สนประดิพัทธ์ และไผ่ ซึ่งง่ายต่อการปลูกด้วยสภาพอากาศที่ช่วยให้ปลูกป่าชนิดนี้เจริญเติบโตได้ดี มีอัตราการเติบโตต่อปีที่สูง ต้นทุนในการผลิตค่อนข้างต่ำ ผลผลิตที่เกิดจากไม้ชนิดนี้จึงมีมากขึ้น

2. การรับรองทางป่าไม้ (Forest certification) การรับรองได้กลายมาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน เป็นวิธีหนึ่งในการเปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิตและรูปแบบการบริโภค เป็นส่วนช่วยให้องค์กรเอกชนต่าง ๆ ดำเนินการจัดการป่าไม้แบบยั่งยืน ทำให้ผู้บริโภคหันมาสนใจผลิตภัณฑ์ที่มาจากป่าไม้ที่มีการดำเนินการอย่างมีมาตรฐาน มีการจัดการแบบยั่งยืนมากขึ้น มีการกำหนดการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผล ภาพถ่ายไม้ก่อนตัดและหลังตัด เอกสารแสดงขอบเขตกรรมสิทธิ์ที่ดินของไม้นั้นที่ชัดเจนขึ้น มีการออกหนังสือรับรองต่าง ๆ ตลอดจนทำให้การแลกเปลี่ยนซื้อขายไม้ถูกต้องตามกฎหมายมากขึ้น

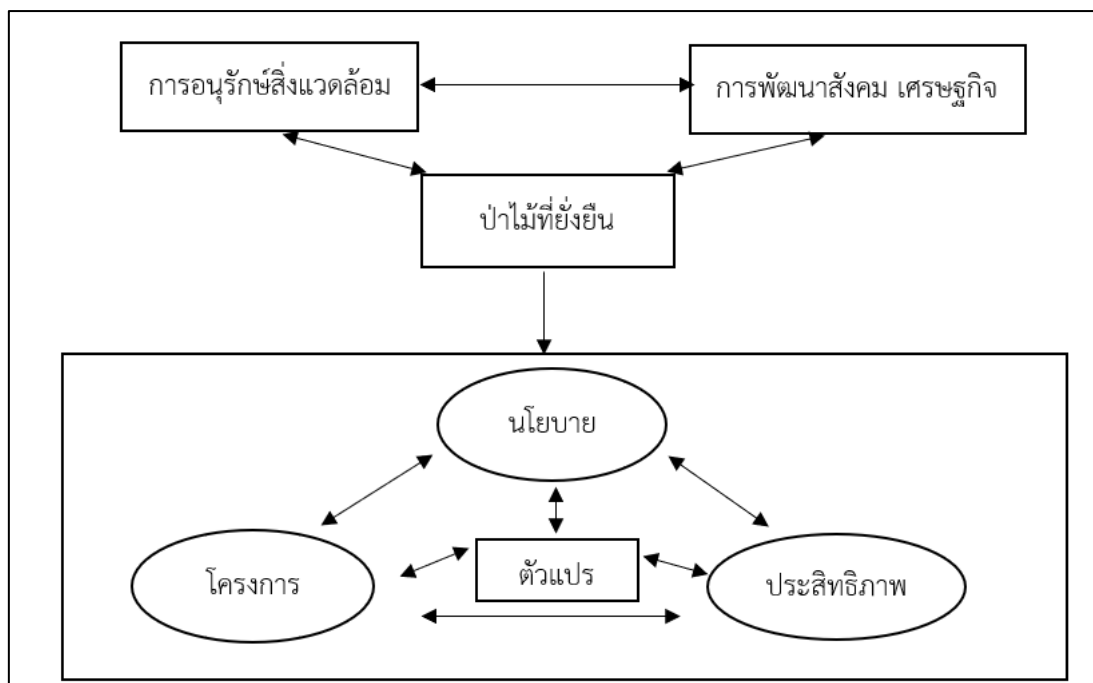
3. การนำไปสู่ป่าชุมชนที่มีความสามารถในการปรับตัว (Towards well-adjusted community forestry) เป็นการส่งเสริมการผสมผสานระหว่างวิถีชุมชนในท้องถิ่นกับกิจกรรมการปลูกป่า มีการแบ่งที่ดินส่วนหนึ่งในการปลูกต้นไม้และส่วนที่เลี้ยงสัตว์นำไปใช้ในการเลี้ยงปศุสัตว์หรือการเกษตรได้ กล่าวคือเป็นการปลูกป่าแบบวนเกษตรหรือเกษตรผสมผสาน โดยชุมชนท้องถิ่นที่ได้รับการจัดการอย่างดีตระหนักในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ มีการเข้าถึงแหล่งทรัพยากรอย่างเท่าเทียมกัน มีความสัมพันธ์ทางอำนาจที่เท่ากันจะส่งผลต่อการจัดการป่าให้มีความยั่งยืน

4. การผสมผสานการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพให้เข้ากับการดำรงชีวิต (Melding biodiversity conservation with livelihoods) การทำให้ป่าไม้สามารถทำหน้าที่ได้

5. มาตรการค้าเพื่อป่าไม้ที่ยั่งยืน (Trade measures for sustainable forestry) โดย

รัฐส่งเสริมสนับสนุนผ่านการออกมาตรการลดและยกเลิกภาษีสำหรับไม้และผลิตภัณฑ์จากไม้ มีนโยบายส่งเสริมการส่งออกผลิตภัณฑ์จากป่าไม้ให้ไม้ที่ปลูกมีความต้องการในตลาดระหว่างประเทศ เพิ่มขึ้น ส่งผลให้กำลังในการผลิตหรือปลูกต้นไม้ชนิดนั้นเพิ่มขึ้น มีการออกกฎหมายกำหนดให้การปลูกชนิดพันธุ์ไม้บางชนิดที่มีความต้องการในตลาดสามารถปลูกต้นไม้เหล่านั้นเพื่อการค้า การลงทุน ได้ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

การวางแผน การออกแบบนโยบาย โครงการ และการพัฒนาด้านต่างๆ เพื่อให้การจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนเป็นไปอย่างยั่งยืนไม่เพียงแต่เน้นให้ความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมเท่านั้น ซึ่งกฎหมายและนโยบาย โครงการที่ดีมีประสิทธิภาพต้องคำนึงถึงและให้ความสำคัญทั้งการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การรักษาคุณค่าของป่าไม้ การใช้ประโยชน์จากป่าไม้ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมและผู้มีส่วนได้เสียในการจัดการป่าไม้ ส่งเสริมการสร้างรายได้ และการสร้างระบบสังคมที่เข้มแข็ง เห็นความสำคัญของมิติเศรษฐกิจและสังคมจนนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable development) ซึ่ง Rebugio and Camacho (2005) เสนอกรอบแนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน ดังนี้

ที่มา : Rebugio and Camacho (2005)

ภาพที่ 13 กรอบแนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน

จากกรอบแนวคิดข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าการนำสู่โครงการ นโยบายด้านการจัดการป่าไม้ที่ยั่งยืนที่มีคุณค่าและมีประสิทธิภาพแก้ไขปัญหาระยะยาวอย่างมีกลยุทธ์ต้องคำนึงถึงปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การรักษาสมดุลของป่าไม้ การรักษาความสมดุลระหว่างการใช้ประโยชน์จากป่าไม้กับการรักษาความสามารถในการสร้างสรรค์และฟื้นฟูของป่าไม้ในระยะยาว การสนับสนุนความหลากหลายทางชีวภาพให้มีความสำคัญกับการรองรับชีวิตของสัตว์ป่าและพืชได้อย่างเหมาะสม ปัจจัยการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนต้องสร้างมูลค่าทั้งในเชิงรายได้และให้สังคมอยู่ได้จากการใช้ประโยชน์ของป่าไม้ ซึ่งทั้งหมดส่งผลต่อเนื่องกันอย่างเป็นระบบ

ในขณะเดียวกัน ทางด้านประเทศไทยได้ตระหนักและให้ความสำคัญต่อสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ แนวโน้มความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศต่าง ๆ การลดลงของพื้นที่ป่าไม้ ซึ่งเห็นได้จากการออกนโยบายยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) เป็นแผนแม่บทการพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนา การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมประกอบด้วย 6 ยุทธศาสตร์สำคัญ ได้แก่ ด้านความมั่นคง ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์

ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ อีกทั้งในข้อมูลแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) แสดงให้เห็นสถานการณ์และแนวโน้มสิ่งแวดล้อมโลกที่ส่งผลกระทบต่อประเทศไทย โดยเฉพาะวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable development) ค.ศ. 2030 ที่กำหนดทิศทางการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งหลักการของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 มีเป้าหมายและตัวชี้วัดที่สอดคล้องกับกรอบเป้าหมายที่ยั่งยืน (SDGs) ให้ความสำคัญกับระบบนิเวศป่าไม้ที่ยั่งยืน เพิ่มบทบาทในระดับพื้นที่ ท้องถิ่น และชุมชน วางรากฐานการพัฒนาในระยะยาว ส่งเสริมแผนงานและโครงการสำคัญที่พัฒนาเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และการเมือง ตั้งเป้าหมายหลัก ซึ่งประกอบด้วยคนไทยมีคุณลักษณะเป็นคนไทยที่สมบูรณ์ การลดความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้และความยากจน ระบบเศรษฐกิจมีความเข้มแข็งและแข่งขันได้ ทุนทางธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อมสามารถสนับสนุนการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีความมั่นคงอาหาร พลังงาน และน้ำ เพิ่มพื้นที่ป่าไม้ให้ได้ร้อยละ 40 ของประเทศ มีความมั่นคงในเอกราชและอธิปไตย และมีระบบบริหารจัดการภาครัฐที่มีความทันสมัย โปร่งใส ตรวจสอบได้ ตลอดจนมีการกำหนดหลักการติดตามประเมินผลแบบมีส่วนร่วมให้กรอบแนวทางการพัฒนาหลักเกณฑ์การติดตามประเมินผลและตัวชี้วัดด้านต่าง ๆ ที่ชัดเจน

นอกจากนี้ นโยบายที่สำคัญด้านสิ่งแวดล้อมที่สอดคล้องกับวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน แผนแม่บทยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เห็นได้จากนโยบายป่าไม้แห่งชาติ พ.ศ. 2562 ที่กำหนดและขับเคลื่อนการบริหารจัดการป่าไม้ทั้งระบบให้ทันต่อสถานการณ์

มีขอบเขตครอบคลุม 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการจัดการป่าไม้ ด้านการใช้ประโยชน์ผลิตผลและการบริการจากป่าไม้และอุตสาหกรรมป่าไม้ และด้านการพัฒนาระบบบริหารและองค์กรเกี่ยวกับการป่าไม้ มีมาตรการการติดตาม เฝ้าระวัง และสนับสนุนการจัดการป่าไม้ตามกฎหมายเกี่ยวกับป่าไม้และการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีเป้าหมายที่สำคัญ เช่น การเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ทั่วประเทศอย่างน้อยในอัตราร้อยละ 40 ของประเทศ มีสัดส่วนป่าไม้ ดังนี้ ป่าอนุรักษ์ ไม่น้อยกว่าร้อยละ 25 ของพื้นที่ประเทศ ป่าเศรษฐกิจและป่าชุมชน ไม่น้อยกว่าร้อยละ 15 ของพื้นที่ประเทศ กำหนดแนวทางการบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์ที่ดินป่าไม้ในแต่ละพื้นที่อย่างเหมาะสม จัดระเบียบและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับการครอบครองหรือใช้ประโยชน์ที่ดินป่าไม้ของรัฐอย่างเหมาะสม ส่งเสริมและสนับสนุนการใช้ประโยชน์การบริการจากป่าไม้อย่างสมดุลยั่งยืน และเกื้อกูลระบบนิเวศ พัฒนางานวิชาการ วิจัย และนวัตกรรมให้ตอบสนองกันอย่างเป็นระบบ ปรับปรุงและพัฒนากฎหมายเกี่ยวกับการป่าไม้ และนโยบายที่เกี่ยวข้องให้มีความสอดคล้องเหมาะสมกับบริบทของสังคม

สภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งกำกับ ติดตาม ตรวจสอบ ประสาน และหาข้อเสนอแนะในการ กำหนดนโยบายและแผนการบริหารป่าไม้ของประเทศ

ที่มา : สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (2563)

ภาพที่ 14 ลำดับชั้นของนโยบายป่าไม้แห่งชาติ แผนแม่บทพัฒนาการป่าไม้แห่งชาติและความเชื่อมโยงกับหน่วยงานปฏิบัติ

กรมป่าไม้ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ดำเนินงานเกี่ยวข้องกับการจัดการป่าไม้ ภายใต้เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน นโยบายแผนแม่บทยุทธศาสตร์ชาติ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นโยบายป่าไม้แห่งชาติ ร่วมกับ ดร. สุรินทร์ อ้นพรหม คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้กำหนดแนวทางการจัดการป่าอย่างยั่งยืน โดยให้คำนิยามของการจัดการป่าอย่างยั่งยืน คือ กระบวนการของการจัดการป่าเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของการจัดการที่กำหนดไว้อย่างชัดเจนประการหนึ่งหรือมากกว่าเกี่ยวกับการทำให้เกิดผลผลิตและบริการป่าไม้ที่ต้องการอย่างต่อเนื่องโดยไม่ทำให้เกิดการลดทอนอันเกินควรต่อคุณค่าทางธรรมชาติและผลผลิตในอนาคต อีกทั้งไม่ก่อให้เกิดผลกระทบที่ไม่ต้องการต่อสิ่งแวดล้อมทั้งทางกายภาพและสังคม (กรมป่าไม้, 2562)

กระบวนการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนในประเทศไทยนั้นมีแนวทางการพัฒนาชุดของหลักเกณฑ์ (criteria) และตัวชี้วัด (indicator) ที่สอดคล้องกับองค์การไม้เขตร้อนระหว่างประเทศ (The International Tropical Organization : ITTO) และองค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ หรือ FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations) เพื่อประโยชน์ในการนำไปกำกับ ติดตาม การจัดการป่าในแผนงาน หรือโครงการต่าง ๆ ทั้งในระดับ

ภูมิภาค ระดับพื้นที่อย่างมีขอบเขตชัดเจนและหาข้อเสนอแนะในการพัฒนาการจัดการป่าในระยะยาว ในรายงานเกณฑ์และตัวชี้วัดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนสำหรับประเทศไทย ปีพ.ศ. 2562 ประกอบด้วย 7 หลักเกณฑ์ และ 35 ตัวชี้วัด ดังนี้

หลักเกณฑ์ที่ 1 : ความสอดคล้องในกฎหมาย นโยบาย และมาตรการที่เกี่ยวข้อง

การจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนต้องปฏิบัติตามกฎหมายและข้อตกลงทั้งในระดับประเทศ และระดับนานาชาติ สอดคล้องกับข้อบัญญัติและมาตรการต่าง ๆ ในระดับท้องถิ่น รวมทั้งต้องมีการ กลไกการบริหาร ระบบงบประมาณ และการติดตามประเมินผลที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย

ตารางที่ 7 ตัวชี้วัดของความสอดคล้องในกฎหมาย นโยบาย และมาตรการที่เกี่ยวข้อง

ตัวชี้วัด ที่	รายละเอียด	คำแนะนำสำหรับผู้ประเมิน
1.1	มีหลักฐานแสดงสิทธิถือครองที่ดินและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่ชัดเจน	หนังสือแสดงสิทธิที่ดิน เช่น โฉนดที่ดิน หนังสือออกโดยหน่วยงานรัฐ หรือ หนังสือจดทะเบียน
1.2	มีแผนการจัดการป่าที่ตอบสนองต่อหลักการจัดการป่าอย่างยั่งยืนและสอดคล้องกับกฎหมายป่าไม้	กฎหมายที่เกี่ยวข้อง : กฎหมายป่าไม้ นโยบายของรัฐบาล มติ คณะรัฐมนตรี ข้อตกลงและหลักการสากล : ASEAN-FLEGT , EU-FLEGT, CITES, REDD+ อนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ
1.3	มีการดำเนินงานเพื่อติดตามประเมินผลการจัดการป่าเป็นระยะ และมีความต่อเนื่อง	การติดตามประเมินผลการจัดการป่ามีเป้าหมายเพื่อดูการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณ
1.4	มีการบริหารจัดการบัญชีรายรับรายจ่ายงบประมาณที่ได้รับสนับสนุน และทรัพย์สินต่าง ๆ ที่มีความโปร่งใส และตรวจสอบได้	รายรับ หรือรายได้ อาจครอบคลุมถึง เงินหรือทรัพย์สินที่วัดมูลค่าได้

ตารางที่ 7 (ต่อ)

ตัวชี้วัด ที่	รายละเอียด	คำแนะนำสำหรับผู้ประเมิน
1.5	มีแนวทางในการป้องกันและแก้ปัญหาข้อพิพาท ผลกระทบเชิงลบ และความไม่เป็นธรรมในการอ้างสิทธิการถือครอง และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรจากป่า	แนวทางการป้องกันและแก้ปัญหา เช่น การประชุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การมีช่องทางรับข้อร้องเรียน เป็นต้น
1.6	มีกลไกการสื่อสารกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างต่อเนื่องและทั่วถึง	สื่อสารผ่านผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายระดับ ได้แก่ ระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาค ระดับชาติ ระดับสากล
1.7	ความตระหนักและความมุ่งมั่นในการปฏิบัติของผู้จัดการป่าตามกรอบกฎหมายและข้อตกลงระหว่างที่เกี่ยวข้อง	กฎหมายและข้อตกลงระหว่างประเทศ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ อนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพ ความปลอดภัยของชีวิตและสิ่งแวดล้อม CITES

ที่มา : ปรับปรุงจาก กรมป่าไม้ (2562)

หลักเกณฑ์ที่ 2 : คำนึงสัดส่วนและสภาพของพื้นที่ป่าไม้

ขนาดและสัดส่วนของพื้นที่ป่าที่เหมาะสมเป็นหัวใจหลักของการจัดการป่าอย่างยั่งยืน การอนุรักษ์ดินและน้ำ ผลผลิตไม้ที่นำมาใช้สอย แหล่งศึกษาเรียนรู้ และนันทนาการ

ตารางที่ 8 ตัวชี้วัดของการคำนึงสัดส่วนและสภาพของพื้นที่ป่าไม้

ตัวชี้วัด ที่	รายละเอียด	คำแนะนำสำหรับผู้ประเมิน
2.1	มีข้อมูลเกี่ยวกับสภาพและระบบนิเวศดั้งเดิมของพื้นที่	สภาพและระบบนิเวศดั้งเดิม ได้แก่ พื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่ป่าธรรมชาติ
2.2	กำหนดขนาดและสัดส่วนพื้นที่ป่าให้มีความเหมาะสม	เขตพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ ได้แก่ วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อชุมชน
2.3	มีแผนที่สังเขป ผังป่า แสดงขอบเขตพื้นที่	ชนิดไม้ที่ปลูก รูปแบบการปลูก

ที่มา : ปรับปรุงจาก กรมป่าไม้ (2562)

หลักเกณฑ์ที่ 3 : สุขภาวะและการปรับตัวของระบบนิเวศป่าไม้

บทบาททางด้านนิเวศและการปรับตัวของระบบนิเวศป่าไม้ ภัยคุกคามที่ส่งผลกระทบต่อป่า เช่น การบุกรุกพื้นที่ การลักลอบตัดไม้ทำลายป่า หรือกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกิดจากมนุษย์ โดยการจัดการป่าอย่างยั่งยืนต้องมีการดำเนินกิจกรรมที่ให้ความสำคัญกับสุขภาวะของต้นไม้และระบบนิเวศเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการปรับตัวของระบบนิเวศ

ตารางที่ 9 ตัวชี้วัดสุขภาวะและการปรับตัวของระบบนิเวศป่าไม้

ตัวชี้วัด ที่	รายละเอียด	คำแนะนำสำหรับผู้ประเมิน
3.1	พื้นที่ที่จัดการมีการเปลี่ยนแปลงในเชิงปริมาณที่ดีขึ้น เช่น ความหลากหลายทางชีวภาพ คุณภาพสิ่งแวดล้อม	กำหนดช่วงเวลาการประเมินการเปลี่ยนแปลงเป็นระยะ เช่น รายปี ทุก 5 ปี ทุก 10 ปี เป็นต้น
3.2	ผลผลิตและบริการที่หลากหลายตอบสนองต่อความต้องการของครัวเรือน กลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ และชุมชน	ผลผลิตและบริการจากป่าไม้ ได้แก่ ของป่า เนื้อไม้ พื้นที่เลี้ยงสัตว์ น้ำ ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่น การศึกษาวิจัย การศึกษาดูงาน การท่องเที่ยว การจ้างงานชุมชน
3.3	จัดทำข้อมูลความเสี่ยงและภัยคุกคามต่อทรัพยากรหรือระบบนิเวศของป่า	ความเสี่ยงและภัยคุกคามที่เกิดจากกิจกรรมของมนุษย์หรือที่เกิดจากธรรมชาติ
3.4	จัดทำแนวทาง มาตรการ และวิธีการในการจัดการป้องกันความเสี่ยง ภัยคุกคาม และมีระบบการติดตามระยะยาว	มาตรการและวิธีการ เช่น การตรวจลาดตระเวนป่า กฎระเบียบและข้อตกลงการใช้ประโยชน์
3.5	คำนึงถึงทรัพยากรในการบริหารจัดการพื้นที่ป่าที่เพียงพอสำหรับการสนับสนุนการดำเนินงาน ทั้งทรัพยากรที่เป็นตัวเงินและไม่ใช้ตัวเงิน	ทรัพยากรในการบริหารจากหลายระดับ ได้แก่ ชุมชน หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรระหว่างประเทศ

ที่มา : ปรับปรุงจาก กรมป่าไม้ (2562)

หลักเกณฑ์ที่ 4 : ผลผลิตและนิเวศบริการของพื้นที่ป่าไม้

การทำให้ป่ามีศักยภาพและสามารถทำหน้าที่หลายอย่างได้ในพื้นที่และช่วงเวลาเดียวกัน กล่าวคือต้องมีการจัดการอย่างยั่งยืนที่พิจารณามิติทางด้านเศรษฐกิจ การเงิน และการยอมรับของเกษตรกร

ตารางที่ 10 ตัวชี้วัดผลผลิตและนิเวศบริการของพื้นที่ป่าไม้

ตัวชี้วัด ที่	รายละเอียด	คำแนะนำสำหรับผู้ประเมิน
4.1	มีข้อมูลการผลิตของพื้นที่ป่า	ประเมินการผลิตที่เน้นเฉพาะผลผลิตประเภทที่มีบทบาทและความสำคัญต่อการดำรงชีพของชุมชน
4.2	เก็บรวบรวมข้อมูลทางสถิติและรายได้จากการใช้ประโยชน์ผลผลิตและบริการจากพื้นที่ป่าที่จัดการ	ข้อมูลเชิงปริมาณของผลิตทั้งในรูปแบบเนื้อไม้ และของป่าที่ได้รับจากพื้นที่ป่าที่จัดการ
4.3	จัดทำข้อมูลความเสี่ยงและภัยคุกคามที่ส่งผลให้ผลผลิตและบริการลดน้อยลง	ความเสี่ยงและภัยคุกคาม เช่น ไฟป่า พายุ หรือเกิดจากการกระทำของมนุษย์
4.4	จัดทำแนวทาง วิธีการจัดการ และใช้ประโยชน์ผลผลิตและนิเวศบริการจากป่าอย่างยั่งยืน	แผนการจัดการใช้ประโยชน์ การระบุรายละเอียด รอบตัดฟันไม้ ปริมาณช่วงเวลา และวิธีการเก็บหาของป่าประเภทต่าง ๆ
4.5	มีการดำเนินงานเพื่อติดตามประเมินผลที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่า และมีการนำเสนอข้อมูลของการประเมินต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง	การติดตามประเมินผล เช่น การจัดประชุมประจำปีของเครือข่าย การจัดทำเอกสารเผยแพร่

ที่มา : ปรับปรุงจาก กรมป่าไม้ (2562)

หลักเกณฑ์ที่ 5 : ความหลากหลายทางชีวภาพป่าไม้

การอนุรักษ์และรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ ประกอบด้วย ความหลากหลายของระบบนิเวศ ชนิดพันธุ์ และพันธุกรรม

ตารางที่ 11 ตัวชี้วัดความหลากหลายทางชีวภาพป่าไม้

ตัวชี้วัดที่	รายละเอียด	คำแนะนำสำหรับผู้ประเมิน
5.1	จัดทำข้อมูลแสดงความหลากหลายทางชีวภาพของพันธุ์พืช	จัดทำชุดข้อมูลชนิดความหลากหลายทางชีวภาพเป็นรายการแสดงชนิดของพันธุ์พืชในพื้นที่ป่า
5.2	จัดทำข้อมูลความเสี่ยง ภัยคุกคาม และผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพ	ความเสี่ยง และภัยคุกคาม ได้แก่ การกระทำที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ หรือเกิดจากธรรมชาติ
5.3	จัดทำแนวทาง และมาตรการการจัดการเพื่อการอนุรักษ์ คุ่มครองความหลากหลายทางชีวภาพโดยเฉพาะชนิดพันธุ์ประจำถิ่นที่หายาก และใกล้สูญพันธุ์	ปลูกฝังจิตสำนึกของประชากรในชุมชนมีความรักท้องถิ่น มีความรู้ที่ผสมผสานระหว่างวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีกับภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งส่งเสริมการทดแทนระบบนิเวศให้กลับมาสมดุลมากขึ้น
5.4	มีการดำเนินงานเพื่อติดตามประเมินผลที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่า และมีการนำเสนอข้อมูลผลการประเมินต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง	การติดตามประเมินผล เช่น การจัดประชุมประจำปีของเครือข่าย การจัดทำเอกสารเผยแพร่
5.5	มีการสื่อสารและเผยแพร่กิจกรรมการอนุรักษ์ คุ่มครองความหลากหลายทางชีวภาพต่อผู้มีส่วนได้เสียในระดับท้องถิ่น	แหล่งข้อมูลสื่อสารผ่านในระดับท้องถิ่น ผ่านรูปแบบการสัมภาษณ์ รายงานผลการดำเนินงาน

ที่มา : ปรับปรุงจาก กรมป่าไม้ (2562)

หลักเกณฑ์ที่ 6 : การอนุรักษ์ดินและน้ำ

การอนุรักษ์ดินและน้ำถือเป็นเกณฑ์ที่มีความสำคัญเนื่องจากเป็นบทบาทโดยตรงของระบบนิเวศป่าไม้และต้นไม้ในการลดการชะล้างพังทลายของดิน ทำให้ดินอุดมสมบูรณ์ และการเพิ่มพูนปริมาณและคุณภาพของน้ำต้องอาศัยการจัดการป่าที่มีความยั่งยืน

ตารางที่ 12 ตัวชี้วัดการอนุรักษ์ดินและน้ำ

ตัวชี้วัดที่	รายละเอียด	คำแนะนำสำหรับผู้ประเมิน
6.1	มีข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับประเภท และสถานภาพของทรัพยากรดินและน้ำในพื้นที่ป่า	เน้นการประเมินองค์ความรู้ของเจ้าของป่า และปราชญ์ชาวบ้านเกี่ยวกับประเภทและสถานภาพน้ำ
6.2	มีการดำเนินงานกิจกรรมอนุรักษ์ดินและน้ำที่สอดคล้องกับบริบทในพื้นที่ โดยการมีส่วนร่วมของสมาชิกและผู้มีส่วนได้เสีย	กิจกรรมต้องมีการกำหนดมาตรการการใช้สารเคมีที่ไม่ผิดกฎหมาย มีความปลอดภัยต่อคน พืช สัตว์ สิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการปรับปรุงดิน การจัดการขยะในพื้นที่ป่า
6.3	มีกลไกส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ถึงรูปแบบการอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่	พิจารณาจากความถี่ ระยะเวลา และรูปแบบของกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่ป่าที่จัดการ
6.4	ประเมินผลกระทบจากกิจกรรมการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ และมีการกำหนดแนวทางการลดผลกระทบต่อทรัพยากรดินและทรัพยากรน้ำที่เหมาะสมในระดับพื้นที่	แนวทางลดผลกระทบ การกำหนดพื้นที่เลี้ยงสัตว์ในป่า การปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม การสร้างทางระบายน้ำ

ที่มา : ปรับปรุงจาก กรมป่าไม้ (2562)

หลักเกณฑ์ที่ 7 : เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น

ป่าและต้นไม้มีบทบาทสำคัญต่อการรักษาประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น อีกทั้งการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งการจัดการป่าที่ยั่งยืนต้องทำให้ป่าสามารถทำหน้าที่เป็นแหล่ง อาหาร แหล่งสร้างรายได้ รวมถึงการลงทุนต่าง ๆ ในท้องถิ่น

ตารางที่ 13 ตัวชี้วัดเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น

ตัวชี้วัด ที่	รายละเอียด	คำแนะนำสำหรับผู้ประเมิน
7.1	การเคารพและยอมรับความเชื่อ วัฒนธรรมของท้องถิ่น และมีการปรับใช้องค์ความรู้ท้องถิ่นในการฟื้นฟู อนุรักษ์พื้นที่ป่า	การจัดทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องระหว่างการจัดการป่าและวัฒนธรรมท้องถิ่น ร่วมกันอย่างเป็นระบบมากขึ้น เช่น การทำพิธีบวงสรวงต้นไม้ เป็นต้น
7.2	มีการพัฒนาความเชื่อมโยง รูปแบบกิจกรรม และการดำเนินงานเพื่อเสริมสร้างเครือข่ายชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	กิจกรรมที่ส่งเสริม เช่น การสนับสนุนด้านวิชาการ งบประมาณ อุปกรณ์ และสิ่งของ เทคโนโลยีและความรู้สมัยใหม่ การอบรม การสร้างเครือข่าย
7.3	การสนับสนุนของการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้หญิง และกลุ่มเยาวชน รวมถึงผู้มีส่วนได้เสีย	การส่งเสริมการเข้าร่วมในรูปแบบคณะกรรมการป่าไม้ การเข้าร่วมกิจกรรมปลูกป่า
7.4	การรวมกลุ่มสมาชิกในระดับชุมชนเพื่อพัฒนาวิธีการใช้ประโยชน์และเพิ่มมูลค่าทรัพยากรที่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น	ใช้วิธีการสัมภาษณ์สมาชิกในระดับชุมชน
7.5	พัฒนากลไกด้านการเงินของชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองจากฐานทรัพยากร	แหล่งข้อมูลได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์
7.6	มีกลไกในการจัดการผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการจัดการป่าไม้ที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่อย่างเป็นธรรม มีการเปิดโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรป่าไม้อย่างเท่าเทียม	มีระดับการจัดการและแบ่งปันผลประโยชน์ในหลายระดับ เช่น การจัดการระหว่างสมาชิกชุมชน ด้วยกันเอง หรือชุมชนข้างเคียง และเครือข่าย หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ที่มา : ปรับปรุงจาก กรมป่าไม้ (2562)

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าแนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน (sustainable forest management) นี้เป็นการเข้าแทรกแซงระบบป่าไม้โดยมนุษย์ แต่การกระทำนั้นเพื่อมุ่งหวังปกป้องและรักษาระบบนิเวศและคุณค่าของป่าไม้ แนวคิด วิธีการนั้นต้องครอบคลุมทั้งด้านสิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ กฎหมายและนโยบาย กล่าวอีกนัยหนึ่งคือมีหลักเกณฑ์และตัวชี้วัดการรักษาสมดุลทางระบบนิเวศ ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม ความหลากหลายทางชีวภาพ แต่ไม่ละเลยในด้านอื่น ๆ

ฉะนั้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ สังคม กฎหมายและนโยบายเสมือนเป็นเป้าหมายหนึ่งของการพัฒนาประเทศ หากจะพัฒนาสิ่งแวดล้อมต้องพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม กฎหมายและนโยบายควบคู่ไปด้วย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดขององค์การระหว่างประเทศก่อนหน้านี้ ดังนั้นการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน (sustainable forest management) เป็นหลักการที่สามารถนำไปปรับใช้แก้ไขปัญหาตามบริบทสังคมในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (climate change) การขาดแคลนทรัพยากรป่าไม้ ส่งผลต่อเนื่องไปยังปัญหาการขาดแหล่งสร้างรายได้ ปัญหาการว่างงาน ปัญหาการออกนโยบายที่ไม่ครอบคลุม เป็นแนวคิดที่มียุทธศาสตร์มองเห็นการแก้ไขปัญหาระยะยาว เป็นหลักการสำคัญที่ส่งเสริมสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (sustainable development goals)

2.3 บริบทพื้นที่ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด

อำเภอศรีสมเด็จ เป็นหนึ่งใน 20 อำเภอของจังหวัดร้อยเอ็ด มีข้อมูลพื้นฐาน ดังนี้

คำขวัญ

ศรีสมเด็จเมืองพระ แหล่งธรรมะหลวงปู่ศรีสามัคคีรำกลองยาว สตรีสาวใจโสภี รายได้ดี
ยาเตอร์กิช ยอดมิตรค่ายทหาร แต่งหวานแคนตาลูป

พื้นที่

มีพื้นที่ทั้งหมด 217.43 ตารางกิโลเมตร (83.95 ตารางไมล์)

ความหนาแน่น 165.42 คน ต่อ 1 ตารางกิโลเมตร (428.4 คน ต่อ 1 ตารางไมล์)

ประชากร

มีจำนวนประชากรทั้งหมด 35,967 คน (กรมการปกครอง, 2566)

ที่ตั้งและอาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอเมืองร้อยเอ็ด ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอเมืองร้อยเอ็ด

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภोजตุรพักตรพิมาน ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอลวาปีปทุม อำเภอ

แกดำ และอำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม

สภาพพื้นที่ เป็นพื้นที่ราบสูง สภาพภูมิประเทศเป็นพื้นที่ลูกคลื่นลอนตื้น มีแม่น้ำชีไหลผ่าน
สภาพพื้นที่ลาดเทจากทิศตะวันตกไปทางทิศเหนือและตะวันออกเข้าหาแม่น้ำชี

การแบ่งเขตการปกครอง แบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น 8 ตำบล จำนวน 82 หมู่บ้าน

ตารางที่ 14 ตารางแสดงเขตการปกครองอำเภอศรีสมเด็จ

ลำดับ	ชื่อตำบล	จำนวนหมู่บ้าน	จำนวนประชากร
1	โพธิ์ทอง	7	2,848
2	ศรีสมเด็จ	13	6,114
3	เมืองเปือย	8	3,069
4	หนองใหญ่	10	3,917
5	สวนจิก	14	5,536
6	โพธิ์สัย	10	6,786
7	หนองแวงคง	12	4,923
8	บ้านบาก	8	2,774
รวม		82	35,967

ที่มา : กรมการปกครอง (2566)

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.4.1 งานวิจัยต่างประเทศ

Brandt et al. (2018) ศึกษาเรื่อง การตัดไม้ทำลายป่าและการผลิตไม้ในคองโกหลังการดำเนินการตามนโยบายการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน (sustainable forest management) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประเมินผลของนโยบายการจัดการป่าอย่างยั่งยืนในป่าไม้เขตร้อน โดยวิเคราะห์ผลกระทบของนโยบายการจัดการป่าอย่างยั่งยืนต่อการตัดไม้ทำลายป่าและการผลิตไม้ในพื้นที่โครงการสัมปทานป่าไม้ในสาธารณรัฐคองโก ซึ่งหลักการการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนเป็นการบรรลุผลประโยชน์หลายประการ การคุ้มครองป่าไม้ การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ และการเพิ่มรายได้ โดยใช้ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ป่าและการผลิตไม้ในพื้นที่ป่าในระยะเวลา 10 ปี (ค.ศ. 2000 - ค.ศ. 2010) เป็นการเปรียบเทียบผลกระทบของป่าที่นำเอานโยบายการจัดการป่าอย่างยั่งยืนกับป่าที่ไม่ได้นำนโยบายการจัดการป่าอย่างยั่งยืนมาปรับใช้ ผลการศึกษาพบว่า การนำนโยบายการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน (sustainable forest management) ไปใช้ในโครงการสัมปทานป่าไม้ไม่ได้ทำให้การตัดไม้ทำลายป่าน้อยลงในพื้นที่ แต่นโยบายการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนอาจมีความเกี่ยวข้องกับการทำให้การตัดไม้ทำลายป่าที่สูงขึ้น เนื่องจากนโยบายการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนทำให้การผลิตไม้ถูกกฎหมายมากขึ้น เกิดแหล่งทุนต่างประเทศมากขึ้น และเกิดความต้องการไม้ในระหว่างประเทศมากขึ้น

Starfinger (2021) ศึกษาเรื่อง การจัดหาเงินทุนที่ยั่งยืนสำหรับการปลูกต้นไม้ของเกษตรกรรายย่อยผ่านการใช้ต้นไม้เป็นหลักประกันและระบบธนาคารต้นไม้ (Tree Bank) ของประเทศไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ว่าวิธีการให้เงินที่ยั่งยืนนี้สามารถสนับสนุนและส่งเสริมการปลูกต้นไม้ของเกษตรกรรายย่อยในประเทศไทยได้อย่างไร รวมทั้งสำรวจและวิเคราะห์ผลกระทบด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากการใช้ต้นไม้เป็นหลักประกันในโครงการธนาคารต้นไม้ (Tree Bank) ของประเทศไทย ตลอดจนอธิบายถึงวิวัฒนาการของกรอบแนวคิด และนวัตกรรมหลักประกันต้นไม้ของประเทศไทย ซึ่งเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาผ่านการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญภาคส่วนโดยมีจำนวน 37 คน ประกอบไปด้วย ภาครัฐ ภาคประชาสังคม ภาคเอกชน ภาคส่วนธนาคาร สถาบันการศึกษา องค์กรที่ไม่ใช่ภาครัฐ (Non-government Organizations : NGO) และเกษตรกรรายย่อย ศึกษาผ่านการรวบรวมเอกสารทุติยภูมิ และติดตามกระบวนการ (process tracing) สำรวจศักยภาพและข้อบกพร่องของแนวทางหลักประกันต้นไม้ในประเทศไทย นอกจากนี้ การศึกษายังใช้การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบและการเปรียบเทียบตารางเพื่อให้เกิดความเข้าใจในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น (rival explanations) และเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความเชื่อถือและมีความสอดคล้องกันมากที่สุด ผลการศึกษาพบว่า มีแนวคิดธนาคารต้นไม้ที่แตกต่างกัน 2 แนวคิด คือ แนวคิดระหว่างธนาคารต้นไม้ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) และแนวคิด

ธนาคารต้นไม้ขององค์กรภาคประชาสังคม (Civil Society Organization : CSO) โดยความแตกต่างที่สำคัญระหว่างทั้งสองแนวคิดคือข้อจำกัดในทางเศรษฐกิจซึ่งเกี่ยวกับการประเมินมูลค่าต้นไม้ของคณะกรรมการไม่เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง และทางธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) เน้นการให้เงินกู้แก่เกษตรกรที่มีที่ดินส่วนตัวและต้องการปลูกต้นไม้เพื่อใช้เป็นทรัพย์สินประกัน ส่วนธนาคารต้นไม้ขององค์กรภาคประชาสังคม (Civil Society Organization : CSO) เน้นการรวมที่ดินส่วนตัวและต้นไม้เป็นทรัพย์สินประกันเพื่อให้เกิดความสะดวกในการจัดการป่าไม้

Klimach and Pietkiewicz (2022) ศึกษาเรื่อง การใช้ธนาคารที่มีฐานข้อมูลป่าไม้ (Forest Data Bank) สำหรับการจัดการป่าไม้ กรณีศึกษาประเทศโปแลนด์ เพื่อหาเหตุผลประกอบการพิจารณาว่าการใช้ระบบข้อมูลธนาคารข้อมูลป่าไม้ช่วยให้เข้าถึงข้อมูลที่เป็นสำหรับการจัดการป่าไม้ได้อย่างรวดเร็วและง่ายดายและจะนำไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ในการจัดการป่าไม้ได้อย่างไรในโปแลนด์ งานศึกษานี้เสนอว่าควรมองว่าการจัดการป่าไม้เป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน (sustainable forest management) เช่น การแสวงหาการดูแลรักษาและเสริมสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของป่าไม้ทุกประเภท โดยใช้แนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน ร่วมกับแนวคิดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals) มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้แน่ใจว่าได้รับการคุ้มครองและฟื้นฟูระบบนิเวศบนบกและในป่าไม้ ศึกษาผ่านตัวระบบธนาคารที่มีฐานข้อมูลป่าไม้ (Forest Data Bank for forest) ซึ่งเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลผ่านการรวบรวมเอกสาร และสังเกตการณ์ ผลการศึกษาพบว่า การรวบรวมข้อมูลที่ดินจะช่วยอำนวยความสะดวกในการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน และสิ่งที่สำคัญที่สุดคือระบบธนาคารข้อมูลป่าไม้ (Forest Data Bank) เนื่องจากโครงสร้างฐานข้อมูลสามารถใช้กับฐานข้อมูลการบริหารที่ดินอื่น ๆ ได้

Begemann et al. (2023) ศึกษาเรื่อง การเงินที่ยั่งยืน (sustainable finance) และความเชื่อมโยงกับป่าไม้ วัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญที่สายงานการเงินและการจัดการป่าไม้โดยใช้แนวคิดการจัดการป่าไม้ (forest management) ร่วมกับแนวคิดการจัดการเงินที่ยั่งยืน (sustainable finance) ประกอบสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งมีรูปแบบวิจัยเป็นเชิงคุณภาพเก็บรวบรวมข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) กับผู้เชี่ยวชาญจากสถาบันการเงิน นักลงทุนด้านป่าไม้ องค์กรระหว่างประเทศ องค์กรภาคประชาสังคม และสถาบันการศึกษาในยุโรปจำนวน 51 คน โดยผู้เชี่ยวชาญด้านการเงินร่วมกับผู้เชี่ยวชาญทางด้านป่าไม้ ส่งเสริมการเข้าถึงโอกาสในการลงทุนประเภทสินทรัพย์ (asset) หรือเพิ่มการลงทุนของภาคเอกชนในป่าเขตร้อน (tropical forests) มากยิ่งขึ้นจนนำมาสู่ผลการศึกษาซึ่งพบว่า การพัฒนาการเงินที่ยั่งยืนต้องเน้นย้ำให้เห็นความสำคัญของการเจรจาข้ามภาคส่วนมากขึ้น ไม่เพียงแต่การพัฒนาบทบาทของ

นโยบายด้านการเงินเพียงอย่างเดียว แต่จะต้องพัฒนามาตรฐานของนโยบายด้านป่าไม้ที่มีแนวปฏิบัติในการสนับสนุนการอนุรักษ์ การฟื้นฟู การไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมระยะยาวและการจัดการป่าไม้ อย่างยั่งยืนร่วมด้วย

2.4.2 งานวิจัยในประเทศ

ปาหนัน กันหาสินธุ์ และคณะ (2565) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองไทร อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วม ประเมินสถานการณ์ด้านเศรษฐกิจสังคม การใช้ที่ดิน การพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ และสำรวจทรัพยากรป่าไม้ดำเนินการศึกษาบริเวณบ้านนิคมเขตใกล้ป่าชุมชนป่าโคกใหญ่ เก็บข้อมูลการวิจัยจากการสัมภาษณ์ครัวเรือนในพื้นที่จำนวน 97 ราย โดยใช้สถิติอย่างง่ายและพรรณนา วิเคราะห์ผ่านความสัมพันธ์โดยวิธีของ Spearman และ โค-สแควร์ พบว่าปัจจัยด้านเศรษฐกิจ เรื่องรายได้สัมพันธ์กับจำนวนชนิดพืชที่เก็บหา โดยหากมีการเก็บพืชป่าพื้นบ้านหลายชนิดจะนำมาสร้างรายได้เพิ่มมากขึ้น และจำนวนชนิดพรรณพืชไม่มีความสัมพันธ์ต่อการประกอบอาชีพ แสดงให้เห็นว่าการประกอบอาชีพการเกษตรหรือนอกภาคการเกษตรประชาชนในพื้นที่ยังคงเข้าไปใช้ประโยชน์ในป่าเหมือนกัน เป็นการพึ่งพิงแหล่งทรัพยากรชุมชนอันเป็นแนวปฏิบัติตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตามชุมชนเข้าไปเก็บหาผลผลิตได้อย่างเสรีไม่มีกฎระเบียบหรือการควบคุมที่เหมาะสมตามหลักวิชาการ ตลอดจนแนวเขตที่ดินทำกินในพื้นที่ไม่ชัดเจน จึงควรให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกันพิจารณาดำเนินการสร้างกฎกติกา นโยบายที่เหมาะสมเพื่อพัฒนาแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้ อย่างยั่งยืน

พรหมธีระ พรหมสถิตย์ (2557) ศึกษาเรื่อง บทบาทของธนาคารต้นไม้ต่อการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน : กรณีศึกษา ธนาคารต้นไม้สาขากาแดง ตำบลวังตะกอก อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดที่ใช้ขับเคลื่อนการดำเนินการและวิธีการดำเนินการของธนาคารต้นไม้ และศึกษาบทบาทของธนาคารต้นไม้ต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและการศึกษาภาคสนาม โดยใช้วิธีสัมภาษณ์เชิงลึกร่วมกับวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ แกนนำและเครือข่ายขับเคลื่อนธนาคารต้นไม้ คณะกรรมการและสมาชิกธนาคารต้นไม้สาขากาแดง ผู้นำชุมชนและชาวบ้านชุมชนวังตะกอก ผลการศึกษาพบว่า โครงการธนาคารต้นไม้ได้ใช้แนวคิดการพัฒนาชุมชนในการขับเคลื่อนโครงการ ประกอบด้วย แนวคิดการพัฒนาแบบองค์รวม (Holistic Development) แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) แนวคิดการพึ่งพาตนเอง (Self Reliance) แนวคิดการจัดการตนเอง (Self Organization) แนวคิดความหลากหลายทางธรรมชาติ (Biodiversity) และ

แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) และธนาคารต้นไม้มีบทบาทส่งเสริมการทำงานแบบบูรณาการ รวมทั้งก่อให้เกิดกระบวนการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม

บุญเรือง เลี้ยงรัตนกุลชัย และคณะ (2561) ศึกษาเรื่อง การพัฒนารูปแบบธนาคารต้นไม้ด้วยกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษา ตำบลหันทราย อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการลดลงของพื้นที่สีเขียวในชุมชนและความต้องการสร้างธนาคารต้นไม้ ศึกษาแนวทางในการสร้างธนาคารต้นไม้เพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียวด้วยกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษา พัฒนารูปแบบธนาคารต้นไม้ด้วยกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษา และศึกษาผลการปฏิบัติการตามรูปแบบการสร้างธนาคารต้นไม้ด้วยกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาของชุมชน ตำบลหันทราย อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ใช้แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับธนาคารต้นไม้ หลักการสิ่งแวดล้อมศึกษา แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ป่าไม้ มาเป็นกรอบแนวคิดการศึกษาโดยนำหลักการสิ่งแวดล้อมศึกษา แนวคิดอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ป่าไม้มาศึกษาสภาพชุมชนผ่านตัวโครงการธนาคารต้นไม้ในตำบลหันทราย อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว เป็นรูปแบบวิจัยผสมวิธี (Mixed Methods Research) แบ่งการศึกษาเป็น 4 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพการลดลงของพื้นที่สีเขียวและความต้องการสร้างธนาคารต้นไม้ สัมภาษณ์เชิงลึกผ่านผู้นำชุมชน จำนวน 50 คน ระยะที่ 2 ศึกษาแนวทางในการสร้างธนาคารต้นไม้ พื้นที่วิจัยกลุ่มเดียวกันกับระยะที่ 1 ระยะที่ 3 พัฒนารูปแบบธนาคารต้นไม้ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ 1) ร่างรูปแบบจากการสนทนากลุ่มผ่านผู้เชี่ยวชาญและตัวแทนชุมชน 2) ประเมินความเหมาะสมของรูปแบบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 3) ปฏิบัติการสร้างธนาคารต้นไม้ กลุ่มตัวอย่างคือ ตัวแทนวัด 1 วัด ตัวแทนชุมชน จำนวน 50 ครอบครัว และระยะที่ 4 ศึกษาผลการปฏิบัติการ ใช้กลุ่มตัวอย่างเช่นเดียวกันกับระยะที่ 3 วิเคราะห์โดยใช้สถิติค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการศึกษาแบ่งคำอธิบายออกเป็น 4 ระยะโดยพบว่า ระยะที่ 1 สภาพการลดลงของพื้นที่สีเขียวในตำบลหันทรายถูกบุกรุกเข้าถือครองเพื่อการค้าจึงต้องการเพิ่มพื้นที่สีเขียวในชุมชนโดยใช้ธนาคารต้นไม้สร้างทุนทางเศรษฐกิจและใช้วัดเป็นศูนย์กลางการถ่ายทอด ระยะที่ 2 แนวทางการสร้างรูปแบบธนาคารต้นไม้ควรเกิดจากความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ได้แก่ ชุมชน ครอบครัว และวัด ใช้วัดเป็นศูนย์กลางการถ่ายทอดรูปแบบการดำเนินงานโครงการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ระยะที่ 3 รูปแบบธนาคารต้นไม้ชุมชนเป็นรูปแบบปลูกต้นไม้เพิ่มพื้นที่สีเขียวในชุมชน เพิ่มมูลค่าต้นไม้สร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจมีคณะดำเนินงาน 3 ฝ่าย ได้แก่ ชุมชน วัด และครอบครัว และระยะที่ 4 ผลการปฏิบัติการเกิดเป็นธนาคารต้นไม้ชุมชนชื่อ “ธนาคารต้นไม้หันทรายเพื่อการออม” มีคณะกรรมการร่วมระหว่างชุมชน วัด และครอบครัว วาระดำรงตำแหน่งคราวละ 4 ปี สมาชิก 50 ครอบครัว ใช้พื้นที่สีเขียวเพิ่มขึ้น 102 ไร่ จำนวนต้นไม้ที่ปลูก 7,155 ต้น มีชนิดพันธุ์ต้นไม้ 15 ชนิด

เดือนนภา ภูทอง (2561) ศึกษาเรื่อง การจัดการป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืน โดยการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมสาธารณะและจารีตประเพณีท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือ มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาการดำเนินงานจัดการของชุมชน กระบวนทัศน์ รากฐาน ตลอดจนศึกษาการบริหารจัดการป่าชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และเสนอแนวทางการร่วมมือ ทั้งในภาครัฐในการพัฒนานโยบาย รูปแบบการบริหารจัดการป่าชุมชน เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมจากการวิเคราะห์และศึกษาเอกสาร จัดสนทนากลุ่ม (Focus Groups discussion) และสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview) กับบุคคลที่มีความสำคัญของท้องถิ่นในชุมชน ผลการวิจัยพบว่า สังคมท้องถิ่นมีการจัดการป่าชุมชนจะเป็นการนำเอาจารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อ ค่านิยม และอาศัยปราชญ์ชาวบ้านหรือพ่อหลวงรวมทั้งพระภิกษุสงฆ์ เป็นรากฐานการขับเคลื่อนชุมชนผ่านการปลูกจิตสำนึกรักบ้านเกิด รู้สึกรักและเป็นเจ้าของในต้นไม้ที่ปลูก และนำวัฒนธรรมจารีตประเพณีท้องถิ่นมาเป็นแนวปฏิบัติในการจัดการดูแลรักษาป่าของชุมชน

ธวัชชัย หยุบแก้ว (2561) ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินโครงการธนาคารต้นไม้ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินการสร้างพื้นที่สีเขียว เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรค และเพื่อเสนอแนวทางในการดำเนินการของโครงการธนาคารต้นไม้ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) แก่ชุมชนอื่น ๆ ต่อไป ใช้แนวคิดการบริหารโครงการ แนวคิดปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินโครงการ แนวคิดการมีส่วนร่วม แนวคิดธนาคารต้นไม้ โดยกรอบแนวคิดการวิจัยใช้ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก รวมถึงปัญหา อุปสรรคในการดำเนินโครงการศึกษาการดำเนินโครงการธนาคารต้นไม้ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพรวบรวมข้อมูลผ่านการรวบรวมเอกสารและผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการ ได้แก่ พนักงานสำนักงานใหญ่และภูมิภาค ผู้บริหาร ผู้นำชุมชนและเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการผ่านการวิเคราะห์เนื้อหา และจำแนกตามประเด็นปัจจัย ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินโครงการธนาคารต้นไม้ คือ การวางแผนโครงการ การสื่อสาร การมีส่วนร่วมของชุมชน รูปแบบกิจกรรมต่าง ๆ การบริหาร การติดตาม สภาวะแวดล้อมของทรัพยากร ประเพณี นโยบาย และกฎหมาย โดยปัจจัยการวางแผนงานโครงการถือเป็นปัจจัยที่สำคัญ ช่วยให้ผู้ส่วนเกี่ยวข้องมองเห็นกระบวนการโดยรวมและปัญหาอุปสรรค และสามารถนำมาวิเคราะห์ในการขับเคลื่อนการดำเนินโครงการให้ประสบความสำเร็จ

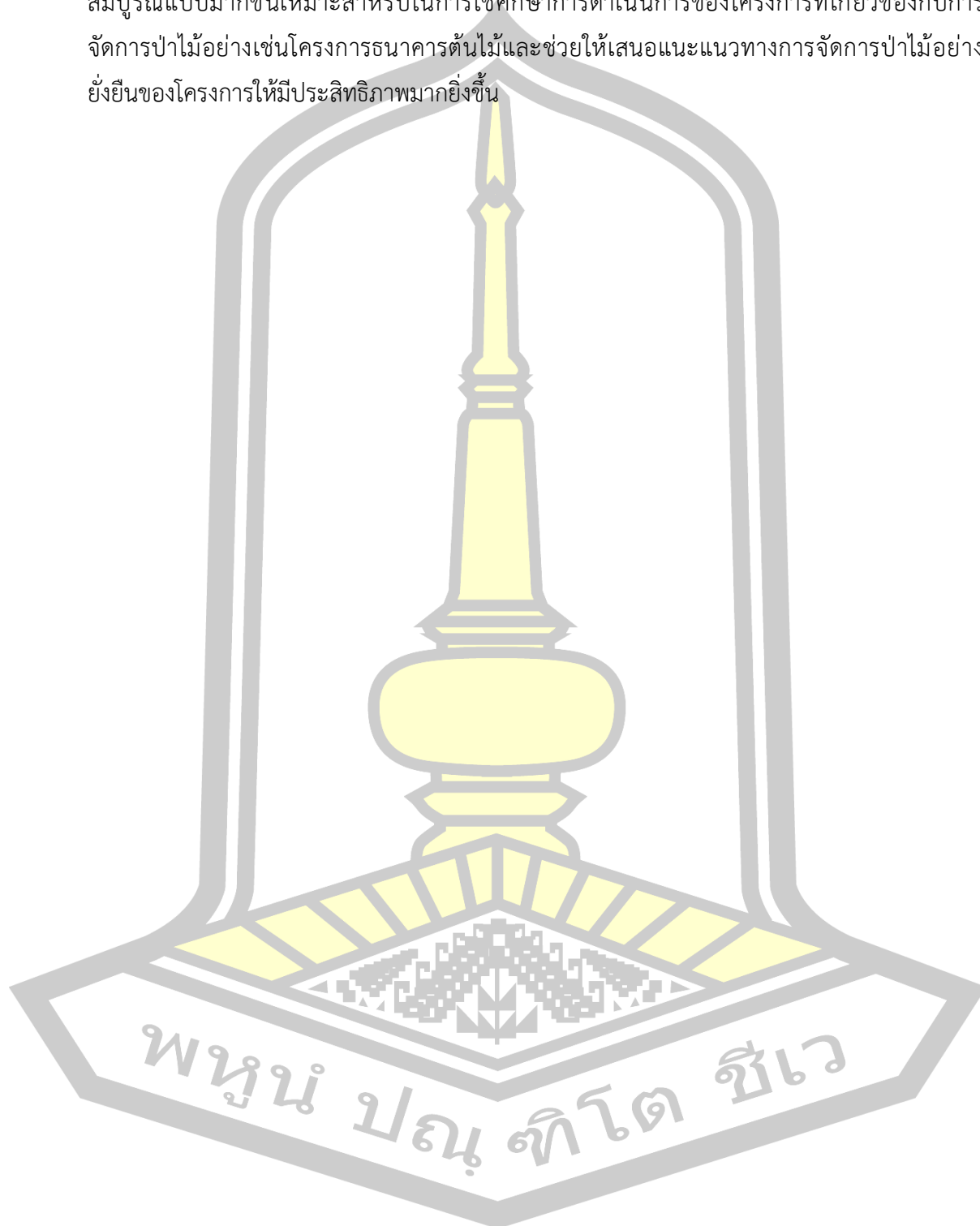
จากการทบทวนวรรณกรรมในงานวิจัยส่วนใหญ่ตระหนักและให้ความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (climate change) ปัญหาภาวะโลกร้อน ปัญหาของการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ เช่น พืชพันธุ์ไม้ชนิดต่าง ๆ ปัญหาการลดลงของสภาพพื้นที่ป่าไม้จากภัยธรรมชาติก็ดี จากการตัดไม้ทำลายป่าก็ดี ตลอดจนตระหนักในแนวทางคนอยู่กับป่าหรือป่าอยู่

กับคน ผ่านการสร้างกระบวนการจัดการ แนวคิด หลักการ วิธีการเพิ่มความสมดุลทางระบบนิเวศมากขึ้น และงาน แนวคิด ทฤษฎีเหล่านั้นมีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนประโยชน์การสร้างรายได้ แก้ไขปัญหาหนี้สิน แก้ไขปัญหาการว่างงาน การทำให้ต้นไม้เป็นทรัพย์สินเพื่อเพิ่มมูลค่าทางตลาด สร้างหลักประกันทางธุรกิจ นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญการประสานความร่วมมือทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม ตลอดจนนักวิชาการหรือผู้มีความรู้ประสบการณ์ ความเชี่ยวชาญด้านทรัพยากรป่าไม้ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการออกนโยบาย การให้ความสำคัญความเป็นระบบสังคมท้องถิ่นมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้คุณค่าวัฒนธรรม จารีตประเพณีท้องถิ่น ความสอดคล้องต้องกันและการทำงานเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการป่าไม้

ในขณะเดียวกันในงานวิจัยที่ผู้วิจัยศึกษาจะศึกษาเกี่ยวกับการดำเนินการโครงการธนาคารต้นไม้ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) โดยธนาคารต้นไม้เป็นแนวคิดเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้โดยการสร้างแรงจูงใจในการปลูกต้นไม้ผ่านการสร้างหลักประกันทางด้านรายได้ เป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับต้นไม้ในขณะที่ยังไม่ถูกตัด ตลอดจนสร้างระบบชุมชนให้มีความเข้มแข็งผ่านการเกิดสังคมปลูกต้นไม้ เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องต้นไม้ ตั้งแต่ก่อนการปลูกจนไปถึงการบำรุง ดูแลรักษา การสร้างมูลค่าของต้นไม้ เพื่อบทบาทภาคประชาชนช่วยคิด ช่วยออกแบบช่วยดำเนินงาน และมีหน่วยงานภาครัฐคอยสนับสนุนอำนวยความสะดวกกำกับดูแล ซึ่งผู้วิจัยศึกษาโครงการธนาคารต้นไม้ภายใต้แนวคิดการจัดการป่าไม้ที่ยั่งยืน โดยนำเอาแนวคิดของทั้งองค์การไม้เขตร้อนระหว่างประเทศ หรือ ITTO (The International Tropical Organization) และองค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ หรือ FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations) มาปรับใช้เป็นกรอบแนวคิดหลักในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่าแนวคิดการจัดการป่าไม้ที่ยั่งยืนนี้มีวิวัฒนาการของการพัฒนาหลักเกณฑ์ให้เข้ากับบริบทของการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมอยู่เสมอ มีการจัดการป่าไม้ร่วมกันหลายภาคส่วนคำนึงถึงการพัฒนาระยะยาว โดยการจัดการป่าไม้ที่ยั่งยืนจะครอบคลุมและตระหนักถึงผลกระทบในหลากหลายมิติไม่ว่าจะเป็น สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และกฎหมาย

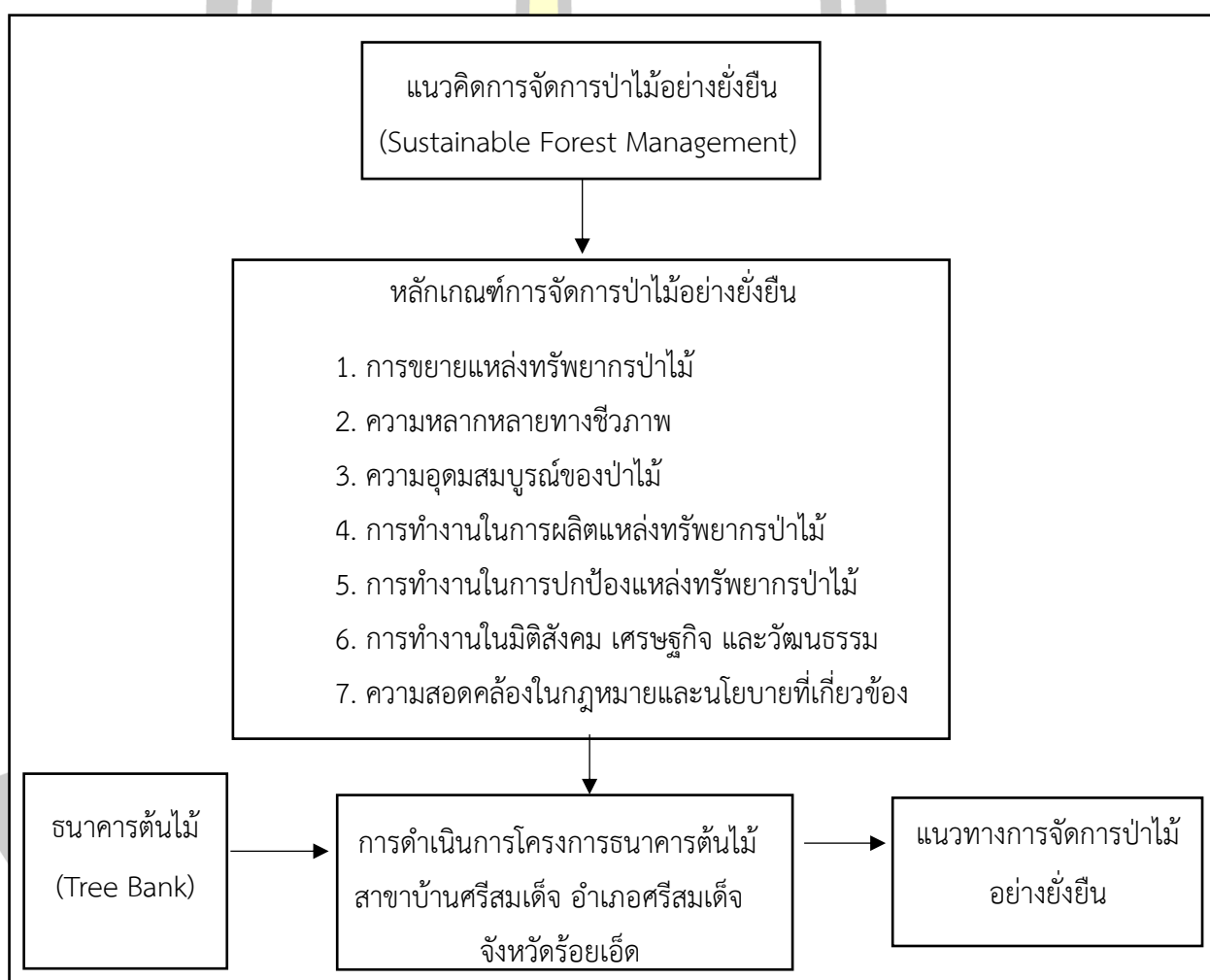
โดยผู้วิจัยได้ใช้กรอบหลักเกณฑ์ในการประเมินการจัดการป่าไม้ที่ยั่งยืนที่เกิดจากการความร่วมมือขององค์การป่าไม้เขตร้อนระหว่างประเทศ หรือ ITTO (International Tropical Timber Organization) เดิมมาร่วมพัฒนาแนวคิดกับองค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ หรือ FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations) มีทั้งหมด 7 ประเด็น คือ การขยายแหล่งทรัพยากรป่าไม้ ความหลากหลายทางชีวภาพป่าไม้ ความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ การทำงานในการผลิตแหล่งทรัพยากรป่าไม้ การทำงานในการปกป้องแหล่งทรัพยากรป่าไม้ การทำงานในมิติสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ความสอดคล้องในกฎหมายและ

นโยบายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดที่ช่วยเพิ่มศักยภาพของการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนให้
สมบูรณ์แบบมากขึ้นเหมาะสำหรับการใช้ศึกษาการดำเนินการของโครงการที่เกี่ยวข้องกับการ
จัดการป่าไม้อย่างเช่นโครงการธนาคารต้นไม้และช่วยให้เสนอแนะแนวทางการจัดการป่าไม้อย่าง
ยั่งยืนของโครงการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2.5 กรอบแนวคิดในการศึกษา

ผู้วิจัยศึกษาการดำเนินการโครงการธนาคารต้นไม้ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) สาขาบ้านศรีสมเด็จ อำเภอสรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ภายใต้กรอบหลักเกณฑ์ของแนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน (Sustainable Forest Management) ทั้ง 7 ประเด็น คือ การขยายแหล่งทรัพยากรป่าไม้ ความหลากหลายทางชีวภาพป่าไม้ ความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ การทำงานในการผลิตแหล่งทรัพยากรป่าไม้ การทำงานในการปกป้องแหล่งทรัพยากรป่าไม้ การทำงานในมิติสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ความสอดคล้องในกฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้อง และเพื่อเสนอแนะแนวทางการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน ดังนี้

ที่มา : ปรับปรุงจาก Marjuni (1992) and Food and Agriculture Organization (2007)

ภาพที่ 15 กรอบแนวคิดในการศึกษา

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง ธนาคารตันไม้กับแนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน กรณีศึกษา โครงการธนาคารตันไม้สาข่าบ้านศรีสมเด็จ อำเภอสรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อศึกษาการดำเนินการโครงการธนาคารตันไม้ภายใต้แนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน และเพื่อเสนอแนะแนวทางสำหรับการดำเนินการโครงการธนาคารตันไม้ สาข่าบ้านศรีสมเด็จ อำเภอสรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ให้บรรลุวัตถุประสงค์แนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน ผู้วิจัยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

- 3.1 รูปแบบวิธีการดำเนินการวิจัย
- 3.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- 3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.4 การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอ

3.1 รูปแบบวิธีการดำเนินการวิจัย

ซึ่งผู้วิจัยใช้รูปแบบวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน

ขั้นตอนแรก ผู้วิจัยทำการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี จากหนังสือ เอกสารทางวิชาการ งานวิจัยวิทยานิพนธ์ เอกสารอ้างอิง สื่อสิ่งพิมพ์ออนไลน์และข้อมูลทางสถิติพื้นฐานด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่สนใจจะศึกษา ได้แก่ ผลกระทบจากการการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน โครงการที่เกี่ยวข้องกับการปลูกต้นไม้ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ จนเกิดคำถามวิจัยนำไปสู่การกำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัย และเลือกพื้นที่ที่จะศึกษาแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพิจารณาจากข้อมูลสถิติการปลูกต้นไม้โครงการ และเอกสารรายงานโครงการ เอกสารการรายงานสรุปตัวอย่างโครงการธนาคารตันไม้ที่เป็นชุมชนต้นแบบ

ซึ่งทำให้ผู้วิจัยเลือกศึกษาการดำเนินการโครงการธนาคารตันไม้ภายใต้แนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน และเพื่อเสนอแนะแนวทางสำหรับการดำเนินการโครงการธนาคารตันไม้ สาข่าบ้านศรีสมเด็จ อำเภอสรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ให้บรรลุวัตถุประสงค์แนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน แล้วผู้วิจัยทำการทบทวนวรรณกรรม แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโครงการธนาคารตันไม้ และแนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน จนสร้างเป็นกรอบแนวคิดโดยแบ่งพิจารณาออกเป็นทั้งหมด 7 ประเด็น ได้แก่ การขยายแหล่งทรัพยากรป่าไม้ ความหลากหลายทางชีวภาพ ความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ การทำงานในการผลิตแหล่งทรัพยากรป่าไม้ การทำงานในการปกป้องแหล่งทรัพยากรป่าไม้ การทำงานในมิติสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ความสอดคล้องในกฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้อง

ที่มา : ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (2558)

ภาพที่ 16 ตัวอย่างโฉนดต้นไม้ของชุมชนต้นแบบโครงการธนาคารต้นไม้

ขั้นตอนที่สอง ผู้วิจัยทำการวางแผนเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ผ่านการกำหนดเครื่องมือในการสัมภาษณ์แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview) ตลอดจนการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ที่ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เชิงเอกสาร (documentary research) ในการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารนโยบาย บทความทางวิชาการ เอกสารโครงการ นิตยสาร หนังสือ ตำรา สื่อสิ่งพิมพ์ออนไลน์ ต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมที่เกี่ยวข้องกับประเด็นวิจัย

ขั้นตอนที่สาม หลังจากการรวบรวมข้อมูลทั้งสองส่วนก่อนหน้าแล้ว ผู้วิจัยนำข้อมูลเหล่านั้นมาวิเคราะห์ จัดระเบียบข้อมูล จัดหมวดหมู่ แยกให้เห็นประเด็นต่าง ๆ ที่รวบรวมมา ได้แก่ หมวดข้อมูลทั่วไป หมวดข้อมูลสนาม หมวดการวิเคราะห์ และใช้แนวคิด ทฤษฎี กรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้เห็นปรากฏการณ์ที่ศึกษาแบบองค์รวม เชื่อมโยงข้อมูลในการตอบวัตถุประสงค์

ในแต่ละข้อ นำเสนอในลักษณะเชิงพรรณนาผ่านรูปแบบการนำเสนอวิธีการต่าง ๆ แผนภาพ ตาราง การเปรียบเทียบข้อมูล การบรรยายข้อมูล ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย กรอบแนวคิด แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะต่าง ๆ ต่อไปในอนาคต

3.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยเลือกผู้ให้ข้อมูลโดยไม่ได้ใช้หลักความน่าจะเป็น แต่ใช้การเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

ผู้ที่ขึ้นทะเบียนปลูกต้นไม้ในโครงการธนาคารต้นไม้สาขาสถาบันศรีสมเด็จ อำเภอสรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 7 คน จากจำนวนผู้ที่ขึ้นทะเบียนปลูกต้นไม้ในโครงการธนาคารต้นไม้ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส) สาขาสถาบันศรีสมเด็จทั้งหมด 30 คน โดยพิจารณาคัดเลือกจากรายชื่อเจ้าของที่ดินที่ปลูกต้นไม้ที่แตกต่างกันและชนิดพันธุ์ไม้ที่ปลูกที่แตกต่างกันของผู้ที่ขึ้นทะเบียนเพื่อให้ทราบถึงปัจจัยของการดำเนินการและผลกระทบของการปลูกต้นไม้แต่ละชนิดได้อย่างหลากหลาย

ผู้นำชุมชนบ้านศรีสมเด็จ อำเภอสรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 2 คน โดยพิจารณาจากผู้นำที่เป็นทางการในพื้นที่โครงการธนาคารต้นไม้ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านบ้านศรีสมเด็จ และผู้นำไม่ทางการเนื่องจากสัดส่วนพื้นที่วัดที่ใช้ในการปลูกต้นไม้ในโครงการธนาคารต้นไม้มีสัดส่วนที่มาก ได้แก่ เจ้าอาวาส วัดประชาคมวนาราม

เจ้าหน้าที่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ที่เกี่ยวข้องกับโครงการธนาคารต้นไม้สาขาสถาบันศรีสมเด็จ อำเภอสรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 2 คน ได้แก่ ระดับผู้จัดการ 1 คน และระดับผู้ปฏิบัติงาน 1 คน

3.3 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 ส่วน ดังนี้

3.3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data)

แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลผ่านการลงภาคสนามเพื่อสัมภาษณ์และพูดคุย วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview) ที่มีการวางแผนออกแบบการสัมภาษณ์ไว้ก่อนล่วงหน้า ใช้ข้อมูลจากเอกสาร จากการลงพื้นที่สำรวจในพื้นที่ที่ศึกษาเบื้องต้น โดยนำข้อมูลมาสร้างคำถามที่เน้นประเด็นมากขึ้น ไม่ใช่ชุดคำถามเหมือนกันทั้งหมด (Olson, 2016) ซึ่งแบ่งชุดคำถามออกเป็น 3 ชุด ตามบทบาทของผู้ให้สัมภาษณ์ และลักษณะคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์เป็นคำถามปลายเปิด (open-ended questions) ตามประเด็นที่สอดคล้องกับกรอบแนวคิด เพื่อช่วยให้ผู้ให้

สัมภาษณ์ได้เล่าเรื่องราวการดำเนินการธนาคารต้นไม้ที่เกี่ยวข้องในประเด็นวิจัย และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) เสมือนเป็นคนนอกพื้นที่ โดยศึกษาปรากฏการณ์หรือเหตุการณ์ที่สนใจ ไม่เข้าไปมีส่วนร่วม หรือเป็นส่วนหนึ่งในเหตุการณ์นั้น ๆ แต่ใช้การเฝ้าดูเหตุการณ์แทน เช่น สังเกตขั้นตอนของการดำเนินการของธนาคารต้นไม้ การดำเนินการในกิจกรรมต่าง ๆ แต่การรักษาระยะห่างต้องให้เพียงพอต่อการได้ข้อมูลเชิงลึก เพื่อไม่ให้เกิดการปรากฏตัวของผู้วิจัยสร้างผลกระทบทางใดทางหนึ่งต่อการดำเนินการที่เป็นปกติในพื้นที่ที่ศึกษา (ชาย โพธิ์สิตา, 2564)

ข้อมูลภาคสนามทั้งหมดได้จากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการธนาคารต้นไม้ ได้แก่ ผู้นำชุมชนบ้านศรีสมเด็จ ผู้ที่ขึ้นทะเบียนปลูกต้นไม้กับโครงการธนาคารต้นไม้ และเจ้าหน้าที่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ที่เกี่ยวข้องกับโครงการธนาคารต้นไม้สาขาสานบ้านศรีสมเด็จ อำเภอสรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นหลักได้แก่

- ผู้ที่ขึ้นทะเบียนปลูกต้นไม้ในโครงการธนาคารต้นไม้สาขาสานบ้านศรีสมเด็จ อำเภอสรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 7 คน จากจำนวนผู้ที่ขึ้นทะเบียนปลูกต้นไม้ในโครงการธนาคารต้นไม้ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) สาขาสานบ้านศรีสมเด็จทั้งหมด 30 คน โดยพิจารณาคัดเลือกจากรายชื่อเจ้าของที่ดินที่ปลูกต้นไม้ที่แตกต่างกันและชนิดพันธุ์ไม้ที่ปลูกที่แตกต่างกันของผู้ที่ขึ้นทะเบียนเพื่อให้ทราบถึงปัจจัยของการดำเนินการและผลกระทบของการปลูกต้นไม้แต่ละชนิดที่แตกต่างกัน

- ผู้นำชุมชนบ้านศรีสมเด็จ อำเภอสรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 2 คน โดยพิจารณาจากผู้นำที่เป็นทางการในพื้นที่โครงการธนาคารต้นไม้ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านบ้านศรีสมเด็จ และผู้นำที่ไม่ทางการเนื่องจากสัดส่วนพื้นที่วัดที่ใช้ในการปลูกต้นไม้ในโครงการมีสัดส่วนที่มาก ได้แก่ เจ้าอาวาส วัดประชาคมวนาราม

- เจ้าหน้าที่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ที่เกี่ยวข้องกับโครงการธนาคารต้นไม้สาขาสานบ้านศรีสมเด็จ อำเภอสรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 2 คน ได้แก่ ระดับจัดการ 1 คน และระดับปฏิบัติงาน 1 คน

โดยเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้กำหนดแบบสัมภาษณ์ที่มีลักษณะกึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview) ที่มีการวางแผนออกแบบการสัมภาษณ์ไว้ก่อนล่วงหน้ามีโครงสร้าง ข้อคำถามมีลักษณะเป็นแบบหลวม (loosely structure)

ผู้วิจัยได้กำหนดแบบสัมภาษณ์ออกเป็น 3 ส่วนตามบทบาทของผู้ให้สัมภาษณ์ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์สำหรับผู้ขึ้นทะเบียนปลูกต้นไม้ในโครงการธนาคารต้นไม้ แบบสัมภาษณ์สำหรับผู้นำ

ชุมชน และแบบสัมภาษณ์สำหรับเจ้าหน้าที่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) โดยให้สอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎี กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ในแต่ละข้อ ซึ่งแต่ละแบบสัมภาษณ์จะประกอบด้วย 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 คำถามเพื่อให้ทราบข้อมูลเบื้องต้นของผู้ให้ข้อมูล เช่น ชื่อ-นามสกุล เพศ อายุ ตำแหน่ง วันและเวลาที่ทำการสัมภาษณ์ สถานที่สัมภาษณ์ หรือคำถามสำหรับผู้ที่ยื่นทะเบียนปลูกต้นไม้ในโครงการธนาคารต้นไม้เพิ่มเติม ได้แก่ จำนวนต้นไม้และชนิดพรรณไม้ที่ปลูก จำนวนที่ดินที่ใช้ในการปลูกต้นไม้ในโครงการธนาคารต้นไม้ และระยะเวลาตั้งแต่เริ่มเข้าร่วมโครงการจนถึงปัจจุบัน รายได้ที่เกิดจากการเข้าร่วมโครงการ

ส่วนที่ 2 เป็นลักษณะที่เป็นคำถามปลายเปิด (open-ended questions) ที่เปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลตอบคำถามได้อย่างเสรี ซึ่งเป็นคำถามที่เกี่ยวข้องการดำเนินการโครงการธนาคารต้นไม้ภายใต้แนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนมีทั้งหมด 7 ประเด็น ได้แก่ การขยายแหล่งทรัพยากรป่าไม้ ความหลากหลายทางชีวภาพ ความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ การทำงานในการผลิตแหล่งทรัพยากรป่าไม้ การทำงานในการปกป้องแหล่งทรัพยากรป่าไม้ การทำงานในมิติสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ความสอดคล้องในกฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยได้กำหนดข้อคำถามจากทั้งหมด 7 ประเด็นดังกล่าวแตกต่างกันในบางประเด็นตามบทบาทของผู้ให้สัมภาษณ์มีลักษณะยืดหยุ่น และหากในระหว่างสัมภาษณ์ผู้วิจัยเกิดข้อสงสัยในประเด็นใดเพิ่มเติม สามารถที่จะซักถามในประเด็นนั้นเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลเพิ่มเติมได้

ส่วนที่ 3 อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินการโครงการธนาคารต้นไม้ให้บรรลุวัตถุประสงค์การจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน

3.3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data)

ผู้วิจัยทำการรวบรวมข้อมูลในรูปแบบการวิเคราะห์เชิงเอกสาร (documentary research) จากเอกสารนโยบาย บทความทางวิชาการ เอกสารโครงการ นิตยสาร หนังสือ ตำรา สื่อสิ่งพิมพ์ออนไลน์ ต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมที่เกี่ยวข้องกับประเด็นวิจัย โดยผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในส่วนนี้ควบคู่กันไปกับการเก็บรวบรวมข้อมูลในภาคสนาม ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบด้าน

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอ

การวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอผลการวิจัย ผู้วิจัยใช้แหล่งข้อมูลที่เกิดจากการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้ง 2 ส่วน ได้แก่ ข้อมูลภาคสนามที่เป็นแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) จากการสัมภาษณ์ การสังเกต จากภาคส่วนต่าง ๆ ที่ประกอบกับแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) จากเอกสารนโยบาย เอกสารโครงการธนาคารต้นไม้ เอกสารทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โดยการนำข้อมูลที่ได้มาจัดกลุ่ม จัดหมวดหมู่ (Categories) แยกตามประเภทของข้อมูล เช่น ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร ข้อมูลที่ได้จากการสังเกต รวบรวมไว้ที่แฟ้มเอกสารหรือระบบจัดเก็บข้อมูลผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ จากนั้นจัดระเบียบเนื้อหาโดยแบ่งตามประเด็นต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา มีการเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์เปรียบเทียบข้อมูลกันอย่างเป็นระบบ

จากนั้นนำเนื้อหาที่ได้กลั่นเอาสาระสำคัญที่ตรงกับวัตถุประสงค์การวิจัย หรือเนื้อหาที่สำคัญจากข้อมูลดิบ ซึ่งข้อมูลอยู่ในรูปของเอกสารโครงการ ข้อมูลการพรรณนา หรือการเล่าเรื่องราวต่าง ๆ และใช้การวิเคราะห์นำไปสู่ข้อสรุปจากวลีหรือข้อมูลการสนทนาต่าง ๆ ของข้อมูลภาคสนามในแต่ละประเด็นโดยให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย

โดยนำเสนอข้อมูลในเชิงพรรณนาโดยใช้การบรรยายด้วยถ้อยคำ แทรกด้วยข้อมูลของข้อมูลให้สัมภาษณ์ ตลอดจนคำอธิบายที่ค้นพบ และใช้เทคนิคการนำเสนอข้อมูลผ่านทางตาราง แผนภาพผังมโนทัศน์ (concept map) แผนผังเครือข่าย (network) หรือรูปแบบต่าง ๆ ที่แสดงความสัมพันธ์ของข้อมูล เพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจในภาพรวมของข้อมูลอย่างเป็นระบบ อีกทั้งนำเสนอข้อเสนอแนะของการวิจัยต่อไปในอนาคตโดยผู้วิจัยมีการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยตามตารางขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

ตารางที่ 15 ตารางแสดงขั้นตอนการวิจัย

วัตถุประสงค์การวิจัย	เครื่องมือวิจัย	วิธีการเก็บข้อมูล	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
1.เพื่อศึกษาการดำเนินการโครงการธนาคารต้นไม้ภายใต้แนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน	- เอกสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการ - แบบสัมภาษณ์	- ศึกษาเอกสาร - การสัมภาษณ์	เจ้าหน้าที่ธนาคาร ผู้นำชุมชน และผู้ที่ขึ้นทะเบียนปลูกต้นไม้ในโครงการธนาคารต้นไม้ สาขาบ้านศรีสมเด็จ
2.เพื่อเสนอแนะแนวทางสำหรับการดำเนินการโครงการธนาคารต้นไม้	- เอกสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการ - แบบสัมภาษณ์	- ศึกษาเอกสาร - การสัมภาษณ์	เจ้าหน้าที่ธนาคาร ผู้นำชุมชน และผู้ที่ขึ้นทะเบียนปลูกต้นไม้ในโครงการธนาคารต้นไม้ สาขาบ้านศรีสมเด็จ

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยเรื่อง ธนาครตันไม้กับแนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน กรณีศึกษา โครงการธนาครตันไม้สาขาบ้านศรีสมเด็จ อำเภอสรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) และลงพื้นที่เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการดำเนินการโครงการธนาครตันไม้ภายใต้แนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน และเพื่อเสนอแนะแนวทางสำหรับการดำเนินการโครงการธนาครตันไม้ สาขาบ้านศรีสมเด็จ อำเภอสรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ให้บรรลุวัตถุประสงค์แนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน ซึ่งมีผลการวิจัย แยกผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

4.1 ผลการศึกษาการดำเนินการโครงการธนาครตันไม้โครงการธนาครตันไม้ สาขาบ้านศรีสมเด็จ อำเภอสรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ภายใต้แนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน

จากการเก็บข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการธนาครตันไม้ และเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ที่ขึ้นทะเบียนปลูกต้นไม้ ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ธนาครเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ที่เกี่ยวข้องกับโครงการธนาครตันไม้สาขาบ้านศรีสมเด็จ อำเภอสรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 11 คน ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาวิเคราะห์จัดเรียงข้อมูลตามหลักเกณฑ์ของการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน (Sustainable Forest Management) ที่ใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ซึ่งมีทั้งหมด 7 ประเด็น ดังนี้

4.1.1 การขยายแหล่งทรัพยากรป่าไม้

“...สภาพพื้นที่ในพื้นที่บ้านศรีสมเด็จเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการเจริญเติบโตของต้นไม้ชนิดต่าง ๆ เมื่อก่อนการเข้ามาของโครงการธนาครตันไม้เกษตรกรส่วนใหญ่ยังไม่ให้ความสำคัญของการปลูกต้นไม้ ไม่ค่อยมีแรงจูงใจที่จะอยากปลูกต้นไม้มากเท่าไร...”

(หมาย, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 24 กุมภาพันธ์ 2567)

ในช่วงปี พ.ศ. 2556 โครงการธนาครตันไม้เริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญในพื้นที่บ้านศรีสมเด็จ อำเภอสรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด (ซึ่งเป็นช่วงเวลาก่อนการออกพระราชบัญญัติหลักประกันทางธุรกิจ พ.ศ. 2558) โดยเป็นโครงการที่ธนาครเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส) จัดขึ้นโดยแรงจูงใจในการจะขยายแหล่งทรัพยากรป่าไม้ที่สำคัญของโครงการในขณะนั้น คือการให้เงินสนับสนุนค่าบำรุงต้นไม้หรือค่ารักษาต้นไม้กับเจ้าของต้นไม้ที่ขึ้นทะเบียน โดยให้ในราคาตันละ 3 บาทในทุก ๆ ปีตราบไคที่ต้นไม้ต้นนั้นยังไม่ถูกตัด หรือไม่สามารถเจริญเติบโตต่อไปได้ ซึ่งไม่ใช่การใช้ต้นไม้เป็น

หลักประกันเหมือนกับในปัจจุบัน เนื่องจากอาจมีข้อจำกัดทางด้านกฎหมายบางอย่างที่ทำให้ไม่สามารถนำต้นไม้มาเป็นหลักประกันทางธุรกิจได้ แรงจูงใจอีกประการหนึ่งคือการออกโฉนดต้นไม้ให้สำหรับสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการ สะท้อนให้เห็นถึงการแบ่งสัดส่วนการใช้ที่ดินและต้นไม้ออกจากกันอย่างชัดเจน ทำให้เกษตรกรเห็นความสำคัญของการปลูกต้นไม้มากขึ้น

กลุ่มเป้าหมายหลักของโครงการในช่วงแรกคือ กลุ่มผู้ที่เป็นสมาชิกกับทางธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส) หรือกลุ่มที่เป็นลูกหนี้กับทางธนาคารและต่อมาขยายกลุ่มเป้าหมายไปยังบุคคลทั่วไปที่สนใจเข้าร่วมในโครงการธนาคารต้นไม้ รวมถึงในพื้นที่ที่มีทรัพยากรป่าไม้เป็นจำนวนมากอย่างเช่น วัด เป็นต้น ทรัพยากรป่าไม้ที่ขึ้นทะเบียนในโครงการช่วงแรกจะมีลักษณะเป็นต้นไม้ที่มีอยู่เดิมในพื้นที่ ซึ่งต้นไม้ที่จะขึ้นทะเบียนได้ต้องเป็นต้นไม้ที่ผ่านการประเมินจากเจ้าหน้าที่ โดยต้นไม้ต้องมีอายุมากกว่า 1 ปีขึ้นไป ขนาดเส้นรอบวงลำต้นไม้ต่ำกว่า 3 เซนติเมตร ความสูง 130 เซนติเมตรจากพื้นดิน กล่าวอีกนัยหนึ่งคือการทำให้นับใจได้ว่าต้นไม้ต้นนั้นยังสามารถจะเจริญเติบโตต่อไปได้ในอนาคต โดยผู้ที่นำต้นไม้มาขึ้นทะเบียนกับโครงการมีจำนวนตั้งแต่ 1 ต้น ไปจนถึงหลักร้อยต้นตามจำนวนต้นไม้ที่ขึ้นในที่ดินของตน จำนวนต้นไม้หากเทียบกับพื้นที่จำนวน 1 ไร่ ต้องมีต้นไม้ไม่เกิน 40 ต้น

ที่มา : การลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัย ระหว่าง 15 กุมภาพันธ์ 2567 ถึง 1 มีนาคม 2567

ภาพที่ 17 การแบ่งสัดส่วนที่ดินและต้นไม้จำนวน 1 ต้นของเกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนในโครงการ

“...การขยายแหล่งทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่เริ่มเห็นได้อย่างชัดเจนเมื่อสมาชิกในโครงการเพิ่มมากขึ้น มีการบอกเล่ากันปากต่อปากถึงประโยชน์ของการนำต้นไม้ในที่ดินของตนไปขึ้นทะเบียนกับโครงการแล้วจะได้เงิน และยังช่วยให้ลดโลกร้อนอีกด้วย...”

(น้อย, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 24 กุมภาพันธ์ 2567)

“...สมาชิกแต่ละคนก็นำต้นไม้เดิมของตนไปขึ้นทะเบียนทั้งหมดแล้ว จึงได้ทำการปลูกต้นไม้ในที่ดินของตนเองเพิ่มเติมมากขึ้น แรงจูงใจที่สำคัญของเรายังเป็นค่าบำรุงต้นไม้หรือค่ารักษาต้นไม้ ต้นละ 3 บาทโดยคิดว่าถ้าปลูกต้นไม้พร้อมกันได้เพิ่มขึ้นปีละ 30-50 ต้น ในทุก ๆ ปี ก็จะมีรายได้จากต้นไม้เดิมเพื่อนำไปเป็นทุนในการปลูกต้นไม้ในปีถัด ๆ ไป และจะช่วยให้มีปริมาณทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่มากขึ้น...”

(มี, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 16 กุมภาพันธ์ 2567)

“...ถ้าสมาชิกที่ขึ้นทะเบียนกับโครงการต่างช่วยกันปลูกต้นไม้ในที่ดินของตนเองเพิ่มขึ้นในทุกปี พื้นที่บ้านเราก็จะมีต้นไม้มากขึ้น...”

(หมาย, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 24 กุมภาพันธ์ 2567)

“...โครงการธนาคารต้นไม้ในพื้นที่มีช่วงที่ได้รับความนิยมมากถึง 2 ช่วง คือช่วงแรกเป็นช่วงที่ธนาคารเข้ามาครั้งแรกที่ให้ค่าบำรุงต้นไม้ต้นละ 3 บาท และช่วงที่สอง คือช่วงที่มีการแก้ไขกฎหมายให้ใช้ไม้เป็นหลักประกันได้ ที่สามารถนำต้นไม้ที่มีไปกู้เงินกับธนาคารได้...”

(นาง, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 25 กุมภาพันธ์ 2567)

โดยหากเปรียบเทียบระหว่างก่อนและหลังเริ่มโครงการธนาคารต้นไม้มาจนถึงในช่วงที่มีการออกพระราชบัญญัติหลักประกันทางธุรกิจ พ.ศ. 2558 ที่สามารถอาศัยอำนาจตามกฎหมายฉบับนี้ออกกฎกระทรวงกำหนดให้ต้นไม้เป็นหลักประกันทางรายได้ได้จนถึงปัจจุบันนั้น ซึ่งจากข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์หลายส่วน พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงในแง่ของแรงจูงใจในการขยายขอบเขตแหล่งทรัพยากรป่าไม้ หรือแม้กระทั่งจากการที่สมาชิกนำต้นไม้ที่ได้จากการปลูกเพิ่มมาขึ้นทะเบียนใหม่ในทุก ๆ ปี และพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปของผู้ที่ขึ้นทะเบียนปลูกต้นไม้ในโครงการที่มีการตระหนักในการอนุรักษ์ป่าไม้ ตระหนักในการวางแผนการใช้ที่ดินสำหรับการปลูกต้นไม้ การแบ่งสัดส่วนของที่ดินของตนสำหรับที่อยู่อาศัย ทำเกษตรกรรม

ภายหลังการออกพระราชบัญญัติหลักประกันทางธุรกิจ พ.ศ. 2558 นอกจากการขยายขอบเขตแหล่งทรัพยากรป่าไม้ที่มีในที่ดินกรรมสิทธิ์ของเกษตรกรแล้ว ยังมีในพื้นที่ที่ของวัด ซึ่งเป็นประเภทที่ดินสาธารณะ โดยพื้นที่ของวัดมีจำนวนไม้เดิมที่นำมาขึ้นทะเบียนครั้งแรกกับโครงการเป็น

จำนวนมากหลักหมื่นต้น โดยเป็นไปตามสัดส่วนพื้นที่ที่มีมาก แต่อย่างไรก็ตามข้อมูลจำนวนต้นไม้ในพื้นที่วัดก่อนเข้าร่วมโครงการมีจำนวนไม่แน่ชัด ข้อมูลที่ได้จากการให้สัมภาษณ์เชิงลึกของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทราบเพียงว่าประมาณหลักหมื่นต้น และพื้นที่ที่ใช้ในการปลูกก็มากกว่าพื้นที่ของเกษตรกรทั้งหมดรวมกันภายในสาขabanศรีสมเด็จในขณะนั้น

“...จำนวนต้นไม้ที่ขึ้นในช่วงที่ธนาคารอนุญาตใช้ต้นไม้เป็นหลักประกันได้นั้นเพิ่มขึ้นอย่างมาก การขยายขอบเขตแหล่งทรัพยากรป่าไม้เพิ่มมากขึ้นจากในกลุ่มสมาชิกมีเพียงเกษตรกรขยายเครือข่ายไปยังวัดและผู้สนใจรายอื่นมากขึ้น...”

(เอ, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 15 กุมภาพันธ์ 2567)

“...วัดก็มีต้นไม้เดิมก่อนเข้าโครงการหลักหมื่นต้น แต่หลังจากเข้าโครงการต้นไม้ก็เพิ่มขึ้น โดยต้นไม้ที่เกิดขึ้นมาจากทั้งปลูกเอง และเวลาวันสำคัญทางศาสนาวัดจะมีกิจกรรมให้ผู้เป็นสมาชิกในโครงการมาร่วมกันปลูกต้นไม้เพื่อถวายเป็นบุญกุศลให้กับทางวัด จนเกิดต้นไม้มากกว่าขึ้นกว่าเดิมเยอะ...”

(บี, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 25 กุมภาพันธ์ 2567)

ที่มา : การลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัย ระหว่าง 15 กุมภาพันธ์ 2567 ถึง 1 มีนาคม 2567

ภาพที่ 18 กิจกรรมเชิญชวนร่วมกันปลูกต้นไม้ในโครงการธนาคารต้นไม้สาขabanศรีสมเด็จ

จำนวนทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่บ้านศรีสมเด็จโครงการขยายเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด เมื่อใช้พื้นที่ของวัดเป็นพื้นที่สำหรับการปลูกต้นไม้ โดยวัดมีต้นไม้เดิมที่นำมาขึ้นทะเบียนครั้งแรกประมาณ

หลายหมื่นต้นตามข้อมูลของการให้สัมภาษณ์ เนื่องจากขนาดพื้นที่ภายในวัดมีจำนวนมาก พื้นที่ของวัดมีการแบ่งสัดส่วนสำหรับพื้นที่ของการปลูกต้นไม้ การใช้ที่ดินภายในวัดค่อนข้างมีขอบเขตที่มาก มีการแบ่งสัดส่วนสำหรับที่อยู่อาศัย สำหรับทำพิธีกรรมทางศาสนา สำหรับปลูกต้นไม้ในโครงการธนาคารต้นไม้ ทำให้ภาพรวมจึงง่ายต่อการประเมินต้นไม้ทั้งหมด อีกทั้งพบว่าวัดมีการจัดกิจกรรมทางศาสนาควบคู่ไปกับการปลูกต้นไม้ภายในวัด มีผู้ที่สนใจเข้าร่วมมาช่วยกันปลูกต้นไม้ โดยจำนวนต้นไม้ที่ขึ้นทะเบียนกับโครงการธนาคารต้นไม้ตามข้อมูลปัจจุบันรวมทั้งของเกษตรกร และวัดมีจำนวนมากกว่า 49,000 ต้น

ที่มา : การลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัย ระหว่าง 15 กุมภาพันธ์ 2567 ถึง 1 มีนาคม 2567

ภาพที่ 19 ต้นไม้ภายในวัดประชาคมวนารามที่ขึ้นทะเบียนกับโครงการธนาคารต้นไม้

โดยสมาชิกของโครงการธนาคารต้นไม้สาขาสันติสุขปัจจุบันมีทั้งหมด 31 ราย ซึ่งประกอบด้วย เกษตรกร 30 ราย และวัด 1 ราย สภาพการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ที่มีการขยายขอบเขตมากขึ้น มีการปลูกต้นไม้ที่มีการวางแผนชัดเจนขึ้น และจะพบการขยายมากเป็นพิเศษในพื้นที่บริเวณวัด ซึ่งมีพื้นที่ที่ใช้ในการปลูกต้นไม้จำนวนมาก โดยการขยายแหล่งทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่วัดนั้นพบว่าทั้งมีที่มาจากไม้เดิม และไม้ใหม่ที่ปลูกขึ้น เช่นเดียวกันกับต้นไม้ที่ปลูกขึ้นของเกษตรกรก็มีทั้งไม้เดิม และไม้ใหม่

ตารางที่ 16 ตารางแสดงจำนวนต้นไม้และพื้นที่ในโครงการธนาคารต้นไม้สาขาบ้านศรีสมเด็จ

จำนวนต้นไม้ (ต้น)		พื้นที่ที่ใช้ปลูก (ไร่)	
วัด	เกษตรกร	วัด	เกษตรกร
มากกว่า 49,000	น้อยกว่า 500	มากกว่า 1,000	น้อยกว่า 100
รวมทั้งหมด มากกว่า 50,000		รวมทั้งหมด มากกว่า 1,300	

ที่มา : การลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัย ระหว่าง 15 กุมภาพันธ์ 2567 ถึง 1 มีนาคม 2567

จากตารางที่ 16 พบว่าโครงการธนาคารต้นไม้สาขาบ้านศรีสมเด็จ มีจำนวนต้นไม้มากกว่า 50,000 ต้น แบ่งออกเป็นพื้นที่สาธารณะของวัด จำนวนมากกว่า 49,000 ต้น และที่ดินกรรมสิทธิ์ของเกษตรกรซึ่งน้อยกว่า 500 ต้น มีพื้นที่ที่ใช้ปลูกต้นไม้รวมมากกว่า 1,300 ไร่ แบ่งออกเป็นวัด มีจำนวนมากกว่า 1,000 ไร่ และเกษตรกรมีจำนวนน้อยกว่า 100 ไร่

อย่างไรก็ตามข้อมูลของการสำรวจจำนวนต้นไม้และพื้นที่ที่ใช้ปลูกในปัจจุบันนั้นเป็นข้อมูลที่มีการสำรวจจำนวนของต้นไม้ที่ไม่มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ทำให้จำนวนตัวเลขของข้อมูลไม่แน่ชัด เป็นเพียงการใช้ข้อมูลในการประมาณตัวเลขจากการลงสำรวจครั้งล่าสุดตามข้อมูลของโครงการ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

สรุปได้ว่าบทบาททั้งของเกษตรกร และวัดสะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินการที่มีการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมที่มีการปรับตัวหลังจากการเข้าร่วมโครงการธนาคารต้นไม้ ช่วยให้แหล่งทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่เพิ่มมากขึ้น ช่วยให้มีการแบ่งสัดส่วนการใช้ที่ดินมากขึ้น อย่างไรก็ตามข้อมูลจำนวนต้นไม้ที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นไม่พบตัวเลขที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างแน่ชัดจากแหล่งข้อมูลของโครงการธนาคารต้นไม้ แต่การเข้ามาของโครงการธนาคารต้นไม้ได้ส่งผลต่อการขยายแหล่งพื้นที่ทรัพยากรป่าไม้

4.1.2 ความหลากหลายทางชีวภาพ

จากการลงสำรวจและสอบถามข้อมูลเชิงลึกจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องประกอบเอกสารโครงการเอกสารโดนต้นไม้ในพื้นที่โครงการธนาคารต้นไม้สาขาบ้านศรีสมเด็จ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งมีจำนวนสมาชิก 31 คน ประกอบด้วย เกษตรกร และวัด พบว่ามีจำนวนต้นไม้มากกว่า 50,000 ต้น มีพื้นที่ที่ใช้ปลูกต้นไม้รวมมากกว่า 1,300 ไร่ มีชนิดพรรณไม้มากถึง 64 ชนิด ซึ่งแต่ละชนิดพรรณไม้เกิดขึ้นทั้งในพื้นที่ของเกษตรกร และพื้นที่ภายในวัด

ตารางที่ 17 ตารางแสดงข้อมูลชนิดพรรณไม้ที่ปลูกในโครงการธนาคารต้นไม้สาขาสถาบันศาสนา

ลำดับ	ชนิดพรรณไม้	จำนวน (ต้น)	พื้นที่ที่ใช้ปลูก (ไร่)
1	หางนกยูง	166	4
2	มะม่วง	111	2
3	มะขามเปรี้ยว	1,982	49
4	จามจุรี	1,998	49
5	จิวป่า	33	น้อยกว่า 1 ไร่
6	คูณ	281	7
7	สนทะเล	1	น้อยกว่า 1 ไร่
8	ตะเคียนหิน	2	น้อยกว่า 1 ไร่
9	เต็ง	23	น้อยกว่า 1 ไร่
10	มะเกลือ	3,249	81
11	มะค่าแต้	148	3
12	มะหาด	1	น้อยกว่า 1 ไร่
13	อินทนิลน้ำ	5	น้อยกว่า 1 ไร่
14	ซาก	172	4
15	ตะคร้อ	29	น้อยกว่า 1 ไร่
16	หว่า	1,326	33
17	สนสองใบ	1	น้อยกว่า 1 ไร่
18	สนสามใบ	4	น้อยกว่า 1 ไร่
19	พะยอม	53	1
20	มะค่าโมง	7,449	186
21	รัง	1	น้อยกว่า 1 ไร่

ตารางที่ 17 (ต่อ)

ลำดับ	ชนิดพรรณไม้	จำนวน (ต้น)	พื้นที่ที่ใช้ปลูก (ไร่)
22	แคขาว	705	17
23	แดง	857	21
24	มะกรำต้น	250	6
25	ขานาง	1	น้อยกว่า 1 ไร่
26	ขี้เหล็ก	3,559	89
27	เขลง	494	12
28	สะเดา	6,669	166
29	กระบก	1	น้อยกว่า 1 ไร่
30	กระพี้เขาควาย	1	น้อยกว่า 1 ไร่
31	ยางเสียน	54	1
32	สำโรง	14	น้อยกว่า 1 ไร่
33	สะแกแสง	22	น้อยกว่า 1 ไร่
34	พลวง	1	น้อยกว่า 1 ไร่
35	พะยุง	5,363	134
36	ยางนา	3,971	99
37	สัก	212	5
38	ปีบ	438	10
39	พฤกษ์	41	1
40	ทะลอก	85	2
41	ถ่อน	84	2

ตารางที่ 17 (ต่อ)

ลำดับ	ชนิดพรรณไม้	จำนวน (ต้น)	พื้นที่ที่ใช้ปลูก (ไร่)
42	นนทรี	409	10
43	พิกุล	15	น้อยกว่า 1 ไร่
44	คอแลน	458	11
45	ตะคร้ำ	2	น้อยกว่า 1 ไร่
46	กันเกรา	14	น้อยกว่า 1 ไร่
47	ตะเคียนทอง	66	1
48	ตะแบกใหญ่	175	4
49	ประดู่	4,540	113
50	กระถินเทพา	1,842	46
51	กระเจา	122	3
52	กระโดน	8	น้อยกว่า 1 ไร่
53	กระบาก	2	น้อยกว่า 1 ไร่
54	ขนุนป่า	9	น้อยกว่า 1 ไร่
55	โมกมัน	1,078	26
56	ตีนเป็ด	2	น้อยกว่า 1 ไร่
57	มะเกี๋ย	3	น้อยกว่า 1 ไร่
58	ตัวขน	112	2
59	มะขามป้อม	33	น้อยกว่า 1 ไร่
60	มะปริง	2	น้อยกว่า 1 ไร่
61	ยอป่า	27	น้อยกว่า 1 ไร่

ตารางที่ 17 (ต่อ)

ลำดับ	ชนิดพรรณไม้	จำนวน (ต้น)	พื้นที่ที่ใช้ปลูก (ไร่)
62	มะม่วงป่า	546	13
63	มะยมป่า	15	น้อยกว่า 1 ไร่
64	จิก	40	1

ที่มา : การลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัย ระหว่าง 15 กุมภาพันธ์ 2567 ถึง 1 มีนาคม 2567

จากตารางที่ 17 พบว่าชนิดพรรณไม้ที่มีจำนวนมากที่สุดคือ มะค่าโมง มีจำนวนประมาณ 7,449 ต้น ซึ่งเป็นไม้ประเภทกลุ่มที่ 4 ตามการแบ่งของโครงการธนาคารต้นไม้เป็นต้นไม้ที่มีอัตราการเติบโตเร็วช้า รอบตัดฟันยาว มูลค่าของเนื้อไม้สูงมาก อันดับที่สองคือ สะเดา มีจำนวนประมาณ 6,669 ต้น เป็นไม้ประเภทกลุ่มที่ 1 ต้นไม้ที่มีอัตราการเติบโตเร็วปานกลาง รอบตัดฟันสั้น มูลค่าของเนื้อไม้ต่ำ และอันดับที่สาม คือ พะยุง มีจำนวนประมาณ 5,363 ต้น เป็นไม้ประเภทกลุ่มเดียวกันกับ มะค่าโมง นั่นคือกลุ่มที่ 4 ซึ่งมีมูลค่าสูงในทางเศรษฐกิจ

“...ต้นไม้ที่เกษตรกรปลูกในแต่ละคนมีที่ปลูกหลากหลายชนิดมาก 2-10 ชนิดได้แต่หลัก ๆ จะมี เช่น ประดู่ ที่ชอบปลูกกันในพื้นที่ มะค่า พะยุง ยางนา มันได้มูลค่าระยะยาว จำนวนชนิดตามแต่ละคนมีพื้นที่ในการปลูก มีพื้นที่มากจะปลูกหลายชนิดหน่อย มีน้อยก็ปลูกน้อย ...”

(เอ, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 15 กุมภาพันธ์ 2567)

“...ชนิดพันธุ์ไม้ในวัดจะหลากหลายมากกว่าของเกษตรกรเพราะมีพื้นที่เยอะมาก แต่ถ้าวัดปลูกแล้วได้ผลผลิตก็ช่วยเกษตรกรนะ ก็นำพวกพันธุ์กล้าไม้ไปแจกจ่ายเกษตรกรต่อ เกษตรกรจะไม่ได้มีแค่ที่ปลูก ปลูกชนิดอื่นบ้างปะปนกัน...”

(บี, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 25 กุมภาพันธ์ 2567)

“...ต้นไม้ที่ฉันปลูกมีทั้งโตยาก โตง่าย พันธุ์ที่ปลูกก็หาได้ตามท้องถิ่น แต่พอพูดถึงที่วัดจะมีการแจกพันธุ์กล้าไม้ทำให้ได้พันธุ์ที่ไม่ค่อยปลูกและปลูกประจำ แต่ฉันก็ไม่ปลูกหลายชนิดมากเท่าไร มีประมาณ 3-5 ชนิดที่ฉันปลูกประจำ...”

(นาง, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 25 กุมภาพันธ์ 2567)

นอกจากนี้ความหลากหลายทางชีวภาพของพรรณไม้ที่มีมากถึง 64 ชนิดในพื้นที่ ยังพบว่าในจำนวนต้นไม้ทั้งหมดนี้ สามารถแบ่งประเภทไม้ทั้ง 4 กลุ่มออกได้ในสัดส่วนแต่ละชนิด ดังนี้

ตารางที่ 18 ตารางแสดงการแบ่งประเภทกลุ่มไม้ในโครงการธนาคารต้นไม้สาขามันศรีสมเด็จ

ประเภท กลุ่มไม้	ลักษณะของต้นไม้	จำนวน (ชนิด)	ร้อยละ
1	อัตราการเติบโตเร็วปานกลาง รอบตัดฟันสั้นมูลค่าของเนื้อไม้ต่ำ	21	32
2	อัตราการเติบโตเร็วปานกลาง รอบตัดฟันยาวมูลค่าของเนื้อไม้ค่อนข้างสูง	23	36
3	อัตราการเติบโตเร็วปานกลาง รอบตัดฟันยาวมูลค่าของเนื้อไม้สูง	14	23
4	อัตราการเติบโตเร็วช้า รอบตัดฟันยาวมูลค่าของเนื้อไม้สูงมาก	6	9
รวม		64	100

ที่มา : การลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัย ระหว่าง 15 กุมภาพันธ์ 2567 ถึง 1 มีนาคม 2567

จากตารางที่ 18 พบว่าประเภทกลุ่มไม้ในโครงการธนาคารต้นไม้สาขามันศรีสมเด็จที่มีจำนวนชนิดพรรณมากที่สุด คือ ไม้ประเภทกลุ่มที่ 2 จำนวน 23 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 36 ที่มีอัตราการเติบโตเร็วปานกลาง รอบตัดฟันยาว มูลค่าของเนื้อไม้ค่อนข้างสูง รองลงมาคือ ไม้ประเภทกลุ่มที่ 1 จำนวน 21 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 32 ที่มีอัตราการเติบโตเร็วปานกลาง รอบตัดฟันสั้น มูลค่าของเนื้อไม้ต่ำ

สังเกตเห็นว่าประเภทกลุ่มไม้ที่นิยมปลูกมากที่สุดคือประเภทไม้ 2 กลุ่มแรกมีจำนวนที่ใกล้เคียงกัน ซึ่งเป็นไม้ที่เกษตรกรนิยมปลูกในพื้นที่มาตั้งแต่ในอดีต และเป็นไม้ที่มีอัตราการเติบโตที่เร็วปานกลาง เพื่อง่ายต่อการตัดหรือโค่นไปขายต่อในระยะเวลาอันสั้น ถึงแม้จะมีมูลค่าของเนื้อไม้ไม่สูงเท่ากับไม้ประเภทกลุ่ม 3 และ 4 ก็ตาม

สรุปได้ว่าโดยภาพรวมในพื้นที่บ้านศรีสมเด็จ พบว่าความหลากหลายทางชีวภาพของชนิดพรรณไม้จะกระจุกตัวในเขตพื้นที่บริเวณวัด ส่วนในพื้นที่ของเกษตรกรจะมีชนิดพรรณไม้ที่เคยปลูกตั้งแต่อดีตเพียงไม่กี่ชนิด เช่น ยางนา สัก จิก ประดู่ เป็นต้น อีกทั้งความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตอื่นนอกจากไม้ยืนต้น ไม่ว่าจะเป็นแหล่งน้ำ สวนการเกษตร สัตว์ชนิดต่าง ๆ ซึ่งเป็นองค์ประกอบการทำงานเกษตรแบบผสมผสาน หรือระบบวนเกษตรจะพบแต่ในพื้นที่บริเวณวัด โดยส่วนมากมีลักษณะรูปแบบ

การปลูกตามระบบวนเกษตรคือ ปลูกไม้ผลผสมไม้ป่า และปลูกไม้ป่าผสมกับพืชไร่ และพืชอาหารสัตว์ ภายในพื้นที่เดียวกัน

นอกจากนี้จะสังเกตได้ว่าในพื้นที่ของเกษตรกรรมเพียงไม้ยืนต้น และพื้นที่ไร่ นา ที่เป็นผลผลิตหลักของเกษตรกรรมจะมีเกษตรกรบางรายเท่านั้นที่มีการปลูกเข้าลักษณะระบบวนเกษตรในรูปแบบการปลูกไม้ป่าตามแนวเขต หรือล้อมไร่ นา และรูปแบบไม้ป่าลักษณะบ้านสวนตามการแบ่งการปลูกป่าของระบบวนเกษตรของกรมป่าไม้

4.1.3 ความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้

การขยายขอบเขตของทรัพยากรป่าไม้เริ่มมีมากขึ้นตั้งแต่โครงการเข้ามามีบทบาทสำคัญในพื้นที่ในปี พ.ศ. 2556 โดยส่วนใหญ่เป็นต้นไม้เดิมที่เกิดในพื้นที่แล้วสมาชิกนำมาขึ้นทะเบียนกับทางโครงการ จะสังเกตเห็นได้ว่าลักษณะทางภูมิศาสตร์ในพื้นที่บ้านศรีสมเด็จ เป็นพื้นที่ที่เอื้อต่อการเจริญเติบโตของชนิดพรรณไม้ต่าง ๆ ทำให้สมาชิกที่นำต้นไม้มาขึ้นทะเบียนในช่วงแรกมีจำนวนแตกต่างกันไปตามสัดส่วนขนาดของพื้นที่ของสมาชิก ซึ่งจากการสำรวจข้อมูลเชิงลึก ในช่วงขั้นตอนของการดำเนินการโครงการธนาคารต้นไม้สมาชิกส่วนใหญ่ไม่ได้รับผลกระทบที่เกิดจากภัยทางธรรมชาติ เช่น อัคคีภัย น้ำท่วม ความแห้งแล้ง รวมไปถึงการรุกรานของสายพันธุ์ต่างถิ่นในระหว่างปี ซึ่งชนิดพรรณไม้ที่ปลูกขึ้นในพื้นที่ล้วนแล้วแต่เป็นสายพันธุ์ในท้องถิ่นแทบทั้งสิ้น

“...การปลูกต้นไม้ทุกปีไม่ได้รับผลเสียจากเรื่องอื่นเท่าไร ฟ้า ลม ฝน ไม่ค่อยมีผล ต้นไม้อุดมสมบูรณ์ ไม่ค่อยตาย อาจมีต้นไม้ที่ตายบ้างจากความรู้ความเข้าใจในการปลูกบ้าง ชาวบ้านอย่างเราก็มีทักษะการปลูกตามที่เคยปลูกกันมา ตายก็ปลูกใหม่ แต่ปลูกในทุก ๆ ปี แต่โดยรวมก็ไม่เสียหายอะไร...”

(ใหญ่, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 16 กุมภาพันธ์ 2567)

“...ต้นไม้ที่ปลูกค่อนข้างกระจุกกระจาย มีพื้นที่ตรงไหนว่างก็ปลูกตรงนั้น ไม่ได้คิดหลักอะไรทั้งนั้น ไม่เหมือนในป่าชุมชน หรือป่าที่วัด ที่เขาแบ่งเป็นโซน ค่อนข้างเป็นระเบียบ บางครั้งเวลาจะตัดก็ยากลำบากพอสมควร เพราะว่าต้นไม้มันเกิดซ้อน ๆ กัน พอเอาต้นไม้ที่ตายออก ก็ปลูกต้นไม้ลงไปตรงไหนแหละ...”

(แอน, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 16 กุมภาพันธ์ 2567)

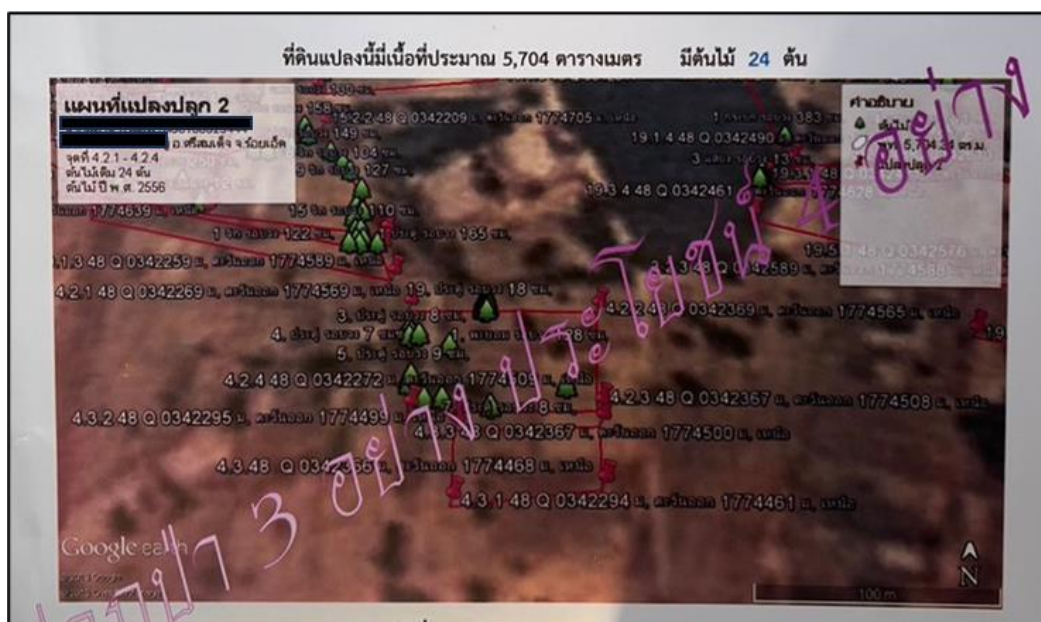
ที่มา : การลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัย ระหว่าง 15 กุมภาพันธ์ 2567 ถึง 1 มีนาคม 2567

ภาพที่ 20 ต้นไม้ของเกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนในโครงการธนาคารต้นไม้

“...ชาวบ้านก็คือชาวบ้าน ชนิดไหนปลูกได้ก็ปลูกไปก่อน ชนิดไหนปลูกง่ายก็ปลูก ชนิดนั้น มีพื้นที่มีเยอะก็ปลูกเยอะ มีน้อยก็ปลูกน้อย ไม้ประเภทกลุ่ม 1 2 3 4 ไม่เข้าใจหรอก ส่วนใหญ่มักจะปลูกพืชในท้องถิ่น สายพันธุ์แปลก ๆ ไม่ปลูกกัน เน้นให้ได้จำนวนต้นไม้จำนวน มากไว้มาก่อน เพื่อจะได้ไควตาไปเบิกค่าบำรุงต้นไม้ที่ทางธนาคารให้ ต้นละ 3 บาท...”

(เอ, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 15 กุมภาพันธ์ 2567)

ทั้งนี้ในส่วนความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้นั้น ส่วนใหญ่หากเปรียบเทียบลักษณะของต้นไม้ หรือการแบ่งขอบเขตการปลูกจะพบว่า ต้นไม้ในส่วนของเกษตรกรจะมีลักษณะการปลูกที่ไร้แบบแผน ไม่ได้ปลูกตามหลักระบบวนเกษตรมากนัก ไม่ได้มีการแบ่งประเภทกลุ่มไม้ที่ต้องปลูกในสัดส่วนตาม หลักวิชาการ ระยะห่างระหว่างต้นไม้ทั้งแคบและกว้าง อาจเกิดการแย่งการดูดซับ น้ำ แร่ธาตุระหว่าง กัน ทำให้ต้นไม้เจริญเติบโตไม่เต็มที่ ทำให้บางต้นอุดมสมบูรณ์ บางต้นเหี่ยวเฉาตายในที่สุด แต่ถึง อย่างไรก็ตามเกษตรกรยังสามารถปลูกต้นไม้ทดแทนต้นไม้ที่ตายได้ โดยมีเกณฑ์เพียงพื้นที่ 1 ไร่ สามารถปลูกต้นไม้ ได้ไม่เกิน 40 ต้น เนื่องจากจะช่วยลดความหนาแน่นของทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ บริเวณนั้นไม่ให้เกิดการแย่งดูดซึมแร่ธาตุระหว่างต้นไม้มากเกินไป

ที่มา : การลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัย ระหว่าง 15 กุมภาพันธ์ 2567 ถึง 1 มีนาคม 2567

ภาพที่ 21 ลักษณะการปลูกต้นไม้ของเกษตรกรในโครงการธนาคารต้นไม้

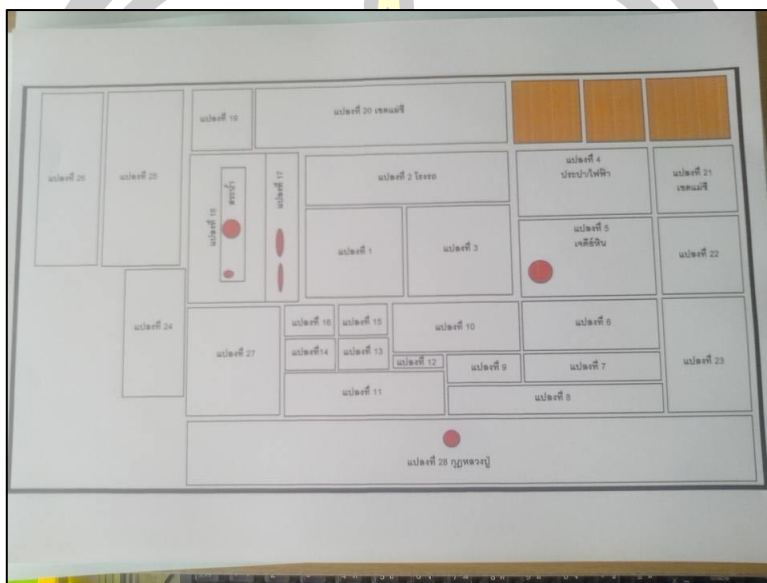
จากภาพที่ 21 จะสังเกตเห็นได้ว่าในพื้นที่ของเกษตรกรรายหนึ่งที่ปลูกต้นไม้ในโครงการธนาคารต้นไม้ระหว่างต้นจิก และต้นประดู่มีลักษณะการเกิดที่ค่อนข้างทับซ้อนกัน หรือเรียงกันไปทิศทางใดทิศทางหนึ่งมากจนเกินไป อีกทั้งไม่ได้แยกขอบเขตของการปลูกไม้ประเภทเดียวกันไว้ด้วยกัน แต่ปลูกคละรวมผสมกันไปในหลาย ๆ ชนิด

อย่างไรก็ดีในการปลูกต้นไม้ใหม่ของเกษตรกรนั้น พบว่าส่วนใหญ่ปลูกสายพันธุ์ท้องถิ่นเป็นหลัก ซึ่งถือเป็นทรัพยากรหลักในการพยุงความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ในพื้นที่ไว้ ซึ่งถือเป็นปัจจัยพื้นฐานด้านทรัพยากรป่าไม้ที่สนับสนุนการดำรงชีวิตของเกษตรกรภายในพื้นที่ นอกจากนี้แหล่งทุนดังกล่าวสามารถเพิ่มมูลค่าในตัวของมันเองได้

พูน ปณ ทิโต ชีเว

“...วัดมีบุคลากรมาร่วมช่วยวางแผนการปลูกตั้งแต่แรก มีการประเมิน ติดตาม อยู่เรื่อย ๆ วัดไม่ค่อยได้ทำอะไรมาก ไม่ได้ให้น้ำ บำรุงอะไร ปลูกครั้งแรกส่วนที่เหลือปล่อย ตามธรรมชาติ ต้นไม้ที่เห็นส่วนใหญ่ก็อุดมสมบูรณ์ทั้งนั้น...”

(ปี, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 25 กุมภาพันธ์ 2567)

ที่มา : การลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัย ระหว่าง 15 กุมภาพันธ์ 2567 ถึง 1 มีนาคม 2567

ภาพที่ 22 เอกสารการแบ่งพื้นที่ปลูกต้นไม้ภายในวัดที่ขึ้นทะเบียนกับโครงการธนาคารต้นไม้

ในทางกลับกันต้นไม้ที่ปลูกในพื้นที่ของวัดมากกว่า 49,000 ต้นมีการแบ่งระยะห่างตามหลัก วิชาการที่ค่อนข้างเหมาะสม มีการแบ่งขอบเขตที่ชัดเจน มีการแบ่งประเภทกลุ่มไม้แต่ละกลุ่มให้อยู่ ภายในพื้นที่เดียวกัน เพื่อง่ายต่อการประเมินและตัดในช่วงระยะเวลาที่เหมาะสม นอกเหนือไปจาก ต้นไม้แล้วยังมีแหล่งน้ำบริเวณโดยรอบ รวมทั้งมีการติดตามการเจริญเติบโตของต้นไม้ที่ปลูกเป็นระยะ จึงทำให้ต้นไม้ที่ปลูกในวัดค่อนข้างมีความอุดมสมบูรณ์ โดยในระหว่างการเจริญเติบโตของต้นไม้ยังไม่พบการเกิดภัยจากธรรมชาติที่ทำให้เสียหายเป็นจำนวนมาก อีกทั้งไม่พบการกระทำอื่นใดจาก มนุษย์ที่ส่งผลโดยตรงต่อต้นไม้ และสัดส่วนต้นไม้ของสมาชิกทั้งหมดในพื้นที่บ้านศรีสมเด็จ อำเภอสรี สมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ส่วนใหญ่อยู่ภายในวัด จึงทำให้ภาพรวมความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ที่เกิดใน พื้นที่นี้มีจำนวนมาก

ทำให้ในภาพรวมการดำเนินการในแง่ของความอุดมสมบูรณ์ในพื้นที่แม้ว่าความรู้ความชำนาญในการปลูกต้นไม้ เช่น การรักษาระยะห่าง การปลูกตามหลักวิชาการของเกษตรกรมีบทบาทต่อความอุดมสมบูรณ์ไม่มากหากเทียบกับทางวัด แต่พบว่าต้นไม้สายพันธุ์ที่นิยมปลูกทั่วไปในท้องถิ่นบ้านศรีสมเด็จ เช่น ประดู่ ยางนา มะค่าโมง ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ช่วยสนับสนุนในการรักษาความอุดมสมบูรณ์ภายในพื้นที่ทั้งของเกษตรกรเอง และพื้นที่สาธารณะของวัด

4.1.4 การทำงานในการผลิตทรัพยากรป่าไม้

การรักษาหน้าที่หลักของทรัพยากรป่าไม้เป็นสิ่งสำคัญต่อระบบนิเวศ ทั้งในด้านการผลิตที่จำเป็นต้องปลูกต้นไม้ในโครงการให้มีความสมดุลของชนิดพรรณไม้ทั้ง 4 กลุ่ม ซึ่งจากสถิติต้นไม้ในโครงการพื้นที่บ้านศรีสมเด็จ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่าสมาชิกส่วนใหญ่ปลูกกลุ่มต้นไม้ประเภทที่มีอัตราการเจริญเติบโตเร็วปานกลางมากกว่าร้อยละ 60 และกลุ่มต้นไม้ประเภทที่มีอัตราการเจริญเติบโตเร็วช้ามีเพียงร้อยละ 9 เท่านั้น (ดังข้อมูลในตารางที่ 18) ส่งผลให้การผลิตแหล่งทรัพยากรป่าไม้นั้นไม่ต่อเนื่อง เนื่องจากไม้ประเภทที่มีอัตราการเติบโตเร็วปานกลางนั้นเพียงไม่กี่ปีสมาชิกก็จะทำการตัดเพื่อนำไปขายต่อ ไม่ได้รอผลผลิตระยะยาว ทำให้เกิดการขาดความสมดุลของระบบนิเวศในระหว่างที่รอต้นไม้เกิดใหม่

นอกจากหน้าที่ด้านการผลิตของป่าไม้แล้วนั้น ยังมีอีกหน้าที่ที่สำคัญคือ การให้บริการทางระบบนิเวศ (ecosystem services) คือประโยชน์ที่ได้จากการปลูกต้นไม้ทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ (Marianne Z., 2023) กล่าวคือผลกระทบของการปลูกต้นไม้ที่มีลักษณะเดียวกันมากจนเกินไปก็ทำให้หน้าที่อื่น ๆ ของป่าไม้ลดน้อยลง หรือไม่สามารถบรรลุหน้าที่ได้อย่างเต็มที่ ไม่ว่าจะเป็นการป้องกันอุทกภัย ป้องกันภัยแล้ง การหมุนเวียนของสารอาหารที่อาจก่อให้เกิดความไม่ต่อเนื่องของการหมุนเวียน ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตประเภทอื่น เช่น ต้นไม้มีบทบาทสำคัญในการเป็นแหล่งอาหารของสัตว์บางชนิด หากทำการตัดต้นไม้ในช่วงที่ต้นไม้ยังมีประโยชน์ต่อระบบนิเวศ หรือตัดในช่วงระยะเวลาที่ไม่เหมาะสมก็อาจจะทำให้หน้าที่หรือศักยภาพของแหล่งทรัพยากรป่าไม้ที่มีต่อสิ่งแวดล้อมในพื้นที่บริเวณโดยรอบนั้นไม่สมบูรณ์

“...บทบาทที่สำคัญของการทำงานในพื้นที่เราที่มีการรักษาหน้าที่ต่าง ๆ ของป่าไม้คือการติดตาม การประเมินทรัพยากรป่าไม้ที่ดำเนินการเป็นระยะ ๆ โดยเรามีจะมีการประเมินจากทั้งคณะกรรมการที่แต่งตั้งจากธนาคาร และสมาชิกที่ปลูกต้นไม้ นั้น ๆ เป็นผู้ประเมินร่วมด้วยตัวเอง ซึ่งแนวทางการดำเนินการประเมินการปลูกต้นไม้โครงการธนาคารต้นไม้ในพื้นที่บ้านศรีสมเด็จนั้น คณะกรรมการประเมินจะลงสำรวจตรวจสอบต้นไม้ในโครงการปีละ 1 ครั้งการลงไปติดตาม ประเมินผลแต่ละครั้งคณะกรรมการจะมีการแนะนำความรู้ความเข้าใจในการปลูกต้นไม้ให้กับสมาชิกเพื่อประโยชน์สูงสุดในการผลิตต้นไม้

และในแต่ละปีธนาคารจะมีการจัดกิจกรรมอบรมให้กับสมาชิกได้มีทักษะที่จำเป็นในการผลิตแหล่งทรัพยากรป่าไม้...”

(เอ, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 15 กุมภาพันธ์ 2567)

“...คณะกรรมการของสาขาน่าจะมีประมาณ 15 คน เห็นเขาลงมาสำรวจแต่ละครั้งก็ทำหน้าที่แตกต่างกันไปนะ คนนึงสำรวจบ้าง คนนึงออกเอกสาร หรือกรอกข้อมูลลงในระบบเขา แต่สำรวจแค่ช่วงแรก ๆ หลัง ๆ มาไม่ค่อยสำรวจเพิ่มเติม...”

(นาง, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 25 กุมภาพันธ์ 2567)

ทางธนาคารการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) มีการดำเนินการอบรมให้แก่คณะกรรมการประเมินต้นไม้แต่ละสาขา โดยโครงการธนาคารต้นไม้สาขาน้ำส้มเขียวหวาน อำเภอสว่างวีระวงศ์ จังหวัดร้อยเอ็ดมีคณะกรรมการประเมินชุดเดียวกันกับสาขาอื่น ๆ กล่าวคือในอำเภอสว่างวีระวงศ์มีคณะกรรมการประเมินต้นไม้เพียง 1 ชุด ซึ่งใน 1 อำเภออาจมีคณะกรรมการหลายชุด และโครงสร้างของคณะกรรมการจะแตกต่างกันไปตามขนาดพื้นที่ของแต่ละจังหวัด แต่ละภูมิภาค การอบรมให้แก่คณะกรรมการประเมินจะมีรายละเอียดที่ต้องพิจารณา ตั้งแต่วิธีการสำรวจ การบันทึกลงในเอกสารเพื่อนำไปออกเป็นโฉนดต้นไม้ วิธีการประเมินมูลค่าต้นไม้ การใช้อุปกรณ์การนับ และการติดรหัสต้นไม้ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญเพื่อไม่ให้สับสนในการแยกต้นไม้ แต่ละต้น หากคณะกรรมการไม่ได้ผ่านการอบรมจากธนาคารจะไม่มีสิทธิ์ประเมินต้นไม้ในโครงการธนาคารต้นไม้ได้

ตารางที่ 19 แสดงโครงสร้างคณะกรรมการประเมินในโครงการธนาคารต้นไม้อำเภอสว่างวีระวงศ์

ที่	ตำแหน่ง	จำนวน (คน)
1	ประธาน	1
2	รองประธาน	1
3	ฝ่ายสำรวจพื้นที่และประเมินมูลค่าต้นไม้	3-5
4	ฝ่ายบันทึกข้อมูล	3-5
5	ฝ่ายตรวจสอบและอื่น ๆ	2-3

ที่มา : การลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัย ระหว่าง 15 กุมภาพันธ์ 2567 ถึง 1 มีนาคม 2567

จากตารางที่ 19 แสดงให้เห็นว่าคณะกรรมการประเมินที่แต่งตั้งโดยธนาคารมีจำนวนสมาชิก 9 – 15 คน คัดเลือกมาจากสมาชิกในโครงการธนาคารต้นไม้หลากหลายสาขาในอำเภอสว่างวีระวงศ์ มีหน้าที่แตกต่างกันไป ประกอบด้วย ประธานจำนวน 1 คน รองประธานจำนวน 1 คน ฝ่ายสำรวจพื้นที่จำนวน 3-5 คน มีหน้าที่ลงสำรวจ วัดขอบเขตพื้นที่การปลูก การสำรวจจำนวนต้นไม้ อายุต้นไม้

ชนิดพรรณไม้ โดยถ้าเป็นต้นไม้ที่ปลูกขึ้นใหม่จะมีการติดรหัสต้นไม้บนแผ่นอะลูมิเนียมที่ประกอบด้วย เลขสมาชิกแตกต่างกันไปให้กับต้นไม้ที่ปลูกขึ้นใหม่ หรือพืชเคยลงทะเบียนครั้งแรก รวมทั้งการสำรวจ ต้นไม้ที่ไม่สามารถเจริญเติบโตต่อไปได้ การประเมินความสูง เส้นรอบวง การประเมินมูลค่าต้นไม้ จากนั้นส่งต่อข้อมูลส่วนนี้ให้ฝ่ายบันทึกข้อมูลจำนวน 3-5 คน ซึ่งมีหน้าที่นำข้อมูลที่สำคัญทั้งหมดมา บันทึกลงในระบบคอมพิวเตอร์โครงการธนาคารต้นไม้ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ การเกษตร (ธ.ก.ส.) และฝ่ายตรวจสอบและอื่น ๆ จำนวน 2-3 คน มีหน้าที่ตรวจสอบความถูกต้องของ เอกสาร ตรวจสอบข้อมูลที่ลงในระบบธนาคารต้นไม้ ตลอดจนข้อมูลเชิงตัวเลขทั้งหมด

ที่มา : การลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัย ระหว่าง 15 กุมภาพันธ์ 2567 ถึง 1 มีนาคม 2567

ภาพที่ 23 การลงพื้นที่สำรวจต้นไม้ของคณะกรรมการประเมินโครงการธนาคารต้นไม้ อำเภอศรีสมเด็จ

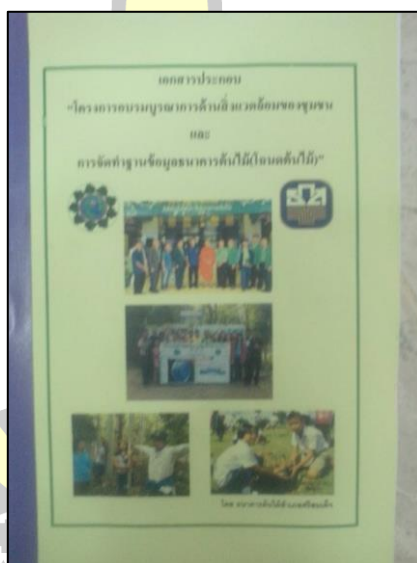
นอกจากนี้คณะกรรมการประเมินได้ประสานการทำงานกับผู้ใหญ่บ้านที่เป็นประธานสาขา โครงการธนาคารต้นไม้โดยตำแหน่งร่วมกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง เช่น กำนัน ให้ทำการลงพื้นที่ช่วย สำรวจในที่ดินสาธารณะของวัด ซึ่งพื้นที่ของวัดที่มีจำนวนมากอาจมีความคลาดเคลื่อนของจำนวน ต้นไม้ในการสำรวจแต่ละครั้ง และสร้างความยากลำบากในการสำรวจ ทั้งอุปกรณ์ที่ขาดแคลน บุคลากรที่มีจำนวนน้อยหากเทียบกับขนาดของพื้นที่ภายในวัด แต่อย่างไรก็ตามความร่วมมือภาคส่วน

ต่าง ๆ เป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินการในการประเมิน และสำรวจในทุกปี ตัวอย่างเช่น นับจำนวน ต้นไม้เดิม ไม้เก่าของสมาชิก

“...ตอนเขามาสำรวจป่าในวัดทุกปี ซึ่งนานมาแล้ว เขาก็มีคณะกรรมการของเขา มากันหลายส่วนนะ ประมาณ 10-20 คน ประเมินก็มาสำรวจต้นไม้ที่ตายบ้าง ที่เกิดขึ้นใหม่ บ้าง แล้วก็เอาจำนวนต้นไม้เหล่านั้นไปเบิกเงินออกมา ทุกครั้งที่มาก็จะให้คำแนะนำกับทาง วัดเพิ่มเติม ประมาณว่าปลูกได้สัดส่วนไหม ควรปลูกพืชชนิดไหนเพิ่มขึ้นบ้าง...”

(ปี, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 25 กุมภาพันธ์ 2567)

ทั้งนี้ข้อมูลการสำรวจ หรือข้อมูลการเปลี่ยนแปลงในทุกปีไม่ปรากฏการสำรวจในรูปแบบ เอกสารแต่ละครั้ง มีเพียงผลลัพธ์ที่เป็นข้อมูลจำนวนต้นไม้ที่เกิดขึ้นในระบบฐานข้อมูลธนาคารต้นไม้ ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) เท่านั้น นอกจากนี้บทบาทของ คณะกรรมการที่นอกเหนือไปจากการสำรวจ การประเมินแล้ว ยังมีความร่วมมือที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ อย่างเช่น การจัดอบรมให้แก่สมาชิกโครงการธนาคารต้นไม้ทั้งหมดในอำเภอศรีสมเด็จ

ที่มา : การลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัย ระหว่าง 15 กุมภาพันธ์ 2567 ถึง 1 มีนาคม 2567

ภาพที่ 24 ตัวอย่างเอกสารการอบรมให้กับสมาชิกในโครงการธนาคารต้นไม้อำเภอศรีสมเด็จ

ลักษณะของการดำเนินการในการอบรมให้แก่สมาชิก คือเป็นการอบรมเกี่ยวกับการทำ ความรู้ความเข้าใจในโครงการธนาคารต้นไม้ ไม่ว่าจะเป็นทักษะพื้นฐานการปลูกต้นไม้ การกำหนด ระยะห่างของต้นไม้ ขั้นตอนการตัดต้นไม้ ขั้นตอนการนำต้นไม้ไปขึ้นทะเบียนใหม่ โดยในกรณีสมาชิก มีความต้องการที่จะตัดต้นไม้ที่ปลูกเพื่อนำไปขายต่อต้องแจ้งผ่านคณะกรรมการโครงการธนาคาร ต้นไม้ในสาขานั้น ๆ รวมไปถึงการวางแผนกลยุทธ์ในการติดตามประเมินผล การวางแผนเขตพื้นที่ใน

การปลูกต้นไม้ตามหลักวิชาการที่ถูกต้อง ทั้งนี้ก็เพื่อให้เกิดการทำงานในการรักษาหน้าที่ต่าง ๆ ของป่าไม้และศักยภาพของป่าไม้ทั้งในด้านการผลิตและการบริการทางระบบนิเวศ

อย่างไรก็ตามในการดำเนินการที่มีคณะกรรมการประเมินที่เป็นตัวแสดง (actor) หลักในการขับเคลื่อนในการอบรมให้แก่สมาชิกในอำเภอศรีสมเด็จ พบว่าการอบรมจะพบเพียงในช่วง 1-2 ปีแรกของการเริ่มเข้าสู่โครงการเท่านั้น โดยการให้การอบรมในระยะหลังขาดความต่อเนื่อง สมาชิกที่เป็นเกษตรกร และวัด ทำความเข้าใจในการผลิตทรัพยากรต้นไม้จากความเข้าใจในการอบรมครั้งแรก ๆ เท่านั้น

ดังนั้นในภาพรวมของการทำงานในการผลิตแหล่งทรัพยากรป่าไม้ภายในพื้นที่ที่จะมีความร่วมมือหลายภาคส่วนไม่ว่าจะเป็น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน คณะกรรมการประเมิน ทำงานร่วมกันในการสำรวจประเมินที่ดี จัดอบรม ทำความเข้าใจให้แก่สมาชิกทั้งส่วนของเกษตรกร และวัดที่ดี อย่างไรก็ตามผู้วิจัยสังเกตเห็นได้ว่าการดำเนินการต่าง ๆ เหล่านี้ยังขาดความต่อเนื่อง ทั้งความต่อเนื่องของเอกสาร ความต่อเนื่องของการดำเนินการ

4.1.5 การทำงานในการปกป้องแหล่งทรัพยากรป่าไม้

“...โครงการธนาคารต้นไม้ได้รับความนิยมในพื้นที่บ้านศรีสมเด็จอยู่ 2 ช่วง ซึ่งประกอบไปด้วยในช่วงที่โครงการเข้ามามีบทบาทครั้งแรกในปี พ.ศ. 2556 และในปีพ.ศ. 2562 ซึ่งเป็นช่วงเวลาภายหลังที่ได้มีการออกพระราชบัญญัติหลักประกันทางธุรกิจและการแก้ไขพระราชบัญญัติป่าไม้...”

(นาง, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 25 กุมภาพันธ์ 2567)

ซึ่งทำให้ในแง่ของจำนวนทรัพยากรป่าไม้เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญจากทั้งสมาชิกเดิมและสมาชิกใหม่โดยนอกจากการปกป้องแหล่งทรัพยากรป่าไม้โดยวิธีการรับมือจากภัยตามธรรมชาติแล้ว ปัจจัยหนึ่งที่สำคัญคือการสร้างภูมิคุ้มกันสภาวะแวดล้อมโดยรอบให้กับป่าไม้ที่ปลูก นั่นคือการเสริมสร้างทรัพยากรดินและน้ำ โดยทรัพยากรทั้งสองนั้นถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะช่วยให้การคงอยู่ของระบบนิเวศป่าไม้มีความยั่งยืน

การดำเนินการของโครงการธนาคารต้นไม้ในพื้นที่บ้านศรีสมเด็จมีการส่งเสริมแหล่งกักเก็บน้ำแหล่งผลิตทรัพยากรน้ำให้แก่สมาชิก โดยอยู่ในรูปแบบการสร้างแหล่งบ่อน้ำบาดาลให้กับสมาชิกที่ขาดแคลน หรือสมาชิกที่ไม่มียงบประมาณในการบำรุงต้นไม้ภายในพื้นที่ของตน เพื่อสนับสนุนให้สมาชิกมีน้ำใช้ที่เพียงพอ อีกทั้งยังช่วยสนับสนุนอุปกรณ์ที่ช่วยกักเก็บน้ำง่ายขึ้น เช่น ถังกักเก็บน้ำเพื่อให้ในที่มีภาวะแล้ง สมาชิกได้มีน้ำใช้บำรุงรักษาต้นไม้

“...ทางธนาคารก็มีการสนับสนุนเรื่องแหล่งน้ำที่ใช้ในการบำรุงรักษาต้นไม้ โดยจะสร้างแหล่งน้ำบาดาลให้กับสมาชิกที่ขาดแคลนจริง ๆ อาจจะได้ไม่ทุกคน ดูตามความเหมาะสมของสภาพพื้นที่ที่ปลูก และบางปีก็ให้ถึงกักเก็บน้ำแก่สมาชิกไว้แต่ละบ้าน...”

(แอน, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 16 กุมภาพันธ์ 2567)

ที่มา : การลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัย ระหว่าง 15 กุมภาพันธ์ 2567 ถึง 1 มีนาคม 2567

ภาพที่ 25 ถังกักเก็บน้ำของเกษตรกรเพื่อใช้ปลูกต้นไม้ในโครงการธนาคารต้นไม้

“...ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2563 ทางธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรมีนโยบายส่งเสริม สนับสนุนการใช้น้ำบาดาลเพื่อการเกษตรให้แก่โครงการต่าง ๆ ของธนาคาร ซึ่งทางสำนักงานใหญ่ได้ทำบันทึกข้อตกลงความเข้าใจที่ทำร่วมกับกรมทรัพยากรน้ำบาดาล ส่งเสริมการใช้น้ำบาดาลเพื่อการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน โครงการธนาคารต้นไม้ก็เป็นส่วนหนึ่งของธกส. ทำให้สมาชิกทั้งหมดได้มีทางเลือกในการใช้ทรัพยากรน้ำเพื่อการส่งเสริมการปลูกต้นไม้ ช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการใช้น้ำรักษาต้นไม้ ...”

(เอฟ, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 21 กุมภาพันธ์ 2567)

ที่มา : กรมทรัพยากรน้ำบาดาล (2563)

ภาพที่ 26 การทำบันทึกข้อตกลงความเข้าใจการส่งเสริม และสนับสนุนการใช้น้ำบาดาลระหว่าง กรมทรัพยากรน้ำบาดาล กับ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

นอกจากการสร้างแหล่งบ่อน้ำบาดาลแล้ว การดำเนินการผ่านการอบรมเชิงบูรณาการด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนและการจัดทำฐานข้อมูลธนาคารต้นไม้ สำคัญของการอบรมให้แก่สมาชิกในโครงการนั้นพบว่า มีขั้นตอนของการสนับสนุนการรักษาสภาพดินก่อนปลูกและหลังปลูก ให้ความรู้ที่เกี่ยวกับการบำรุงรักษาสภาพหน้าดินตามหลักวิชาการ การป้องกันการพังทลายของดินผ่านการทำเกษตรแบบผสมผสาน หรือระบบวนเกษตร เช่น การสร้างแหล่งน้ำ เพื่อการส่งเสริมเลี้ยงสัตว์ในท้องถิ่นอย่าง โค กระบือ การปลูกหญ้าแฝกที่ช่วยการพังทลายของหน้าดิน เหล่านี้จะเป็นปัจจัยหนึ่งหมุนเวียนสารอาหารภายในพื้นที่ ซึ่งช่วยการรักษาคความอุดมสมบูรณ์ของสภาพดิน

นอกจากนี้การใช้สารเคมีที่เป็นอันตรายต่อสภาพดิน ซึ่งในการลงพื้นที่สำรวจของคณะกรรมการประเมิน พบว่าในแต่ละปีจะมีเกษตรกรที่ใช้สารเคมีที่เป็นอันตรายต่อสภาพดิน เนื่องจากเกษตรกรมีความต้องการที่จะเร่งอัตราการเจริญเติบโตของต้นไม้ โดยมีความเข้าใจว่าหากต้นไม้มีขนาดใหญ่ มูลค่าของต้นไม้จะสูงตามไปด้วย หรือมีความต้องการที่ให้ต้นไม้เร็วแล้วรีบตัดเพื่อนำไปขาย

“...ผมปลูกต้นไม้ในเวลาเดียวกันที่หลาย ๆ ต้น การบำรุงต้นไม้ก็ใช้สารเคมีที่ช่วยเร่งให้ต้นไม้โตเร็ว มันคือการบำรุงอย่างหนึ่งเพื่อให้ต้นไม้อุดมสมบูรณ์...”

(ส็ก, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 1 มีนาคม 2567)

“...ชาวบ้านเคยใช้อะไรในการปลูกก็ปลูกตามความเข้าใจนั่นแหละ บางครั้งในกลุ่มสมาชิกมีสารเคมีที่ไปรู้จักเขาว่าดีต่อต้นไม้ ช่วยให้ต้นไม้โตเร็ว ก็แนะนำกันต่อ ๆ กันในกลุ่มสมาชิก ถ้าหากนำมาใช้ผิดตัวต้นไม้ก็ตาย สิ่งแวดล้อมแถว ๆ นั้นก็ได้รับผลเสียตามไปด้วย...”

(พล, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 1 มีนาคม 2567)

ในทางกลับกันพบว่าการอบรมในเชิงบูรณาการ (ดังในภาพที่ 25) ยังขาดความต่อเนื่องในการทำความเข้าใจ หรือสร้างความตระหนักในการดูแลรักษาสภาพดินตามหลักวิชาการ และให้การติดตามความแก่สมาชิกในโครงการธนาคารต้นไม้ ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวมีบทบาทสำคัญในช่วงแรกของการเข้ามาโครงการในพื้นที่เท่านั้น แรงจูงใจในการตระหนักการรักษาสภาพดินจึงขาดความต่อเนื่อง เห็นได้จากสภาพพื้นที่ของเกษตรกรส่วนใหญ่สนใจการปลูกต้นไม้เป็นรายต้นเท่านั้น

ดังนั้นการรักษาสภาพดิน มีทรัพยากรน้ำใช้อย่างเพียงพอจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการปกป้องคุ้มครองทรัพยากรป่าไม้ สมาชิกที่มีภูมิคุ้มกันในความรู้เรื่องทรัพยากรดิน มีทรัพยากรน้ำที่ดีจะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการรักษาสภาพต้นไม้ จะเห็นได้จากแหล่งทรัพยากรดินและน้ำภายในวัดที่มีความอุดมสมบูรณ์ของทั้งคู่ คณะกรรมการประเมินได้ลงพื้นที่สำรวจแต่ละปีพบว่าแหล่งทรัพยากรป่าไม้ภายในวัดมีความอุดมสมบูรณ์มากกว่าทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ของเกษตรกรหลายเท่า เนื่องจากปัจจัยหนึ่งคือวัดไม่ได้ใช้สารเคมีชนิดใดที่ช่วยให้สภาพของดินเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ปล่อยให้สภาพดินเป็นไปตามธรรมชาติ

ข้อมูลทางด้านแหล่งทรัพยากรดินที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ ประเภทของที่ดินที่พบภายในพื้นที่โครงการธนาคารต้นไม้บ้านศรีสมเด็จ อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดร้อยเอ็ด ตั้งแต่การเข้ามาของโครงการธนาคารต้นไม้จนถึงปัจจุบัน พบว่าประเภทที่ดินของสมาชิกทั้งหมดมีเพียง 2 ประเภทเท่านั้น ได้แก่ โฉนดที่ดินที่เป็นที่ดินกรรมสิทธิ์ของเกษตรกร และที่ดินวัดที่เป็นที่ดินสาธารณะประโยชน์ ดังข้อมูลในตารางที่ 20

ตารางที่ 20 แสดงจำนวนประเภทที่ดินของสมาชิกในโครงการธนาคารต้นไม้บ้านศรีสมเด็จ

ประเภทที่ดินของสมาชิก	
เกษตรกร 30 ราย	วัด 1 ราย
โฉนดที่ดิน	ที่ดินสาธารณะประโยชน์

ที่มา : การลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัย ระหว่าง 15 กุมภาพันธ์ 2567 ถึง 1 มีนาคม 2567

จากตารางที่ 20 พบว่าสมาชิกทั้งหมดที่เป็นเกษตรกรมีที่ดินที่นำมาเข้าร่วมโครงการธนาคารต้นไม้คือที่ดินกรรมสิทธิ์ที่เป็นของเกษตรกรรายนั่นเอง และที่ดินของวัดที่เป็นที่ดินสาธารณะประโยชน์ซึ่งทำให้สังเกตเห็นได้ถึงข้อจำกัด หรือการเปิดโอกาสให้แก่ประเภทที่ดินประเภทอื่น

สรุปได้ว่าการรักษาแหล่งทรัพยากรดิน และน้ำ ไม่ว่าจะเป็นในแง่ของประเภทการเข้าถึงทรัพยากร การสนับสนุน ส่งเสริมแหล่งทรัพยากร ทั้งในทางอ้อมเป็นการสนับสนุนทุนทางมนุษย์ (human capital) ที่สนับสนุนส่งเสริมความรู้ความชำนาญให้แก่เกษตรกรผู้เป็นสมาชิกเพิ่มขึ้น และทางตรงเป็นการสร้างแหล่งทรัพยากรน้ำบาดาล การสำรวจ ประเมินสภาพความเสียหายของสภาพดิน ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีบทบาทต่อการปกป้องแหล่งทรัพยากรป่าไม้แทบทั้งสิ้น อย่างไรก็ตามการขาดความต่อเนื่องในบทบาทเหล่านี้อาจส่งผลต่อแรงจูงใจ และการสร้างความตระหนักให้แก่สมาชิกได้

4.1.6 การทำงานในมิติสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม

มิติสังคม

โครงการธนาคารต้นไม้สาขาบ้านศรีสมเด็จที่ขับเคลื่อนโดยธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) อำเภอศรีสมเด็จมีการทำงานร่วมกันระหว่าง บ้าน วัด ชุมชน ซึ่งคำว่าบ้านในที่นี้หมายถึงสมาชิกแต่ละคนที่อยู่บ้านศรีสมเด็จ วัดหมายถึง วัดประชาคมวนาราม ชุมชนหมายถึงโรงเรียน หรือหน่วยงานในชุมชนพื้นที่ใกล้เคียง และส่วนปกครองที่นำโดยผู้ใหญ่บ้านมีบทบาทสำคัญเป็นประธานแต่ละสาขาโดยตำแหน่ง

การเข้ามามีบทบาทของโครงการธนาคารต้นไม้ช่วงแรกในพื้นที่บ้านศรีสมเด็จนั้นเพื่อสร้างแรงจูงใจให้แก่ชาวบ้านบ้านศรีสมเด็จที่เป็นสมาชิกกับทางธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) เท่านั้น ซึ่งพบว่าเกณฑ์ขั้นต่ำของการตั้งสาขาได้แตกต่างออกไปตามแต่ละพื้นที่ อย่างไรก็ตามในพื้นที่อำเภอศรีสมเด็จการตั้งสาขาได้ต้องมีสมาชิกอย่างน้อย 30 ราย

ซึ่งต่อมาในระยะหลังยังไม่พบสมาชิกรายใหม่ที่เป็นชาวบ้านเพิ่มเติมขึ้นนอกเหนือไปจากสมาชิกรายเดิม พบเพียงสมาชิกที่เป็นวัด โดยข้อมูลสมาชิกที่มีอยู่ในปัจจุบันดังตารางที่ 21

ตารางที่ 21 แสดงสัดส่วนข้อมูลสมาชิกในโครงการธนาคารตันไม้สาขานบ้านศรีสมเด็จ

จำนวนสมาชิกทั้งหมด 31 คน		
วัดประชาคมวนาราม	เกษตรกรบ้านศรีสมเด็จ	
	ชาย	หญิง
1	27	3

ที่มา : การลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัย ระหว่าง 15 กุมภาพันธ์ 2567 ถึง 1 มีนาคม 2567

จากตารางที่ 21 จะพบว่าสัดส่วนจากโครงสร้างสมาชิกธนาคารตันไม้สาขานบ้านศรีสมเด็จ มีจำนวน 31 คน ประกอบด้วยส่วนของชาวบ้านที่ประกอบอาชีพเกษตรกรทั้งหมดจำนวน 30 คน เป็นเพศชาย 27 คน และเพศหญิง 3 คน และส่วนของวัด โดยใช้ชื่อวัดประชาคมวนาราม (วัดป่ากุง) เป็นชื่อข้อมูลสมาชิกในโครงการ

โดยระยะเวลาของการดำเนินการตั้งแต่ครั้งแรกถึงปัจจุบันทำให้สังเกตเห็นได้ว่าอาจเกิดข้อจำกัดในการขยายขอบเขตไปยังสมาชิกรายใหม่ได้ ซึ่งพบว่าจำนวนสมาชิกยังคงมีจำนวนเท่าเดิม เมื่อเปรียบเทียบกับช่วงเวลาที่มีการตั้งสาขาขึ้นมาครั้งแรก และส่วนใหญ่ของสมาชิกเป็นเพศชาย มีเพียง 3 รายเท่านั้นที่เป็นเพศหญิง สะท้อนถึงข้อจำกัดในการเปิดโอกาสแสดงบทบาทในการเข้าถึงโครงการให้แก่สมาชิกที่เป็นเพศหญิง

“...เจ้าหน้าที่โครงการก็ให้ไปช่วยประชาสัมพันธ์ชาวบ้านว่า ใครจะเป็นสมาชิก ธนาคารตันไม้บ้างก็มีคนไปสมัครนะตั้ง 30 คน ตอนแรก แต่หลังจากนั้นก็ไม่มีคนมาสมัคร แล้วระยะหลังก็ไม่ได้มีมาให้ประชาสัมพันธ์นะ...”

(หมาย, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 24 กุมภาพันธ์ 2567)

ทั้งนี้ การดำเนินการในทางสังคมนำโดยประธานสาขานำโดยผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิกธนาคารตันไม้สาขานบ้านศรีสมเด็จ ร่วมกับคณะกรรมการประเพณีในอำเภอสรีสมเด็จ มีการประสานการทำงานร่วมกันระหว่างกลุ่มในระดับชุมชนโดยมีศูนย์กลางคือวัด ไม่ว่าจะเป็นการเข้าร่วมกิจกรรมปลูกป่าภายในวัดเนื่องในวันสำคัญทางศาสนาเพื่อการเสริมสร้างเครือข่ายระหว่างกลุ่มสมาชิกโครงการธนาคารตันไม้ การประชาสัมพันธ์เชิญชวนบุคคลภายนอกมาร่วมกันทำกิจกรรมปลูกต้นไม้ เช่น โรงเรียน หรือสถานศึกษาใกล้เคียงในพื้นที่อำเภอสรีสมเด็จ และการจัดกิจกรรมมอบพันธุ์กล้าไม้ให้แก่สมาชิกได้นำมาไปปลูกภายในพื้นที่ของตน

ที่มา : การลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัย ระหว่าง 15 กุมภาพันธ์ 2567 ถึง 1 มีนาคม 2567

ภาพที่ 27 การทำกิจกรรมร่วมกันปลูกต้นไม้ระหว่างกลุ่มสมาชิก วัด และโรงเรียน

ที่มา : การลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัย ระหว่าง 15 กุมภาพันธ์ 2567 ถึง 1 มีนาคม 2567

ภาพที่ 28 การมอบพันธุ์กล้าไม้ให้กับสมาชิก และชุมชนต่าง ๆ ในอำเภอศรีสมเด็จ

นอกจากนี้การสร้างเครือข่ายทางสังคมผ่านกิจกรรมการปลูกต้นไม้ โดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง การทำกิจกรรมแล้วยังพบว่าคณะกรรมการประเพณี และกลุ่มสมาชิกโครงการธนาคารต้นไม้สาขาบ้านศรีสมเด็จมีกิจกรรมมอบพันธุ์กล้าไม้ให้แก่วัด โรงเรียน และบุคคลภายนอกที่สนใจเรื่องการปลูกต้นไม้

สามารถนำต้นไม้มาเป็นหลักประกันทางด้านรายได้ การสร้างรายได้จากการปลูกต้นไม้ ตลอดจนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การรักษาระบบนิเวศให้มีความยั่งยืนผ่านการส่งเสริมของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.)

อีกทั้งการดำเนินการที่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ผ่านกลุ่มคณะกรรมการช่วยผลักดันให้เกิดภายในพื้นที่อีกประการคือการขยายความรู้ธนาคารต้นไม้ในระยะยาวผ่านไปยังโรงเรียน หรือสถานศึกษาบริเวณใกล้เคียงในพื้นที่อำเภอศรีสมเด็จ โดยมีการทำงานร่วมกันระหว่างสถานศึกษากับทางธนาคารเอง ในรูปแบบการเปิดเป็นแหล่งเรียนรู้นอกสถานที่ของโรงเรียนได้เข้ามาศึกษาธนาคารต้นไม้ ทั้งความเข้าใจในโครงการ การออกเอกสาร การสร้างทรัพยากรป่าไม้ในระยะยาว สะท้อนให้เห็นถึงการวางกลยุทธ์ในการส่งต่อบทบาทการจัดการป่าไม้แก่รุ่นถัดไป

ที่มา : การลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัย ระหว่าง 15 กุมภาพันธ์ 2567 ถึง 1 มีนาคม 2567

ภาพที่ 29 ธนาคารต้นไม้อำเภอศรีสมเด็จเป็นแหล่งเรียนรู้แก่สถานศึกษา

ทำให้ผู้วิจัยสังเกตได้ว่าบทบาทในการดำเนินการที่เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนในทางสังคมนั้น ต้องให้ความสำคัญของความหลากหลาย ไม่เพียงหลากหลายทางชีวภาพเท่านั้น ต้องหลากหลายในทางสังคมในการเปิดพื้นที่ให้แก่สมาชิกรายอื่นที่ดี การเปิดพื้นที่ให้เกิดความเท่าเทียมทางเพศที่ดีอีก ทั้งการทำงานร่วมกันในหลายภาคส่วนก็เป็นกุญแจในการสร้างแรงจูงใจสำคัญในการคงอยู่ของโครงการธนาคารต้นไม้ได้ในระยะยาว

มิติเศรษฐกิจ

ในปีพ.ศ. 2556 หรือก่อนการแก้ไขกฎหมายที่อนุญาตให้ใช้ต้นไม้เป็นหลักประกันได้ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) อำเภอศรีสมเด็จใช้แรงจูงใจด้านรายได้ที่สามารถดึงดูดให้สมาชิกที่กู้เงินกับธนาคารเข้าร่วมโครงการธนาคารต้นไม้ได้คือการให้เบี้ยบำรุงต้นไม้ หรือค่ารักษาต้นไม้เป็นมูลค่าต้นละ 3 บาทเท่ากันทุกชนิดพรรณไม้ โดยประชาสัมพันธ์นโยบายนี้ผ่านการเชิญชวนจากผู้ใหญ่บ้าน 82 หมู่บ้าน ซึ่งเป็นประธานธนาคารต้นไม้แต่ละสาขาโดยตำแหน่ง จากนั้นนำสมาชิกที่สนใจมาทำข้อตกลงเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับรายละเอียดโครงการ ไม่ว่าจะเป็นเงื่อนไขของการตั้งสาขาของธนาคารต้นไม้ต้องมีสมาชิกอย่างน้อย 30 คน การสำรวจจำนวนต้นไม้ในที่ดินของตน การแบ่งที่ดินทำกินปลูกต้นไม้แบบวนเกษตรตามหัวไร่ปลายนา เงื่อนไขการออกเอกสารโฉนดต้นไม้ที่กำหนดเกณฑ์พื้นที่ 1 ไร่ต้องมีจำนวนต้นไม้ไม่เกิน 40 ต้น และเงื่อนไขที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการตั้งคณะกรรมการประเมินที่มีจำนวนสมาชิก 9-15 คนเป็นกลุ่มขับเคลื่อนโครงการภายในพื้นที่อำเภอศรีสมเด็จ สรรหาจากผู้สนใจในสมาชิกแต่ละสาขานำไปอบรมได้วุฒิบัตรสำหรับการประเมินมูลค่าต้นไม้ที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานโครงการ ออกเอกสาร บันทึกข้อมูลเข้าสู่ระบบโครงการ ตลอดจนวางแผนด้านรายได้ให้กับทุกสาขา มูลค่าทางเศรษฐกิจในพื้นที่บ้านศรีสมเด็จส่วนใหญ่มาจากจำนวนทรัพยากรต้นไม้ในวัด พบว่า จำนวนต้นไม้ที่สร้างรายได้ให้กับวัดมูลค่ากว่าแสนบาทในแต่ละปีที่มีการเบิกค่าบำรุงรักษาต้นไม้

“...ในแต่ละปีที่ยังมีการเบิกเบี้ยค่าต้นไม้ต้นละ 3 บาท ก็มีคณะกรรมการประเมินต้นไม้ของธนาคารเข้ามาสำรวจพื้นที่ร่วมกับวัด ก็เอาต้นไม้ไปขึ้นทะเบียนทุกปี มีการออกโฉนดต้นไม้ให้ จำนวนต้นไม้ในวัดก็เพิ่มขึ้นทุก ๆ ปี ต้นไม้ไหนที่ยังไม่ตาย และยังไม่ถูกตัดในปีถัดไปก็ยังได้ค่าเบี้ยนี้อยู่ จำนวนหลายหมื่นต้นคุณ 3 เป็นจำนวนแสนกว่าบาท แต่แบ่งออก 3 ส่วนนะ ส่วนหนึ่งก็เอาเข้าเป็นเงินบริจาค ส่วนหนึ่งก็เป็นทุน และอีกส่วนก็ให้กลุ่มตัวแทนที่มาประเมิน วัดก็จะได้นำเงินส่วนบริจาคไปทำกิจกรรมศาสนา และเป็นทุนต่อสำหรับปลูกต้นไม้ต่อไป...”

(ปี, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 25 กุมภาพันธ์ 2567)

พูน ปณ จิตโต ช่อ

ที่มา : การลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัย ระหว่าง 15 กุมภาพันธ์ 2567 ถึง 1 มีนาคม 2567

ภาพที่ 30 ตัวอย่างใบบริจาครายได้ที่เกิดจากต้นไม้ในโครงการของวัดประชาคมวนาราม

ซึ่งหากเทียบสัดส่วนมูลค่าที่เกิดขึ้นจากเบี้ยต้นไม้มะหว่างวัดและเกษตรกรรายคนในแต่ละปี พบว่ามีความแตกต่างกันหลายเท่า เนื่องจากต้นไม้ที่ปลูกของเกษตรกรในพื้นที่บ้านศรีสมเด็จรวมกันทั้งหมดมีจำนวนน้อยกว่า 500 ต้น รวมเป็นมูลค่าที่เกิดขึ้นในแต่ละปีน้อยกว่า 1,500 บาท สะท้อนให้เห็นถึงแรงจูงใจที่เกิดจากรายได้จากเบี้ยต้นไม้มะหว่างพื้นที่ในแต่ละปีจำนวนไม่มาก

แต่อย่างไรก็ตามแรงจูงใจทางรายได้ของเกษตรกรอีกทางหนึ่งในโครงการมาจากคณะกรรมการประเพณีของธนาคารต้นไม้อำเภอศรีสมเด็จได้มีการจัดตั้งกลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนธนาคารต้นไม้ภายในอำเภอศรีสมเด็จ เพื่อสร้างรายได้พึ่งพาตนเองในระหว่างที่รอการเจริญเติบโตของต้นไม้ โดยจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนธนาคารต้นไม้ในพื้นที่ 81 กลุ่ม จากจำนวนสาขานาธนาคารต้นไม้ในอำเภอศรีสมเด็จ 82 สาขา มีการดำเนินการประชุมวางแผน กระบวนการสร้างรายได้ที่นำเอาวัตถุดิบที่เป็นเอกลักษณ์ในท้องถิ่นแต่ละหมู่บ้านรวมถึงบ้านศรีสมเด็จมาเป็นสินค้าในการขายอย่างเช่น ข้าว

นอกจากนี้เกษตรกรในธนาคารต้นไม้บ้านศรีสมเด็จที่มีผลผลิตจากการทำเกษตรกรรมในท้องถิ่นสามารถนำมาขายให้กับทางกลุ่มเครือข่าย ซึ่งกลุ่มจะนำไปแปรรูปทำเป็นสินค้าจำหน่ายในนามร้านค้าสวัสดิการชุมชนธนาคารต้นไม้ ซึ่งรายได้ทั้งหมดจะนำไปซื้อพันธุ์กล้าไม้ไปบริจาค หรือเป็นทุนสนับสนุนการปลูกต้นไม้ให้กับโครงการธนาคารต้นไม้สาขาอื่น ๆ ในอำเภอศรีสมเด็จ

ที่มา : การลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัย ระหว่าง 15 กุมภาพันธ์ 2567 ถึง 1 มีนาคม 2567

ภาพที่ 31 ผลผลิตของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนธนาคารต้นไม้อำเภอศรีสมเด็จ

ภายหลังในปีพ.ศ. 2562 ที่มีการออกพระราชบัญญัติหลักประกันทางธุรกิจปีพ.ศ. 2558 และแก้ไขพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 มาตรา 7 เปิดโอกาสให้สามารถนำต้นไม้เป็นหลักประกันพบว่าธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ได้ขับเคลื่อนการนำต้นไม้มาเป็นหลักประกันทางรายได้ให้กับเกษตรกร หรือกล่าวในอีกนัยหนึ่งคือการเพิ่มวงเงินกู้ที่เกษตรกรได้นำที่ดินไปกู้เงินก่อนหน้านี้ให้กับทางเกษตรกรที่มีต้นไม้กับทางโครงการธนาคารต้นไม้ เป็นเครื่องมือสำหรับการบริหารจัดการหนี้ระยะยาว ซึ่งพบว่าสมาชิกที่สามารถนำต้นไม้ไปเป็นหลักประกันเงินกู้ได้จริงมีเพียงไม่กี่รายเท่านั้น

“...หลักการโครงการดีมากที่สามารถนำเอาต้นไม้มาเป็นหลักประกันได้ แล้วได้เงินกู้ออกมา แต่ในพื้นที่มีเพียงไม่กี่คนที่ได้...”

(สีก, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 1 มีนาคม 2567)

“...การนำต้นไม้ที่ปลูกไปยื่นจะได้เงินกู้ตามการประเมินมูลค่าของต้นไม้ในโครงการในที่ของเรา มีต้นไม้ที่มีมูลค่าสูงก็ได้เงินกู้สูงตาม...”

(พล, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 1 มีนาคม 2567)

“...เขาบอกจะเริ่มให้ แก่ไขกฎหมายช่วยให้ได้เงินกู้ แต่ผมยังไม่เห็นได้ เรื่องมันดันขึ้นมาช่วงนี้แต่ก็เจียบลงไป ตั้งแต่หลังมีการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19...”

(น้อย, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 24 กุมภาพันธ์ 2567)

นอกจากนี้ในการยกระดับธนาคารต้นไม้สู่ชุมชนไม่มีค่าของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) เพื่อสามารถนำต้นไม้ที่ปลูกไปเป็นหลักประกันกับธนาคารเพื่อสร้างแรงจูงใจทางด้านรายได้ถูกกำหนดเป้าหมายอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามชุมชนธนาคารต้นไม้ที่มีจำนวนกว่า 6,800 ชุมชน มีการดำเนินการยกระดับตามการรายงานผลการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการ ธ.ก.ส. ประจำปีบัญชี 2565 โดยมีการกำหนดเป้าหมาย 381 ชุมชน พบว่ามีดำเนินการพัฒนาตามแผนได้เพียง 404 ชุมชน (ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร, 2566)

โดยจะสังเกตเห็นได้ว่าการนำเอาโครงการไปเป็นหนึ่งในเป้าหมายของธนาคารยังคงมีความต่อเนื่อง แต่การยกระดับไปจนถึงข้อจำกัดการขยายขอบเขตด้านงบประมาณการให้สินเชื่ออาจไม่ครอบคลุมทั้งหมดในทุกพื้นที่ ซึ่งธนาคารต้นไม้ทั่วประเทศมีจำนวนกว่า 6,800 ชุมชน อย่างไรก็ตามภาพรวมของบทบาทหลักในการทำงานมิติเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากโครงการธนาคารต้นไม้คือความร่วมมือกันจนก่อให้เกิดรายได้ระหว่างชุมชนคนปลูกต้นไม้ภายในพื้นที่บ้านศรีสมเด็จ

มิติวัฒนธรรม

ชุมชนบ้านศรีสมเด็จมีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับศาสนา มีความเชื่อเกี่ยวกับป่าไม่ว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครอง การรักษาแหล่งทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ถือว่าเป็นบุญกุศลที่ตนจะได้รับ ซึ่งจากการลงสัมภาษณ์พบว่า การดำเนินการธนาคารต้นไม้สาขาสถาบันศรีสมเด็จมีส่วนร่วมและเชื่อมโยงกับทางศาสนาผ่านการทำกิจกรรมปลูกต้นไม้ร่วมกัน โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในการเป็นที่พึ่งทางจิตใจ และเป็นแรงจูงใจให้สมาชิกประสานงานร่วมกันในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น กิจกรรมปลูกป่าเพื่อถวายเป็นบุญกุศล

“...ธนาคารต้นไม้มีกิจกรรมร่วมกับวัดอยู่เป็นระยะ ในวันสำคัญทางธนาคารก็ให้สมาชิกในกลุ่มไปร่วมกันปลูกป่าเพื่อถวายให้กับวัดป่ากุ้ง...”

(ใหญ่, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 16 กุมภาพันธ์ 2567)

“...ท้องถิ่นเรามีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาที่วัดป่ากุ้ง เพราะคนส่วนใหญ่ที่นั่นนับถือหลวงปู่ศรีมาก ท่านสร้างวัดมาตั้งแต่ในอดีต ชาวบ้านก็จะเข้าวัด ฟังธรรมอยู่บ่อย ๆ เลยความผูกพันกับวัด เวลาวันสำคัญ ๆ โครงการก็จัดกิจกรรมให้เราไปปลูกต้นไม้...”

(เอฟ, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 21 กุมภาพันธ์ 2567)

“...วัดป่าภูมืมีความสำคัญมาก ยิ่งเข้ามาเป็นสมาชิก จะทำให้ชาวบ้านเชื่อว่าหลวงปู่ก็ยังปลุกต้นไม้ และเป็นการพิสูจน์จิตใจแห่งความละเอียดว่าทำบุญเพื่อสิ่งแวดล้อม...”

(เอ, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 15 กุมภาพันธ์ 2567)

“...วัดเสมือนเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน ต้นไม้เดิมส่วนใหญ่ของวัดที่มีจำนวนมากก็มาจากคนในชุมชนไปร่วมกันปลูกตั้งแต่ในอดีต มีพิธีบวชต้นไม้ให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครอง ไม่ให้คนแอบลักลอบตัดไปขาย พอมีโครงการจาก ธ.ก.ส. สมาชิกก็มาร่วมกันปลูกให้ทุกปี ๆ เงินที่ได้ก็ถวายวัด รายได้จากการบริจาคบางส่วนก็นำไปซื้อพันธุ์ไม้ เวลารับไม้สำคัญวัดก็จัดกิจกรรมแจกพันธุ์กล้าไม้ให้กับคนในชุมชนเอาไปปลูกต่อในที่ของตน...”

(บี, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 25 กุมภาพันธ์ 2567)

นอกจากในแง่ของการเพิ่มจำนวนต้นไม้ที่เชื่อมโยงวัฒนธรรมทางศาสนาในท้องถิ่นแล้วพบว่าทางโครงการธนาคารต้นไม้ที่นำโดยคณะกรรมการประเมิน และสมาชิกธนาคารต้นไม้จัดกิจกรรมอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการปลูกต้นไม้ที่สามารถนำไปขึ้นทะเบียนกับโครงการ การออกโฉนดต้นไม้ให้ การประเมินมูลค่าต้นไม้เบื้องต้น การสร้างรายได้จากการปลูกต้นไม้ซึ่งเป็นองค์ความรู้ใหม่ให้แก่พระภิกษุสงฆ์ภายในวัด เพื่อที่จะเป็นตัวแทนทางศาสนาสามารถขยายผลนำความรู้เกี่ยวกับธนาคารต้นไม้ไปเผยแพร่ให้กับคนในชุมชนได้เป็นทางเลือกสร้างอาชีพ สร้างรายได้ และเป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ที่มา : การลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัย ระหว่าง 15 กุมภาพันธ์ 2567 ถึง 1 มีนาคม 2567

ภาพที่ 32 การอบรมให้ความรู้เรื่องธนาคารต้นไม้แก่พระภิกษุสงฆ์ภายในวัด

4.1.7 ความสอดคล้องในกฎหมาย และนโยบายที่เกี่ยวข้อง

ในปีพ.ศ. 2556 การดำเนินการของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ได้ใช้ค่าบำรุงต้นไม้ต้นละ 3 บาทสร้างแรงจูงใจให้แก่เกษตรกรกรบ้านศรีสมเด็จ เนื่องจากในขณะนั้นไม่สามารถใช้ไม้เป็นหลักประกันทางธุรกิจได้ เป็นข้อจำกัดทางด้านกฎหมาย แรงจูงใจที่สำคัญประการต่อมาคือการออกโฉนดต้นไม้ไว้เป็นหลักฐานทางกฎหมายเป็นการแสดงกรรมสิทธิ์ในต้นไม้ และการประเมินมูลค่าต้นไม้ในทุกปีเพื่อให้เกษตรกรได้ทราบมูลค่าต้นไม้ที่เพิ่มขึ้นทุกปีก่อนการตัดหรือโค่น และถ้ามีความต้องการที่จะตัดหรือโค่นต้องแจ้งคณะกรรมการประเมินทุกครั้ง

“...การปลูกในช่วงแรกยุ่งยากมาก อันนั้นก็ปลูกไม่ได้อันนี้ก็ปลูกไม่ได้ ถ้าจะตัดไปขายก็ต้องขออนุญาตทุกครั้ง...”

(สัก, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 1 มีนาคม 2567)

ในปีพ.ศ. 2558 รัฐได้มีการออกพระราชบัญญัติหลักประกันทางธุรกิจ ที่เปิดโอกาสให้มีการใช้ทรัพย์สินที่มีอยู่ใช้เป็นหลักประกันได้ง่ายมากขึ้น ทั้งนี้ผู้ให้หลักประกันจะเป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลก็ได้ แต่ผู้รับหลักประกันจะต้องเป็นสถาบันการเงินตามกฎหมาย หรือธนาคารหรือสถาบันการเงินที่มีกฎหมายจัดตั้งโดยเฉพาะก็ได้ แต่ถึงอย่างไรก็ตามในการดำเนินงานธนาคารต้นไม้บ้านศรีสมเด็จยังคงใช้การจ่ายค่าบำรุงรักษาต้นไม้ อันเป็นแรงจูงใจหลักในทุก ๆ ปี

ส่งผลให้ต่อมาในปีพ.ศ. 2561 รัฐมีการออกกฎกระทรวงรองรับให้สามารถใช้ไม้เป็นหลักประกันเพื่อขอสินเชื่อได้ เปิดโอกาสได้มากถึง 58 ชนิด ซึ่งพบว่าการดำเนินการในเชิงนโยบายภายหลังจากมีการออกกฎหมายนั้น ได้เปิดโอกาสให้เกษตรกรนำต้นไม้ที่มีในโครงการไปเพิ่มวงเงินกู้ อย่างไรก็ตามมีเพียงไม่กี่รายเท่านั้นที่ได้รับเงินกู้เพิ่มขึ้น

“...โครงการธนาคารต้นไม้ในพื้นที่ที่ช่วงที่ได้รับความนิยมมากถึง 2 ช่วง คือช่วงแรกเป็นช่วงที่ธนาคารเข้ามาครั้งแรกที่ให้ค่าบำรุงต้นไม้ต้นละ 3 บาท และช่วงที่สอง คือช่วงที่มีการแก้ไขกฎหมายให้ใช้ไม้เป็นหลักประกันได้ ที่สามารถนำต้นไม้ที่มีไปกู้เงินกับธนาคารได้ แต่ก็ไม่ค่อยได้เงินกู้กัน ในอำเภอสรีสมเด็จมีน้อยคน...”

(นาง, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 25 กุมภาพันธ์ 2567)

และในปีพ.ศ. 2562 มีการแก้ไขกฎหมายพระราชบัญญัติป่าไม้ (ฉบับที่ 8) พ.ศ. 2562 มาตรา 7 กำหนดให้ไม้ทุกชนิดที่ขึ้นในที่ดินที่มีกรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองตามประมวลกฎหมายที่ดินไม่เป็นไม้หวงห้าม หรือไม้ที่ปลูกขึ้นในที่ดินที่ได้รับอนุญาตให้ทำประโยชน์ตามประเภทหนังสือแสดงสิทธิที่รัฐมนตรีประกาศกำหนดโดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีให้ถือว่าไม่เป็นไม้หวงห้าม

กล่าวคือหากสมาชิกมีความต้องการที่จะตัดหรือโค่นไม้ต้องอนุญาตจากคณะกรรมการประเมิน หรือ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

“...ตั้งแต่มีการแก้ไขกฎหมายการทำอะไรก็ง่ายขึ้น ปลุกได้หลายชนิดเยอะขึ้น ถ้าจะ ตัดก็ไม่ต้องขออนุญาต แต่ก่อนเอาไม้เป็นหลักประกันไม่ได้ เดียวนี้ได้แล้วก็สามารถนำไปขอ เงินกู้ออกมาได้...”

(ใหญ่, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 16 กุมภาพันธ์ 2567)

“...ข้อพิพาทในที่ดินทำกินกับการปลูกต้นไม้ไม่มี ทั้งหมดปลูกในที่ดิน ตามไร่นาของ ตนเอง มีโฉนดถูกต้องกฎหมาย แต่ที่ดินนั้นเอาไปจำนองกับธนาคาร ...”

(นาง, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 25 กุมภาพันธ์ 2567)

“...จากการลงประเมินสำรวจ เกษตรกรมีที่ดินเป็นของตนเอง แต่ที่ดินที่ปลูกต้นไม้ นั้นส่วนใหญ่นำไปจำนองกับธนาคารไปก่อนหน้านี้ แต่ข้อพิพาทที่เป็นกรณีการเช่าที่ดินทำกิน ไม่มี ...”

(เอ, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 15 กุมภาพันธ์ 2567)

“...เวลาวัดใช้ต้นไม้ที่ชาวบ้านเคยปลูกมาตั้งแต่ในอดีตไปขึ้นทะเบียนกับธนาคาร ต้นไม้ก็ไม่มีปัญหาอะไร ชาวบ้านเขาปลูกเพื่อถวายให้วัด ยกให้วัดจัดการ...”

(บี, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 25 กุมภาพันธ์ 2567)

นอกจากนโยบายของรัฐที่มีการตระหนักในข้อจำกัดของการปลูก การตัดหรือโค่น การใช้ไม้ เป็นหลักประกันทางธุรกิจแล้ว พบว่าในส่วนของการธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส) มีนโยบายที่ออกมาเพื่อสนับสนุนโครงการธนาคารต้นไม้เพิ่มเติม ไม่ว่าจะเป็นการทำบันทึก ข้อตกลงความเข้าใจกับกรมทรัพยากรน้ำบาดาลที่ส่งเสริมให้สมาชิกได้มีน้ำบาดาลใช้ในการปลูกต้นไม้ เพิ่มเติม เป็นการเปิดโอกาสอีกทางเลือกหนึ่งให้แก่สมาชิกธนาคารต้นไม้ และนโยบายการบันทึก จัดเก็บฐานข้อมูลด้านป่าไม้ลงในระบบแอปพลิเคชันที่ชื่อว่า “แอปพลิเคชันธนาคารต้นไม้ (Tree Bank) ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล และอำนวยความสะดวกให้กับ สมาชิกธนาคารต้นไม้ในการเก็บข้อมูลต้นไม้บนโทรศัพท์มือถือแทนการจดบันทึกลงในกระดาษ

**PRESS
RELEASE**

ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร
BANK FOR AGRICULTURE AND AGRICULTURAL COOPERATIVES

ยกระดับชีวิตเกษตรกรไทย สู่สังคมที่ภาคภูมิใจ

2346 ถนนพหลโยธิน แขวงสนามจันทร์ เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร 10900 โทร. 0 2558 6555 โทรสาร. 0 2558 6152

ข่าวที่ 74/2565

27 สิงหาคม 2565

ธ.ก.ส. เปิดตัวแอปฯ Tree Bank สร้างฐานข้อมูลต้นไม้

พร้อมเพิ่มมูลค่าสู่หลักทรัพย์ค้ำประกันและรายได้จากคาร์บอนเครดิต

ธ.ก.ส. เปิดตัวแอปพลิเคชัน Tree Bank หนุนการเพิ่มศักยภาพสมาชิกชุมชนในโครงการธนาคารต้นไม้ กว่า 6,800 ชุมชนทั่วประเทศ ให้สามารถบันทึกชนิดของต้นไม้ พิกัดต้นไม้ที่ปลูก วันที่ปลูก ความโต ความสูง การนำข้อมูลมาประมวลผล จำนวนต้นไม้ที่ปลูกในประเทศไทย การคำนวณมูลค่าและปริมาณกักเก็บคาร์บอนเครดิตผ่านโทรศัพท์มือถือทดแทนการใช้กระดาษ สร้างการเข้าถึงข้อมูลได้สะดวก รวดเร็ว แม่นยำ ตอบโจทย์วิถีชีวิตยุคดิจิทัลและยุทธศาสตร์ชาติในการสร้างประโยชน์เพิ่มจากการใช้ต้นไม้เป็นหลักทรัพย์ค้ำประกัน การสร้างรายได้จากการขายคาร์บอนเครดิต พร้อมตั้งเป้าเพิ่มพื้นที่ป่าในประเทศไทย 26 ล้านไร่ใน 10 ปี

ที่มา : ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (2565)

ภาพที่ 33 การประชาสัมพันธ์ของ ธ.ก.ส เปิดตัวแอปพลิเคชันธนาคารต้นไม้

4.2 ผลการเสนอแนะแนวทางสำหรับการดำเนินการโครงการธนาคารต้นไม้ สาขาบ้านศรีสมเด็จ

อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ให้บรรลุวัตถุประสงค์แนวทางการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน

ผู้วิจัยได้ทำการลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 3 ส่วนและศึกษาจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการเพื่อนำมาประกอบเป็นข้อมูลการวิจัย ซึ่งได้สรุปผลการเสนอแนะแนวทางสำหรับการดำเนินการโครงการธนาคารต้นไม้ สาขาบ้านศรีสมเด็จ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ให้บรรลุวัตถุประสงค์แนวทางการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน โดยประเด็นทั้ง 7 ของการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนนั้นผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์และสร้างข้อสรุปนำไปสู่แนวทางต่าง ๆ ได้ดังนี้

แนวทางแรก เนื่องจากจำนวนต้นไม้ส่วนใหญ่พบในพื้นที่บริเวณวัด ทำให้สัดส่วนการปลูกต้นไม้ในพื้นที่เกษตรกรรมและพื้นที่บริเวณวัดแตกต่างกันอยู่หลายเท่า ควรมีส่งเสริมการขยายจำนวนแหล่งทรัพยากรป่าไม้ไปในพื้นที่อย่างเท่า ๆ กัน นอกจากนี้การขยายแหล่งทรัพยากรป่าไม้ที่มีการออกโฉนดต้นไม้ควรขยายขอบเขตให้อยู่ในประเภทที่ดินหลายรูปแบบมากขึ้น ไม่เพียงแต่ต้นไม้ที่ขึ้นในโฉนดที่ดิน หรือที่ดินสาธารณะของวัด แต่ขยายไปยังประเภทที่ดิน น.ส.3 น.ส.3ก และส.ป.ก. และที่ดินสาธารณะประโยชน์อื่น ๆ ในหลายหน่วยงานในพื้นที่ เช่น โรงเรียน สถานศึกษา ป่าชุมชน

ที่มา : การลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัย ระหว่าง 15 กุมภาพันธ์ 2567 ถึง 1 มีนาคม 2567

ภาพที่ 34 การแบ่งสัดส่วนปลูกต้นไม้ของเกษตรกรรายหนึ่งในโครงการธนาคารต้นไม้

แนวทางที่สอง โดยชนิดพรรณไม้ที่เปิดโอกาสได้เข้ามาได้ถึง 58 ชนิด แต่พบว่าเกษตรกรปลูกชนิดพรรณไม้ที่มีความหลากหลายเพียงไม่กี่ชนิดเท่านั้น ส่วนใหญ่ในพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชนิดพรรณไม้พบแต่ในพื้นที่บริเวณวัด และการขาดความสมดุลกันในประเภทของไม้ทั้ง 4 กลุ่ม โดยเกษตรกรมุ่งปลูกต้นไม้ที่มีลักษณะเจริญเติบโตเร็วเพื่อให้จะได้ถึงรอบตัดได้เร็วที่สุด อีกทั้งเกษตรกรมุ่งปลูกต้นไม้จนละเลยการสร้างปัจจัยแวดล้อมอื่น เช่น การเลี้ยงสัตว์ การทำสวน

ซึ่งควรมีการส่งเสริมรูปแบบที่ผสมผสานกันทั้งในด้านทรัพยากรไม่ว่าจะเป็น จำนวนต้นไม้ที่มีทั้งต้นไม้ที่เจริญเติบโตเร็ว ปานกลาง ช้า เพื่อสร้างความสมดุลทั้งในการสร้างผลผลิตระยะสั้น ระยะยาว และสิ่งมีชีวิตอื่นนอกเหนือจากต้นไม้เพื่อให้เกิดหมุนเวียนสารอาหารในระบบนิเวศ จะทำให้การป้องกันผลกระทบจากภัยทางธรรมชาติ สร้างความอุดมสมบูรณ์ของชนิดพรรณไม้ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

แนวทางที่สาม นอกจากทรัพยากรป่าไม้ที่ต้องให้ความสำคัญแล้ว ทรัพยากรดินและน้ำก็มีส่วนสำคัญในการช่วยให้อารมณ์รักษาสภาพแวดล้อม หรือการทำทรัพยากรป่าไม้มีความยั่งยืนมากขึ้น การสนับสนุนในการเพิ่มแหล่งน้ำสำหรับพื้นที่ที่ขาดแคลน การเข้มงวดในการออกมาตรการในการไม่ใช้สารเคมีที่ส่งผลเสียต่อทรัพยากรป่าไม้ การส่งเสริมปกป้องการพังทลายของหน้าดิน การส่งเสริมต่าง ๆ เหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นทั้งในทางตรง และทางอ้อมในการปกป้องแหล่งทรัพยากรป่าไม้

แนวทางที่สี่ ควรขยายการเข้าถึงโครงการธนาคารต้นไม้ให้แก่ชาวบ้านในพื้นที่ นอกเหนือจากสมาชิก ธ.ก.ส. สนับสนุนจำนวนสมาชิกให้เกิดความเท่าเทียมทางเพศในการมีบทบาทของการสร้างป่า

ร่วมกัน และส่งเสริมการประสานระหว่างหน่วยงานในการผลิตทรัพยากรป่าไม้มากยิ่งขึ้น ไม่เพียงแต่บ้าน วัด หรือชุมชนเท่านั้น และส่งเสริมการให้ความรู้เรื่องธนาการต้นไม้ผ่านไปยังรุ่นลูกหลานต่อไปในอนาคต

อีกทั้งในส่วนของช่องทางด้านรายได้ ควรสนับสนุนให้มีการขยายกลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนธนาการต้นไม้ให้ครบทุกสาขาในอำเภอศรีสมเด็จ และควรสนับสนุนการขายผลิตภัณฑ์ที่มาจากต้นไม้ที่ปลูก การเพิ่มช่องทางรายได้ที่ให้สมาชิกนำต้นไม้ที่ปลูกไปขายต่อเพื่อแปรรูปได้อย่างหลากหลาย การสร้างเป็นสินค้าเอกลักษณ์ประจำหมู่บ้าน ตลอดจนเพิ่มร้านค้าสวัสดิการธนาการต้นไม้ในชุมชนให้ครอบคลุมกับจำนวนสมาชิกมากขึ้น และเปิดโอกาสทางการตลาดในการนำต้นไม้ไปสร้างมูลค่าได้อย่างหลากหลาย เช่น การเพิ่มช่องทางรายได้ที่นำต้นไม้ไปแปรรูปเป็นพลังงานเพื่อส่งต่อไปขายในพื้นที่อื่นมากขึ้น

แนวทางที่ห้า รัฐควรส่งเสริมสนับสนุนงบประมาณที่เพียงพอให้สามารถปลูกต้นไม้ได้อย่างทั่วถึง ตลอดจนการแก้ไขกฎหมายที่สามารถปลูกต้นไม้ได้ในทุกพื้นที่ของที่ดินมากขึ้น ธนาการเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธ.ก.ส.) ควรมีการดำเนินการที่มีความชัดเจนและต่อเนื่องของโครงการธนาการต้นไม้ ควรสนับสนุนงบประมาณสำหรับให้เกษตรกรบ้านศรีสมเด็จได้นำต้นไม้ไปเป็นหลักประกันได้อย่างทั่วถึงครอบคลุมทุกสมาชิก

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง ธนาครตันไม้กับแนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน กรณีศึกษา โครงการธนาครตันไม้สาขานบ้านศรีสมเด็จ อำเภอสรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อศึกษาการดำเนินการโครงการธนาครตันไม้ภายใต้แนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน และเพื่อเสนอแนะแนวทางสำหรับการดำเนินการโครงการธนาครตันไม้ สาขานบ้านศรีสมเด็จ อำเภอสรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ให้บรรลุวัตถุประสงค์แนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน งานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยดำเนินการเก็บข้อมูลจากการวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) และข้อมูลภาคสนาม โดยผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) จำนวน 11 คน ซึ่งมีผลสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะการวิจัย ดังนี้

5.1 สรุปผลการศึกษา

ผู้วิจัยได้แบ่งผลสรุปผลการศึกษาออกตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

5.1.1 ศึกษาการดำเนินการโครงการธนาครตันไม้โครงการธนาครตันไม้ สาขานบ้านศรีสมเด็จ อำเภอสรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ภายใต้แนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลจากการสัมภาษณ์ทั้งหมด 11 คน พบว่าโครงการธนาครตันไม้ของธนาครเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) เริ่มเข้ามามีบทบาทครั้งแรกในปีพ.ศ. 2556 ซึ่งเป็นช่วงก่อนมีการแก้ไขกฎหมายให้ใช้ต้นไม้เป็นหลักประกันทางธุรกิจได้ การเข้ามาของโครงการในช่วงแรกแรงจูงใจที่สำคัญคือ การให้ค่าบำรุงต้นไม้หรือค่ารักษาต้นไม้ต้นละ 3 บาท และการแสดงให้เห็นถึงคุณค่าของการปลูกต้นไม้รายต้นผ่านการออกเอกสารโฉนดต้นไม้แสดงความเป็นเจ้าของให้กับผู้ปลูกอย่างมีขอบเขตชัดเจน ซึ่งทางธนาครเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ประสานความร่วมมือกับส่วนปกครองประชาสัมพันธ์โครงการผ่านผู้ใหญ่บ้านแต่ละหมู่บ้าน โดยมีกลุ่มเป้าหมายหลักคือ กลุ่มเกษตรกรที่เป็นสมาชิก หรือกู้ยืมเงินกับทางธนาครเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) โดยเงื่อนไขของการเข้าเป็นสมาชิกล้วนต้องนำต้นไม้อย่างน้อย 1 ต้นที่ขึ้นในที่ดินของตนเองที่มีโฉนดที่ดินอย่างถูกต้องกฎหมายมาลงทะเบียนกับธนาคร

โดยเงื่อนไขของการตั้งสาขาธนาครตันไม้ประจำแต่ละหมู่บ้านนั้นต้องมีสมาชิกอย่างน้อยจำนวน 30 คน ซึ่งประกอบด้วยผู้ใหญ่บ้านเป็นประธานสาขาโดยตำแหน่ง โดยจำนวนสมาชิกทั้งหมด 30 รายที่เป็นเกษตรกรนั้น พบเพียงแค่ 3 รายเท่านั้นที่เป็นเพศหญิง และมีเพศชายถึง 27 ราย ซึ่งเป็น

ข้อสังเกตที่น่าสนใจในความเท่าเทียมทางเพศภายในพื้นที่ อีกทั้งประเภทที่ดินของสมาชิกทั้งหมดเป็นโฉนดที่ดินกรรมสิทธิ์หลังจากการรับสมัครเข้ามาเป็นสมาชิกโครงการธนาคารต้นไม้แล้ว ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) อำเภอสรีสมเด็จจะทำการคัดเลือกเกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนกับทางโครงการธนาคารต้นไม้ที่สนใจมาเป็นคณะกรรมการประเมินต้นไม้จำนวน 9 – 15 คน

คณะกรรมการประเมินในพื้นที่อำเภอสรีสมเด็จมีเพียง 1 คณะ ทำหน้าที่เป็นกลุ่มขับเคลื่อนหลักในการควบคุมการดำเนินการโครงการธนาคารต้นไม้ทั้งหมดในอำเภอสรีสมเด็จ ซึ่งคณะกรรมการจะมีคุณสมบัติที่จะประเมินต้นไม้ หรือให้คำแนะนำแก่สมาชิกได้นั้นต้องได้รับการอบรมให้ความรู้ความเข้าใจตั้งแต่ขั้นตอนการสำรวจพื้นที่ การใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) การสำรวจวัดความสูง เส้นรอบวงของต้นไม้ การร่างแผนที่ในเอกสาร การบันทึกองค์ประกอบที่สำคัญของเอกสารโฉนดต้นไม้ การติดรหัสให้กับต้นไม้ ตลอดจนการออกเลขสมาชิกของเกษตรกรที่ขึ้นทะเบียน และรายละเอียดต่าง ๆ ในเอกสารที่จะนำเข้าสู่ระบบธนาคารต้นไม้ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) จากนั้นนำความรู้ที่ได้มาขยายผลต่อให้เกษตรกรที่เป็นสมาชิกกับโครงการ

การขับเคลื่อนหลักของคณะกรรมการประเมินคือมีการประชาสัมพันธ์ อบรมทำความเข้าใจ ให้ความรู้แก่เกษตรกรในหมู่บ้านศรีสมเด็จ และหมู่บ้านอื่น ๆ ที่ตั้งเป็นสาขาธนาคารต้นไม้ ช่วยให้เกษตรกรได้มีทักษะการประเมินมูลค่าต้นไม้ด้วยตนเองในแต่ละปี การสำรวจต้นไม้ที่ขึ้นทะเบียนทั้งใหม่และเก่า การสรุปภาพรวมจำนวนต้นไม้ในแต่ละปีเพื่อส่งข้อมูลต่อคณะกรรมการประเมินนำไปเบิกจ่ายค่าบำรุงต้นไม้กับทางธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) โดยต่อมาสมาชิกเดิมมีการบอกเล่ากันปากต่อปากถึงแรงจูงใจในโครงการ เช่น การออกโฉนดต้นไม้แยกออกจากโฉนดที่ดินภายในพื้นที่เดียวกัน โดยถือว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจในขณะนั้น และมีการให้ค่าบำรุงต้นไม้ให้ทุกปีคิดเป็นรายต้น เป็นต้น ซึ่งพบว่าเป็นการให้เกษตรกรหันมาตระหนักในการปลูกต้นไม้มากขึ้น

พื้นที่ และจำนวนต้นไม้โดยรวมมีมากขึ้นเมื่อในปีพ.ศ. 2558 สมาชิกรายใหม่อย่างวัดประชาคมวนาราม ที่เป็นที่ดินสาธารณะ ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในธนาคารต้นไม้บ้านศรีสมเด็จ โดยข้อค้นพบที่น่าสนใจประการหนึ่งคือจำนวนไม้เดิมของวัดหากคิดเปรียบเทียบกับเกษตรกรจะมีจำนวนมากกว่าหลายเท่า โดยพบว่าวัดมีจำนวนต้นไม้ที่เข้าร่วมโครงการครั้งแรกหลายหมื่นต้น ชนิดพรรณไม้ในวัดที่มีอยู่เดิมจึงมีความหลากหลายทางพรรณไม้กว่าเกษตรกร ทำให้ภาพรวมของธนาคารต้นไม้สาขาบ้านศรีสมเด็จมีจำนวนทรัพยากรป่าไม้เป็นจำนวนมาก ดังนั้นการคิดค่าบำรุงต้นไม้ต้นละ 3 บาท จะสร้างมูลค่ามากกว่าต้นไม้ของเกษตรกรเป็นอย่างมาก แต่แรงจูงใจทางรายได้จากเบี้ยต้นไม้นี้ได้ถูกแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ เป็นเงินบริจาคแก่วัดในการทะนุบำรุงศาสนา คณะกรรมการประเมินที่นำไปต่อยอดในการสร้างวิสาหกิจชุมชน และเป็นทุนกลางในการปลูกต้นไม้ครั้งถัดไป

การดำเนินการแบ่งสัดส่วนในพื้นที่วัดจะมีลักษณะที่เป็นระบบวนเกษตร หรือเกษตรผสมผสานมากกว่า เนื่องมาจากการมีบุคลากรภายในวัดช่วยกันวางแผน แบ่งสัดส่วนการปลูกต้นไม้ในแต่ละแปลง ประเภทกลุ่มไม้แต่ละชนิดทั้งไม้โตเร็ว ปานกลาง ช้า โดยมีรูปแบบแตกต่างกันออกไป เช่น ปลูกไม้ผลผสมไม้ป่า และปลูกไม้ป่าผสมกับพืชไร่ และพืชอาหารสัตว์ เป็นต้น ในทางกลับกันพื้นที่ของเกษตรกรที่มีเพียงการปลูกไม้ป่าตามแนวเขต หรือล้อมไร่นา มีการปลูกคละรวมกันไปในหลายชนิด ไม่ได้มีการแบ่งสัดส่วนของประเภทกลุ่มไม้โตเร็ว ปานกลาง ช้า มีพื้นที่ว่างบริเวณใดเกษตรกรก็ปลูกต้นไม้ในพื้นที่บริเวณนั้น ทำให้ประสิทธิภาพของการป้องกันภัยทางธรรมชาติก็ดี ความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ก็ลดลงน้อยถอยลงไป

อย่างไรก็ตามการประสานงานกันระหว่าง วัด บ้าน ชุมชน ตลอดจนการจัดกิจกรรมของเกษตรกรที่ให้เห็นความสำคัญของการปลูกต้นไม้เพิ่มมากขึ้น ถือเป็นกุญแจสำคัญในการขยายขอบเขตทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ การสร้างความตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ไปจนถึงการสร้างช่องทางรายได้ผ่านเครือข่ายทางสังคมคนปลูกต้นไม้ ไม่ว่าจะเป็นการตั้งกลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนสมาชิกในโครงการธนาคารต้นไม้ การจัดตั้งร้านค้าสวัสดิการเพื่อเป็นช่องทางรายได้เสริมระหว่างที่รอต้นไม้เจริญเติบโตในระหว่างปี และการสะท้อนปัญหาต่าง ๆ ให้แก่เกษตรกรในธนาคารต้นไม้

ผู้ใหญ่บ้านบ้านศรีสมเด็จประธานสาขาซึ่งมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมประสานงานระหว่างคณะกรรมการประเพณีและเกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนกับธนาคารต้นไม้สาขาบ้านศรีสมเด็จสมาชิกธนาคารต้นไม้สาขาบ้านศรีสมเด็จจำนวน 31 คนรวมไปถึงวัดภายในพื้นที่ การติดตามปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม การเจริญเติบโตของต้นไม้ การประชุมกลุ่มสมาชิกเพื่อสะท้อนปัญหาของการใช้สารเคมีในการปลูก การบำรุงดูแลรักษา การได้รับการสนับสนุนแหล่งทรัพยากรอื่นที่ช่วยเกื้อหนุนทรัพยากรป่าไม้ เช่น การสร้างแหล่งน้ำบ่อบาดาล การทำเกษตรกรรมอื่นควบคู่ไปกับการปลูกต้นไม้ยืนต้น ความถูกต้องของการออกเอกสารโฉนดต้นไม้ การสร้างช่องทางด้านรายได้ในการนำผลิตภัณฑ์ไปขายต่อในร้านค้าสวัสดิการในอำเภอ การวางแผนบริหารจัดการหนี้ระยะยาว การทำกิจกรรมสังคม และวัฒนธรรมร่วมกันระหว่าง วัด และสมาชิกในการร่วมรณรงค์การปลูกต้นไม้ให้แก่สถานศึกษา หรือใช้ธนาคารต้นไม้อำเภอศรีสมเด็จเป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องธนาคารต้นไม้ให้แก่โรงเรียน หรือหน่วยงานอื่นในบริเวณใกล้เคียงบ้านศรีสมเด็จ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด

นอกจากนี้การทำงานในทางสังคม ยังพบความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมเชิงท้องถิ่นที่ผนวกกับความเชื่อทางศาสนา การทำพิธีบวชต้นไม้ที่ให้เกษตรกรหรือคนในชุมชนได้เห็นความสำคัญของต้นไม้ที่ปลูก ความเชื่อที่มีการผสมผสานของการทำบุญกุศลผ่านสถานที่อย่างเช่นวัด และผ่านตัวบุคคลอย่างหลวงปู่ไปในการปลูกต้นไม้ กิจกรรมที่ร่วมกันปลูกต้นไม้โดยมีวัดเป็นศูนย์รวมของวัฒนธรรมในท้องถิ่น ซึ่งพบว่ากระบวนการต่าง ๆ เหล่านี้มีส่วนช่วยให้สร้างสังคมของคนรักการปลูกต้นไม้

เพิ่มขึ้นในทุกปี และช่วยให้เกิดการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (climate change) ในระยะยาว

ช่วงภายหลังการออกกฎหมายให้อนุญาตใช้ต้นไม้เป็นหลักประกันทางธุรกิจได้ และการแก้ไขกฎหมายที่ไม่ต้องขออนุญาตปลุกต้นไม้บางประเภทในที่ดินของตน สามารถปลุกต้นไม้ได้ไม่เป็นไม้หวงห้ามตามพระราชบัญญัติป่าไม้ (ฉบับที่ 8) พ.ศ. 2562 มาตรา 7 และการเพิ่มโอกาสทางชนิดพรรณไม้เพิ่มมากขึ้นในการใช้เป็นหลักประกันถึง 58 ชนิด ซึ่งพบว่าการดำเนินการของโครงการธนาคารต้นไม้ช่วงนั้นทำให้เกษตรกรในพื้นที่บ้านศรีสมเด็จเกิดแรงจูงใจในการรักษาต้นไม้ครั้งสำคัญเป็นช่วงที่สอง ทำให้มีการเพิ่มขึ้นของจำนวนต้นไม้ ความหลากหลายทางชนิดพรรณไม้อย่างมีนัยสำคัญ โดยพบว่าปัจจุบันจำนวนต้นไม้ที่เกิดในพื้นที่อยู่ที่จำนวนกว่า 50,000 ต้น มีชนิดพรรณไม้มากถึง 64 ชนิด มีความหลากหลายทั้งชนิดพรรณไม้ที่หายาก และง่ายในระดับท้องถิ่น มีจำนวนประเภทกลุ่มไม้ครบทั้ง 4 กลุ่มตามการแยกประเภทในโครงการที่มีลักษณะของการเจริญเติบโตแตกต่างกันไปโดยอยู่ในสัดส่วนที่ไม่แตกต่างกันมาก ทำให้มีการลงพื้นที่เพื่อสำรวจ ติดตาม และออกเอกสารโฉนดต้นไม้มีมากขึ้น

การให้ความสำคัญของการนำนโยบายที่เกื้อหนุนการปลุกต้นไม้มาสู่การปฏิบัติให้มีความสอดคล้องต้องกันในระดับบนลงสู่ระดับล่าง การออกนโยบายสนับสนุนการปลุกต้นไม้ การสร้างแหล่งทรัพยากรน้ำบาดาลในโครงการ การนำรูปแบบนโยบายที่ทันสมัยมาสู่โครงการ เช่น การปรับเปลี่ยนรูปแบบการบันทึกฐานข้อมูลของต้นไม้จากเอกสารไปสู่ระบบออนไลน์ อีกทั้งนโยบายการส่งเสริมปลุกต้นไม้ก็สอดคล้องกับการแก้ไขกฎหมาย

รวมทั้งความหลากหลายของช่องทางรายได้จากการปลุกต้นไม้ไม่ได้มีเพียงค่าบำรุงต้นไม้ที่นำมาหมุนเวียนช่วยให้อาหารต้นไม้ในแต่ละปี แต่รวมไปถึงการที่สามารถนำต้นไม้ที่เจริญเติบโตระหว่างก่อนการแก้ไขกฎหมายนำไปขึ้นทะเบียนเป็นหลักประกันทางด้านรายได้กับธนาคารเพื่อได้รับเงินกู้ออกมาบริหารจัดการหนี้ของเกษตรกรได้ในระยะยาว และความไม่ยุ่งยากในการตัด หรือโค่นต้นไม้เพื่อนำไปขายต่อในตลาดมีมากขึ้น เกษตรกรมีการตระหนักในการจัดการและเห็นถึงความสำคัญของต้นไม้ภายในพื้นที่ของตนมากยิ่งขึ้นส่งผลต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในระยะยาว

แต่อย่างไรก็ตามข้อค้นพบที่ได้คือการขาดความต่อเนื่องของการดำเนินการโครงการธนาคารต้นไม้ การดำเนินการของโครงการธนาคารต้นไม้ในช่วงหลังไม่มีความชัดเจนทั้งในแง่ของการลงพื้นที่ติดตาม สำรวจ การสร้างความตระหนักการปลุกต้นไม้ การทำความเข้าใจในการทำเกษตรที่เป็นเชิงบูรณาการ การสร้างแรงจูงใจภายในพื้นที่ขาดหายไปเมื่อเปรียบเทียบกับในช่วงแรก ถึงแม้ว่าการยกระดับธนาคารต้นไม้สู่ชุมชนไม่มีค่าที่สามารถใช้ต้นไม้เป็นหลักประกันทางธุรกิจได้ที่เป็นแรงจูงใจสำคัญจะถูกรวมอยู่ในเป้าหมายของแผนปฏิบัติการของธนาคารในทุกปีตั้งแต่มีการแก้ไขกฎหมาย

แต่รายได้ที่เกิดจากการใช้ต้นไม้เป็นหลักประกันในการบริหารจัดการหนี้ของเกษตรกรระยะยาว ไม่ครอบคลุมในหลายชุมชน โดยพบว่ามีการยกระดับธนาคารต้นไม้สู่ชุมชนไม่มีรายได้ 404 ชุมชน จากธนาคารต้นไม้ทั้งหมด 6,800 ชุมชน และในปัจจุบันพบว่าไม่ได้มีการสนับสนุนงบประมาณสำหรับการให้คำบำรุงต้นไม้หรือรักษาต้นไม้แก่สมาชิกในโครงการธนาคารต้นไม้สาขาบ้านศรีสมเด็จ

5.1.2 เสนอแนะแนวทางสำหรับการดำเนินการโครงการธนาคารต้นไม้ สาขาบ้านศรีสมเด็จ อำเภอสรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ให้บรรลุวัตถุประสงค์แนวทางการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน

จากอุปสรรคที่นำมาซึ่งข้อเสนอแนะแนวทางในการดำเนินการโครงการธนาคารต้นไม้สาขาบ้านศรีสมเด็จให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน หรือการจัดการในระยะยาว

แนวทางแรก คือการขยายขอบเขตประเภทที่ดินให้มีหลากหลายรูปแบบ โดยในพื้นที่โครงการธนาคารต้นไม้พบเพียงแต่ต้นไม้ที่ขึ้นในโค่นที่ดิน หรือที่ดินสาธารณะของวัด ไม่พบประเภทที่ดิน น.ส.3 น.ส.3ก และส.ป.ก. และที่ดินสาธารณะประโยชน์อื่น ๆ

แนวทางที่สอง การให้การส่งเสริมรูปแบบที่ผสมผสานกันทั้งในด้านทรัพยากรไม่ว่าจะเป็นจำนวนต้นไม้ที่มีทั้งต้นไม้ที่เจริญเติบโตเร็ว ปานกลาง ช้า เพื่อสร้างความสมดุลทั้งในการสร้างผลผลิตระยะสั้น ระยะยาว ที่ทำให้การพัฒนาระยะยาวไม่ขาดช่วงเนื่องจากเกษตรกรในพื้นที่นิยมปลูกต้นไม้โตเร็ว ซึ่งหลังจากการตัดโค่นต้องใช้ระยะเวลาในการเจริญเติบโตขึ้นมาใหม่ และการทำเกษตรผสมผสานกับสิ่งมีชีวิตอื่นนอกเหนือจากต้นไม้เพื่อให้เกิดหมุนเวียนสารอาหารในระบบนิเวศ จะทำให้การป้องกันผลกระทบจากภัยทางธรรมชาติ สร้างความอุดมสมบูรณ์ของชนิดพรรณไม้ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

แนวทางที่สาม การให้ความสำคัญทรัพยากรดินและน้ำ ที่มีส่วนสำคัญในการช่วยให้การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หรือการทำทรัพยากรป่าไม้มีความยั่งยืนมากขึ้น การสนับสนุนในการเพิ่มแหล่งน้ำสำหรับพื้นที่ที่ขาดแคลน การเข้มงวดในการออกมาตรการในการไม่ใช้สารเคมีที่ส่งผลเสียต่อทรัพยากรป่าไม้ การส่งเสริมปกป้องการพังทลายของหน้าดิน การส่งเสริมต่าง ๆ เหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นทั้งในทางตรง และทางอ้อมในการปกป้องแหล่งทรัพยากรป่าไม้

แนวทางที่สี่ การขยายการเข้าถึงโครงการธนาคารต้นไม้ให้แก่ชาวบ้านในพื้นที่ นอกเหนือจากสมาชิก ธ.ก.ส. สนับสนุนจำนวนสมาชิกให้เกิดความเท่าเทียมทางเพศในการมีบทบาทของการสร้างป่าร่วมกันทั้งเพศชายและเพศหญิง และส่งเสริมการประสานระหว่างหน่วยงานในการผลิตทรัพยากรป่าไม้มากยิ่งขึ้น ไม่เพียงแต่บ้าน วัด หรือชุมชนเท่านั้น และการเพิ่มช่องทางรายได้ที่ให้สมาชิกนำต้นไม้ที่ปลูกไปขายต่อเพื่อแปรรูปได้อย่างหลากหลาย และเปิดโอกาสทางการตลาดในการนำต้นไม้ไปสร้าง

มูลค่าได้อย่างหลากหลาย เช่น การเพิ่มช่องทางรายได้ที่นำต้นไม้ไปแปรรูปเป็นพลังงานเพื่อส่งต่อไปขายในพื้นที่อื่นมากขึ้น

แนวทางที่ห้า รัฐควรส่งเสริมสนับสนุนงบประมาณที่เพียงพอให้สามารถปลูกต้นไม้ได้อย่างทั่วถึง ตลอดจนการแก้ไขกฎหมายที่สามารถปลูกต้นไม้ได้ในทุกพื้นที่ของที่ดินมากขึ้น ธนาครเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธ.ก.ส.) ควรมีการดำเนินการที่มีความชัดเจนและต่อเนื่องของโครงการธนาคารต้นไม้ ควรสนับสนุนงบประมาณสำหรับให้เกษตรกรบ้านศรีสมเด็จได้นำต้นไม้ไปเป็นหลักประกันได้อย่างทั่วถึงครอบคลุมทุกสมาชิก

5.2 อภิปรายผลการศึกษา

กรอบแนวคิดของการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนที่จำแนกออกเป็น 7 ประเด็น ได้แก่ การขยายแหล่งทรัพยากรป่าไม้ ความหลากหลายทางชีวภาพ ความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ การทำงานในการผลิตทรัพยากรป่าไม้ การทำงานในการปกป้องแหล่งทรัพยากรป่าไม้ การทำงานในมิติสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม และความสอดคล้องในกฎหมาย และนโยบายที่เกี่ยวข้องที่นำมาศึกษาการดำเนินการโครงการธนาคารต้นไม้สาขาบ้านศรีสมเด็จของธนาครเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรโดยการดำเนินการโครงการธนาคารต้นไม้ในพื้นที่บ้านศรีสมเด็จตั้งแต่ปี พ.ศ. 2556 จนถึงปัจจุบันมีจำนวนทรัพยากรป่าไม้เป็นจำนวนมากมีทั้งไม้เดิมก่อนเข้าร่วมโครงการและไม้ที่ปลูกเพิ่มขึ้นมาใหม่โดยจำนวนต้นไม้แบ่งเป็นสองส่วน คือ ส่วนที่ปลูกในพื้นที่ของเกษตรกร และส่วนที่ปลูกในพื้นที่ของวัด มีการสำรวจพื้นที่ที่การปลูก และการแสดงแผนผังข้อมูลที่ดินและต้นไม้ที่ปลูกโดยใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) รวมทั้งมีการออกโฉนดต้นไม้ให้แก่สมาชิกเพื่อแสดงขอบเขตพื้นที่ปลูกต้นไม้ในที่ดินได้อย่างชัดเจน มีการติดรหัสต้นไม้ที่เป็นการแสดงความเป็นเจ้าของต้นไม้แต่ละต้น และการติดรหัสต้นไม้ที่แสดงให้เห็นถึงประเภทของต้นไม้แต่ละชนิด เพื่อความสะดวกในการเก็บรวบรวมเป็นฐานข้อมูลของคณะกรรมการประเมิน และมีการแบ่งพื้นที่ทั้งในส่วนของการปลูกต้นไม้ สำหรับที่อยู่อาศัย การทำเกษตรกรรมที่เหมาะสมสอดคล้องในงานวิจัยของ Klimach and Pietkiewicz (2022) ที่ชี้ให้เห็นว่าการรวบรวมข้อมูลที่ดิน และข้อมูลป่าไม้จะช่วยอำนวยความสะดวกในการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนได้

การทำเกษตรผสมผสาน หรือการทำเกษตรระบบวนเกษตรถือเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน (sustainable forest management) โดยลักษณะการทำเกษตรชนิดนี้จะประกอบไปด้วยองค์ประกอบหลายอย่างภายในพื้นที่บริเวณเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ พืช แหล่งน้ำ ไม้ยืนต้น ชนิดต่าง ๆ ที่มีความหลากหลายทางสายพันธุ์ หลากหลายกลุ่มประเภทไม้ในระดับท้องถิ่น โดยปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้จะมีการทำงานในระบบนิเวศที่เกื้อหนุนกันในการอนุรักษ์และบำรุงรักษา สร้างต้นไม้ใหม่ให้มีความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ ซึ่งการดำเนินการโครงการธนาคารต้นไม้สาขาบ้านศรี

สมเด็จพบว่ามิชชนิดพรรณไม้ถึง 64 ชนิด มีทั้งชนิดพรรณไม้ที่หายาก และง่ายในระดับท้องถิ่น แต่อย่างไรก็ตามลักษณะของการเจริญเติบโตที่มีสัดส่วนแตกต่างกันระหว่างประเภทกลุ่มไม้โตเร็ว ปานกลาง ช้า ซึ่งในพื้นที่นิยมปลูกชนิดต้นไม้โตเร็วถึงปานกลางเป็นส่วนใหญ่ อาจทำให้เกิดอุปสรรคในระยะที่หลังจากการตัดโค่น เนื่องจากต้องใช้ระยะเวลาของการเจริญเติบโตขึ้นมาใหม่ทำให้พื้นที่บริเวณนั้นขาดความต่อเนื่องในแง่ทรัพยากรที่ทดแทน และการสูญเสียรายได้ระหว่างปี การปลูกต้นไม้ที่มีอัตราการเติบโตช้ามากขึ้นจะช่วยสร้างการหมุนเวียนของการทดแทนทรัพยากรและมูลค่าในช่วงหลังจากที่ตัดโค่นไม้โตเร็ว และอุปสรรคอีกประการหนึ่งคือ เกษตรกรจะมุ่งเน้นการปลูกต้นไม้รายต้น ไม่ได้มีความหลากหลายทางชีวภาพของชนิดพรรณไม้ ความหลากหลายสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นแหล่งน้ำ การเลี้ยงสัตว์ในบริเวณเดียวกัน โดยในภาพรวมพื้นที่ของวัดและพื้นที่ของเกษตรกรหากเทียบกันภายในโครงการมีสัดส่วนที่แตกต่างกันหลายเท่า ทำให้ผู้วิจัยมองพื้นที่ที่ศึกษาในลักษณะภาพกว้าง ซึ่งประกอบไปด้วยส่วนของวัด และส่วนของเกษตรกร ทำให้สังเกตเห็นว่าความหลากหลายทางชีวภาพเกิดขึ้นเพียงในพื้นที่ของวัดเท่านั้น การให้ความสำคัญของความหลากหลายทางชีวภาพอื่นจึงเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งสอดคล้องในรายงานของ United Nations (2007) กล่าวว่าให้ความสำคัญบทบาทของการฟื้นตัว การปลูกป่าที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งพรรณไม้ แหล่งน้ำ สิ่งมีชีวิตอื่น ๆ นั้นจะเป็นองค์ประกอบหนึ่งนำไปสู่การจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน

ในขณะเดียวกันความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ยังขึ้นอยู่วิธีการปลูก การปลูกที่ถูกต้องตามหลักวิชาการไม่จะเป็นการปลูกต้นไม้ตามแนว การรักษาระยะห่างระหว่างต้น ซึ่งจากการดำเนินการของธนาคารต้นไม้สาขานบ้านศรีสมเด็จจะมีลักษณะการปลูกต้นไม้ตามแนว ส่วนมากจะพบในเขตพื้นที่วัดที่มีการแบ่งสัดส่วนของแปลงที่ปลูกอย่างมีขอบเขต แต่การปลูกของเกษตรกรจะมีลักษณะการปลูกที่ไร้แบบแผนไม่ได้แยกชนิดพรรณไม้ชนิดเดียวกันอยู่ตามแนวเดียวกัน ปลูกสลับกันไปตามความต้องการของเกษตรกรจึงทำให้ความอุดมสมบูรณ์ของต้นไม้เกิดขึ้นในพื้นที่บริเวณวัดค่อนข้างมากกว่า ซึ่งการรักษาหน้าที่หลักของทรัพยากรป่าไม้เป็นสิ่งสำคัญต่อระบบนิเวศ ทั้งในส่วนของด้านการผลิต และการบริการทางระบบนิเวศ การทำงานในการผลิตทรัพยากรป่าไม้จะมีทั้งทางตรงและทางอ้อม ต้องให้ความสำคัญมากขึ้น สอดคล้องในรายงานการประชุมระดับรัฐมนตรีว่าด้วยการคุ้มครองป่าไม้ในยุโรป หรือ MCPFE (Ministerial Conference on the Protection of Forests in Europe) ที่กรุงเฮลซิงกิ ประเทศฟินแลนด์ที่ว่าจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนเป็นการจัดการดูแลและการใช้ป่าไม้และที่ดินป่าไม้ในลักษณะที่รักษาผลผลิต ความสามารถในการฟื้นฟู ความอุดมสมบูรณ์ และศักยภาพที่จะส่งเสริมทั้งในปัจจุบันและอนาคต (Marjuni, 1992)

การดำเนินการโครงการธนาคารต้นไม้สาขานบ้านศรีสมเด็จถูกกำกับดูแลจากคณะกรรมการประเมินอำเภอศรีสมเด็จมีโครงสร้างการทำงานที่แน่นอน แบ่งหน้าที่รับผิดชอบชัดเจนเพื่อมาช่วยดูแล

การดำเนินการธนาคารต้นไม้ทุกสาขารวมทั้งบ้านศรีสมเด็จ การอบรมให้ความรู้ความเข้าใจตั้งแต่เข้าร่วมโครงการ การทำความเข้าใจเกี่ยวกับเอกสารโฉนดต้นไม้ ความรู้ที่เกี่ยวกับการปลูกต้นไม้ การสร้างภูมิคุ้มกันในด้านความคิด ตลอดจนการสร้างความตระหนักในการติดตามผลของการปลูกต้นไม้ด้วยตนเองเป็นระยะ การป้องกันภัยทางธรรมชาติต่าง ๆ ซึ่งทั้งหมดการถือเป็นการบูรณาการหนึ่งในการทำงานในการผลิตทรัพยากรป่าไม้ อีกทั้งยังมีการทำงานโครงการเห็นได้จากการทำบันทึกข้อตกลงความเข้าใจกับกรมทรัพยากรน้ำบาดาล ซึ่งเป็นการสนับสนุนให้แก่ทุกโครงการในธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) รวมถึงโครงการธนาคารต้นไม้สาขาบ้านศรีสมเด็จ โดยเกษตรกรที่ขาดแคลนแหล่งน้ำในการเพาะปลูกจะได้รับการสร้างแหล่งน้ำบาดาลภายในพื้นที่สำหรับใช้ในการปลูกต้นไม้

การประสานงานระหว่างหน่วยงาน ถือเป็นกุญแจสำคัญของการดำเนินการธนาคารต้นไม้ บ้านศรีสมเด็จมีการร่วมมือกันในการส่งเสริม สนับสนุน โดย 3 ภาคส่วน ได้แก่ วัด บ้าน ชุมชน ซึ่งมีโครงการธนาคารต้นไม้เป็นศูนย์รวมของความร่วมมือ ซึ่งในงานวิจัยของเดือนนภา ภูทอง (2561) กล่าวว่า การจัดการป่าเพื่อความยั่งยืนนั้นต้องอาศัยหลักการมีส่วนร่วมและการนำเอาจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อ ค่านิยม และอาศัยปราชญ์ชาวบ้านหรือพ่อหลวงรวมทั้งพระภิกษุสงฆ์ เป็นรากฐานการขับเคลื่อนชุมชนผ่านการปลูกจิตสำนึกรักบ้านเกิด รู้สึกรักและเป็นเจ้าของในต้นไม้ที่ปลูก และนำวัฒนธรรมจารีตประเพณีท้องถิ่นมาเป็นแนวปฏิบัติในการจัดการดูแลรักษาป่าของชุมชน

นอกจากนี้ในพื้นที่โครงการธนาคารต้นไม้สาขาบ้านศรีสมเด็จยังมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ถึงเงื่อนไขของการปลูกต้นไม้ เพื่อนำต้นไม้ที่ได้ไปใช้ในประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ ซึ่งเศรษฐกิจที่ว่าคือการบริหารจัดการหนี้ระยะยาว เริ่มตั้งแต่การเข้ามาของโครงการที่มีแรงจูงใจสำคัญคือการให้ค่าบำรุงต้นไม้ต้นละ 3 บาท การออกโฉนดต้นไม้ที่ทำให้เกษตรกรตระหนักในค่าของต้นไม้ต้นหนึ่งมากขึ้น จนก่อให้เกิดสังคมภายในกลุ่มของคนปลูกต้นไม้ จัดตั้งเป็นกลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจเพื่อบริหารรายได้ในระหว่างที่รอต้นไม้เจริญเติบโตระหว่างปี หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือเป็นสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกในโครงการที่นำไปสู่ผลประโยชน์ในทางรายได้ร่วมกัน โดยสนับสนุนแนวคิด Rebugio and Camacho (2005) ที่ให้ความเห็นว่าการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนต้องสร้างมูลค่าทั้งในเชิงรายได้และให้สังคมอยู่ได้จากการใช้ประโยชน์ของป่าไม้ ซึ่งทั้งหมดส่งผลต่อเนื่องกันอย่างเป็นระบบ

รายได้ที่เกิดขึ้นในระหว่างการปลูกไม่ได้มีเพียงค่ารักษาต้นไม้เท่านั้น ยังมีการขายสินค้าของเกษตรกรในร้านค้าสวัสดิการธนาคารต้นไม้ เกษตรกรมีผลผลิตเกษตรกรรมใดก็สามารถนำมาขายในร้านค้าได้ ตลอดจนการแนะนำแหล่งรายได้เพิ่มเติมไม่ว่าจะเป็นที่สามารถนำต้นไม้ที่ปลูกไปขายเพื่อแปรรูปทำผลิตภัณฑ์ได้ นอกจากนี้ภายหลังปีที่มีการเสนอแก้ไขกฎหมายให้อนุญาตใช้ต้นไม้เป็นหลักประกันทางธุรกิจได้ ทางธนาคารที่เป็นสถาบันทางการเงินก็ได้ประชาสัมพันธ์ให้นาต้นไม้ที่ต้นขึ้น

ทะเบียนในโครงการมาเป็นหลักประกันทางรายได้ ถึงแม้การนำสู่ปฏิบัติภายหลังการแก้ไขกฎหมายในแง่ของการให้เกษตรกรและสมาชิกรับต้นไม้มาเป็นหลักประกันเงินกู้จะมีสัดส่วนที่ไม่มาก การบริหารจัดการหนี้ระยะยาวในส่วนที่เป็นเงินกู้อาจไม่ทั่วถึง ไม่ครอบคลุมสมาชิกทุกคน แต่ในภาพรวมการทำงานร่วมกันตั้งแต่กลุ่มสมาชิก 31 คน ไปจนถึงการสร้างแรงจูงใจภายในชุมชนผ่านการทำกิจกรรมทางศาสนา การอบรม การสร้างเครือข่ายชุมชนคนปลูกต้นไม้ การสร้างแหล่งรายได้ที่นอกเหนืองบประมาณโครงการ ได้สร้างความตระหนักของการทำงานในการจัดการป่าไม้ร่วมกัน

อย่างไรก็ตามในจำนวนสมาชิกทั้งหมดของธนาคารต้นไม้สาขาสันติสุขเดิมแล้วเป็นสมาชิกธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ซึ่งมีจำนวนไม่แตกต่างจากตอนริเริ่มตั้งสาขาที่ต้องมีจำนวนอย่างน้อย 30 คน ทำให้สังเกตถึงข้อจำกัดที่ไม่สามารถขยายขอบเขตของไปยังสมาชิกรายอื่น ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับงานวิจัยของ Starfinger (2021) ที่มีผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าทางธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) มุ่งเน้นกลุ่มเป้าหมายเดียวคือการให้เงินกู้แก่เกษตรกรที่มีที่ดินส่วนตัวและเป็นสมาชิกกับทางธนาคาร โดยผู้วิจัยมองว่าเป็นการมุ่งเป้าหมายหลักการให้แก่เกษตรกรที่เป็นสมาชิกกับทางธนาคารเพื่อประโยชน์ในเชิงนโยบายมากจนเกินไปจึงไม่มีการขยายขอบเขตไปสู่กลุ่มเป้าหมายอื่น อีกทั้งในจำนวนสมาชิกมี 3 คนที่เป็นเพศหญิงเท่านั้น ซึ่งการคำนึงถึงสัดส่วนที่เท่ากันระหว่างเพศถือเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในทางสังคมเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับแนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนของ ITTO (International Tropical Timber Organization) ที่ว่าหนึ่งในหลักเกณฑ์ของการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนควรให้การสนับสนุนของการมีส่วนร่วมของกลุ่มสตรี หรือผู้มีส่วนได้เสียที่เกี่ยวข้อง (Marjuni, 1992)

ในทำนองเดียวกันการเปิดโอกาสในการสร้างผลผลิตทางด้านป่าไม้ไปในทุกพื้นที่ถือเป็นปัจจัยที่สำคัญ ซึ่งจากข้อมูลในส่วนของประเภทที่ดินในโครงการธนาคารต้นไม้บ้านศรีสมเด็จพบว่า มีประเภทที่ดินที่เข้าร่วมอยู่ในโครงการสาขาสันติสุขเดิมเพียง 2 ประเภทเท่านั้น ได้แก่ที่ดินกรรมสิทธิ์ที่เป็นโฉนดที่ดินของเกษตรกร และที่ดินสาธารณะของวัด การขยายแหล่งทรัพยากรป่าไม้ที่ดี การแก้ไขกฎหมายก็ดี เพื่อขยายโอกาสในการเข้าถึงโครงการไปยังประเภทที่ดินรูปแบบอื่น เช่น น.ส. 3 น.ส. 3ก. ส.ป.ก. จะเป็นการขยายขอบเขตของการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าไม้ให้มีความยั่งยืน

แต่สิ่งที่ยังคงอยู่คือการทำงานร่วมกันระหว่างสังคมในพื้นที่บ้านศรีสมเด็จที่มีการประสานงานระหว่างหน่วยงานร่วมกันในการปลูกต้นไม้ โดยมีวัดเป็นตัวแสดง (actor) ที่มีบทบาทหลักในการเป็นศูนย์กลางในการพยุหความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ซึ่งถือเป็นกุญแจสำคัญในการนำหลักการของโครงการธนาคารต้นไม้มาสู่การปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพที่ยังเหลืออยู่ การช่วยให้เกษตรกรที่เป็นหนี้กับธนาคารได้มีช่องทางการสร้างรายได้ตั้งแต่การสนับสนุนค่าบำรุงต้นไม้ไปจนถึงเงินกู้จากการนำต้นไม้ไปเป็นหลักประกันได้ไปจนถึงการต่อยอดสร้างเครือข่ายสังคมคนปลูกต้นไม้ กลุ่มเครือข่าย

วิสาหกิจ การบูรณาการทำงานในหลายภาคส่วน การเข้าถึงทรัพยากรป่าไม้ที่มากขึ้น การเพิ่มโอกาสในการสร้างรายได้ ควบคู่ไปกับการให้ความสำคัญของผลิตภัณฑ์ป่าไม้ชนิดพรรณไม้ต่าง ๆ การเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพ การเห็นคุณค่าในหน้าที่หลักของต้นไม้ การทำงานทางสังคม และวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามความต่อเนื่องของการดำเนินการถือเป็นสิ่งสำคัญในการสะท้อนผลย้อนกลับ ปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้น ตลอดจนการสร้างแรงจูงใจในการตระหนักการปลูกต้นไม้ทั้งทางรายได้ และทางความเชื่อ ความศรัทธาที่ให้ความสำคัญ

การดำเนินการโครงการธนาคารต้นไม้สาขาสถาบันศรีสมเด็จจะสอดคล้องกับหลักการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนของแนวคิดความร่วมมือขององค์การป่าไม้เขตร้อนระหว่างประเทศ หรือ ITTO (International Tropical Timber Organization) กับองค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ หรือ FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations) รวมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการกำหนดนโยบาย (policy maker) เกี่ยวกับการจัดการป่าไม้ประเทศต่าง ๆ ในยุโรปได้หากมีแนวทางที่ให้ความสำคัญกับปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ การติดตาม ความต่อเนื่องของการสร้างความตระหนัก ความต่อเนื่องของงบประมาณเพื่อสร้างแรงจูงใจในระยะยาว โดยแนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนนั้นเป็นแนวคิดที่ทำให้เชื่อว่าป่าไม้สามารถผลิตสินค้าและบริการเพื่อตอบสนองความต้องการทั้งในปัจจุบันและอนาคต ไม่ว่าจะเป็นการดำรงชีวิตของชุมชน การผนวกกันระหว่างความเชื่อทางศาสนาและการปลูกต้นไม้ จนนำชุมชนไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน กล่าวคือป่าที่ถูกแทรกแซงโดยมนุษย์ตั้งแต่วิธีการที่มุ่งเน้นการปกป้อง รักษาบทบาทของป่าไม้ให้คงอยู่เช่นเดิม ไปจนถึงการสนับสนุนสายพันธุ์หรือกลุ่มของสายพันธุ์ที่เป็นองค์ประกอบหนึ่งในโครงสร้างระบบนิเวศป่าไม้ เป็นส่วนหนึ่งของโอกาสที่จะพัฒนาระยะยาวอย่างครอบคลุมชัดเจน ถือเป็นแนวคิดหนึ่งในเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sarre & Sabogal, 2013)

5.3 ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยเรื่องธนาคารต้นไม้กับแนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน กรณีศึกษาโครงการธนาคารต้นไม้สาขาสถาบันศรีสมเด็จ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า การดำเนินการโครงการธนาคารต้นไม้ในพื้นที่บ้านศรีสมเด็จมีการจัดการป่าไม้ที่อาศัยความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน วัด บ้าน และชุมชน ไม่เพียงแต่เรื่องทรัพยากรป่าไม้ แต่รวมไปถึงทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามจากการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งส่วนเอกสารและภาคสนาม ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษา ดังนี้

5.3.1 ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

จากผลการวิจัยไปสู่การสะท้อนผลของการดำเนินการโครงการธนาคารต้นไม้ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) เป็นการให้ทราบถึงโครงการมีขั้นตอน การวางแผน

การร่วมกันทำงาน การส่งเสริม สนับสนุน ตลอดจนอุปสรรค แนวทางที่ทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ ภายใต้แนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนที่เป็นหลักแนวคิดประเมินอย่างรอบด้านของโครงการ ภายในพื้นที่บ้านศรีสมเด็จ ทำให้ผู้วิจัยเกิดข้อเสนอแนะหลายประการที่สอดคล้องกับผลการวิจัย ดังนี้

ข้อเสนอแนะประการแรก คือ **ความต่อเนื่องของโครงการ** โดยผู้วิจัยมองว่าการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของผู้บริหารและคณะทำงานทั้งในระดับสำนักงานใหญ่และระดับสาขามีส่วนสำคัญในการกำหนดนโยบาย หรือผลักดันนโยบายรวมถึงโครงการต่าง ๆ ภายในองค์กรไปสู่การจัดการที่ยั่งยืน ผู้วิจัยจึงเสนอแนะว่าไม่ว่าจะการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างใด ๆ ควรมีการผลักดันนโยบายโครงการให้มีความต่อเนื่อง ซึ่งควรมีความต่อเนื่องทั้งในแง่ของงบประมาณที่ใช้สำหรับเพิ่มวงเงินหลักประกันต้นไม้ ค่าบำรุงรักษาต้นไม้ที่เป็นการสร้างแรงจูงทางด้านรายได้ให้แก่สมาชิก และควรมีความต่อเนื่องในแง่ของการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลของโครงการเป็นระยะเพื่อสะท้อนผล ปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้นแก่สมาชิกที่ขึ้นทะเบียนปลูกต้นไม้กับโครงการ

ข้อเสนอแนะประการที่สอง คือ **การสร้างแรงจูงใจ** ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลไปยังการตระหนักในการปลูกต้นไม้ของเกษตรกรอย่างรอบด้าน โดยผู้วิจัยมองว่าการที่ภาครัฐ หรือธนาคารทำให้เกษตรกรมีแรงจูงใจนั้นจะเป็นบันไดสำคัญในการสร้างผลผลิตทางระบบนิเวศระยะยาว โดยแรงจูงใจอาจมีในรูปแบบของความเชื่อ รายได้ โดยจะส่งผลต่อความรับผิดชอบในด้านอื่น ๆ เช่น หากภาครัฐสร้างแรงจูงใจความเชื่อ และรายได้แก่เกษตรกรให้สร้างต้นไม้เจริญเติบโตเพื่อหวังผลกำไรระยะยาว เกษตรกรจะมุ่งมั่นในการสร้างความตระหนัก หรือมองภาพในลักษณะกว้างมากขึ้น มีการวางแผนปลูกต้นไม้ตามหลักวิชาการ พัฒนาทักษะความรู้ความเข้าใจในการปลูกประเภทไม้กลุ่มต่าง ๆ หรือแม้กระทั่งหากเกษตรกรมีแรงจูงใจในด้านความเชื่อว่าการรักษาสิ่งมีชีวิตอื่นจะทำให้ภาพของความหลากหลายทางชีวภาพก่อเกิดความอุดมสมบูรณ์ของต้นไม้ในบริเวณพื้นที่นั้นมากขึ้น สามารถสร้างรายได้ในระหว่างรอต้นไม้เจริญเติบโต อีกทั้งแรงจูงใจควรสร้างให้แก่รุ่นลูกหลานเพื่อสืบทอดการจัดการป่าไม้ได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะประการสุดท้าย คือ **ประเภทที่ดิน** ภาครัฐ ร่วมกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ควรสนับสนุนให้มีการขยายขอบเขตเพื่อให้มีประเภทที่ดินรูปแบบอื่นในโครงการมากขึ้น โดยผู้วิจัยมองว่าการแก้ไขกฎ ระเบียบ กฎหมายเพื่อสิทธิการเข้าถึงการปลูกต้นไม้บนประเภทที่ดินให้มีความหลากหลายทางรูปแบบจะส่งผลต่อการขยายขอบเขตพื้นที่แหล่งทรัพยากรป่าไม้ ความอุดมสมบูรณ์ป่าไม้ สิทธิในที่ดินทำกิน การจัดการป่าไม้ร่วมกันมากขึ้น

5.3.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาในครั้งถัดไป

จากผลการวิจัยพบว่าผู้วิจัยได้ศึกษาการดำเนินการโครงการธนาคารต้นไม้ สาขาบ้านศรีสมเด็จ อำเภอสรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งมีข้อค้นพบว่าสิ่งที่ควรศึกษาในประเด็นต่าง ๆ ที่นอกเหนือจากการการวิจัยครั้งนี้ คือ

- 1) ควรมีการศึกษาในเชิงเปรียบเทียบในการดำเนินการโครงการธนาคารต้นไม้ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) สาขาอื่น ๆ ซึ่งอาจเปรียบเทียบภายในอำเภอเดียวกัน หรือเปรียบเทียบระหว่างจังหวัดในภูมิภาคเดียวกัน หรือต่างภูมิภาค
- 2) ควรมีการศึกษาธนาคารต้นไม้ร่วมกับประเด็นอื่น ๆ เช่น ประเด็นเกี่ยวกับตลาดที่เป็นแหล่งรายได้ของเกษตรกรในโครงการภายหลังการตัด โค่นต้นไม้เพื่อนำไปขาย ประเด็นกฎหมายที่ส่งผลต่อโครงการธนาคารต้นไม้ เป็นต้น
- 3) ควรมีการศึกษาการขับเคลื่อนธนาคารต้นไม้ในภาคส่วนอื่น ๆ เช่น ธนาคารต้นไม้ภาคประชาชน หรือธนาคารต้นไม้ที่เกิดจากความร่วมมืออื่นที่นอกเหนือไปจากโครงการธนาคารต้นไม้ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.)

บรรณานุกรม

- กรมการปกครอง. (2566). สถิติประชากรทางการทะเบียนราษฎร(รายเดือน). สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง. สืบค้นเมื่อ 4 มิถุนายน 2566 จาก <https://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statMONTH/statmonth/#/mainpage>
- กรมทรัพยากรน้ำบาดาล. (2563). ธ.ก.ส. ร่วมกับ กรมทรัพยากรน้ำบาดาล หนุนการใช้น้ำบาดาลเพื่อพัฒนาการเกษตร. กรมทรัพยากรน้ำบาดาล. สืบค้นเมื่อ 10 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://www.dgr.go.th/th/newsAll/17/3302>
- กรมป่าไม้. (2556). รูปแบบการปลูกไม้ป่าโดยระบบวนเกษตร. สำนักวิจัยและพัฒนาการป่าไม้ กรมป่าไม้. สืบค้นเมื่อ 3 สิงหาคม 2566 จาก https://forprod.forest.go.th/forprod/silvic/for_plant/data/Publication/Agroforestry.pdf
- _____. (2560). ไม้มีค่าทางเศรษฐกิจ. กรมป่าไม้. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2566 จาก <https://forestinfo.forest.go.th/pfd/Files/FileEBook/EB23.pdf>
- _____. (2562). เกณฑ์และตัวชี้วัดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนสำหรับประเทศไทย. คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. สืบค้นเมื่อ 27 กันยายน 2566 จาก <https://www.forest.go.th/foreign/wp-content/uploads/sites/34/2019/03/CI-and-CoC.pdf>
- _____. (2565). ข้อมูลสถิติกรมป่าไม้ปี พ.ศ. 2565. กรมป่าไม้. สืบค้นเมื่อ 11 พฤษภาคม 2566 จาก <https://forestinfo.forest.go.th/Content.aspx?id=10411>
- ชาย โพธิ์สีดา. (2564). ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 9). อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด.
- เดือนนภา ภูทอง. (2561). การจัดการป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืน โดยการใช้กระบวนการมีส่วนร่วม สาธารณะ และจารีตประเพณีท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือ. วารสารนวัตกรรมการบริหารและการจัดการ, 6(2), 80-94.
- ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร. (2558). ธนาคารต้นไม้ พอเพียง มั่งคั่ง ยั่งยืน. ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร. สืบค้นเมื่อ 3 กรกฎาคม 2566 จาก <https://www.baac.or.th/treebank/baac-tree-bank-2015.pdf>
- _____. (2559). รายงานข้อมูลธนาคารต้นไม้. ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร. สืบค้นเมื่อ 2 มิถุนายน 2566 จาก <http://rice.baac.or.th/treebank/index.php>

_____. (2565). ธ.ก.ส. เปิดตัวแอปฯ Tree Bank สร้างฐานข้อมูลต้นไม้. ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร. สืบค้นเมื่อ 10 กุมภาพันธ์ 2567 จาก https://www.baac.or.th/file-upload-manual/9_74.pdf

_____. (2566). รายงานผลการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการ ธ.ก.ส. ประจำปีบัญชี 2565. ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร. สืบค้นเมื่อ 15 กุมภาพันธ์ 2567 จาก https://www.baac.or.th/th/cg/O20_2565.pdf

ธวัชชัย หยุบแก้ว. (2561). ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินโครงการธนาคารต้นไม้ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

บุญเรือง เลี้ยงรัตนกุลชัย, สุนทรี จินธรรม, และประภาพร ชูลีลัง. (2561). ผลการใช้รูปแบบธนาคารต้นไม้เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ตำบลหันทราย อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยปทุมธานี, 9(2), 170-181.

ปาหนัน กันหาสินธุ์, วิพัทธ์ จินตนา, ดวงใจ สุขเฉลิม, และนิตยา เมียนมิตร. (2565). การพัฒนาแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนขององค์การบริหารส่วน ตำบลหนองไทร อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์. วารสารวนศาสตร์ไทย, 30(3), 33-42. <https://li01.tci-thaijo.org/index.php/tjf/article/view/255726>

พรหมธีระ พรหมสถิตย์. (2557). บทบาทของธนาคารต้นไม้ต่อการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน: กรณีศึกษา ธนาคารต้นไม้ สาขาปากแดง ตำบลวังตะกอก อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า. (2557). ไม้หวงห้ามทำลายป่า ดับฝันเกษตรกรไทย. RECOFTC. สืบค้นเมื่อ 25 สิงหาคม 2566 จาก <https://www.recoftc.org/thailand/press-releases>

สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2563). นโยบายป่าไม้แห่งชาติ. สำนักแผนงานและสารสนเทศ กรมป่าไม้. สืบค้นเมื่อ 17 สิงหาคม 2566 จาก https://forestinfo.forest.go.th/Content/file/policy/national_forest_policy.pdf

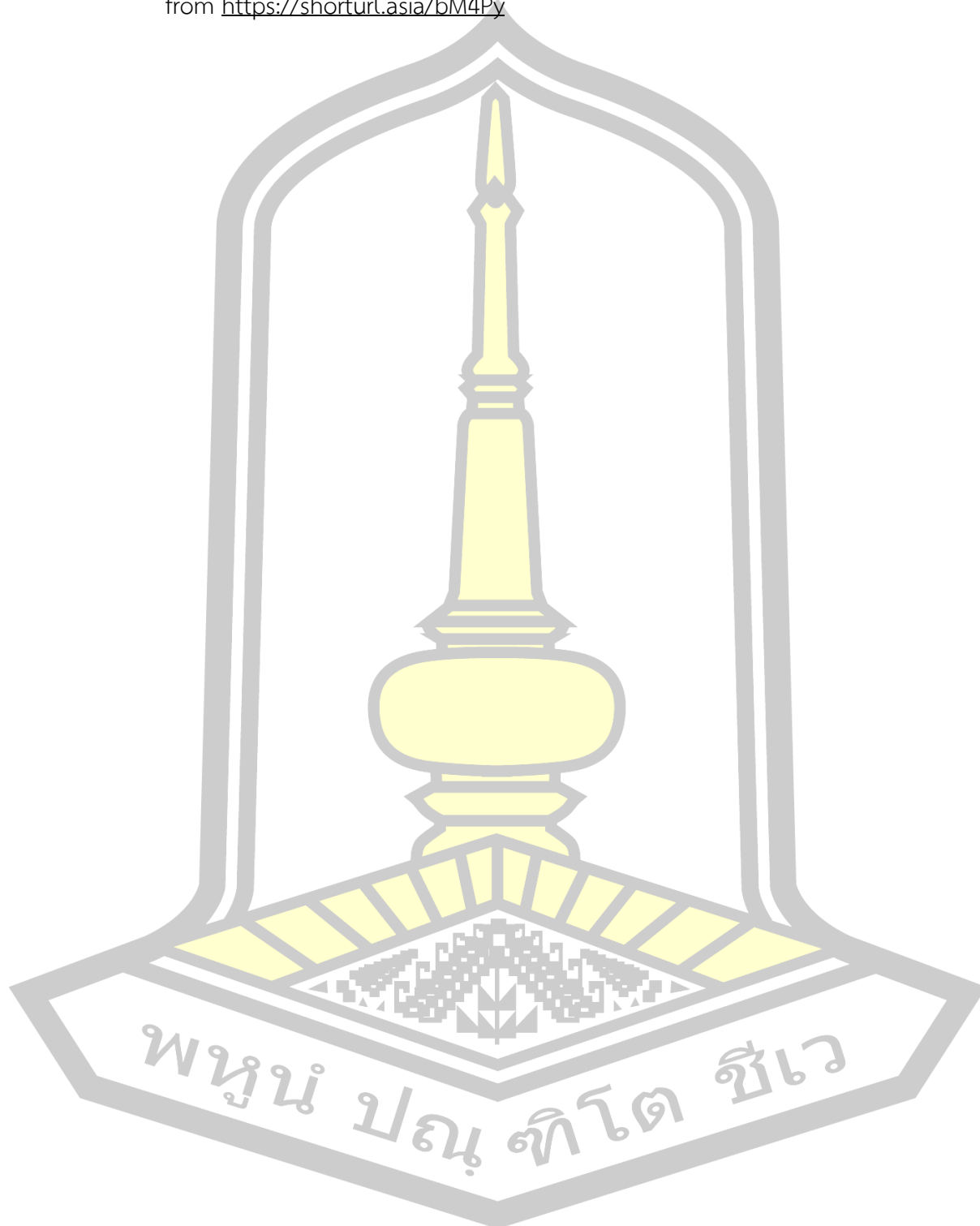
สำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. (2550). การขับเคลื่อนงานตามวาระแห่งชาติว่าด้วย "การปลูกต้นไม้ใช้หนี้" ตามยุทธศาสตร์การพึ่งพาตนเองและความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย พลังงาน อาหาร และ ยา. สำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. สืบค้นเมื่อ 17 สิงหาคม 2566 จาก https://resolution.soc.go.th/PDF_UPLOAD/2550/2131643.pdf

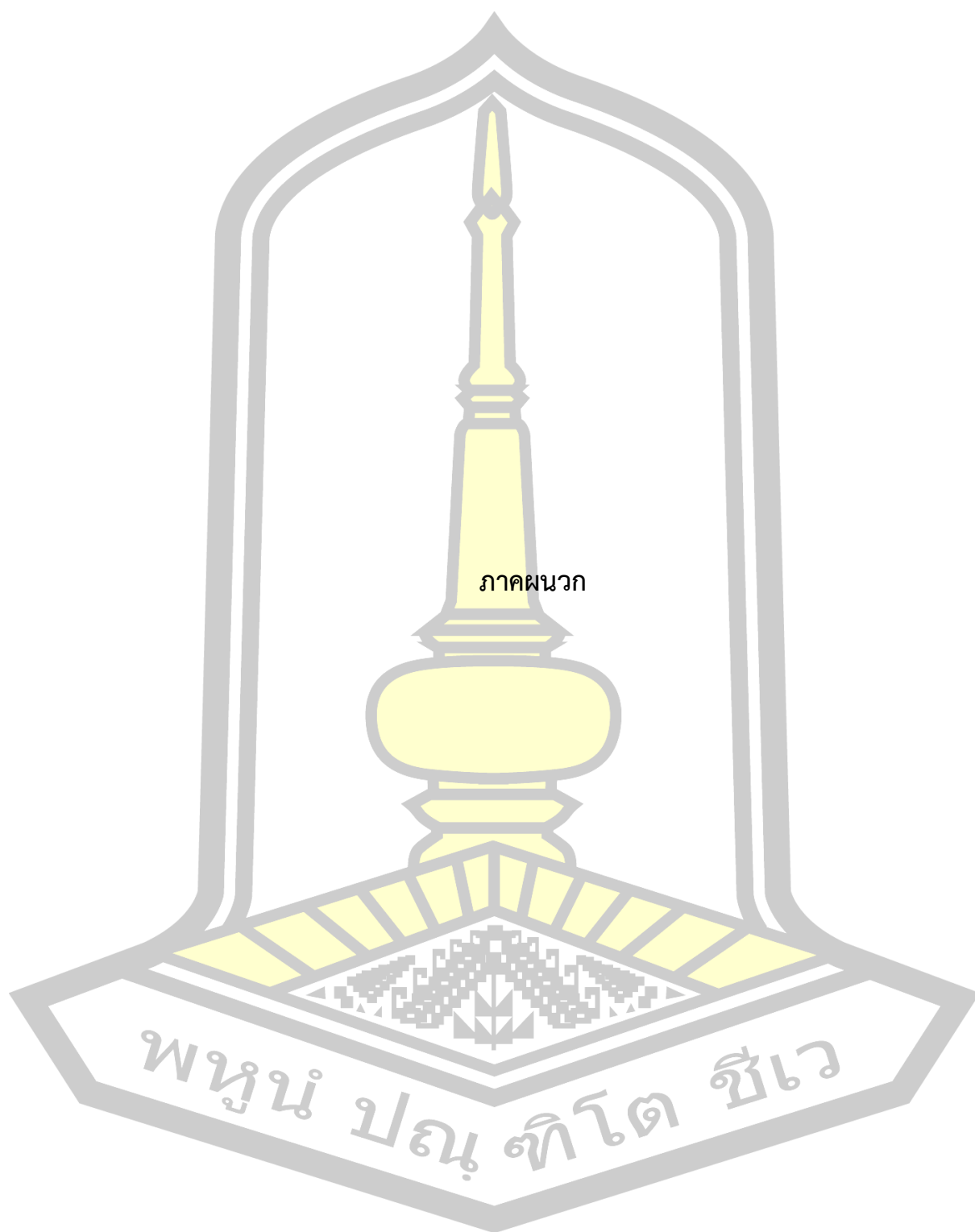
สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. (2565). การขับเคลื่อนนโยบายส่งเสริมการปลูกต้นไม้ยืนต้นเพื่อเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและการออม. สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. สืบค้นเมื่อ 2 มิถุนายน 2566 จาก https://www.senate.go.th/document/Theme/Ext5/5465_0001.PDF

- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2558). พระราชบัญญัติ สวนป่า (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. สืบค้นเมื่อ 22 สิงหาคม 2566 จาก <https://krisdika.ocs.go.th/librarian/get?sysid=727883&ext=htm>
- _____. (2559). พระราชบัญญัติหลักประกันทางธุรกิจ พ.ศ. ๒๕๕๙. สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. สืบค้นเมื่อ 9 กรกฎาคม 2566 จาก <https://krisdika.ocs.go.th/librarian/get?sysid=738793&ext=htm>
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2563). การสำรวจการย้ายถิ่นของประชากร พ.ศ. 2563. กองสถิติพยากรณ์สำนักงานสถิติแห่งชาติ. สืบค้นเมื่อ 19 มิถุนายน 2566 จาก <https://shorturl.asia/akOLf>
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560-2564. สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. สืบค้นเมื่อ 20 กรกฎาคม 2566 จาก https://www.nesdc.go.th/ewt_news.php?nid=6420&filename=develop_issue
- _____. (2563). การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development). สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. สืบค้นเมื่อ 1 กรกฎาคม 2566 จาก <https://shorturl.asia/z0tOP>
- Begemann, A., Dolriis, C., & Winkel, G. (2023). Rich forests, rich people? Sustainable finance and its links to forests. *Journal of Environmental Management*, 326, 116808. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2022.116808>
- Blaser, J. (2016). Criteria and indicators for the sustainable management of tropical forests. International Tropical Timber Organization.
- Brandt, J. S., Nolte, C., & Agrawal, A. (2018). Deforestation and timber production in Congo after implementation of sustainable management policy: A response to Karsenty et al. (2017) [Article]. *Land Use Policy*, 77, 375-378. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2018.04.056>
- Food and Agriculture Organization. (2007). Sustainable forest management. FAO. Retrieved 1 June 2023 from <https://www.fao.org/sustainable-forests-management/en/>
- _____. (2020). The State of the World's Forests 2020. FAO. Retrieved 1 June 2023 from <https://www.fao.org/documents/card/en/c/ca8642en>
- Greenpeace. (2020). COP26. Greenpeace. Retrieved 1 June 2023 from <https://www.greenpeace.org/thailand/explore/protect/climate/cop26/>

- Innes, J. L. (2016). Sustainable forest management: From concept to practice. In Sustainable Forest Management (pp. 21-52). Routledge.
- Jayakumar, C., Ushakumari, S., Nair, S., Sridhar, R., Raju, S., Dileep Kumar, A., Paliath, N., Davis, N., Sreejaya, S., & Deepak, R. (2018). Carbon neutral Meenangadi–assessment and recommendations. In: Trivandrum: Thanal.
- Klimach, A., & Pietkiewicz, M. (2022). Utility of the Forest Data Bank for forest management – polish case study and legal analysis. Scandinavian Journal of Forest Research, 37(1), 83-91. <https://doi.org/10.1080/02827581.2021.2005134>
- Kunzmann, K. (2008). The Non-legally Binding Instrument on Sustainable Management of All Types of Forests - Towards a Legal Regime for Sustainable Forest Management? German Law Journal, 9(8), 981-1006. <https://doi.org/10.1017/S2071832200000250>
- Marjuni, H. (1992). ITTO guidelines for the sustainable management of natural tropical forests. International Tropical Timber Organization.
- Olson, K. (2016). Essentials of qualitative interviewing. Routledge.
- Pelling, M. (2010). Adaptation to climate change: from resilience to transformation. Routledge.
- Poore, D. (2012). Changing landscapes: the development of the International Tropical Timber Organization and its influence on tropical forest management. Routledge.
- Rebugio, L. L., & Camacho, L. D. (2005). Reorienting forestry education to sustainable forest management : The case of the university of the Philippines Los Banos college of forestry and natural resources. Forest Science and Technology, 1(2), 193-198. <https://doi.org/10.1080/21580103.2005.9656287>
- Reynolds, K. M. (2007). Sustainable forestry: from monitoring and modelling to knowledge management and policy science. Cabi.
- Sarre, A., & Sabogal, C. (2013). Is SFM an impossible dream. Unasylva, 64(1), 240.
- Starfinger, M. (2021). Financing smallholder tree planting: Tree collateral & Thai ‘Tree Banks’ - Collateral 2.0? [Article]. Land Use Policy, 111, Article 105765. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2021.105765>

United Nations. (2007). United Nations Forest Instrument. UN. Retrieved 17 July 2023
from <https://shorturl.asia/bM4Py>

ภาคผนวก

พูน ปณ จิต ชีเว

แบบสัมภาษณ์ สำหรับผู้ที่ขึ้นทะเบียนปลูกต้นไม้ในโครงการธนาคารต้นไม้

เรื่อง ธนาคารต้นไม้กับแนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน กรณีศึกษา โครงการธนาคารต้นไม้

สาขาบ้านศรีสมเด็จ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด

คำชี้แจง

การศึกษาในครั้งนี้ใช้แบบสัมภาษณ์ที่มีลักษณะกึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview) ที่มี โครงสร้างข้อคำถามที่มีลักษณะแบบหลวม (loosely structure) และมีบางข้อคำถามที่แตกต่าง กันตามบทบาทของผู้ให้สัมภาษณ์ ซึ่งลักษณะคำถามเป็นคำถามปลายเปิด (open-ended questions) โดยให้สอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎี กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ ในแต่ละข้อซึ่งประกอบด้วย 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ให้ข้อมูล

ชื่อ-นามสกุลผู้ให้สัมภาษณ์.....เพศ.....

อายุ..... สัมภาษณ์เมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

สถานที่สัมภาษณ์.....

เริ่มสัมภาษณ์เวลา.....

ระยะเวลาตั้งแต่เข้าร่วมโครงการธนาคารต้นไม้จนถึงปัจจุบันจำนวน.....ปี

เดือนจำนวนต้นไม้ที่ปลูก.....จำนวนที่ดินที่ใช้ปลูกต้นไม้.....

ประเภทที่ดินที่ใช้ในการปลูกต้นไม้.....

ชนิดพรรณไม้ที่ปลูก.....

รายได้ที่เกิดจากการเข้าร่วมโครงการ.....

ส่วนที่ 2 ประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ ซึ่งประกอบทั้งหมด 7 ประเด็น

ประเด็นที่ 1 : การขยายแหล่งทรัพยากรป่าไม้

1.1 ท่านคิดว่าโครงการธนาคารต้นไม้มีการดำเนินการช่วยขยายพื้นที่แหล่งทรัพยากรป่าไม้ อย่างไร

1.2 ท่านคิดว่าโครงการมีการดำเนินการแบ่งสัดส่วนการใช้ประโยชน์จากที่ดินอย่างไร

1.3 ท่านมีข้อเสนอแนะในการขยายแหล่งทรัพยากรป่าไม้ในโครงการอย่างไร

ประเด็นที่ 2 : ความหลากหลายทางชีวภาพ

- 2.1 ท่านคิดว่าโครงการธนาคารต้นไม้ให้ความสำคัญกับการปลูกชนิดพรรณไม้ในท้องถิ่นมากน้อยเพียงใด
- 2.2 ท่านคิดว่าโครงการธนาคารต้นไม้มีส่วนช่วยอนุรักษ์สิ่งมีชีวิตชนิดอื่น ๆ อย่างไร
- 2.3 ท่านมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพในโครงการอย่างไร

ประเด็นที่ 3 : ความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้

- 3.1 ท่านคิดว่าโครงการธนาคารต้นไม้มีส่วนช่วยเพิ่มจำนวนต้นไม้มากน้อยเพียงใด
- 3.2 ท่านคิดว่าโครงการธนาคารต้นไม้มีส่วนช่วยเพิ่มสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ในบริเวณป่าไม้อย่างไร
- 3.3 ท่านมีข้อเสนอแนะในการเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ในโครงการอย่างไร

ประเด็นที่ 4 : การทำงานในการผลิตแหล่งทรัพยากรป่าไม้

- 4.1 ท่านคิดว่าการดำเนินการในโครงการให้ความสำคัญกับการทำเกษตรกรรมในพื้นที่บริเวณโดยรอบมากน้อยเพียงใด
- 4.2 ท่านคิดว่าการดำเนินการโครงการมีการดำเนินการผลิตแหล่งอาหาร เชื้อเพลิง อย่างไรบ้าง
- 4.3 ท่านมีข้อเสนอแนะในการส่งเสริมการผลิตแหล่งทรัพยากรป่าไม้ภายในโครงการอย่างไร

ประเด็นที่ 5 : การทำงานในการปกป้องแหล่งทรัพยากรป่าไม้

- 5.1 ท่านดำเนินการตามโครงการธนาคารต้นไม้บนที่ดินประเภทใดบ้าง
- 5.2 ท่านพบปัญหา อุปสรรคเกี่ยวกับการดำเนินโครงการธนาคารต้นไม้ที่เกิดจากสิทธิในที่ดินประเภทต่าง ๆ หรือไม่เพียงใด
- 5.3 ท่านคิดว่าการดำเนินการโครงการธนาคารต้นไม้ให้ความสำคัญกับแหล่งทรัพยากรอื่นใดบ้าง
- 5.4 ท่านมีข้อเสนอแนะในการปกป้องแหล่งทรัพยากรป่าไม้ในโครงการอย่างไร

ประเด็นที่ 6 : การทำงานในมิติสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม

- 6.1 ท่านคิดว่าการดำเนินโครงการมีการจัดการป่าไม้ร่วมกันในท้องถิ่นอย่างไรบ้าง
- 6.2 ท่านคิดว่าการดำเนินการในโครงการมีการส่งเสริมช่องทางสร้างแหล่งรายได้อย่างไรบ้าง
- 6.3 ท่านคิดว่าโครงการธนาคารต้นไม้ช่วยให้อนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างไรบ้าง
- 6.4 ท่านมีข้อเสนอแนะการทำงานในมิติสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมในโครงการอย่างไร

ประเด็นที่ 7 : ความสอดคล้องในกฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้อง

- 7.1 ท่านคิดว่าการเข้าร่วมโครงการธนาคารต้นไม้ยังมีข้อจำกัดในกฎหมายและนโยบายเรื่องใดบ้าง
- 7.2 การดำเนินการในโครงการธนาคารต้นไม้มีหน่วยงานใดมาสนับสนุนบ้าง
- 7.3 ท่านมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการดำเนินการในโครงการให้สอดคล้องกับกฎหมายและนโยบาย ที่เกี่ยวข้องอย่างไร

ส่วนที่ 3 อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินการโครงการธนาคารต้นไม้

อุปสรรค.....

ข้อเสนอแนะ.....

แบบสัมภาษณ์ สำหรับผู้นำชุมชน

เรื่อง ธนาкарต้นไม้กับแนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน กรณีศึกษา โครงการธนาคาร์ต้นไม้
 สาขาบ้านศรีสมเด็จ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด

คำชี้แจง

การศึกษาในครั้งนี้ใช้แบบสัมภาษณ์ที่มีลักษณะกึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview) ที่มีโครงสร้างข้อคำถามที่มีลักษณะแบบหลวม (loosely structure) และมีบางข้อคำถามที่แตกต่างไปตามบทบาทของผู้ให้สัมภาษณ์ ซึ่งลักษณะคำถามเป็นคำถามปลายเปิด (open-ended questions) โดยให้สอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎี กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ในแต่ละข้อซึ่งประกอบด้วย 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ให้ข้อมูล

ชื่อ-นามสกุลผู้ให้สัมภาษณ์.....เพศ.....อายุ.....
 สัมภาษณ์เมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....
 สถานที่สัมภาษณ์.....เริ่มเวลา.....

ส่วนที่ 2 ประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ ซึ่งประกอบทั้งหมด 7 ประเด็น

ประเด็นที่ 1 : การขยายแหล่งทรัพยากรป่าไม้

- 1.1 ท่านคิดว่าโครงการธนาคาร์ต้นไม้มีการดำเนินการขยายพื้นที่แหล่งทรัพยากรป่าไม้อย่างไร
- 1.2 ท่านคิดว่าโครงการมีการดำเนินการแบ่งสัดส่วนการใช้ประโยชน์จากที่ดินอย่างไร
- 1.3 ท่านมีข้อเสนอแนะในการขยายแหล่งทรัพยากรป่าไม้ในโครงการอย่างไร

ประเด็นที่ 2 : ความหลากหลายทางชีวภาพ

- 2.1 ท่านคิดว่าโครงการธนาคาร์ต้นไม้มีการส่งเสริมการปลูกชนิดพรรณไม้ในท้องถิ่นมากน้อยเพียงใด
- 2.2 ท่านคิดว่าโครงการธนาคาร์ต้นไม้มีการดำเนินการอนุรักษ์สิ่งมีชีวิตชนิดอื่น ๆ อย่างไร
- 2.3 ท่านมีข้อเสนอแนะในการเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพในโครงการอย่างไร

ประเด็นที่ 3 : ความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้

- 3.1 ท่านคิดว่าโครงการธนาคารต้นไม้มีส่วนช่วยเพิ่มจำนวนต้นไม้มากน้อยเพียงใด
- 3.2 ท่านคิดว่าโครงการธนาคารต้นไม้มีการดำเนินการในการเพิ่มสิ่งมีชีวิตชนิดอื่น ๆ อย่างไร
- 3.3 ท่านมีข้อเสนอแนะการเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ในโครงการอย่างไร

ประเด็นที่ 4 : การทำงานในการผลิตแหล่งทรัพยากรป่าไม้

- 4.1 ท่านคิดว่าการดำเนินการในโครงการให้ความสำคัญกับการทำเกษตรกรรมในพื้นที่บริเวณโดยรอบมากน้อยเพียงใด
- 4.2 ท่านคิดว่าโครงการธนาคารต้นไม้มีการประเมินทรัพยากรป่าไม้อย่างไร
- 4.3 ท่านมีข้อเสนอแนะในการทำงานในการผลิตแหล่งทรัพยากรป่าไม้อย่างไร

ประเด็นที่ 5 : การทำงานในการปกป้องแหล่งทรัพยากรป่าไม้

- 5.1 ท่านคิดว่าการปลูกต้นไม้ในโครงการให้ความสำคัญต่อแหล่งทรัพยากรอื่นใดบ้าง
- 5.2 การดำเนินโครงการธนาคารต้นไม้มีการดำเนินการบนที่ดินประเภทใดบ้าง
- 5.3 ท่านพบปัญหา อุปสรรคเกี่ยวกับการดำเนินโครงการธนาคารต้นไม้ที่เกิดจากสิทธิในที่ดินประเภทต่าง ๆ หรือไม่เพียงใด
- 5.4 ท่านมีข้อเสนอแนะในการทำงานในการปกป้องแหล่งทรัพยากรป่าไม้ในโครงการอย่างไร

ประเด็นที่ 6 : การทำงานในมิติสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม

- 6.1 ท่านคิดว่าการปลูกต้นไม้ในโครงการช่วยเพิ่มแหล่งรายได้ในชุมชนอย่างไร
- 6.2 ท่านคิดว่าโครงการธนาคารต้นไม้ช่วยให้อนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างไรบ้าง
- 6.3 ท่านคิดว่าชุมชนท้องถิ่นของท่านมีการจัดการป่าไม้ร่วมกันมากน้อยเพียงใด
- 6.4 ท่านมีข้อเสนอแนะในการทำงานในมิติสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมอย่างไร

ประเด็นที่ 7 : ความสอดคล้องในกฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้อง

- 7.1 ท่านคิดว่าการเข้าร่วมโครงการธนาคารต้นไม้ยังมีข้อจำกัดในกฎหมายเรื่องใดบ้าง
- 7.2 การดำเนินการในโครงการธนาคารต้นไม้ควรมีหน่วยงานใดมาสนับสนุนบ้าง
- 7.3 การดำเนินการโครงการธนาคารต้นไม้มีความสอดคล้องกับนโยบายในภาครัฐอย่างไรบ้าง
- 7.4 ท่านมีข้อเสนอแนะในการดำเนินการโครงการให้สอดคล้องในกฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้องอย่างไร

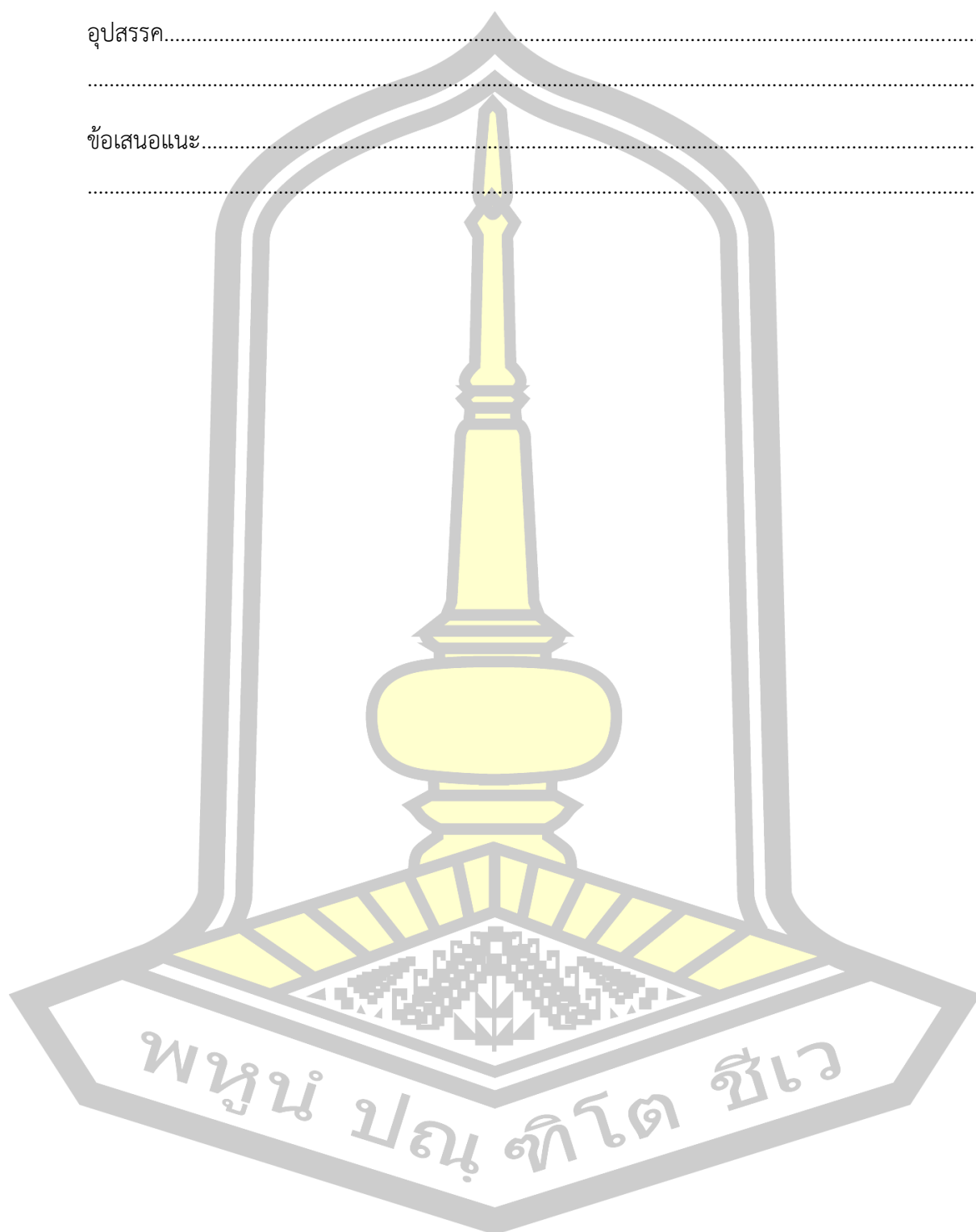
ส่วนที่ 3 อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินการโครงการธนาคารต้นไม้

อุปสรรค.....

.....

ข้อเสนอแนะ.....

.....

แบบสัมภาษณ์ สำหรับเจ้าหน้าที่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.)

เรื่อง ธนาคารต้นไม้กับแนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน กรณีศึกษา โครงการธนาคารต้นไม้
สาขาบ้านศรีสมเด็จ อำเภอสรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด

คำชี้แจง

การศึกษาในครั้งนี้ใช้แบบสัมภาษณ์ที่มีลักษณะกึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview) ที่มี โครงสร้างข้อคำถามที่มีลักษณะแบบหลวม (loosely structure) และมีบางข้อคำถามที่แตกต่าง กันตามบทบาทของผู้ให้สัมภาษณ์ ซึ่งลักษณะคำถามเป็นคำถามปลายเปิด (open-ended questions) โดยให้สอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎี กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ ในแต่ละข้อซึ่งประกอบด้วย 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ให้ข้อมูล

ชื่อ-นามสกุลผู้ให้สัมภาษณ์.....เพศ.....อายุ.....
สัมภาษณ์เมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....
สถานที่สัมภาษณ์.....เริ่มเวลา.....

ส่วนที่ 2 ประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ ซึ่งประกอบทั้งหมด 7 ประเด็น

ประเด็นที่ 1 : การขยายแหล่งทรัพยากรป่าไม้

- 1.1 ท่านคิดว่าโครงการธนาคารต้นไม้มีมาตรการขยายพื้นที่แหล่งทรัพยากรป่าไม้อย่างไร
- 1.2 ท่านคิดว่าสัดส่วนของการแบ่งที่ดินในการปลูกต้นไม้ในโครงการควรเป็นอย่างไรบ้าง
- 1.3 ท่านมีข้อเสนอแนะในการขยายแหล่งทรัพยากรป่าไม้ในโครงการอย่างไร

ประเด็นที่ 2 : ความหลากหลายทางชีวภาพ

- 2.1 ท่านคิดว่าโครงการธนาคารต้นไม้มีมาตรการส่งเสริมการปลูกชนิดพรรณไม้ต่าง ๆ อย่างไร
- 2.2 ท่านคิดว่าโครงการธนาคารต้นไม้มีมาตรการช่วยให้อนุรักษ์สิ่งมีชีวิตชนิดอื่น ๆ อย่างไร
- 2.3 ท่านมีข้อเสนอแนะในการส่งเสริมความหลากหลายทางชีวภาพในโครงการอย่างไร

ประเด็นที่ 3 : ความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้

- 3.1 ท่านคิดว่าโครงการธนาคารต้นไม้มีมาตรการในการป้องกันการกระทำที่ผิดกฎหมายที่ส่งผลให้ป่าไม้ลดลงอย่างไรบ้าง
- 3.2 ท่านคิดว่าโครงการธนาคารต้นไม้มีการดำเนินการในการป้องกันการระบาดของศัตรูพืช อย่างไร
- 3.3 ท่านมีข้อเสนอแนะในการเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ในโครงการอย่างไร

ประเด็นที่ 4 : การทำงานในการผลิตแหล่งทรัพยากรป่าไม้

- 4.1 ท่านคิดว่าการดำเนินการในโครงการให้มีความสำคัญกับการทำเกษตรกรรมในพื้นที่บริเวณโดยรอบมากน้อยเพียงใด
- 4.2 ท่านคิดว่าโครงการธนาคารต้นไม้มีมาตรการการประเมินทรัพยากรป่าไม้อย่างไรบ้าง
- 4.3 ท่านมีข้อเสนอแนะการทำงานในการผลิตแหล่งทรัพยากรป่าไม้ในโครงการอย่างไร

ประเด็นที่ 5 : การทำงานในการปกป้องแหล่งทรัพยากรป่าไม้

- 5.1 ท่านคิดว่ามาตรการในการส่งเสริมทรัพยากรอื่นในโครงการธนาคารต้นไม้มีอะไรบ้าง
- 5.2 การดำเนินโครงการธนาคารต้นไม้มีการดำเนินการบนที่ดินประเภทใดบ้าง
- 5.3 ท่านพบปัญหา อุปสรรคเกี่ยวกับการดำเนินโครงการธนาคารต้นไม้ที่เกิดจากสิทธิในที่ดินประเภทต่าง ๆ หรือไม่เพียงใด
- 5.4 ท่านมีข้อเสนอแนะการทำงานในการปกป้องแหล่งทรัพยากรป่าไม้ในโครงการอย่างไร

ประเด็นที่ 6 : การทำงานในมิติสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม

- 6.1 ท่านคิดว่าการปลูกต้นไม้ในโครงการช่วยให้เพิ่มรายได้อย่างไรบ้าง
- 6.2 ท่านคิดว่าโครงการมีมาตรการส่งเสริมการจัดการป่าไม้ร่วมกันในท้องถิ่นอย่างไรบ้าง
- 6.3 ท่านคิดว่าโครงการธนาคารต้นไม้ช่วยให้อนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างไรบ้าง
- 6.4 ท่านมีข้อเสนอแนะการทำงานในมิติสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมในโครงการอย่างไร

ประเด็นที่ 7 : ความสอดคล้องในกฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้อง

- 7.1 ท่านคิดว่าการเข้าร่วมโครงการธนาคารต้นไม้ยังมีข้อจำกัดในกฎหมายและนโยบายเรื่องใดบ้าง
- 7.2 การดำเนินการในโครงการธนาคารต้นไม้ควรมีหน่วยงานใดมาสนับสนุนบ้าง
- 7.3 การดำเนินการโครงการธนาคารต้นไม้มีความสอดคล้องกับนโยบายในภาครัฐอย่างไรบ้าง
- 7.4 ท่านมีข้อเสนอแนะสำหรับการดำเนินการโครงการให้มีความสอดคล้องในกฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้องอย่างไร

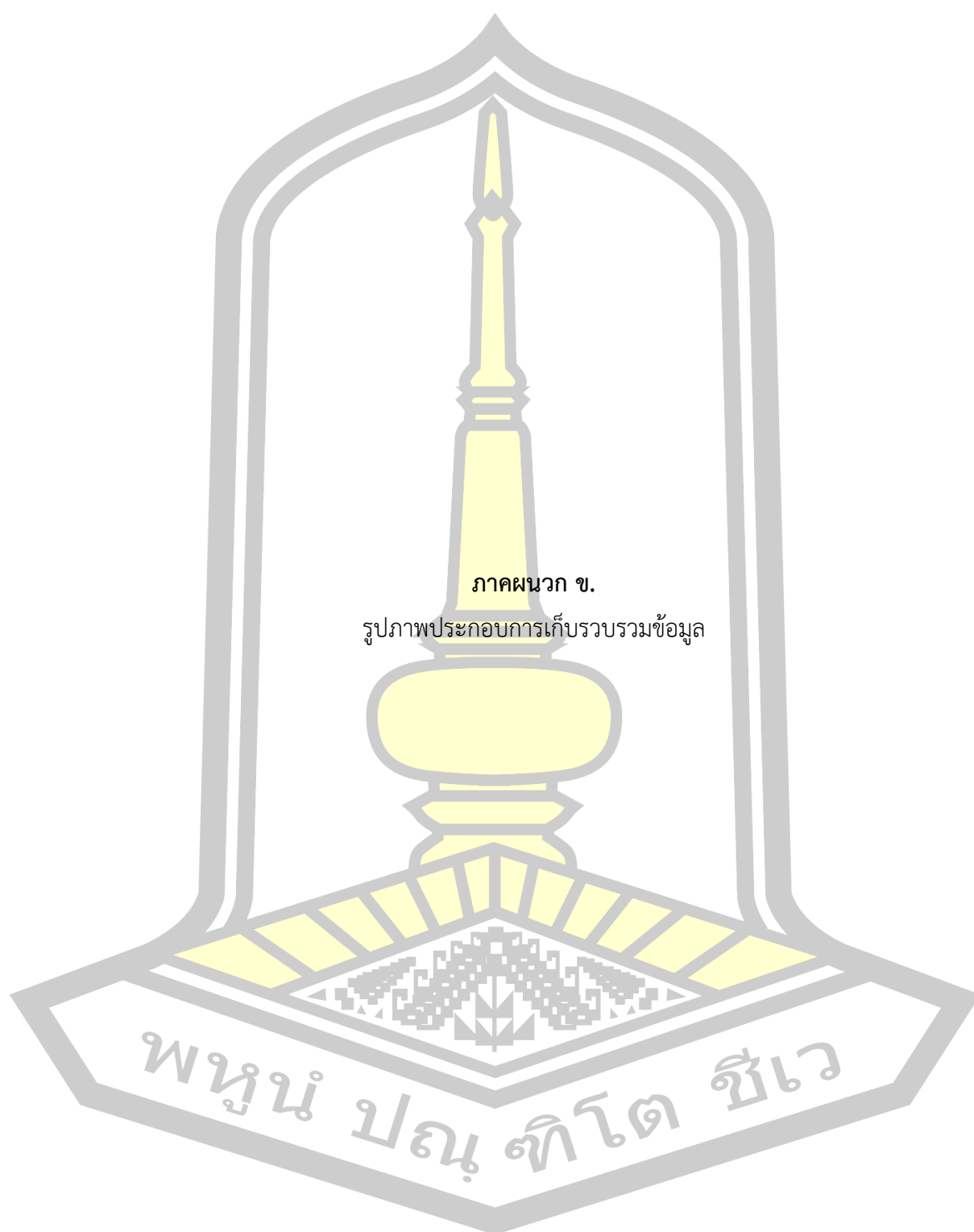
ส่วนที่ 3 อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินการโครงการธนาคารต้นไม้

อุปสรรค.....

.....

ข้อเสนอแนะ.....

.....

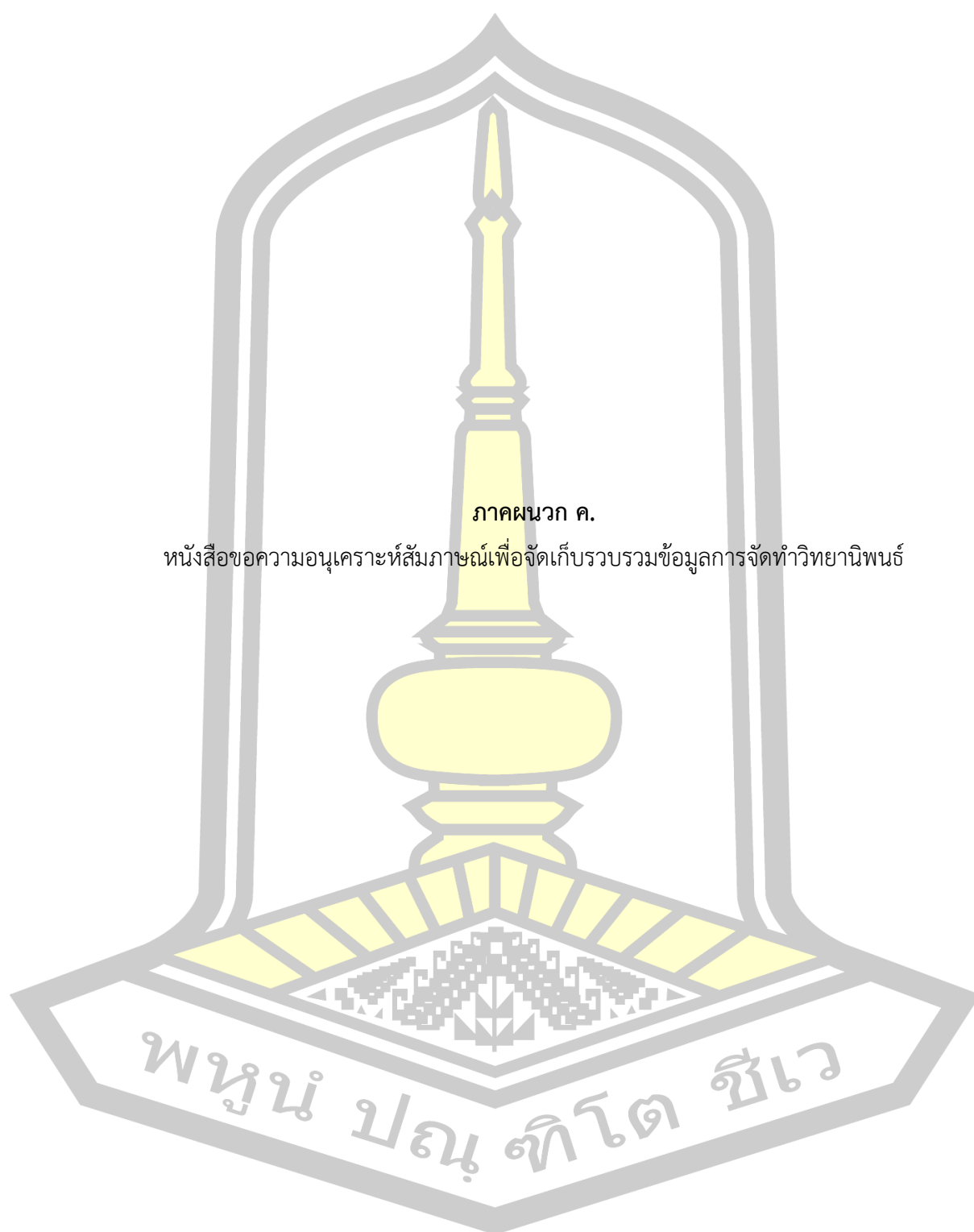

ภาคผนวก ค.

หนังสือขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อจัดเก็บรวบรวมข้อมูลการจัดทำวิทยานิพนธ์

ที่ อว 0605.19/ ว 3657

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย
จังหวัดมหาสารคาม 44150

13 ธันวาคม 2566

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อจัดเก็บรวบรวมข้อมูลการจัดทำวิทยานิพนธ์

เรียน ผู้ใหญ่บ้าน บ้านศรีสมเด็จ

ด้วย นายนิติศักดิ์ หนองเรือ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต กลุ่มวิชาการเมืองการปกครอง (ร.ม.) วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ศึกษาวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ธนาคารต้นไม้กับแนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน : กรณีศึกษาโครงการธนาคารต้นไม้ สาขาสันติสุข บ้านศรีสมเด็จ อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดร้อยเอ็ด” ของการศึกษาตามหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต โดยมี ผศ.ดร.วนิดา พรหมผล เป็นประธานควบคุมวิทยานิพนธ์ ในครั้งนี้

เพื่อให้การศึกษาวินิจฉัยของนิสิตดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย และบรรลุตามวัตถุประสงค์ มหาวิทยาลัยฯ จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านอนุญาตให้ นายนิติศักดิ์ หนองเรือ สัมภาษณ์ข้อมูลในเรื่องดังกล่าว เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการจัดทำวิทยานิพนธ์ต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา มหาวิทยาลัยฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์เชิงชาญ จงสมัย)
คณบดีวิทยาลัยการเมืองการปกครอง ปฏิบัติราชการแทน
อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

นิสิตปริญญาโท
นายนิติศักดิ์ หนองเรือ
โทรศัพท์. 081-9654355

ที่ อว 0605.19/ ว 3657

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย
จังหวัดมหาสารคาม 44150

13 ธันวาคม 2566

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อจัดเก็บรวบรวมข้อมูลการจัดทำวิทยานิพนธ์

เรียน เจ้าหน้าที่ธนาคาร และผู้ที่เกี่ยวข้องกับแผนกต้นไม้ในโครงการธนาคารต้นไม้บ้านศรีสมเด็จของธนาคาร
เพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด

ด้วย นายนิติศักดิ์ หนองเรือ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต กลุ่มวิชา
การเมืองการปกครอง (ร.ม.) วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ศึกษา
วิทยานิพนธ์ เรื่อง “ธนาคารต้นไม้กับแนวทางการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน : กรณีศึกษาโครงการธนาคาร
ต้นไม้ สาขาบ้านศรีสมเด็จ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด” ของการศึกษาตามหลักสูตรรัฐศาสตร
มหาบัณฑิต โดยมี ผศ.ดร.วนิดา พรหมล้ำ เป็นประธานควบคุมวิทยานิพนธ์ ในครั้งนี้
เพื่อให้การศึกษานิพนธ์ของนิสิตดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย และบรรลุ
ตามวัตถุประสงค์ มหาวิทยาลัยฯ จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านอนุญาตให้ นายนิติศักดิ์ หนองเรือ
สัมภาษณ์ข้อมูลในเรื่องดังกล่าว เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการจัดทำวิทยานิพนธ์ต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา มหาวิทยาลัยฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์
จากท่าน และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์เชิงชาญ จงสมชัย)
คณบดีวิทยาลัยการเมืองการปกครอง ปฏิบัติราชการแทน
อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

นิสิตปริญญาโท
นายนิติศักดิ์ หนองเรือ
โทรศัพท์. 081-9654355

ที่ อว 0605.19/ ว 3657

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย
จังหวัดมหาสารคาม 44150

13 ธันวาคม 2566

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อจัดเก็บรวบรวมข้อมูลการจัดทำวิทยานิพนธ์

เรียน ผู้จัดการธนาคาร

ด้วย นายนิติศักดิ์ หนองเรือ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต กลุ่มวิชาการเมืองการปกครอง (ร.ม.) วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ศึกษาวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ธนาคารต้นไม้กับแนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน : กรณีศึกษาโครงการธนาคารต้นไม้ สาขาบ้านศรีสมเด็จ อำเภอสรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด” ของการศึกษาดำเนินหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต โดยมี ผศ.ดร.วนิดา พรหมหล้า เป็นประธานควบคุมวิทยานิพนธ์ ในครั้งนี้

เพื่อให้การศึกษาวินิจฉัยของนิสิตดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย และบรรลุตามวัตถุประสงค์ มหาวิทยาลัยฯ จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านอนุญาตให้ นายนิติศักดิ์ หนองเรือ สัมภาษณ์ข้อมูลในเรื่องดังกล่าว เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการจัดทำวิทยานิพนธ์ต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา มหาวิทยาลัยฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์เชิงชาญ จงสมชัย)
คณบดีวิทยาลัยการเมืองการปกครอง ปฏิบัติราชการแทน
อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

นิสิตปริญญาโท
นายนิติศักดิ์ หนองเรือ
โทรศัพท์. 081-9654355

ที่ อว 0605.19/ ว 3657

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย
จังหวัดมหาสารคาม 44150

13 ธันวาคม 2566

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อจัดเก็บรวบรวมข้อมูลการจัดทำวิทยานิพนธ์

เรียน เจ้าอาวาส วัดประชาคมวนาราม

ด้วย นายนิติศักดิ์ หนองเรือ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต กลุ่มวิชาการเมืองการปกครอง (ร.ม.) วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ศึกษาวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ธนาการต้นไม้กับแนวคิดการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน : กรณีศึกษาโครงการธนาการต้นไม้ สาขานันทบุรีศรีมดแดง อำเภอศรีมดแดง จังหวัดร้อยเอ็ด” ของการศึกษาตามหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต โดยมี ผศ.ดร.วนิดา พรหมล้ำ เป็นประธานควบคุมวิทยานิพนธ์ ในครั้งนี้

เพื่อให้การศึกษานิพนธ์ของนิสิตดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย และบรรลุตามวัตถุประสงค์ มหาวิทยาลัยฯ จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านอนุญาตให้ นายนิติศักดิ์ หนองเรือ สัมภาษณ์ข้อมูลในเรื่องดังกล่าว เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการจัดทำวิทยานิพนธ์ต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา มหาวิทยาลัยฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์เชิงชาญ จงสมชัย)
คณบดีวิทยาลัยการเมืองการปกครอง ปฏิบัติราชการแทน
อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

นิสิตปริญญาโท
นายนิติศักดิ์ หนองเรือ
โทรศัพท์. 081-9654355

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ นายนิติศักดิ์ หนองเรือ
วันเกิด 12 สิงหาคม พ.ศ. 2540
สถานที่เกิด จังหวัดร้อยเอ็ด
สถานที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 48 หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านฝาง อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด 45150
ตำแหน่งหน้าที่การงาน ข้าราชการครู
สถานที่ทำงานปัจจุบัน โรงเรียนสูงเนินพิทยาคม
ประวัติการศึกษา พ.ศ. 2564 การศึกษาระดับบัณฑิต (กศ.บ.) หลักสูตร 5 ปี
สาขาวิชาคณิตศาสตร์ (เกียรตินิยมอันดับ 2)
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
พ.ศ. 2564 นิติศาสตรบัณฑิต (น.บ.) สาขาวิชานิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
พ.ศ. 2567 รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (ร.ม.) สาขาการเมืองการปกครอง
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

พูน ปณ จิต ชีวะ